Coordonatori:
Marilena Doncean, Dumitru Tudor Jijie,
Ciprian Ionel Alecu, Maria Simona Cuciureanu

DEZVOLTAREA ECONOMICO-SOCIALĂ DURABILĂ A EUROREGIUNILOR ŞI A ZONELOR TRANSFRONTALIERE

Volumul XLVI

Presa Universitară Clujeană

Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gheorghe Zane”
Colectivul de Cercetări Economice

DEZVOLTAREA ECONOMICO-SOCIALĂ DURABILĂ A EUROREGIUNILOR ȘI A ZONELOR TRANSFRONTALIERE

VOLUMUL XLVI

Coordonatori
Marilena DONCEAN, Dumitru Tudor JIJIE,
Ciprian Ionel ALECU, Maria Simona CUCIUREANU

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2023

Acest volum a fost elaborat de un colectiv de autori care și-au prezentat lucrările în cadrul celei de a XIX-a ediții a conferinței internaționale *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*, care s-a desfășurat la Iași, la data de 27 octombrie 2023.

DEZVOLTAREA ECONOMICO-SOCIALĂ DURABILĂ A EUROREGIUNILOR ȘI A ZONELOR TRANSFRONTALIERE

VOLUMUL XLVI

Coordonatori:
MARILENA DONCEAN, DUMITRU TUDOR JIJIE, CIPRIAN IONEL ALECU, MARIA SIMONA CUCIUREANU

ISSN 2971-8740
ISSN-L 2971-8740

Întreaga responsabilitate asupra conținutului științific și informativ al lucrărilor aparține autorilor.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel. /fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www. editura. ubbcluj.ro/

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

CUVÂNT-ÎNAINTE

Evoluția societății din zona intitulată Euroregiunea Siret-Prut-Nistru a mizat întotdeauna pe două dimensiuni fundamentale, mediul natural și cultura. Procesul de dezvoltare în această regiune a fost posibil prin valorificarea resurselor sale naturale, susținute de valorile culturale și morale, care au modelat identitatea locuitorilor euroregiunii.

Dinamica activității științifice din cadrul colectivului de economie al Institutului de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane" continuă să abordeze problematica actuală și complexă a euroregiunilor. Institutul a beneficiat de la început de parteneriate solide cu instituții precum Primăria Iași, Asociația Euroregiunii Siret-Prut-Nistru, S. C. Eastern Marketing Insights S. R. L., Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți (Republica Moldova) și Universitatea Cooperatist-Comercială din Chișinău (Republica Moldova), toate manifestând un interes sincer în aprofundarea cooperării în acest spațiu european. Această colaborare fructuoasă a condus la organizarea celei de-a XIX-a ediții a conferinței „Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere", care a avut loc la Iași, pe 27 octombrie 2023.

Subiectele acestui volum colectiv al conferinței se înscriu în categoria lucrărilor de analiză a unei multitudini de probleme ce abordează domenii de top ale cercetării economice și sociale. Ele au o importanță deosebită în ceea ce privește strategiile de dezvoltare pentru euroregiuni. Întreaga problematică a volumului este cuprinsă în 39 capitole bine integrate între ele, în care sunt analizate numeroase aspecte, de la definirea problemei până la soluții, cu accent pe eficiența economică a utilizării resurselor. Documentarea este amplă și variată cuprinzând un număr considerabil de tabele, scheme și figuri la care se adaugă o literatură de specialitate românească și internațională Volumul prezintă un echilibru între metodele inductive și deductive, iar în fiecare capitol și paragraf, autorii își expun comentariile, evaluările și punctele de vedere.

Învățământul românesc a adoptat un model modern, bazat pe imaginație și creativitate. În contextul actual al educației, volumul de față include lucrări valoroase care abordează o gamă largă de subiecte relevante: dezvoltarea capacităților metacognitive în predarea limbii engleze prin învățare personalizată, formarea cadrelor didactice pentru implementarea praxiologiei inovaționale, aspecte psihologice ale comunicării în educație, rolul investițiilor în capitalul uman și al factorului uman în asigurarea unei educații de calitate, formarea profesională inițială și continuă a cadrelor didactice și implicarea acestora în activități extrașcolare, importanța imaginii corporale și a încrederii în sine în dezvoltarea elevilor, stimularea interesului pentru învățare prin interdisciplinaritate în ciclul primar, tipologia și specificul proiectelor educaționale, contribuția Uniunii Europene la îmbunătățirea calității educației, precum și rolul Școlii muzicale a Cornului Ieșean în peisajul muzical românesc.

Este adus în atenție impactul și evoluția mediului cultural pe piața națională, care joacă un rol important asupra consumatorului și a marketingului internațional. Sunt evidențiate aspecte ale procesului de planificare a dezvoltării locale din perspectiva de gen (egalitatea de gen vizează dezvoltarea locală bazată pe echitate și incluziune, asigurând dreptul persoanelor de a participa și de a-și exprima opțiunile), utilizare problematică a rețelelor sociale de către adolescenți cunoscând faptul că modelele teoretice existente oferă diverse explicații pentru utilizarea problematică a rețelelor sociale, care potrivit unor autori, este determinată de o serie de simptome de dependență.

Se continuă cu cercetarea performanței sustenabilității companiilor prin prisma valorificării eficiente a oportunităților și provocărilor generate de practicile logisticii verzi, definirea conceptului de „cerere ecologică globală", cunoscut și sub denumirea de „amprentă

ecologică globală”, ca o măsură a impactului uman asupra resurselor naturale și a capacității Pământului de a regenera aceste resurse.

Pe parcurs, se remarcă elemente de analiză privind factori care împiedică dezvoltarea stabilă a sferei liberei concurențe, problemele cadrului legislativ, problemele și strategia managementului calității serviciilor și produselor bancare în condițiile integrării europene, cele mai importante aspecte ale conceptului de criză, experiența Republicii Moldova și a României, perspectivele femeilor din industria Tehnologiilor Informației și Comunicațiilor (TIC)**,** cooperarea corporatistă transfrontalieră în contextul euroregional al conflictului militar, respectiv elemente ce țin de fuziunea a două companii.

În contextul dezvoltării economice a Euroregiunii Siret-Prut-Nistru, acest volum abordează rolul externalităților în asigurarea sustenabilității economice. Sunt analizate în detaliu serviciile sociale oferite de instituțiile publice locale din raionul Glodeni, potențialul turistic și provocările Regiunii de Dezvoltare Centru, precum și evoluția cheltuielilor pentru asistență socială și alocații familiale în România între 1991 și 2021.

Euroregiunea Siret-Prut-Nistru reprezintă în prezent un model de succes în cooperarea transfrontalieră, contribuind la îmbunătățirea calității vieții, a bunăstării, a protecției mediului și a înțelegerii reciproce în regiune. Perspectivele optimiste privind relațiile dintre Republica Moldova și România, confirmate de sondaje, ne încurajează să colaborăm pentru un viitor prosper și comun al populației românești de pe ambele maluri ale Prutului și Nistrului.

CS III dr. Marilena Doncean

CUPRINS

SECȚIUNEA I.
Administrație publică

Capitolul 1 – CHELTUIELI PENTRU SERVICII DE ASISTENȚĂ SOCIALĂ ÎN ROMÂNIA

Capitolul 2 – SPECIFICUL PLANIFICĂRII STRATEGICE LA NIVELUL AUTORITĂȚILOR PUBLICE LOCALE DIN REPUBLICA MOLDOVA – REGIUNEA NORD

Capitolul 3 – SPECIFICUL FURNIZĂRII SERVICIILOR SOCIALE ÎN RAIONUL GLODENI, REPUBLICA MOLDOVA

Capitolul 4 – FACTORI CARE ÎMPIEDICĂ DEZVOLTAREA STABILĂ A SFEREI LIBEREI CONCURENȚE ȘI PROBLEMELE CADRULUI LEGISLATIV. EXPERIENȚA REPUBLICII MOLDOVA ȘI A ROMÂNIEI.

Capitolul 5 – PROCESUL DE PLANIFICARE A DEZVOLTĂRII LOCALE DIN PERSPECTIVA DE GEN. CAZUL A 23 DE COMUNITĂȚI DIN RAIOANELE CAHUL ȘI UNGHENI

Chapter 1 – EXPENDITURES FOR SOCIAL ASSISTANCE SERVICES IN ROMANIA

Chapter 2 – THE SPECIFIC STRATEGIC PLANNING AT THE LEVEL OF LOCAL PUBLIC AUTHORITIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA – NORTH REGION

Chapter 3 – THE SPECIFICS OF SOCIAL SERVICES PROVISION IN GLODENI DISTRICT, REPUBLIC OF MOLDOVA

Chapter 4 – FACTORS HINDERING THE STABLE DEVELOPMENT OF THE FREELANCE SPHERE AND PROBLEMS OF THE LEGISLATIVE FRAMEWORK. EXPERIENCE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND ROMANIA

Chapter 5 – THE LOCAL DEVELOPMENT PLANNING PROCESS FROM A GENDER PERSPECTIVE. THE CASE OF 23 COMMUNITIES FROM CAHUL AND UNGHENI DISTRICTS

Capitolul 1 – CHELTUIELI PENTRU SERVICII DE ASISTENȚĂ SOCIALĂ ÎN ROMÂNIA

Chapter 1 – EXPENDITURES FOR SOCIAL ASSISTANCE SERVICES IN ROMANIA

Margret MORGANTE[1]

Abstract

Social spending includes cash benefits, direct in-kind provision of goods and services, and tax reductions for social purposes. These are for low-income households, the elderly, the disabled, the sick, the unemployed or the young. Social benefits are classified as public when the general government (ie central, state and local government, including social security funds) controls the relevant financial flows. An important role for the expenses of social assistance services is played by the state budget, public funds. In Romania, several programs have been developed to help people with low incomes, both the elderly and children. For example, in 2022 programs of national interest for the development of social services for the elderly. This paper will present the evolution of the expenses for social assistance services in Romania for the period 1991-2021 and the expenses for the entrustment and family placement allowances in the period 1996-2021. Among the social assistance services, a separate category is represented by those for children and the elderly. The modernization of the social assistance system implies the transition from a social assistance service that is based on insufficient financial allocations in relation to the concrete needs and problems of vulnerable categories to integrated social services.

Keywords: *services, social assistance, programs, expenditures*

JEL: *B55*

Introduction

At the global level, the Organization for Economic Co-operation and Development pays attention to social protection expenditure, thus defining it as the total expenditure of the field expressed as a percentage of GDP. Social assistance includes expenditure on benefits and administrative costs; it comprises both the recurrent budget and the capital program budget. From the field analysis, the Organization for Economic Co-operation and Development has built databases and indicators for cost analysis for social assistance services. At the international level, it is a necessity to have comparable databases available for social policy analysis.

In the case of social assistance programs, expenditures are aggregated by harmonized program categories: unconditional cash transfers, conditional cash transfers, social pensions, school meals, transfers in kind, tax exemptions, public works and other social assistance. Social security expenditure corresponds to total expenditure on contributory pensions, including pensions and old-age, survivor and disability benefits.

At the European level, spending on "social protection" is the most important COFOG division in 2021. This reflects the basic function of government to redistribute income and wealth, financed by compulsory payments. The expenditure category that dominates this division is represented by "social benefits and social transfers in kind (purchased market production)". Social benefits are paid to households to mitigate social risks and needs. Examples include unemployment benefits and pension payments. In 2021, in the EU, social benefits and social transfers in kind (output from the purchased market) accounted for slightly more than 89% of COFOG social protection division expenditure. In the European Union, in 2021, spending on social protection amounted to 2, 983 billion euros, equivalent to 20. 5% of GDP and 39. 9% of total spending. Among the expenditures, those for the elderly represented 10. 8% of GDP (pension payments),

[1] Universitatea Artifex, București, margretmorgante3@gmail.com

followed by “sickness and disability” expenditures with 2. 9% of GDP, “family and children” groups with 1. 9% of GDP, “unemployment” at 1. 7% of GDP and “survivors” at 1. 5% of GDP.

Although in terms of the value of expenses, children occupy the third place at the European level, the protection of children is a priority to ensure well-being. Across Europe there are a variety of legal systems and conventions relating to the protection of children. In recent years, children's rights have been a priority at the level of the European Union, especially through the express recognition of these rights in Article 24 of the Fundamental Charter of EU Rights. Also, in an effort to ensure adequate protection and respect for these rights, the European Commission has published a document entitled the EU Agenda on the Rights of the Child. It aims to outline the measures that Member States should put in place for child-friendly justice, protection of vulnerable children, children's participation in issues affecting them and raising children's awareness of their rights.

Children may be involved in the justice system in civil or criminal proceedings. Regardless of the context of such proceedings, the rights and interests of children must be protected. The EU has been promoting the Council of Europe guidelines on child-friendly justice since 2010. The EU Agency for Fundamental Rights (“FRA”) produced a report in 2015 examining the extent to which judicial procedures are child-friendly. The report examines the issues from the perspective of the professionals involved and the children.

In the specialized literature, one finds the idea that child protection has undergone major changes in recent decades. While traditionally welfare institutions, as well as the law itself, were mainly concerned with orphans and children of unwed mothers, nowadays the practice focuses on children who need protection because they have been neglected or abused by their parents.

In 2013, Valle et al., analyzed child protection in Mediterranean Europe and highlighted that key family issues are not addressed in one third of children. Aspects of social theory are presented to inform relational social work practice with children, youth and families (Frost, Dolan, 2020; Mallon, 2017). In European studies it is a concern for Eastern Europe as it faces a serious deterioration in living conditions and a stagnant or declining life expectancy as a substantial number of the population falls below the poverty line. Pension funds have been eroded by inflation and social assistance is minimal. Western Europeans are spending an ever-increasing percentage of their Gross Domestic Product (GDP) on social assistance, a trend that is exacerbated by structural unemployment and rising social exclusion. There is a gap between social protection in Eastern and Western Europe, but also between the costs and benefits of social protection. The contribution of welfare state spending was important for maintaining social cohesion (ILO, 2023).

The evolution of expenses for social assistance services in Romania

In Romania, social assistance expenses were increased, it is due to the 13. 8% increase in the value of the Social Reference Indicator. The increase in the value of the unemployment allowance and other social benefits lead to an increase in the expenses allocated to this category. The levels, respectively the amounts of social assistance benefits are established in relation to the reference social indicator, by applying a social inclusion index. The reference social indicator (ISR) represents the unit expressed in lei at which the social assistance benefits, borne from the state budget, granted both in order to ensure the protection of people within the social assistance system, and in order to stimulate the beneficiaries of the to the social assistance system, in order to fit into work.

An important aspect for social assistance is related to expenses and the necessary funds. There are some statistical data that highlight the evolution of expenditures for the social field. Expenses are classified into amounts paid for benefits and social services. Social assistance benefits and services, amounts paid, according to the National Institute of Statistics, are classified in:

– Allowances and other aids granted to the population;

-State allowance for children – aged up to 18 years, as well as young people who have reached the age of 18, who attend high school or professional education courses, until they finish;

– The allowance for raising the child and the monthly incentive is a social assistance benefit regarding the support of the family in order to raise the child.

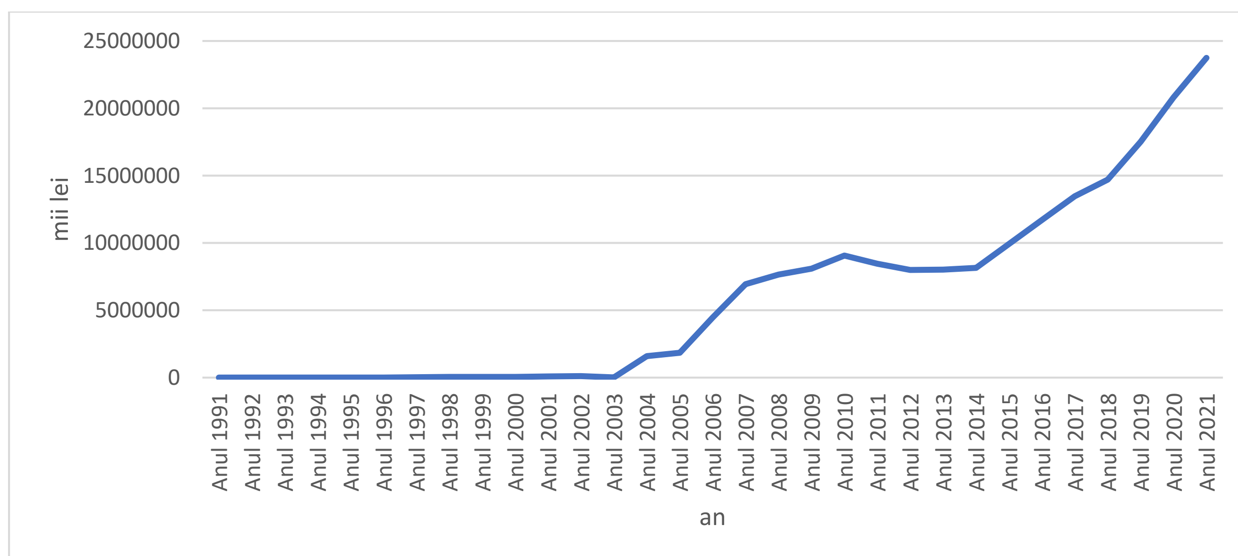
– The allowance for family support is addressed to families who have children in their care and achieve incomes lower than the value of a threshold established by law.

– Subsidies for associations and foundations are granted to Romanian associations and foundations with legal personality that establish and administer social assistance units.

– Social benefits for VMG insurance (guaranteed minimum income) are provided by granting a monthly social benefit, promoting social inclusion and combating poverty.

In general, in Romania, expenditures for the social field occupy a significant share in the budget. The amounts paid for benefits and social assistance services in Romania in the period 1991-2021 have evolved from 31, 460 million in 1991 to 2, 374, 6949. 2 thousand lei in 2021. These amounts have grown constantly in the analyzed period, especially since 2006, the difference being considerable compared to 2005 (when the currency change also took place) (1844773. 6 thousand lei in 2005 and 4458667 thousand lei in 2006). Since 2016, a greater increase in the amounts paid for social assistance services began, the major difference being visible in the 2019-2020 range from 17518847. 6 thousand lei – 20806781. 1 thousand lei. The increase in the amounts paid for social assistance shows, in addition to the fact that it is a necessity and an increase in costs, but also a gradual change of this system compared to 1991.

Figure 1 *The evolution of the amounts paid for benefits and social assistance services in Romania (1991-2021)*

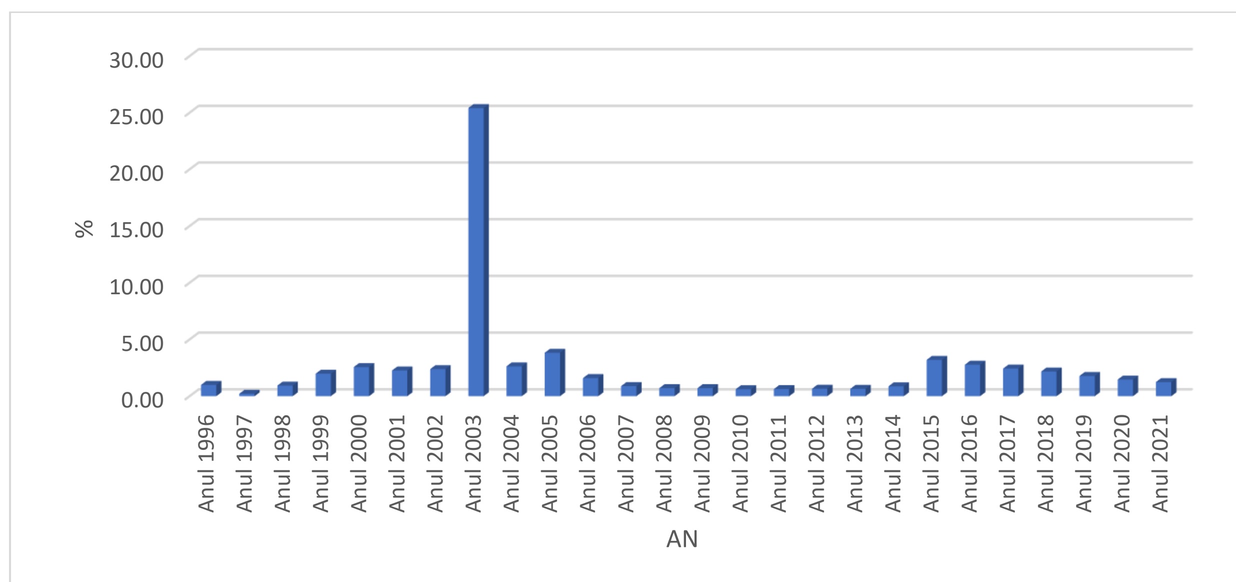
Data source: https://insse. ro/cms/

In the European Union, in 2021, 89. 2% of “social protection” expenditure was in the form of social benefits (in cash) and social transfers in kind (purchased market output). This category includes pension or survivor's payments, unemployment benefit, sick leave, accident, maternity,

family pay, education allowances or other allowances for dependents. Also, 4.8% of the expenses from this function were in the form of employee compensation (salaries and wages of personnel who administer social protection systems), 2.6% were in the form of intermediate consumption (purchases of goods and services) and 2.2% related to other current transfers, for example to non-profit institutions serving households.

State allowances for children represent the largest part of the amounts highlighted above, with 83.24% in 1991 and 44.27% in 2021. The decrease in the share of state allowances from the total amount paid was from 2004, from to 69.37%, being a continuous decrease until 2018, when they represented 29.69%. In 2021, the amount represented 44.27, but it should be noted that the amounts represent a share of the total depending on their amount, in recent years being increases in the state allowance.

Figure 2 *The evolution of allowances for entrustment and family placement (1996-2021)*

Data source: https://insse. ro/cms/

In the 2019-2021 period, there were funds for the “JUNIOR account for children protected by specialized child protection services”, which represented up to 1% of the total amounts. Thus, in 2019 they were 49927.2 lei, and in 2020 and 2021 these amounts decreased, being 48148.8 lei and 44595.6 lei.

The emergence of programs that support special child protection is an additional financial measure in addition to the state allowance. This fact shows a concern for improving the system and protecting children. Expenditures in the social field are a representative indicator for society, but the weight of the total sums for child protection has an equally high relevance.

At the European level, compared to 1995, spending on “social protection” increased as a share of total spending from 36.6% of total spending in 1995 to 39.9% of total spending in 2021. However, the increase in total spending on “protection social” was due to the need to mitigate the effects of the financial crisis and, respectively, the COVID-19 pandemic.

Conclusions

Social services are provided by both the public and the private sector and are both with and without accommodation, with a preponderance of services with accommodation. The development of social services offered by NGOs, churches or other entities, the private sector is for the support of social protection measures for children in Romania and to support and integrate them later into society, thus taking place their training and professionalization. As observed in this study, social services provided by the state for the elderly and for children predominate. The state is considered the main employer for children in the social protection system, which is a good thing, as children have an important role in society. The study can be deepened by the comparative analysis of expenditures for social assistance services with those of other states.

Bibliography

ILO (2023). Europe's Social Protection Systems Under Increasing Strain: Problems are Most Acute in the East, available at https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS _008092/ lang-en/index.htm

Mallon, G., (2017), Child Welfare, Journal of Policy, Practice, and Program, Vol. 95, No. 2.

Valle, J. F., Canalib, C., Bravoa, A., & Vecchiato, T. (2013). Child protection in Italy and Spain: Influence of the family supported society. *Psychosocial Intervention*, *22*(3), 227-237.

UNICEF, (2021), Child Protection Systems Strengthening

https://eur-lex. europa. eu/legal-content/ RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0060

http://www. mmuncii. ro/j33/index. php/ro/transparenta/statistici/buletin-statistic

https://www. childwelfare. gov/topics/can/defining/

https://www. unicef. org/child-protection

https://insse. ro/cms/.

Capitolul 2 – SPECIFICUL PLANIFICĂRII STRATEGICE LA NIVELUL AUTORITĂȚILOR PUBLICE LOCALE DIN REPUBLICA MOLDOVA – REGIUNEA NORD

Chapter 2 – THE SPECIFIC STRATEGIC PLANNING AT THE LEVEL OF LOCAL PUBLIC AUTHORITIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA – NORTH REGION

Tatiana TOFAN[1],
Vasile TOMUZ[2]

Abstract

The last years have marked significant changes in the field of public administration in the Republic of Moldova. All parties interested and involved in the administration process, through joint effort, contribute to the process of development and modernization of public administration, to ensure the provision of quality public services to citizens. The understanding and application of strategic and operational planning tools and methods, strategic management in the public sector of the Republic of Moldova, have become absolutely necessary for institutional development and the improvement of administrative capacity at both central and local levels.

Keywords*: strategic planning, government, reform, strategy, public administration.*

JEL: *H 11*

Introducere

Noul statut internațional al Republicii Moldova de stat candidat la Uniunea Europeană impune elaborarea și adoptarea atâta unei strategii naționale, cât și a strategiilor la nivel local, care să asigure într-un orizont clar de timp îndeplinirea obiectivului major de pregătire pentru aderare la marea familie europeană.

Luând în considerație situația social-economică actuală din țară și faptul că țările din regiune se orientează spre modele de creștere durabilă, precum și reieșind din prioritățile strategice pentru administrația locală, planificarea strategică stabilește necesitatea orientării spre un sistem de indicatori calitativi de evaluare a performanțelor, care s-ar baza pe impactul, eficiența economică și socială a investițiilor alocate, în cadrul legal existent și a programelor la care Republica Moldova face parte.

Metode de cercetare

La elaborarea articolului, autorii au studiat un șir de surse teoretice și practice. Printre metodele de cercetare utilizate figurează analiza și sinteza literaturii de specialitate, cât și analiza actelor normative, strategiilor de planificare strategică cu referire la planificarea strategică în cadrul autorităților publice locale din Republica Moldova – Regiunea Nord.

Rezultate și discuții

Guvernul Republicii Moldova a aprobat la data de 26. 01. 2022, documentul de politici *„Strategia Națională de Dezvoltare Regională 2022-2028”*, care reprezintă viziunea strategică și prioritățile Guvernului de abordare a dimensiunilor teritoriale, a intervențiilor sectoriale, precum și relațiile instituționale care să faciliteze parteneriatul dintre autoritățile publice centrale și locale.

[1] Conf. univ. dr., Departamentul Administrarea Afacerilor, USM, tatianatofan@yahoo.com

[2] Drd., Școala doctorală USM, vicedirector IMSP Institutul Mamei și Copilului, Clinica Emilian Coțaga, tomuzv@mail.ru

Strategia este focusată atât pe susținerea regiunilor defavorizate, cât și pe creșterea competitivității între regiuni. Strategia se bazează pe coordonarea interministerială a acțiunilor Guvernului, direcționate pentru sprijinirea regiunilor și localităților țării (SNDR 2022-2028, 15, p. 3).

La nivel central, Autoritatea națională de implementare a politicii de dezvoltare regională este Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale. Tot la nivel central, Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale este organul principal responsabil de conceptualizarea, aprobarea documentelor de politici, coordonarea implementării politicii de dezvoltare regională a Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională și monitorizarea modului de implementare. La nivel regional, procesul de monitorizare și evaluare este realizat de către Agenția de Dezvoltare Regională Nord – instituția abilitată de implementarea politicii de dezvoltare regională, care conform prevederilor legale este responsabilă de monitorizarea implementării Programelor Operaționale Regionale și proiectelor de dezvoltare regional.

Pe parcursul ultimilor 10 ani, Regiunea de Dezvoltare Nord a înregistrat performanțe modeste în dezvoltare, confruntându-se cu provocări de ordin demografic, economic, social și de subdezvoltare a infrastructurii tehnico-edilitare. Totuşi, din punct de vedere al nivelului de dezvoltare economică, Regiunea de Dezvoltare Nord continuă să fie o regiune cu potențial de creștere ridicat, cu multe oportunități economice de dezvoltare al antreprenoriatului, de atragere a investițiilor și angajare a forței de muncă.

Regiunea de Dezvoltare Nord își propune să contribuie la atingerea obiectivelor naționale strategice de dezvoltare regională. Prin urmare, direcțiile de dezvoltare ale regiunii au avut la bază viziunea strategică și obiectivele generale ale Strategia Națională de Dezvoltare Regională 2022-2028, fiind adaptate și ajustate la necesitățile regiunii. În acest sens, la data de 28 februarie 2022, prin decizia Consiliului pentru Dezvoltare Regională Nord nr. 3, a fost elaborat Programul Operațional Regional Nord care are la bază noua paradigmă de dezvoltare regională a țării, ce reflectă atât tendințele europene de schimbare a paradigmei de abordare a dezvoltării regionale, cât și concluziile și lecțiile învățate pe parcursul ultimilor zece ani de implementare a politicii de dezvoltare regională, vizând intensificarea eforturilor pe sporirea competitivității regionale, pe utilizarea mai bună a potențialului celor mai importante zone urbane cu impact asupra creșterii ocupării forței de muncă și stimulării dezvoltării economice. Prin urmare, noul document strategic urmărește creșterea competitivității și dezvoltării durabile a Regiunii de Dezvoltare Nord, ajustarea disparităților și creșterea calității vieții cetățenilor (PORN, 2022-2028, 3, p. 17).

Cadrul strategic propus a avut la bază direcțiile strategice stabilite în Strategia Națională de Dezvoltare Regională 2022-2028, fiind adaptat și ajustat necesităților și specificului regiunii. Prin urmare, obiectivele strategice ale programului urmează să contribuie la atingerea țintelor stabilite prin politica de dezvoltare regională națională 2022-2028.

Programul Operațional Regional Nord este principalul document de programare elaborat la nivelul Regiunii de Dezvoltare Nord care asigură corespondența dintre Strategia Națională de Dezvoltare Regională 2022-2028 și intervențiile programate la nivelul regiunii. Documentul cuprinde o perioadă de programare de 3 ani, inclusiv 2022-2024.

La nivelul autorităților publice locale din zona nord a Republicii Moldova, procesul de planificare strategică este integrat treptat în practică, majoritatea raioanelor având la moment elaborate și aprobate strategii de dezvoltare social-economică a comunităților locale. Acestea au drept scop armonizarea proceselor, îmbunătățirea calității serviciilor prestate, și au devenit absolut necesare pentru asigurarea bunăstării comunităților locale, dar și pentru dezvoltarea instituțională și îmbunătățirea capacității administrative la nivel local.

Astfel, se asigură premisele pentru îmbunătățirea procesului de planificare, fundamentare, elaborare, implementare, monitorizare și evaluare a deciziilor de la nivelul APL, decizii care pot îmbrăca forma reglementărilor, documentelor de politici publice (strategii, planuri, politici publice, planuri strategice instituționale, programe).

Durabilitatea tuturor eforturilor de dezvoltare necesită o reorientare profundă, atât a bazei analitice a conceptelor de dezvoltare (Strategiile de Dezvoltare Regională), precum și a procedurilor practice de implementare și direcționare strategică a programelor de dezvoltare regională. Este evident că transformările se confrunt cu resurse limitate financiare, materiale și umane disponibile pentru realizarea obiectivelor calitative și cantitative, în cadrul politicii regionale. Astfel, procesele de elaborare a strategiei și de implementare a acesteia sunt concepute pentru a identifica instrumente de direcționare (strategice) în utilizarea resurselor și a fondurilor disponibile, împreună cu o evaluare strictă a raportului cost-beneficiu a fiecărei componente de program și în conformitate cu un set clar de criterii (PORN, 2022-2024, 3, p. 23).

Strategiile locale de succes, prin urmare, sunt realizate prin intermediul programelor complexe integrate de dezvoltare care se axează în special pe utilizarea eficientă a efectelor de sinergie și complementaritate între anumite măsuri și proiecte din variate domenii a politicilor de dezvoltare. În plus, dezvoltarea locală și regională eficientă presupune abordări descentralizate de planificare. Prin urmare, competențele guvernării centrale trebuie să se limiteze la determinarea direcțiilor generale macro-economice și orientărilor a cadrului politic de bază – și concomitent – să permită inițiativelor locale și regionale să se exprime într-un mod adecvat.

– **Municipiul Bălți –** cel mai mare și important oraș al regiunii Nord este municipiul Bălți, considerat al doilea oraș ca mărime și importanță din Republica Moldova, atât din punct de vedere economic, cât și din punct de vedere educațional și cultural. Municipiul Bălți are cel mai important potențial demografic și economic din zona nord, având o poziție geografică avantajoasă, unde se intersectează principalele artere de transport național și internațional rutiere și feroviare.

Una dintre principalele cauze ale perpetuării modelului monopolar de dezvoltare a Republicii Moldova și concentrării dezechilibrate a resurselor în mun. Chișinău l-a constituit marginalizarea și periferizarea economică, socială, culturală, educațională și administrativă a mun. Bălți. În ultimele decenii s-a format un decalaj enorm între mun. Bălți și mun. Chișinău practic pe toate dimensiunile de dezvoltare socio-economică. În acest sens, se prevede elaborarea și implementarea unui Program de accelerare a dezvoltării mun. Bălți în calitate de pol de dezvoltare, care se va axa pe următoarele obiective prioritare.

Strategia de dezvoltare social-economica a municipiului Bălți pentru anii 2021 – 2025 a fost aprobată prin Decizia Consiliului municipal Bălți nr. 8/1 din 30.06.2021. Strategia a fost elaborată cu scopul de a orienta și impulsiona transformările pozitive din viața comunității, de a ghida efortul autorităților locale, sectorului asociativ, sectorului economic și al cetățenilor în vederea soluționării problemelor comunitare. Procesul strategic participativ a fost asigurat prin implicarea activă a factorilor locali interesați și a comunității, prin organizarea focus-grupurilor și atelierelor de lucru. Acest document a fost elaborat cu scopul de a dezvolta capacitatea de formulare și implementare a politicilor publice pentru dezvoltare comunitară, socială și economică la nivelul municipiului Bălți, prin intermediul implementării unui proces participativ de planificare strategică (Strategie, 2021-2025, 6, p. 22).

Strategia este un document de referință și conține aspecte de management, viziunea și obiectivele strategice de dezvoltare, facilitând în perioada următoare procesul decizional important în toate domeniile de activitate din municipiu. Constituie cadrul în care se va realiza dezvoltarea

integrată și armonioasă a municipiului, orientate spre îmbunătățirea calității vieții locuitorilor. Scopul strategiei este de a determina direcțiile strategice de dezvoltare, de a eficientiza activitatea autorităților publice locale privind managementul localității, de a utiliza cât mai eficient resursele financiare, de a promova localitatea, de atragere a surselor externe de finanțare pentru a implementa proiectele investiționale și sociale planificate.

– **Raionul Edineț -**documentul strategic de bază a raionului este *„Strategia de dezvoltare socio-economică a municipiului Edineț pentru perioada 2020-2025”.* Profilul dezvoltării socio-economice a municipiului Edineț reprezintă un document complex și are ca scop consolidarea capacităților actorilor nonguvernamentali și autorităților publice locale în domeniul dezvoltării durabile a municipiului. Prin conținutul său Profilul dezvoltării socio-economice evidențiază situația curentă de dezvoltare a municipiului și se referă la diagnosticarea stării actuale a potențialului socio-uman, dezvoltării economice locale, a resurselor naturale, serviciilor publice, instituțiilor infrastructurii sociale și de afaceri precum și a capacității autorităților publice locale, a structurilor societății civile și rolul acestora în procesul de dezvoltare locală. Scopul documentului este evaluarea situației curente din localitate și elaborarea Strategiei de dezvoltare socio-economice pentru perioada 2020-2025. Strategia de Dezvoltare Comunitară reprezintă un document de politică publică, care va ghida acțiunile Administrației Publice Locale, în următorii 5 ani, în vederea asigurării unui proces continuu și coerent de dezvoltare a localității (Strategie, 2020-2025, 8, p. 11)

– **Raionul Soroca:** principalul document strategic implementat este „*Strategia de dezvoltare economico-socială a raionului Soroca pentru anii 2021-2024*”. Strategia a avut ca scop identificarea nevoilor reale de dezvoltare ale raionului Soroca, pe o bază consultativă (consiliu participativ, grupuri de lucru, consultări etc), care au asigurat consensul asupra priorităților de dezvoltare ale raionului pentru următorii patru ani și definirea direcțiilor de acțiune strategică pe termen mediu cu transpunerea lor într-un portofoliu de proiecte, care să asigure premisele implementării strategiei. Aprobată de către Consiliului Raional Soroca la data de 11. 02. 2021 (Strategie, 2021-2025, 5, p. 14).

– **Raionul Briceni:** principalul document strategic al raionului la moment este „*Planul de dezvoltare socio-economic al raionului Briceni 2021-2025*”. Planul strategic de dezvoltare socio-economică al raionului Briceni este un document de politici publice care trasează direcțiile de dezvoltare strategice a *raionului* în perioada 2021-2025. Reprezintă un document ce definește viziunea, misiunea și valorile de dezvoltare pe termen mediu și lung, care identifică prioritățile și stabilește măsurile de implementare necesare, ce se vor concretiza în propuneri de proiecte finanțate din fonduri naționale sau din fonduri ale UE. Planul strategic este orientat spre o dezvoltare armonioasă și durabilă a comunităților locale din raion (Plan, 2021-2025, 2, p. 3).

– **Raionul Dondușeni:** principalul document strategic al raionului este „*Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Dondușeni pentru perioada 2022-2027*”. Reprezintă un document principal al politicii de dezvoltare locală pe termen mediu (5 ani), care a fost elaborat în cadrul unui parteneriat dintre administrația publică locală, organizațiile societății civile, instituțiile deconcentrate și mediul de afaceri din raion în baza prevederilor legislației în vigoare a cadrului strategic național și necesităților locale, în scopul asigurării unei dezvoltări economice, sociale și de mediu durabile. Este principalul document de planificare a dezvoltării pentru orizontul de timp 2027, care va produce efecte pozitive la nivelul raionului, furnizând acțiuni și proiecte, ce vor contribui la creșterea competitivității economice, valorificarea potențialului uman, asigurarea

protecției și valorificării capitalului natural și infrastructurii locale, cu impact direct la sporirea nivelului de trai al populației (Strategie, 2022-2027, 9, p. 11).

– **Raionul Drochia:** „*Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Drochia pentru perioada 2021-2030"*. Pornind de la faptul că, în anul 2020, a expirat termenul de implementare a Strategiei de dezvoltare socio-economică a raionului Drochia 2016-2020, precum și de la necesitatea fundamentală și imperioasă a promovării principiilor de dezvoltare durabilă a unității administrativ-teritoriale de nivelul II respective, Consiliul Raional Drochia a elaborat Strategia de Dezvoltare socio-economică a raionului pentru perioada 2021-2030. Strategia reprezintă un document de politici publice, care va ghida acțiunile Administrației Publice Locale, în următorii 10 ani, în vederea asigurării unui proces continuu și coerent de dezvoltare a raionului în ansamblu și, implicit, a localităților-componente din cadrul lui, care, la rândul lor, se presupune că își vor ajusta/actualiza pe parcurs strategiile locale individuale în acest sens (Strategie, 2021-2030, 14, p. 20).

– **Raionul Fălești:** *„Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Fălești (2023-2030)"*. Strategia trasează orientările generale ale dezvoltării viitoare a raionului din punct de vedere economic, social, cultural, al educației, al turismului, al dezvoltării rurale, asigurând valorificarea resurselor materiale, financiare, informaționale și umane de care dispune raionul Fălești. Procesul de elaborare a Strategiei a vizat implicarea tuturor actorilor interesați în acest demers: autorități locale, cetățeni, prestatori de servicii, servicii desconcentrate, mass-media. Viziunea ce s-a conturat ca rezultat al acestui proces participativ este aplicabilă pentru întreg teritoriul raionului Făleși în perspectiva anilor 2023-2030, cuprinzând principiile și valorile care stau la baza dezvoltării strategice a raionului (Strategie, 2023-2030, 10).

– **Raionul Florești:** *„Strategia de Dezvoltare Social-economică a raionului Florești (2021-2018)*". Strategia de Dezvoltare a raionului Florești reprezintă un document cuprinzător, care reflectă valorile comunității locale și stabilește obiectivele de dezvoltare, ce trebuie realizate. Documentul prezintă viziunea asupra viitorului raionului și indică direcțiile principale de dezvoltare, printr-o succesiune de proiecte, ce se vor concretiza într-o listă finală de acțiuni concrete și măsurabile.

De asemenea, Strategia de Dezvoltare reprezintă principalul instrument de lucru al Consiliului Raional Florești, care va orienta gândirea, decizia și acțiunea către obiectivele superioare sau către premisele obiectivelor. Contextul ales pentru elaborarea Strategiei de dezvoltare este definit de aplicarea modelelor europene de dezvoltare socială, economică și de mediu și opțiunea față de modelul de dezvoltare durabilă (Strategie, 2021-2028, 7, p. 12).

– **Raionul Rîșcani:** „*Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Rîșcani pentru perioada 2021-2025"*. Strategia reprezintă un document principal al politicii de dezvoltare locală pe termen mediu (5 ani), care a fost elaborat în cadrul unui parteneriat dintre administrația publică locală, organizațiile societății civile, instituțiile deconcentrate și mediul de afaceri din raion în baza prevederilor legislației în vigoare a cadrului strategic național și a necesităților locale, în scopul asigurării unei dezvoltări economice, sociale și de mediu durabile (Strategie, 2021-2025, 11, p. 21).

– **Raionul Sîngerei:** *„Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Sîngerei (2021-2028)"*. Strategia trasează orientările generale ale dezvoltării viitoare a raionului din punct de vedere economic, social, cultural, al învățământului, al turismului, al dezvoltării rurale ș.a., asigurând valorificarea resurselor materiale, financiare, informaționale și umane de care dispune raionul Sîngerei. Procesul de elaborare a Strategiei a vizat implicarea tuturor actorilor interesați în

acest demers: autorități locale, cetățeni, prestatori de servicii, servicii desconcentrate, mass-media. Viziunea ce s-a conturat ca rezultat al acestui proces participativ este aplicabilă pentru întreg teritoriul raionului Sîngerei în perspectiva anilor 2021-2028, cuprinzând principiile și valorile care stau la baza dezvoltării strategice a raionului. (Strategie, 2021-2028, 12, p. 23)

Concluzie

Pentru a consolida procesul de planificare strategică este necesar de a spori eficiența implementării politicilor și programelor în toate autoritățile publice locale, fiind necesare analize de performanță ale unităților de analiză, monitorizare și evaluare a politicilor și lansarea planurilor de „îmbunătățire a performanței” acestora.

Experiența multor țări europene în domeniul politicii regionale și locale reflectă faptul, că în lipsa unei abordări strategice, acțiunile autorităților locale riscă să fie fragmentate și necoordonate și, în rezultat, vor fi în mare măsură ineficiente. În plus, se presupune că în localitățile și regiunile cu un declin economic acut, resursele sunt limitate. Acționarea în lipsa unei strategii adecvate, deseori se soldează cu doar utilizarea necorespunzătoare sau irosirea acestor resurse.

Dezvoltarea durabilă și descentralizarea administrației publice reprezintă astăzi un obiectiv major al managementului public național, activități chemate să genereze o dezvoltare economică și socială echilibrată a localităților, prin exploatarea eficientă a tuturor resurselor (umane, materiale și instituționale) și prin eficientizarea activităților la nivel local.

Bibliografie

Constituția Republicii Moldova, 29.07.1994, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.

Planul de dezvoltare socio-economic al raionului Briceni 2021-2025.

Program Operațional Regional Nord 2022-2024 aprobat prin Decizia Consiliului pentru Dezvoltare Regională Nord nr. 3 din 28 februarie 2022.

Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova, Moldova Vremurilor Bune pentru anii 2021-2024. În: www.gov.md

Strategia de dezvoltare economico-socială a raionului Soroca pentru anii 2021-2024.

Strategia de dezvoltare social-economică a municipiului Bălți pentru anii 2021-2025.

Strategia de dezvoltare social-economică a raionului Florești (2021-2028).

Strategia de dezvoltare socio-economică a municipiului Edineț pentru perioada 2020-2025.

Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Dondușeni pentru perioada 2022-2027.

Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Fălești (2023-2030).

Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Rîșcani pentru perioada 2021-2025.

Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Sîngerei (2021-2028).

Strategia Națională de Dezvoltare Regională 2022-2028.

Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Drochia pentru perioada 2021-2030.

Hotărârea Guvernului din 26.01.2022 cu privire la aprobarea documentului de politici „Strategia Națională de Dezvoltare Regională 2022-2028”.

Capitolul 3 – SPECIFICUL FURNIZĂRII SERVICIILOR SOCIALE ÎN RAIONUL GLODENI, REPUBLICA MOLDOVA

Chapter 3 – THE SPECIFICS OF SOCIAL SERVICES PROVISION IN GLODENI DISTRICT, REPUBLIC OF MOLDOVA

Ala GRECU[1]

Abstract

In this article, are analyzed the social services provided by the local public institutions of the first and second level in Glodeni district. The legal framework under which services are provided in the Glodeni district is also presented, as well as the financial resources intended for the provision of social services for the year 2021.

Keywords: *services, social services, socio-medical services, Glodeni district etc.*

JEL: *I 38*

Introducere

Prestarea serviciilor sociale în Republica Moldova se realizează în baza următoarelor acte normative: Legea asistenței sociale nr. 547-XV din 25.12.2003, modificată prin Legea nr. 122 din 18.06.2010, Legea nr. 123/2010 cu privire la serviciile sociale.

Responsabil de realizarea politicii guvernamentale în domeniile: muncă, protecție socială, demografie este Ministerul Muncii și Protecției Sociale, organ central de specialitate, iar Agenția Națională Asistență Socială este o autoritate administrativă cu personalitate juridică instituită prin Hotărârea de Guvern nr. 1263 din 18.11.2016 în scopul îmbunătățirii calității asistenței sociale oferite populației, prin implementarea corectă și unitară a cadrului normativ în domeniul asistenței sociale.

Servicii sociale prestate de instituțiile publice locale, de nivelul întâi și de nivelul al doilea în Republica Moldova

– *Autoritățile administrației publice locale (APL) de nivelul al doilea* sunt reprezentate de: secțiile/direcțiile de asistență socială și protecție a familiei raionale (Direcția de Asistență Socială și Protecție a Familiei – DASPF), *municipiului* Chișinău (Direcția Generală Asistență Socială și Sănătate (DGASS), direcțiile sectoriale ale mun. Chișinău: Direcția Asistență Socială (DAS), Direcția Generală Asistență Socială, Protecție Familiei și Copilului (DGASPFC), direcțiile sectoriale ale mun. Chișinău: Direcția de Protecție a Drepturilor Copilului (DPDC), direcția municipiului Bălți (Direcția Asistenta Sociala si Protecția Familiei DASPS) și unitatea teritorială autonomă Găgăuzia (Direcția Generală Sănătate și Protecție Socială – DGSPS), care implementează politicile sociale, creează și dezvoltă servicii sociale la nivel de raion.

– *Consiliile raionale și fondurile de susținerea socială* a populației constituie resurse instituționale strategice ce pot avea o influenta pozitivă asupra creării și dezvoltării serviciilor sociale și un impact pozitiv asupra vieții oamenilor. APL de nivelul doi, sunt împuternicite să presteze servicii sociale, în conformitate cu legislația în vigoare.

– *Consiliile locale și orășenești*, au drept sarcini identificarea problemelor sociale, administrarea și gestionarea fondurilor locale pentru asistență socială, dezvoltarea și susținerea

[1] Drd., Școala doctorală USM, director medical SRL „Farmcomplex Prim”, alagrecu138@gmail.com.

financiară a serviciilor sociale comunitare, precum și crearea parteneriatelor cu organizațiile societății civile pentru dezvoltarea serviciilor sociale.

Conform Legii nr. 123 din 18 iunie 2010 *cu privire la serviciile sociale*, și anume Cap. III, art. 9 prevede funcțiile ce le revin administrației publice locale și acestea sunt:

(1) **Autoritățile administrației publice locale de nivelul al doilea** asigură dezvoltarea și gestionarea serviciilor sociale în conformitate cu competențele stabilite prin lege, în funcție de necesitățile identificate ale populației din teritoriul administrat, fie autonom, fie în comun cu alte autorități ale administrației publice locale, precum și în colaborare cu agenții economici, patronatele, sindicatele din teritoriu și cu asociațiile obștești din țară și din străinătate.

(2) Funcțiile de prestare a serviciilor sociale în unitățile administrativ-teritoriale de **nivelul al doilea** se pun pe seama structurilor teritoriale de asistență socială, acestea având responsabilitatea directă privind diversificarea și prestarea serviciilor sociale orientate prioritar la menținerea beneficiarului în familia și comunitatea de unde provine. Tot odată, se atestă diferențe în diversitatea și calitatea serviciilor sociale acordate beneficiarilor din localitățile rurale și cele urbane. Inegalitățile existente dintre populațiile comunităților urbane și cele rurale, în cadrul Grupurile vulnerabile ale populației: persoanele sărace, vârstnice femei, persoane cu dezabilități, persoane cu HIV, gospodării fără părinți, monoparentale sau conduse de copii, precum și copii abandonați, părinți singuratici, minorități etnice, lingvistice și religioase și, în special, etnia romă etc., supuse riscului excluderii sociale, discriminării, marginalizării, generează inegalități din cauza accesului limitat sau inexistent la serviciile sociale de bază, la beneficiile dezvoltării locale, la participarea în dezvoltarea locală și în procesul de luare a deciziilor. În acest context, măsurile adresate grupurilor vulnerabile, ca parte componentă a politicilor de abilitare și de nediscriminare, devin factori-cheie pentru îmbunătățirea accesului și a calității serviciilor publice pentru toți.

Serviciile specializate pot fi prestate la toate nivelurile administrative (comunitar, raional, național)în baza nevoilor stabilite ale populației și includ: *serviciile specializate de îngrijire de zi, centrele de plasament de lungă durată, centrele de plasament temporar, suportul pentru familiile substitutive, suportul pentru reintegrarea copiilor în familii din îngrijirea rezidențială etc.*, cum ar fi, ca exemplu, serviciile specializate (asistență medicală, juridică, psihologică, de îngrijire, reabilitare, reintegrare socială), din centrele de zi, oferite persoanelor aflate în dificultate. Adesea centrele de zi combină îngrijirea specializată cu activități de îngrijire primară. În corespundere cu Legea Republicii Moldova privind descentralizarea administrativă nr. 435 din 28. 12. 2006, o parte din serviciile sociale specializate, sunt transferate de APC autorităților APL de nivelul întâi și de nivelul al II-lea. Dintre cele mai semnificative servicii sociale prestate de către autoritățile APL, de nivelul întâi și de nivelul al doilea

Carta Europeană garantează dreptul APL de a dispune de capacitate efectivă pentru a rezolva și a administra, în cadrul legii, sub propria lor răspundere și în favoarea populației, o parte importantă din treburile publice. Acest drept este prevăzut și în Constituția Republicii Moldova, în Legea nr. 435-XVI din 28 decembrie 2006 privind descentralizarea administrativă și în Legea nr. 436-XVI din 28 decembrie 2006 privind administrația publică locală, care stabilesc că autoritățile APL beneficiază de autonomie decizională, organizațională, de gestiune financiară, au dreptul la inițiativă în tot ceea ce privește administrarea treburilor publice locale, exercitându-și, în condițiile legii, autoritatea în limitele teritoriului administrat.

Specificul prestării serviciilor sociale în raionul Glodeni

Direcția Asistență Socială și Protecție a Familiei Glodeni a fost reorganizată prin decizia Consiliului Raional Glodeni nr. 5/8 din 06.09.2018 și în activitatea sa, se ghidează de cadrul normativ descris în capitolul 1. La fel putem menționa, că Direcția Asistență Socială și Protecție a Familiei Glodeni este o instituție publică, de interes raional cu personalitate juridică, sub autoritatea Consiliului raional ce are rolul de a asigura, la nivel raional, aplicarea politicilor în domeniul proiecției copilului, familiei, persoanelor singure, persoanelor vârstnice, persoanelor cu îngrijiri speciale, precum și a oricăror persoane aflate în nevoi.

De către DASPF Glodeni se prestează următoarele tipuri de servicii sociale: asistență socială comunitară; îngrijire socială la domiciliu; serviciul echipa mobilă; serviciul tutelă/adopție; asistență parentală profesională; serviciul pachet alimentar unic; serviciul asistență personală.

Pentru prestarea serviciilor sociale menționate pentru a. 2021 au fost planificate și executate resurse financiare pe categoriile enunțate redate în tabelul 1.

Tabelul 1. *Resurse financiare destinate prestării serviciilor sociale din raionul Glodeni (2021)*

-mii lei

n/o	Serviciul social prestat	Resurse financiare aprobate	Precizate	Executate
1.	Serviciul Asistență socială comunitară	1900,8	1900,8	1780,4
2.	Serviciul Îngrijire socială la domiciliu	3511,2	3511,2	3366,8
3.	Serviciul Echipa mobilă	378,9	378,9	335,2
4.	Serviciul tutelă/adopție	1226,7	1226,	936,1
5.	Asistență parentală profesională	544,0	544,0	491,6
6.	Serviciul Pachet alimentar unic	40,0	63,4	62,1
7.	Serviciul Asistență personală	6487,8 dintre care – 4168,9 pachet minim	6687,2 dintre care – 4368,3 pachet minim	6599,1 dintre care – 4280,2 pachet minim

Sursa: Direcția Asistență Socială și Protecție a Familiei Glodeni

Conform datelor tabelului nr. 1 se conturează următoarea situație, că devieri de la resursele planificate pentru prestarea serviciilor sociale enunțate în tabel au fost executate în jur de 94 %, iar 6% fiind devieri din motivul că se prestează servicii sociale și refugiaților din Ucraina.

Direcția Asistență Socială și Protecție a Familiei Glodeni în a. 2021 a acreditat două servicii sociale: „Serviciul la Domiciliu” și „Serviciul Echipa mobilă”, până în anul 2026, decizia nr. 512 din 25. 05. 21. În anul acesta, 2023 au fost acreditate alte două servicii sociale prestate pentru o perioadă de cinci ani: Serviciului Social „Asistență personală”, acreditarea provizorie, pe o perioadă de 12 luni, și Serviciul Social „Serviciul de plasament pentru persoane vârstnice”, această decizie a fost adoptată de către Inspectoratul Social de Stat la 9 august 2023.

La fel a fost editat un Ghid al serviciilor sociale din raionul Glodeni cu suportul partenerilor de dezvoltare: Agenția Cehă pentru Dezvoltare și implementat de People in Need Moldova, în parteneriat cu Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale.

În acest ghid sunt descrise toate serviciile sociale prestate de către organizațiile neguvernamentale și de Direcția Asistență Socială și Protecție a Familiei Glodeni, acestea sunt:

– *Centrul Comunitar Multifuncțional „Balatina”* și-a început activitatea din a. 2010 și prestează următoarele servicii sociale: plasament pe perioada rece a anului (01.11 – 01.03); . Cantină socială; Tabără de vară pentru copii; Servicii de spălătorie; Activități socio-culturale cu mese de binefacere. Categorii de beneficiari: CCM Balatina deservește persoane vârstnice,

solitare, persoane cu dizabilități, familii cu copii social vulnerabile. Aria de acoperire: comuna Balatina, care cuprinde 5 localități. Aceste servicii prestate de către Centru Comunitar sunt publice și se finanțează din bugetul de stat.

– *Cantină socială vine în ajutorul persoanelor din s. Cobani* în etate și cu nevoi speciale, și-a început activitatea în a. 2016 și care are grijă de persoanele care nu au posibilitatea să-și prepare singuri hrana, fie din cauza neputinței, fie din cauza veniturilor mici. Media de vârstă a celor 30 de beneficiari ai serviciului „Cantina socială” este de 75, 7 ani, 27 dintre beneficiari sunt persoane care au atins vârsta de pensionare și doar 3 sunt persoane tinere, dar cu nevoi speciale. Cantina socială este finanțată de către partenerii externi.

– *Centrul Comunitar Multifuncțional „Armonie”* activează din a. 2012 și prestează următoarele servicii sociale în s. Fundurii Vechi destinate persoanelor vârstnice: servicii de socializare; servicii de informare; servicii de comunicare; servicii de asistență socială; Cantină socială; servicii sanitaro-igienice. Centru Comunitar este finanțat din bugetul primăriei s. Fundurii Vechi. Categorii de beneficiari sunt persoane vârstnice din localitate.

– *Centrul Comunitar Multifuncțional de Asistenți Sociali „Încredere”* a fost fondat în a. 2012 și activează în or. Glodeni, prestează servicii publice sociale specializate de găzduire și anume: servicii de plasament temporar pentru persoane aflate în dificultate; servicii de plasament în regim de urgență pentru copii în situație de risc; servicii de kinetoterapie; servicii psihologice; servicii logopedice; servicii educaționale; servicii de TIC; servicii de socializare (activități de recreere, de recuperare a timpului liber); servicii de asistență igieno-sanitară (duș, spălătorie);cantina de ajutor social incluziv. Beneficiarii fiind copii, familii cu copii, tineri, persoane în etate, persoane cu dezabilități locuitori ai raionului Glodeni, care necesită deservire socio-medicală în cadrul Centrului.

– *Serviciul de Asistență Personală –*a fost fondat în a. 2013 și este realizată de către Direcția Asistență Personală și este un serviciu bine organizat, care oferă asistență și îngrijire copiilor și adulților cu dizabilități severe, în vederea favorizării independenței și integrării lor în societate.

Obiectivele Serviciului sunt: oferirea unor servicii de asistență și îngrijire flexibile, centrate pe persoană, care să îmbunătățească calitatea vieții și independența persoanelor cu dizabilități, facilitarea accesului la educație și încadrare în câmpul muncii, încurajarea beneficiarilor să mențină și să dezvolte relații sociale în familie și comunitate.

Beneficiari sunt copii și adulți cu dizabilități severe. Aria de acoperire: În toate localitățile raionului Glodeni (19 primării) se prestează servicii de îngrijire personală.

– *Serviciul Social „Echipa mobilă” – a fost fondat în a. 2019 și* este un serviciu social specializat, care oferă asistență socială și suport la domiciliul persoanelor cu dizabilități, precum și consiliere persoanelor implicate în procesul de incluziune socială. Serviciile prestate variază, în funcție de necesitățile beneficiarilor, și pot include: asistență socială; asistență psihologică/ consiliere; asistență logopedică (suport în corectarea defectelor vorbirii, dezvoltarea limbajului etc.); consultanță medicală și servicii de reabilitare/recuperare (Kinetoterapie). Tipul serviciului este public. Categorii de beneficiari reprezintă persoanele cu grad sever sau accentuat de dizabilitate, copii din raionul Glodeni.

– *Serviciul social „Sprijin familial pentru familiile cu copii în situație de risc”* – a fost înființat în a. 2018 și asigură bunăstării copilului prin dezvoltarea și consolidarea capacităților familiei în creșterea și educația acestuia. Susținerea familiei/părinților în dezvoltarea rezilienței, pentru a depăși situațiile de dificultate. Susținerea familiei în depășirea situațiilor de risc și prevenirea separării copilului de familie, precum și pregătirea familiei pentru reintegrarea socială

a copilului. Tipul serviciului este public. Categorii de beneficiari: 0–18 ani. Aria de acoperire: 19 localități ale raionului Glodeni (s. Balatina, s. Camenca, s. Dușmani, s. Cobani, s. Cuhnești, s. Ciuciulea, s. Danu, s. Cajba, s. Fundurii Noi, s. Fundurii Vechi, s. Hîjdieni, s. Iabloana, s. Limbenii Noi, s. Limbenii Vechi, s. Petrunea, s. Sturzovca, s. Ustia, s. Viișoara.)

– *Serviciul Îngrijire Socială la Domiciliu* – a fost fondat în a. 1994 și reprezintă o gamă de servicii și facilități, acordate la domiciliu persoanelor dependente, astfel încât acestea să trăiască pe cât e posibil de independent. Scopul serviciului este prestarea calitativă a serviciilor de îngrijire socială la domiciliu beneficiarilor, în vederea îmbunătățirii calitative a vieții acestora. Tipul serviciului este public.

Categorii de beneficiari sunt persoanele care au atins vârsta standard de pensionare, persoanele cu dizabilități, lipsite de suport din partea copiilor, a familiei extinse și a altor persoane (prieteni, rude, vecin), cât și persoanele pensionare, care au copii invalizi ori care sunt abandonate de către copiii lor.

Aria de acoperire a acestui serviciu cuprinde 19 localități ale raionului Glodeni (s. Balatina, s. Camenca, s. Dușmani, s. Cobani, s. Cuhnești, s. Ciuciulea, s. Danu, s. Cajba, s. Fundurii Noi, s. Fundurii Vechi, s. Hîjdieni, s. Iabloana, s. Limbenii Noi, s. Limbenii Vechi, s. Petrunea, s. Sturzovca, s. Ustia, s. Viișoara.)

– *Serviciul Tutelă/Curatelă* – reprezintă o formă de protecție, care se instituie asupra copiilor rămași fără ocrotire părintească, în scopul educației și instruirii acestora, precum și al apărării drepturilor și intereselor lor legitime. Beneficiarii serviciului dat sunt copii rămași fără ocrotire părintească. Tipul serviciului este public. Aria de acoperire: 19 localități ale raionului Glodeni (s. Balatina, s. Camenca, s. Dușmani, s. Cobani, s. Cuhnești, s. Ciuciulea, s. Danu, s. Cajba, s. Fundurii Noi, s. Fundurii Vechi, s. Hîjdieni, s. Iabloana, s. Limbenii Noi, s. Limbenii Vechi, s. Petrunea, s. Sturzovca, s. Ustia, s. Viișoara.)

– *Serviciul Asistență Socială Comunitară în cadrul DASPF Glodeni* –a fost înființat în a. 2003 și are drept scop prestarea asistenței sociale, pentru prevenirea și depășirea situațiilor de dificultate la nivel de comunitate. Identifică, susține persoanele aflate în situație de criză și facilitează accesul acestora la servicii și prestații sociale. Tipul serviciului este public. Beneficiari acestui serviciu sunt persoanele si familiile social vulnerabile. Tipul serviciului este public.

Aria de acoperire: 19 localități ale raionului Glodeni (s. Balatina, s. Camenca, s. Dușmani, s. Cobani, s. Cuhnești, s. Ciuciulea, s. Danu, s. Cajba, s. Fundurii Noi, s. Fundurii Vechi, s. Hîjdieni, s. Iabloana, s. Limbenii Noi, s. Limbenii Vechi, s. Petrunea, s. Sturzovca, s. Ustia, s. Viișoara.)

– *Serviciul Social „Suport Monetar”* a fost înfiintat în a. 2018 și are drept scop susținerea familiei /persoanei defavorizate, pentru depășirea situațiilor de dificultate, precum și prevenirea excluziunii lor sociale și/sau a instituționalizării acestora. Tipul serviciului este public.

Categorii de beneficiari: Persoanele /familiile defavorizate. Aria de acoperire: 19 localități ale raionului Glodeni (s. Balatina, s. Camenca, s. Dușmani, s. Cobani, s. Cuhnești, s. Ciuciulea, s. Danu, s. Cajba, s. Fundurii Noi, s. FunduriiVechi, s. Hîjdieni, s. Iabloana, s. Limbenii Noi, s. Limbenii Vechi, s. Petrunea, s. Sturzovca, s. Ustia, s. Viișoara.)

– *„Tabita” – Casa de caritate* a fost înființat în a. 1999 de către Uniunea bisericilor creștine evanghelice baptiste, unde se oferă plasament, îngrijire, alimentare, servicii medicale. Beneficiari sunt persoanele în etate.

Aria de acoperire: 19 localități ale raionului Glodeni (s. Balatina, s. Camenca, s. Dușmani, s. Cobani, s. Cuhnești, s. Ciuciulea, s. Danu, s. Cajba, s. Fundurii Noi, s. FunduriiVechi, s. Hîjdieni, s. Iabloana, s. Limbenii Noi, s. Limbenii Vechi, s. Petrunea, s. Sturzovca, s. Ustia, s. Viișoara.)

– *Centrul Medico-Social Stârcea, misiunea religioasă catolică „Caritas Moldova”* a fost înființat în a. 2001 de către Departamentul Medical Caritas Moldova elaborează și implementează un ansamblu de măsuri și activități cu caracter medical și social, în scopul fortificării sănătății populației și asigurării accesului la asistență medicală a diferitor grupuri social vulnerabile. Se acordă asistența socio-medicală la domiciliu.

Serviciile oferite: îngrijiri medicale (pansamente, măsurarea tensiunii, a pulsului, aprovizionarea cu medicamente, arendarea utilajului medical, mici proceduri medicale la domiciliu); îngrijiri sociale (îngrijirea locuinței pentru persoanele solitare sau imobilizate la pat, a pacienților, menținerea igienei personale a pacienților, spălarea lenjeriei de pat etc.); suport spiritual și psiho-emoțional.

Categorii de beneficiari sunt persoanele social vulnerabile în etate, solitare, imobilizate la pat, cu mijloace minime de existență. Aria de acoperire: raionul Glodeni, s. Stîrcea.

– *Centrul Comunitar Multifuncțional „VITA”* a fost fondat în a. 2017și este coordonat de Consiliul local Sturzovca și Direcția Asistență Socială și Protecția Familiei Glodeni, care monitorizează activitatea instituției. Centrul își desfășoară activitatea în conformitate cu legislația în vigoare, prezentul regulament și standardele minime de calitate pentru acordarea serviciilor sociale. Capacitatea maximă a centrului este de 30 de persoane pe zi, **în plasament – 22 de locuri.**

Centrul prestează următoarele servicii: protecție și asistență socială; îngrijire și întreținere zilnică într-un mediu favorabil; alimentare variată și regulată; servicii sanitaro-igienice; servicii de îngrijire estetică (frizerie); servicii de asistență medicală primară; accesul la surse de informare; servicii de asistență psihologică; servicii de plasament temporar.

Categorii de beneficiari sunt persoane vârstnice. Aria de acoperire a beneficiarilor centrului sunt cetățenii Republicii Moldova.

În concluzie, putem menționa, că un spectru larg de servicii socio-medicale sunt prestate în raionul Glodeni. Unele din servicii sociale sunt finanțate de către partenerii de dezvoltare a Republicii Moldova, iar unele servicii sunt finanțate din bugetul de stat.

Bibliografie

Legea nr. 547 din 25-12-2003 asistenței sociale //MO nr. 42-44.
Legea nr. 123 din 18. 06. 2010 cu privire la serviciile sociale // MO nr. nr. 155-158.
Legea nr. 133 din 13-06-2008 cu privire la ajutorul social // MO nr. 179 art. 625.
Legea nr. 547-XV din 25.12.2003 a asistenței sociale, modificată prin Legea nr. 122 din 18.06.2010 //MO nr. 131-134.
Legea nr. 436-XVI din 28 decembrie 2006 privind administrația publică locală, cu modificările ulterioare// MO nr. 32-35.
Hotărârea Guvernului nr. 38 din 30.01.2019 privind organizarea și funcționarea Sistemului de instruire inițială și continuă a personalului din domeniul asistenței sociale // MO nr. 59-65.
Hotărârea de Guvern nr. 1263 din 18.11.2016 cu privire la fondarea Agenției Naționale Asistență Socială //MO nr. 405-414.

Capitolul 4 – FACTORI CARE ÎMPIEDICĂ DEZVOLTAREA STABILĂ A SFEREI LIBEREI CONCURENȚE ȘI PROBLEMELE CADRULUI LEGISLATIV. EXPERIENȚA REPUBLICII MOLDOVA ȘI A ROMÂNIEI

Chapter 4 – FACTORS HINDERING THE STABLE DEVELOPMENT OF THE FREELANCE SPHERE AND PROBLEMS OF THE LEGISLATIVE FRAMEWORK. EXPERIENCE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND ROMANIA

Natalia CUTANINA[1]

Abstract

The opportunities offered by the development of freelancing and remote work in the modern economy are huge and growing rapidly. Nevertheless, there are a number of factors hindering the development of this sphere, as well as a number of gaps in legislation, which this article aims to analyze. The issue of the legislative framework for ensuring the most effective work and expanding the opportunities of freelancers is quite acute in Romania and Moldova today. This article analyzes the current gaps in the legislation of Romania and the Republic of Moldova as well as the growth points of the freelance sphere, and also suggests approaches and initiatives to improve the situation.

Keywords*: freelancer, legislation, self-employed, social insecurity, remote work, law, Republic of Moldova, Romania.*

JEL*: K 310, J 00, F 660*

Introduction

This article aims to analyze the current situation regarding freelance law in Moldova and Romania and offer solutions for better development and prosperity of the freelance area of business. There is currently no unified legislation regarding freelancers in Europe. Nevertheless, having looked at the developments of our European colleagues in the legislative sphere, we can formulate proposals and recommendations for the sustainable and comfortable development of freelancing and remote work in the Republic of Moldova. The article analyzes the legislative basis and directives regarding freelancing in Romania and Moldova, Besides that, it contains some developments from the research conducted by the author of this article earlier in 2023 regarding female freelancers.

The COVID-19 pandemic has forced business closures with rising unemployment also driving an increase in gig economy work arrangements (Deganis I. and others, 2021). This process of the rapid increase in the number of freelancers and the development of the gig economy requires more careful study and analysis. Without a doubt, this process has a huge impact on the development of the modern economy. There are many authors researching this topic. Among the authors who raise these problems in their research we can highlight Tanel Kerikmäe, Aleksi Kajander, Jens Kirchner, Eva Mittelhamm LL. M. and others.

The main theses of the study

In recent years, there have been more and more scientific papers on the topic of regulating the activities of freelancers and the legal status of freelancers. At the moment, there is no uniform

[1] PhD student, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Department of Economic Sciences, Republica Moldova, nkutanina@gmail.com

legislation on freelancers in the European Union. However, there are separate rules and directives that apply to all freelancers working in the European Union.

For example, there are Guidelines on the application of Union competition law to collective agreements regarding the working conditions of solo self-employed persons (2022/C 374/02), published in September 2022, which describe, among other things, the working conditions of solo self-employed persons [7, p. 1] and give definitions to the term ‘solo self-employed person’ and the meaning of ‘digital labor platform'.

In addition, there is also the VAT Directive (2006/112/EC) [3], which sets out rules on how freelancers should collect VAT as part of their work. In addition, there is the Directive on the self-employed (2008/104/EC). This directive regulates the rights of self-employed people in the EU. There is also a Regulation on the Coordination of Social Security (EC 883/2004) [16], which guarantees the absence of punishment for freelancers working simultaneously in several different EU countries.

Of course, such rules and directives establish the necessary foundation for the protection of freelancers in the European Union, at least at a basic level. And at the same time, we can say that some points in the legislation still require attention and possible revision, taking into account the realities of the modern economy. This is especially true for the problems of income protection and social security of freelancers.

If we analyze the situation regarding the current legislation of Romania and Moldova, then it can be noted that legislation in this area is currently rather poorly developed. In Romania, there is Law No. 31/1990 that addresses many important labor issues but it doesn't specify the term “freelancer” as well as it does not define the specific rights and obligations of freelancers. There is also G.E.O. no. 44/2008 on carrying out economic activities by freelancers (PFA / Persoana Fizica Autorizata / authorized natural persons), individual partnerships and family partnerships, as subsequently amended [15]. This G.E.O. regulates the registration and describes the most important moments regarding professional activity of PFA. Besides that, the official EU Immigration portal defines the specifics of working as a self-employed person in Romania for non-EU citizens [14].

In Moldova, there is a law regarding individual entrepreneurs (art. 28-31 of Law 220/2007) [11]. However, at the moment there is no legislation regarding freelancers in specific.

So, if we are talking about gaps in legislation that hinder the development of freelancing in Moldova, then here we can highlight some of the most important points of growth. These include: the lack of a clear definition of the legal status of freelancers, which makes it difficult to understand the rights and obligations of freelancers, a high level of social insecurity of freelancers, the inability to apply for sick leave or unemployment benefits, that is, the absence of any guarantees and income protection in case of health problems, low client flow and other problems associated with freelancing activity.

In addition, we can talk about the need for separate measures of additional social support for the least socially protected categories of citizens working in the field of freelancing, such as single mothers and fathers, working mothers and fathers of young children, mothers and fathers with many children, young freelancers and students, pensioners. Freelancing is one of the most accessible ways of getting income for these categories of citizens. It’s important for freelancers to have access to supportive measures in order to maintain a work-life balance, and here we are talking about such important opportunities as, for example, flexible work hours and social support measures for child care.

The solution of the above problems could have a positive impact on the development of freelancing in Moldova. To improve the situation, in our opinion, the following potential initiatives can be identified.

Firstly, the number one factor is a clear definition of which citizens fall under the category of “freelancer”, an absolutely clear description of the rights and obligations of freelancers.

Secondly, building a system to ensure a minimum level of income for freelancers.

Thirdly, the inclusion of freelancers in the list of categories covered by the protection of social security in the event, for example, of any health problems or difficult life situation; also an important factor in the development of the field of freelancing would be a special taxation system designed specifically for freelancers.

It is also important to note the need for constant awareness-raising and the rights and obligations of freelancers, which may require an additional awareness campaign. The legislation is being constantly updated, and it is likely that in the near future the rights and obligations will be more clearly defined, which will bring economic transparency and new opportunities in the field of freelancing in Romania and Moldova.

In addition to such obvious factors as stable access to electricity and the Internet, an important factor for the development of the freelance field is the support of access to additional training opportunities, enrichment of the freelancer's set of skills and knowledge, as well as the opportunities provided by mentoring. This is especially important for citizens from the least socially protected categories, but it can also be relevant for able-bodied citizens who want to change their occupation or reach a new level in their career.

And in this regard, it is also impossible to overestimate the role of networking and freelancers' access to a community of like-minded people, both online and offline. Networking, or building connections, is the oldest and historically one of the most effective tools for promoting and finding new clients. This tool finds the best use at industry events and in places like coworking, where freelancers have the opportunity to get to know and get to know colleagues from their field of activity, as well as related fields of activity. In addition, such platforms allow freelancers to create projects in common with other freelancers, which can increase the average check for freelancer services due to the “all included” approach, as well as work in coworking allows freelancers to be in the thick of events and not feel cut off from society, which can have a positive impact on the psychological health and motivation of freelancers.

If we are talking about the development of legislation on freelancers from scratch, we can make an attempt to formulate the following basic principles, the application of which could contribute to the best results of this initiative.

Firstly, in order to ensure the maximum possible effectiveness and relevance of legislation, cooperation with freelancers (both men and women) would be very helpful.

Secondly, of course, the legislation in the field of freelancing should be as flexible as possible and not only meet the modern realities of the digital economy, but also implement the willingness to quickly rebuild in a rapidly changing “new economy”. In addition, flexibility also means taking into account the different needs and life circumstances of freelancers.

Thirdly, an important point here is also the need to empower freelancers, which should be kept in mind when developing legislation.

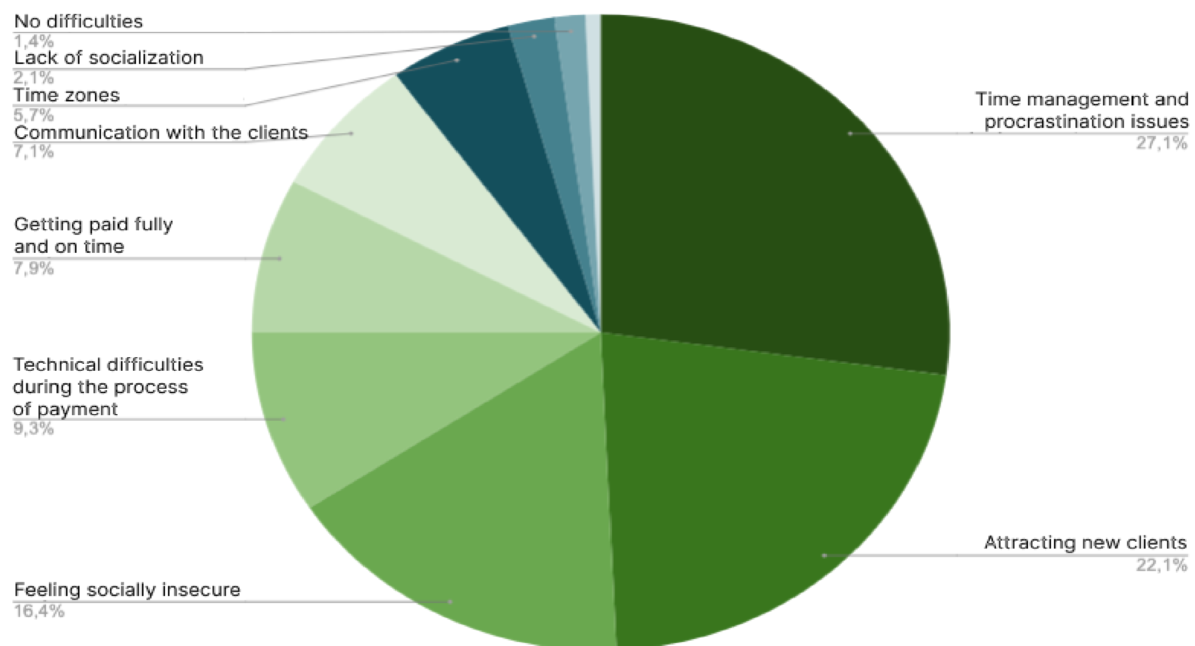
Fourth, logically, the legislation should be fair to all participants in the workflow – both freelancers and their clients, as well as employer companies hiring freelancers.

Fifth, the legislation should be realistic and accessible for understanding and compliance.

It's important to note that there may be some differences between the work experience of male and female freelancers. For example, historically female freelancers are more likely to be self-employed and work in low-paid industries, and as a result they are more likely to face economic difficulties and discrimination. However, we can note some similarities between the experience of male and female freelancers. For example, both male and female freelancers often combine several roles, such as work, childcare and housework. As a result, both male and female freelancers may experience stress and burnout. Both women and men should have access to justice in case of disputes with a client or an employer company.

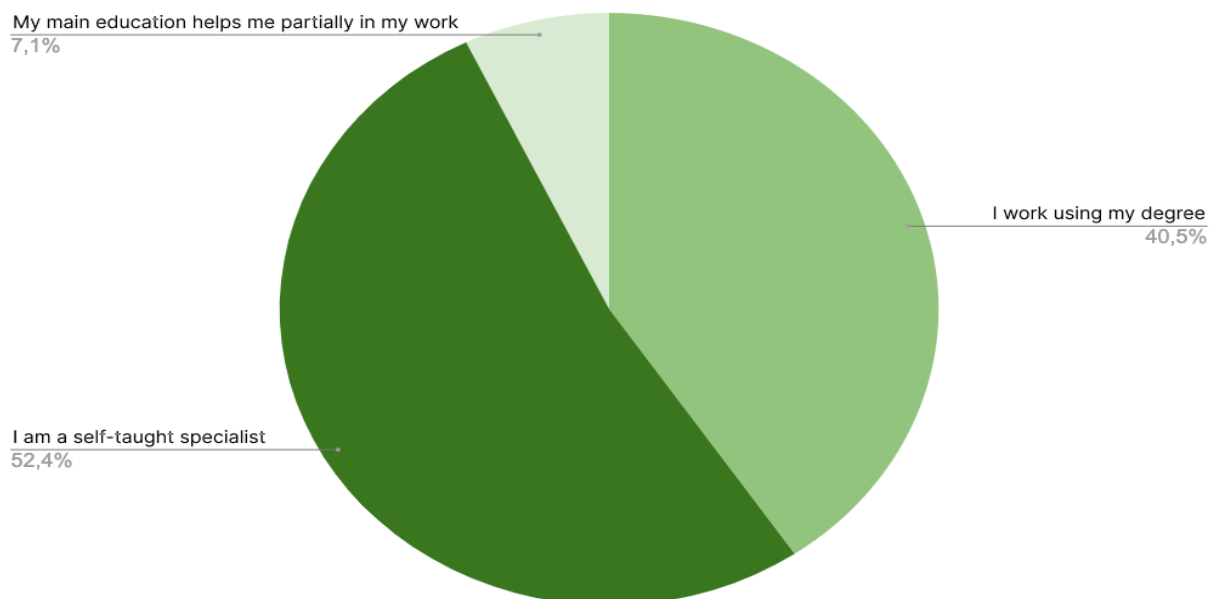
Here we can talk about the importance not only of affordable legal aid, but also of access to support groups and the opportunity to be part of a community of like-minded people. According to a study conducted by the author of this article [Cutanina, 2023, p. 159], every fourth female freelancer experiences difficulties with self-organization, every fifth – difficulties with finding new clients and projects to work on, and every sixth is experiencing social insecurity.

Figure 1. *Difficulties experienced by female freelancers at work*

This study, conducted online among English-speaking and Russian-speaking female freelancers in January-February 2023 from the USA, Georgia, the Netherlands, Moldova, Ukraine, Turkey, Kazakhstan, Russia, Thailand, Belarus, Germany, Argentina, Serbia, Japan, Portugal and other countries, also showed other interesting results. For example, Thus, the study showed that the subjective perception of one's own productivity and problems with productivity and time management when working remotely from home does not differ between mothers and women who do not have children, and exactly the same distribution of self-taught women does not differ in cases when we analyze the responses of mothers and women who do not have children. In addition to that, more than a half of respondents (52,4%) claimed to be self-taught specialists (see Figure 2) which also confirms the importance of access to educational materials and platforms for freelancers.

Figure 2. *Distribution of respondents according to their basic education and self-taught workers*

When developing legislation on freelancers, it is necessary to take into account the above differences and similarities. In addition, we should pay attention to the trends in European legislation on freelancing – first of all, an increase in the flexibility of working conditions and an increase in social support from the state.

Conclusions

Thus, if we take into account the above principles and work with the factors constraining the field of freelancing in Moldova, there is an opportunity to develop legislation that will simultaneously take into account the rights and peculiarities of the life and work of freelancers and at the same time be fair and effective.

Summing up the above, it is important to note that at the moment there are a number of issues related to the development of the freelance and self-employed sphere of business, including of a legislative nature, the solution of which would most likely contribute to the stable and transparent development of this sphere in the Republic of Moldova. In the field of freelancing and self-employment, Moldova could adopt the experience of Romania, especially the legislation regarding PFA, which would contribute to both the development and the best regulation of this area of business.

Bibliography

Antropov, V. V. (2015). Foreign systems of ensuring a minimum guaranteed income. *Economics and Law, 5*. http://elib.fa.ru/art2015/bv3928.pdf/download/bv3928.pdf

Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. (2008). *Official Journal of the European Union, C 115*, 88-89. https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ

Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of value added tax. (2006). *Official Journal of the European Union, L 347*, 1. https://eur-lex.europa.eu/legal-content

Cutanina, N. (2023). Profile of a modern female remote worker. Organization of the workflow and time management issues. *Moldoscopie*, *27*(1), 98. ISSN 1812-2566 E-ISSN 2587-4063

Deganis, I., Tagashira, M., & Yang, W. (2021). *Digitally enabled new forms of work and policy implications for labour regulation frameworks and social protection systems*. Organizația Națiunilor Unite. https://www.un.org

Directive 2008/104/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on temporary agency work. (2008). *Official Journal of the European Union*, *L 327*, 9. https://www.eumonitor.eu/

Guidelines on the application of Union competition law to collective agreements regarding the working conditions of solo self-employed persons (2022/C 374/02). (2022). *Official Journal of the European Union*, *C 374*, 2. https://eur-lex.europa.eu/legal-content. Accessed 15.09.2023.

Kerikmäe, T., & Kajander, A. (2022). Gig economy workers in the European Union: Towards changing their legal classification. *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, *131*, 117–139. https://doi.org/10.24241/rcai.2022.131.2.117/en

Kirchner, J., & Mittelhamm, E. (2010). Employee or freelance worker. In J. Kirchner, P. Kremp, & M. Magotsch (Eds.), *Key aspects of German employment and labor law* (pp. 89–102). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-00678-4_4

Krzywdzinski, M., & Gerber, C. (2021). Between automation and gamification: forms of labour control on crowd work platforms. *Work, Employment and Society*, 1-19. Advance online publication. 1.10.1332/273241721X16295434739161.

LEGE Nr. 220 din 19-10-2007: înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali. (2007). *Monitorul Oficial*, Partea I, nr. 211-215. https://www.legis.md/ Accessed 15. 09. 2023

Lund, S., Manyika, J., Madgavkar, A., & Smit, S. (2023). *What's next for remote work: An analysis of 2,000 tasks, 800 jobs, and nine countries*. McKinsey Global Institute. https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/

Malhotra, A. (2021). The postpandemic future of work. *Journal of Management*, *47*(5), 1091–1102. https://doi.org/10.1177/01492063211000435

Official EU Immigration portal – Romania – Self-employed worker. (n.d.). https://immigration-portal.ec.europa.eu/romania-self-employed-worker_en. Accessed 15.09.2023.

ORDONANȚĂ DE URGENȚĂ nr. 44 din 16 aprilie 2008 privind desfășurarea activităților economice de către persoanele fizice autorizate, întreprinderile individuale și întreprinderile familiale. (2008). *Monitorul Oficial*, Partea I, nr. 288.

REGULATION (EC) No 883/2004 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 29 April 2004 on the coordination of social security systems. (2004). *Official Journal of the European Union*, *L 166*, 1. https://eur-lex.europa.eu/legal-content

Rodionov, D., Ivanova, A., Konnikova, O., & Konnikov, E. (2022). Impact of COVID-19 on the Russian labor market: Comparative analysis of the physical and informational spread of the coronavirus. *Economies*, *10*.

Capitolul 5 – PROCESUL DE PLANIFICARE A DEZVOLTĂRII LOCALE DIN PERSPECTIVA DE GEN. CAZUL A 23 DE COMUNITĂȚI DIN RAIOANELE CAHUL ȘI UNGHENI

Chapter 5 – THE LOCAL DEVELOPMENT PLANNING PROCESS FROM A GENDER PERSPECTIVE. THE CASE OF 23 COMMUNITIES FROM CAHUL AND UNGHENI DISTRICTS

Diana CHEIANU-ANDREI[1]

Abstract

The activity of the local public authorities in the Republic of Moldova complies with the standards and rules of the European Union. Integrating gender equality principles in local development contributes to a development process focused on people's needs based on principles of non-discrimination, transparency, participation, and accountability. Gender equality targets local development based on equity and inclusion, ensuring individuals' right to participate and express their options. The article explains how local public authorities grom 23 communities of the Republic of Moldova integrated a gender perspective in their Local Development Strategies during 2020 – 2022, provide some good practices, as well lessons learned.

***Keywords**: local development, gender perspective, gender equality, social inclusion.*

***JEL:** H75, H76, I38*

Introducere

Activitatea administrației publice locale din Republica Moldova se aliniază la standardele și regulile Uniunii Europene. Principiile care stau la baza implementării bunei guvernări sunt cele recunoscute și aplicate la nivelul Uniunii Europene prin Carta Albă a Guvernării și prin Ghidul privind calitatea administrației publice, ambele documente aprobate de Comisia Europeană. Republica Moldova își propune și implementarea principiilor bunei guvernări locale care includ: (i) legalitate; (ii) descentralizare, autonomie locală și subsidiaritate; (iii) parteneriat și dialog instituțional; (iv) integritate; (v) participare, imparțialitate și incluziune; (vi) deschidere și transparență; (vii) profesionalism; (viii) centrare pe cetățean; (ix) eficiență și eficacitate; (x) viziune și durabilitate; (xi) responsabilitate.

Utilizarea principiilor egalității de gen în dezvoltarea locală contribuie la un proces de dezvoltare centrat pe necesitățile oamenilor, în baza principiilor de nediscriminare, transparență, participare și responsabilitate. Egalitatea de gen urmărește ca dezvoltarea, la nivel local, să fie bazată pe egalitate și incluziune, asigurând dreptul tuturor de a participa și de a-și expune propriile opțiuni de dezvoltare. Totodată, respectarea principiilor egalității de gen consolidează buna guvernare locală prin responsabilitate, transparență, eficiență și durabilitate a activităților. Primarul, împreună cu consiliul local, sunt cei care au rolul de a asigura înțelegerea principiilor egalității de gen de către membrii comunității și aplicarea acestora pe întreg procesul de planificare a dezvoltării locale. Astfel, procesul de planificare a dezvoltării locale trebuie să se bazeze pe abordarea „de jos în sus”, ca să permită actorilor locali să determine necesitățile locale, printr-un proces participativ, incluziv, care să contribuie la dezvoltarea localității din punct de vedere economic, demografic, educațional, cultural etc.

În ianuarie 2020, a început implementarea programului *Promovarea egalității de gen în raioanele Cahul și Ungheni* (Proiectului EVA), finanțat de către Uniunea Europeană și

[1] Conf. univ. dr., Departamentul Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova, email: dcheianu@yahoo.com.

implementat de UN Women Moldova, în parteneriat cu UNICEF Moldova care a promovat egalitatea de gen și împuternicirea femeilor prin integrarea dimensiunii de gen în procesele de planificare a dezvoltării locale, inclusiv, procesele de planificare bugetară și combatere a violenței în bază de gen și a violenței în familie, care afectează femeile și copiii. Pentru a identifica schimbările care s-au produs în procesul de planificare a dezvoltării locale din perspectiva egalității de gen, a identifica bunele practici, dar și lecțiile învățate, în octombrie 2022 au fost evaluate procesele de planificare a dezvoltării locale din perspectiva egalității de gen în 23 de comunități din raioanele Cahul și Ungheni în care a fost implementat Proiectul EVA.

Aspecte conceptuale și normative

Procesul de planificare a dezvoltării locale din perspectiva dimensiunii de gen cuprinde diferite principii. Unii cercetători evidențiază: durabilitatea, dezvoltarea durabilă și dezvoltarea integrată (Vasilache, A. și alții, 2017), alții accentuează și principiile incluziunii sociale și egalității de șanse, inclusiv cea a participării și parteneriatului (Stratan, A., 2013).

Principiul dezvoltării locale durabile și integrate presupune că comunitatea se dezvoltă prin: (i) integrarea și corelarea a 3 domenii ale dezvoltării – economic, social și a mediului natural; (ii) integrarea diferitor persoane și grupuri de interese pe orizontală și verticală; (iii) integrarea planului de dezvoltare locală în planurile de dezvoltare raională, regională, națională. Principiul dat trebuie să fie prezent pe tot parcursul procesului de dezvoltare locală, la toate etapele, de la planificare, la implementare.

Principiul incluziunii sociale și a egalității de șanse presupune că dezvoltarea locală trebuie să fie echitabilă, să asigure accesul la anumite drepturi, oportunități, resurse pentru cei care sunt excluși social și să implice acțiuni de schimbare a percepțiilor, dar și a comportamentelor care generează excluderea socială. Un proces eficient de dezvoltare locală trebuie să excludă inegalitățile care afectează diferite categorii de persoane (femei și bărbați, tineri și bătrâni, persoane cu dizabilități etc.).

Nu în ultimul rând, *principiul participării și parteneriatului* presupune că autoritățile locale sunt inițiatorii procesului de planificare a dezvoltării locale, dar și cei care identifică și includ în acest proces grupurile marginalizate, persoane fizice, grupuri și reprezentanți ai organizațiilor interesate sau afectate de rezultatele procesului de planificare. Autoritățile locale trebuie să informeze, să consulte și să implice aceste grupuri atât în procesul de planificare, cât și de luare a deciziilor (să-i pregătească să participe ca parteneri egali).

Evidențiem că nu există o viziune unică, nici în ceea ce privește etapele planificării dezvoltării locale. Se discută despre 6 etape ale procesului de planificare strategică: 1. Pregătirea procesului, 2. Înțelegerea situației, 3. Definirea viitorului dorit, 4. Identificarea soluțiilor, 5. Implementarea, 6. Monitorizarea și evaluarea (Vasilache, A. și alții, 2017), precum și despre 8 etape: 1. Pregătirea, 2. Analiza situației existente, 3. Stabilirea valorilor, viziunii și misiunii, 4. Identificarea, formularea și prioritizarea scopurilor și obiectivelor, 5. Elaborarea Planului de acțiuni, 6. Aprobarea și implementarea Strategiei de dezvoltare locală, 7. Monitorizarea și evaluarea, 8. Revizuirea Strategiei de dezvoltare locală prin prisma performanțelor, condițiilor externe și a oportunităților (Chiriac, L., și alții, 2014). Indiferent însă de diferite etape stabilite de cercetători și practicieni, este important de menționat că la fiecare etapă a procesului de planificare locală, din punct de vedere practic au loc mai multe acțiuni.

Din punct de vedere legal-normativ, o strategie de dezvoltare a unei comunități este un document de politici publice care urmărește dezvoltarea comunității pe termen mediu sau lung și

trebuie corelată cu documentele de politici în domeniul dezvoltării naționale și regionale. Astfel, în Republica Moldova, orice strategie de dezvoltare locală trebuie să țină cont de: (i) *Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2030”*, în care se nominalizează direcțiile dezvoltării naționale și regionale și care exprimă responsabilitatea asumată de Guvern la implementarea politicilor de stat în domeniul dezvoltării regionale; (ii) *Strategia Națională de Dezvoltare Regională*, care este principalul document sectorial de planificare a politicii de dezvoltare regională; (iii) *Strategia de Dezvoltare Regională (nord, centru sau sud etc.)*, care stabilesc prioritățile de dezvoltare per regiuni; (iv) *Strategia de dezvoltare social-economică raională* care stabilește prioritățile dezvoltării la nivel raional; (v) *alte documente strategice specifice (de exemplu: Planul de acțiuni privind energia durabilă, Planul Urbanistic General etc.).* Alte acte care reglementează unele aspecte ale funcționării administrației publice locale în domeniul analizat: (i) *Legea nr. 436 privind administrația publică locală* care stabilește modul de constituire a consiliilor locale, competențele acestuia, modul de funcționare, inclusiv în art. 19 (4) stabilește competențele consiliilor locale și modalitatea de luare a deciziilor în cazul planificării dezvoltării localității; (ii) *Legea nr. 239 privind transparența procesului decizional* în capitolul II stabilește modalitatea de asigurare a transparenței în procesul de elaborare a deciziilor; (iii) *Legea nr. 457 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind constituirea și funcționarea consiliilor locale și raionale;*(iv) Hotărârea Guvernului nr. 967 cu privire la mecanismul de consultare publică, (v) Hotărârea Guvernului nr. 911 pentru aprobarea *Strategiei privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020;*(vi) *Legea nr 5 cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați* care în art. 15 stabilește cadrul instituțional de asigurare da egalității de șanse între femei și bărbați, cerând autorităților administrației publice locale să instituie unitățile gender; (vii) Hotărârea Guvernului nr. 259 *cu privire la aprobarea Strategia pentru asigurarea egalității între femei și bărbați în Republica Moldova pe anii 2017-2021 și a Planului de acțiuni privind implementarea acestuia.*

Metodologia de cercetare

Pentru realizarea scopului și a obiectivelor evaluării, s-a propus o abordare metodologică complexă, axată pe evidențierea schimbărilor care s-au produs în procesele de planificare a dezvoltării locale din perspectiva egalității de gen, din 2019 până la momentul realizării studiului de evaluare (octombrie 2022), care să permită triangularea datelor. S-au aplicat metode de cercetare cantitative și calitative: interviuri individuale aprofundate, discuții focus grup, precum și colectarea de date, prin intermediul chestionării față în față. Metodele de cercetare au permis: (i) cercetarea de birou a proceselor de planificare a dezvoltării locale din perspectiva egalității de gen; (ii) evaluarea Strategiilor de dezvoltare locală și a Planurilor de acțiuni din cele 23 de comunități, cu accent pe schimbările care s-au produs, din 2019, până în 2022; (iii) colectarea unor bune practici existente în procesul de planificare a dezvoltării locale.

Prezența Strategiilor de dezvoltare locală sensibile la gen

Toate cele 23 de comunități au elaborat Strategii de dezvoltare locală, însă doar 20 din cele 23 de comunități au reușit să le aprobe până la finele anului 2022. 10 autorități publice locale, pe lângă Strategia de dezvoltare locală au aprobat, prin dispoziția primarului sau decizia Consiliului local, Planuri de acțiuni pentru asigurarea egalității de gen. Aceste planuri cuprind o perioadă scurtă de implementare – 2 ani, perioada 2021-2022, rezultatele acestora urmând a fi evaluate în

2023. În această ordine de idei, evidențiem că unele Planuri de acțiuni pentru asigurarea egalității de gen, includ nu doar activitățile, persoanele responsabile, rezultatele preconizate, perioada de timp și metodele de evaluare, dar și sursele financiare estimate și alocate, în limita a 2% din bugetul local pentru realizarea acestor activități. Subliniem că politicile elaborate și adoptate au fost apreciate înalt de participanții la evaluare *„o plusvaloare”* importantă pentru comunități. Mulți au apreciat aspectul de includere a dimensiunii de gen în cadrul Strategiei de dezvoltare locală „*ceea ce este nou în planul strategic pe care l-am elaborat, sunt prioritățile pentru promovarea egalității de gen*” (FGD_5).

În majoritatea comunităților pentru elaborarea sau actualizarea Strategiei de dezvoltare locală s-a emis dispoziția primăriei privind crearea unui grup de lucru. Membri ai grupurilor de lucru au fost atât bărbați, cât și femei, cele din urmă având o pondere mai mare: *„La noi femeile sunt mai active”, „Femei au fost mai multe, că ele și în instituțiile primăriei sunt mai multe”, „Acolo unde trebuie de vorbit mai mult, participă femeile”*. În marea parte a grupurilor de lucru, membrii erau angajați ai primăriei, angajați ai instituțiilor din subordinea primăriei, consilieri locali, reprezentanți ai grupurilor de inițiativă locale sau organizații ale societății civile locale, dar și membri ai comunităților: tineri, mame cu copii, pensionari.

În cazul Strategiilor de dezvoltare locală care au fost elaborate, au fost efectuate consultări cu membrii comunității: *„am făcut 3 sau 4 ședințe la Casa de Cultură”, „Consilierii au sectoare și fiecare consilier pe sectorul său a discutat cu oamenii”, „Am avut câteva discuții prin Google Meet chiar și cu cei din diasporă, care se află peste hotare”, „Doamna primar a făcut sondaje cu diferite întrebări și probleme ale satului pe Viber”, „Oamenii foarte activ ne-au scris pe rețele sociale, în special pe Facebook”*. Consultanții în cadrul proiectului au menționat că au ghidat reprezentanții autorităților publice locale să aplice abordare „de jos în sus”, în care necesitățile cetățenilor, necesitățile femeilor și bărbaților să fie luate în considerare. Astfel, Strategiile de dezvoltare locală au fost elaborate în mod participativ, deschis și în baza necesităților membrilor din comunități.

În cadrul consultărilor organizate, membrii comunităților au venit cu diverse propuneri de care s-a ținut cont în definitivarea Strategiilor de dezvoltare locală: dezvoltarea antreprenoriatului feminin prin organizarea de ateliere, instruiri în care femeile să fie învățate, cum să-și dezvolte o afacere; spălătorie pentru persoanele vulnerabile; crearea unor centre de plasament pentru victimele violenței; inițierea unui azil pentru bătrâni etc.

În procesul de elaborare a Strategiilor de dezvoltare locală au fost colectați indicatori de gen, dar și alte date sociodemografice despre populația din comunitate. Fiecare autoritate publică locală și-a creat o bază de date pentru a reactualiza anual datele privind indicatorii colectați. Reprezentanții autorităților publice locale au apreciat procesul de colectare a datelor dezagregate pentru a fi introduse în Strategiile de dezvoltare locală ca fiind *„o muncă grea”, „trebuie menținută într-una baza de date”*, cu mici excepții *„nu prea greu deoarece satul e mic și îi cunosc pe toți, cine s-a născut, cine a plecat, cine a venit.”* Însă toți consideră că aceste acțiuni sunt foarte utile și necesare *„bine că am avut aceste date, acum toți donatorii cer și noi le avem”; „când depui un proiect se cere, câte femei, câți bărbați, câte fete, băieți, și noi avem aceste date deja și repede le includem și aplicăm.”*

Cercetarea realizată a stabilit că reprezentanții celor 23 de comunități înțeleg că procesul de integrare a perspectivei de gen în politicile locale prezumă un ciclu cu mai multe etape. Totodată, aceștia cunosc că fiecare etapă a ciclului de integrare a perspectivei de gen, conține elementele necesare realizării, incluzând metodele și instrumentele specifice: (i) utilizarea datelor statistice dezagregate pe gen, analiza de gen, evaluarea impactului de gen, consultarea cu părțile

interesate și prioritizarea măsurilor și acțiunilor; (ii) formularea Strategie de dezvoltare locală sensibilă la gen, bugetare sensibilă la gen, achiziții sensibile la gen, indicatori de gen; (iii) realizarea programelor și acțiunilor sensibile la gen, transformarea instituțională, creșterea gradului de conștientizare; (iv) monitorizarea și evaluarea Strategiei de dezvoltare locală prin prisma indicatorilor de gen și a impactului de gen etc.

Bune practici

Printre exemple de bune practici colectate, nominalizăm:

1. Din cele 23 de comunități, 5 au instituit un Grup coordonator pentru asigurarea egalității de gen. În cazul la celelalte autorități publice locale, atribuția de unitate gender s-a specificat că aparține secretarului Consiliului local, conform pct. 4 din art. 20 a *Legii Nr. 5 din 09.02.2006 cu privire la asigurarea de șanse între femei și bărbați*, în cadrul autorităților administrației publice locale de nivelul întâi, funcțiile unității gender sunt exercitate de către secretarul consiliului local.

2. Până la 15. 11. 2022, în toate cele 23 comunități, Consiliul local a împuternicit primarul sau acesta și-a atribuit împuterniciri să semneze aderarea la Carta Europeană pentru Egalitatea între femei și bărbați în Viața Locală (adoptată în Innsbruck, Mai 2006) și implementarea prevederilor acesteia în politicile și programele de la nivel local (a comunității)[2].

3. Grupul coordonator pentru respectarea dimensiunii de gen sau secretarul Consiliului local, împreună cu alți angajați ai autorității publice locale au ajustat documentele interne pentru a fi sensibile la dimensiunea de gen: Regulamentul intern de activitate al autorității publice locale, Fișa postului angajatului primăriei, Codul de conduită a funcționarului public și altor angajați ai primăriei etc

4. Conform art. 7 al *Legii privind transparența în procesul decizional*, autoritățile publice sunt obligate, după caz, să întreprindă măsurile necesare pentru asigurarea posibilităților de participare a cetățenilor, a asociațiilor constituite în corespundere cu legea, a altor părți interesate la procesul decizional, inclusiv prin: diseminarea informației referitoare la programele (planurile) anuale de activitate prin plasarea acestora pe pagina web oficială a autorității publice, prin afișarea lor la sediul acesteia într-un spațiu accesibil publicului și/sau prin difuzarea lor în mass-media centrală sau locală, după caz. Majoritatea autorităților publice locale au prezentat Consiliului local în perioada ianuarie – martie, raport de activitate pentru anul precedent, în unele cazuri raport de activitate și raport privind executarea bugetului, iar în unele comunități doar raport privind executarea bugetului. Unele primării au plasat pe Registrul de stat al actelor locale nu doar Decizia Consiliului local, ci și raportul de activitate. Mai mult de atât, unele rapoarte de activitate conțin indicatori de gen dezagregați.

5. O altă bună practică privind transparența decizională este plasarea pe rețelele sociale pe care autoritatea publică locală le deține a Ordinii de zi a ședințelor Consiliului local, proiectelor de decizii, a deciziilor sau dispozițiilor care direct vizează locuitorii, cum ar fi cele legate de taxele locale, infografice privind executarea bugetului. Recomandăm și altor autorități publice locale, în special celor care nu dețin o pagină web oficială, care gestionează o identitate pe rețelele sociale să preia această experiență.

[2] La 15 noiembrie în total puțin peste 40 comunități din Republica Moldova au semnat aderarea la Carta Europeană pentru Egalitatea între femei și bărbați în Viața Locală, dintre care 23 sunt partenere ale proiectului EVA:

Lecții-învățate

Provocările identificate în cadrul cercetării și care necesită monitorizare sunt legate de lipsa de personal, inclusiv personal calificat *„multe primării nu au numărul necesar de funcționari, care este conform statului de personal, deci au funcții vacante”* (IIE_4) și multiplele probleme materiale existente în comunități, în mod special, rurale: lipsa drumului, lipsa canalizării, lipsa apei potabile, lipsa transportului etc., și atenția primarilor este preponderent îndreptată spre acestea, în detrimentul problemelor sociale: egalitate de gen, violența în familie etc.

Oportunitățile țin de preluarea unor bune practici din Uniunea Europeană, precum Carta Europeană pentru Egalitatea între femei și bărbați în Viața Locală, dar și voința primarilor de a rămâne active în continuare. În același timp, este important: (i) aspectul de instruire al primarilor (inițiale și periodice) pe subiectele ce țin de cadrul legal privind activitatea profesională, planificarea dezvoltării locale, relația dintre planificarea locală și bugetarea locală care ar trebui să se desfășoare în mod obligatoriu pentru aceștia prin fosta Academie de Administrate Publică, actualmente Universitatea de Stat din Moldova; (ii) introducerea unor instruiri obligatorii pentru secretarii din primării privind modul de elaborare a diverselor acte locale pentru ca acestea să fie calitative și sensibile la dimensiunea de gen; (iii) activitatea unității gender din primării, cu toate că este stipulată *în Legea nr. 5*, nu funcționa în cadrul autorității publice locale. Consultanții proiectului au dezvoltat capacitățile persoanelor care îndeplineau suplimentar și această funcție în cadrul primăriei; (iv) dezvoltarea voluntariatului la nivel de comunitate prin implicarea cetățenilor, dar și prin exemplu personal al reprezentanților primăriilor.

Evidențiem următoarele lecții-învățate la componenta de planificare a dezvoltării locale din perspectiva sensibilității la dimensiunea de gen:

1. Abordarea complexă și individualizată, care pornește de la identificarea nevoilor existente în comunitate în dezvoltarea Strategiei de dezvoltare locală, precum și implicarea cetățenilor în acest proces, prin participarea reprezentanților diferitor categorii sociale prezente la nivel de comunitate. O astfel de abordare este una corectă și va oferi rezultate în termen lung *„fiecare localitate e unică, indiferent chiar dacă seamănă. Acest specific a fost luat în calcul, noi ne-am ajustat la cadrul existent local în cadrul proiectului* (IIE_2).

2. Autoritățile publice locale au nevoie de date despre populație pentru elaborarea politicilor locale. Cele 23 de comunități au fost ajutate să-și dezvolte Baze de date despre populația din comunitate care cuprind date dezagregate: pe sexe, pe vârste, pe categorii de vulnerabilitate (persoane cu dizabilități, persoane vârstnice etc.). Aceste date sunt utilizate pentru realizarea unor prognoze cerute de reprezentanții Consiliului Raional referitor la numărul prognozat al copiilor din grădinițe, numărul prognozat al copiilor de vârstă școlară etc. și au fost apreciate ca fiind extrem de utile pentru activitatea de zi cu zi a primăriei. Este importat ca primăriile să-și actualizeze, în continuare, Bazele de date anual.

3. În procesul de dezvoltare locală este foarte important de dezvoltat cooperarea dintre diverși actori de la nivelul comunității: autorități publice locale, sectorul asociativ, agenții economici, tineri, vârstnici, grupurile vulnerabile etc. Un punct de pornire pentru îmbunătățirea cooperării și colaborării la nivel local este acest proces participativ, de comunicare, schimbare de opinii, cunoaștere a nevoilor comunității prin prisma diferitor persoane. Acest proces este de durată, iar rezultatele se văd în timp.

4. Autoritățile publice locale trebuie să înțeleagă că Strategia de dezvoltare locală este un document de lucru, care trebuie puse în aplicare. În plus, Strategiile locale sunt un document indispensabil pentru activitatea autorităților locale, inclusiv ajută în procesul de aplicare la diferite

proiecte importante pentru comunitate. Acțiunile acestora trebuie monitorizate și evaluate, iar rezultatele prezentate membrilor comunității anual.

5. Autoritățile publice locale au nevoie de instrumente simple pe care să le poată utiliza în procesul de consultare a opiniei comunității și care să asigure un proces cât mai incluziv. În contextul dezvoltării tehnologiilor informaționale este necesar de instruit reprezentanții autorităților publice privind utilizarea tehnologiilor informaționale în procesul de consultare a membrilor comunității: rețele sociale, platforma Zoom etc. Există bune practici la acest capitol care trebuie promovate și replicate.

6. Introducerea în Comanda de Stat privind dezvoltarea profesională a funcționarilor publici[3] ai autorităților publice locale, a programelor de instruire pentru dezvoltarea competențelor în domeniul procesului de planificare a dezvoltării locale, inclusiv a bugetării sensibile la dimensiunea de gen *„să avem activități de dezvoltare profesională, inclusiv și pentru a-i ține la curent cu modificările în legislație, cu metodologiile”* (IIE_4), dar și referitor la înțelegerea politicilor naționale, inclusiv cunoașterea schimbărilor care se produc în cadrul normativ-legal *„Strategia egalității de gen care a fost adoptată recent, nu era cunoscută în teritoriu. Foarte puțină lume auzise de ea”* (IIE_1).

Concluzii

Experiența autorităților locale din Republica Moldova privind implementarea și punerea în funcțiune a Strategilor de dezvoltare locală bazate pe dimensiunea de gen este una limitată. Proiectul EVA a urmărit consolidarea capacităților reprezentanților autorităților publice locale în domeniul planificării dezvoltării locale sensibile la dimensiunea de gen. Reprezentanții autorităților publice locale au beneficiat de instruire, ghidare, coaching, schimb de experiență la nivel local și internațional pentru a elabora Strategia de dezvoltare locală sensibilă la dimensiunea de gen.

Implementarea Proiectului EVA a fost afectată de unii factori obiectivi majori: (i) pandemia COVID-19, (ii) războiul din Ucraina; (iii) criza energetică. Astfel, pandemia COVID-19 a determinat desfășurarea instruirilor online, fapt care a influențat asupra calității și posibilității schimbului de experiență între comunități. Alți factori care au influențat procesul de implementare se referă: (i) prezența mai multor proiecte 5-6 în cadrul aceleiași comunități; (ii) numărul redus al angajaților în cadrul primăriei; (iii) fluctuația cadrelor; (iv) politizarea excesivă.

Activitățile desfășurate în cele 23 de comunități au contribuit la îmbunătățirea percepției reprezentanților autorităților locale, dar și a populației asupra egalității de gen. Primarii își înțeleg, actualmente, rolul complex în promovarea egalității de gen prin includerea dimensiunii de gen în Strategiile de dezvoltare locală; în bugetele locale, în procesul de implicare atât a femeilor, cât și a bărbaților în procesele de consultare etc. De asemenea, despre egalitatea de gen, se discută mai mult și în cadrul familiilor din cele 23 de comunități.

Contribuția proiectului EVA la dezvoltarea locală din perspectiva egalității de gen este multidimensională. În afară de aportul adus la elaborarea/adaptarea Strategiilor de dezvoltare locală, au fost dezvoltate competențele reprezentanților autorităților publice locale (primari, secretari, asistenți sociali etc.) pe diferite domenii: planificare și dezvoltare locală, organizare a procesului de consultări publice, realizarea procesului de transparență, sensibilizare la dimensiunea de gen, scrierea de proiecte etc. De asemenea, au fost reactualizate diferite acte

[3] Art. 37 din Legea nr. 158/2008 cu privire la funcția publică se statutul funcționarului public.

existente la nivel local prin prima sensibilizării la dimensiunea de gen, dar și a *Clasificatorului Ocupațiilor din Republica Moldova* aprobat prin ordinul Ministerului Muncii și Protecției Sociale nr. 11 din 12.11.2021.

Alte schimbări determinate de Proiectul EVA în cele 23 de comunități cuprind: (i) informarea și conștientizarea membrilor comunității despre egalitatea de gen; (ii) inițierea procesului de schimbare a mentalității și atitudinii oamenilor față de femei și schimbarea unor stereotipuri; (iii) creșterea nivelului de implicare în procesele de consultare, dar și în activitățile realizate la nivel de comunitate; (iv) conștientizarea multiplelor probleme existente la nivel local și înțelegerea necesității de prioritizării acestora, dar și a creșterii gradului de implicare pentru a le soluționa; (v) creșterea activismului membrilor comunităților, inclusiv implicarea în soluționarea problemelor locale prin implementarea proiectelor la nivel de comunitate etc.

Bibliografie

White Paper on governance. COM (2001) 428 final Official Journal C 287 of 12.10.2001. Online: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/

Quality of public administration. Toolbox 2017 edition. Online: https://ec.europa.eu/esf/

Vasilache, A., Bunyan, D., Tejada, G. (2017). *Ghid de planificare strategică locală cu integrarea migrației, principiilor drepturilor omului și egalității de gen.*

Stratan A. (2013), Planificarea strategică în suportul dezvoltării comunităților locale, Revista Academos nr. 1 (28), 62-64.

Chiriac, L., Secrieru, A., Tornea, I. (2014). *Ghid de elaborare a strategiilor raionale de dezvoltare socio-economică.*

Hotărârea Guvernului nr. 911 din 25.07.2016 pentru aprobarea Strategiei privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020. Modificată prin HG559 din 19.11.19, MO352-359/29.11.19 art. 864; în vigoare 29.12.19

Legea nr. 436 privind administrația publică locală. Versiune in vigoare din *01. 01. 2010* în baza modificărilor prin LP108-XVIII din 17.12.09, MO193-196/29.12.09 art. 609.

Legea nr. 239 privind transparența procesului decizional. Versiune in vigoare din *28. 10. 2016* în baza modificărilor prinLP161 din 07.07.16, MO369-378/28.10.16 art. 745.

Legea nr. 457 din 14.11.2003 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind constituirea și funcționarea consiliilor locale și raionale.

Legea nr 5 din 2006 cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați. Versiune in vigoare din *16. 06. 18* în baza modificărilor prinLP79 din 24. 05. 2018, MO195–209/338 din 15.06.2018.

Hotărârea Guvernului nr. 967 din 09. 08. 2016 cu privire la mecanismul de consultare publică cu societatea civilă în procesul decizional. Modificată prin RMO400 din 31.12.19, MO400-406/31.12.19 pag. 118; în vigoare 31.12.19.

Hotărârea Guvernului nr. 259 cu privire la aprobarea Strategia pentru asigurarea egalității între femei și bărbați în Republica Moldova pe anii 2017-2021 și a Planului de acțiuni privind implementarea acestuia.

Clasificatorului Ocupațiilor din Republica Moldova aprobat prin ordinul Ministerului Muncii și Protecției Sociale nr. 11 din 12.11.2021.

SECȚIUNEA II.
Dimensiuni ale crizei

Capitolul 6 – ABORDĂRI TEORETICE ALE CONCEPTULUI DE CRIZĂ

Capitolul 7 – ANATOMIA CRIZEI ECONOMICE GLOBALE ACTUALE

Capitolul 8 – VALOARE ŞI IDENTITATE ÎN PERIOADA DE CRIZĂ

Capitolul 9 – THE ROLE OF THE COMMUNICATION PROCESS IN INTERNATIONAL BUSINESS THROUGH THE LENS OF THE CULTURAL ENVIRONMENT

Capitolul 10 – COOPERAREA CORPORATISTĂ TRANSFRONTALIERĂ ÎN CONTEXTUL EUROREGIONAL AL CONFLICTULUI MILITAR

Chapter 6 – THEORETICAL APPROACHES OF THE CONCEPT OF CRISIS

Chapter 7 – ANATOMY OF THE CURRENT GLOBAL ECONOMIC CRISIS

Chapter 8 – VALUE AND IDENTITY IN THE CRISIS PERIOD

Chapter 9 – ROLUL PROCESULUI COMUNICATIV ÎN AFACERILE INTERNAȚIONALE PRIN PRISMA MEDIULUI CULTURAL

Chapter 10 – CROSS-BORDER CORPORATE COOPERATION IN THE EUROREGIONAL CONTEXT OF MILITARY CONFLICT

Capitolul 6 – ABORDĂRI TEORETICE ALE CONCEPTULUI DE CRIZĂ

Chapter 6 – THEORETICAL APPROACHES OF THE CONCEPT OF CRISIS

Tatiana TOFAN[1],
Natalia CATANOI[2]

Abstract

This article attempted to point out the most important aspects of crisis concept. Crises are complex phenomena that can affect either the entire social ensemble or specific sectors (economic life, political system, international relations, financial-banking systems, social structure, educational and cultural institutions etc.). From the managerial perspective, the crisis is the result of threats from the environment correlated with the weaknesses of the organization; it occurs when threats in the environment interact with weaknesses within the organization. In recent research, debates and practices in the field of public relations – the crisis or pre-crisis situations – are defined as phenomena of interruption of the normal functioning of an organization and as moments of blocking or bad organization of the exchange of information between the organization and its internal or external audience.

Keywords*: management, crisis, manager, systemic approach to the crisis.*

JEL*: H11; H 12*

Introducere

Actualitatea și importanța temei rezultă din interesul sporit al societății globale plină de evenimente generatoare de crize de tot felul atât la nivel global, social, cât și la nivel familial sau individual. Conform dicționarului explicativ al limbii române criza este o manifestare a unor dificultăți economice, politice, sociale etc.; perioadă de tensiune, de tulburare, de încercări adesea decisive care se manifestă în societate.

Teoria ne arată că crizele pot fi rezolvate și că o șansă mai mare de reușită în acest sens o au acele organizații care se pregătesc din timp pentru astfel de situații, elaborând și implementând panul de acțiuni de răspuns la criză. În articol sunt punctate caracteristica situațiilor de criză și pașii legați de managementul acestora. O atenție sporită trebuie acordată apariției și desfășurării crizelor, care generează un impact major asupra performanței instituțiilor și determină o reconfigurare a comportamentului investitorilor.

De obicei crizele apar în mod neașteptat. În literatura de specialitate Chiciudean și Țoneș consemnează faptul că „crize pot avea o evoluție aproape liniară, de la incident la criză, prin parcurgerea unor trepte intermediare (incident, accident, conflict) care reprezintă, semnale de alarmă dar și oportunități de întărire a organizației și de reducere a posibilităților de producere a acestora” [2,208]. Crizele pot fi privite ca o manifestare complexă, care rezultă din influența mai multor factori și are un impact major asupra tuturor sectoarelor financiare și al economiei reale, care se reflectă în scăderea creșterii economice, reducerea productivității, creșterea șomajului etc. Orice organizație se poate confrunta cu o situație de criză, în măsură să pună în pericol funcționarea ei normală și reputația de care se bucură într-o anumită comunitate. Unele crize sunt previzibile și pot fi prevenite, altele nu pot fi anticipate în mod corect.

Organizarea sistemului administrativ întotdeauna a fost foarte flexibilă, dependentă de factorii politici, economici și sociali. Problematica crizelor și gestionarea acestora a fost și este intens studiată de numeroși specialiști și analiști, constituind o preocupare majoră, atât pentru statele direct implicate, cât și pentru diversele puteri și organizații regionale și internaționale.

---

[1] Conf. univ. dr., Departamentul Administrarea Afacerilor, USM, tatianatofan@yahoo.com
[2] Drd, Școala doctorală USM, asistent universitar, USMF „N. Testemițanu”, natalia.catanoi@usmf.md

Metode de cercetare

La elaborarea articolului, autorii au studiat un șir de surse teoretice și practice. Printre metodele de cercetare utilizate figurează analiza și sinteza literaturii de specialitate în domeniul managementului situațiilor de criză.

Rezultate și discuții

În literatura de specialitate întâlnim mai multe definiții ale crizei, însă majoritatea acestor definiții se axează pe faptul că ele induc o stare de anormalitate acolo unde ele apar.

Astăzi auzim peste tot de criza economică, criza politică, criza ideologică, criza valorilor, criza forței de muncă, criza sistemului financiar-bancar sau criza de sănătate.

Termenul *situație de criză* nu are încă o definiție clară și precisă. De aici, frecventele confuzii făcute fie în dezbateri, fie în publicații de cei care îl folosesc. Situația de criză este legată de existența și manifestarea unei crize. În sensul cel mai larg, noțiunea de criză desemnează întreruperea desfășurării pe coordonatele fixate ale unui eveniment, activități și/sau relații interpersonale, intra-grupale, intergrupale, și/sau internaționale.

Practic, criza definește o schimbare de direcție în evoluția unui eveniment, a unei activități sau a unor relații datorită unui complex de cauze – de la cele economice, la cele de natură psihosocială.

Situațiile de criză sunt evenimente ce perturbă desfășurarea normală a vieții și activității din organizații, instituții, societăți economice sau chiar pe cele de la nivel național, regional ori internațional. Prin urmare, se poate aprecia că situațiile de criză produc efecte nedorite acolo unde apar și se manifestă. De aceea, este necesară cunoașterea vieții și activității dintr-o entitate anume pentru a putea anticipa apariția unor situații de criză, pe de o parte, și pentru a adopta măsurile ce se impun pentru a-i limita efectele nedorite, pe de altă parte. Astfel spus, situațiile de criză trebuie gestionate de o manieră adecvată, adică oportun, flexibil, operativ și în sensul evoluției ascendente a vieții și activității perturbate de un asemenea fenomen.

Desigur, situațiile de criză sunt foarte diferite din numeroase puncte de vedere – al locului de apariție și manifestare (clasă de elevi, secție a unei întreprinderi etc.), al domeniului de activitate (economic, social, politic, militar, religios, etnic), al nivelului de manifestare (local, național, regional sau global), al duratei (scurtă, medie, mare și foarte mare), al statutului actorilor implicați (actori locali, actori naționali, actori regionali, actori globali). Cu toate acestea gestionarea lor, în esență, poate urma un algoritm de tipul următor.

Situațiile de criză se definesc printr-un ansamblu de caracteristici interdependente și complementare. Efectele situațiilor de criză sunt cumulative.

O *primă caracteristică* a situațiilor de criză o constituie diversitatea formelor lor de manifestare. Astfel, există situații de criză socială, politică, economică, etnică, religioasă, militară sau de mediu.

O *a doua trăsătură* definitorie a situațiilor de criză o reprezintă interșanjabilitatea lor, adică capacitatea lor de a se transforma dintr-o formă de manifestare în alta. De exemplu, situația de criză politică din Republica Moldova, după proclamarea independenței sale în 1990, a devenit concomitent socială, economică și militară. Astfel, s-a ajuns în 1992 la războiul civil din Transnistria.

O a treia proprietate a situațiilor de criză o constituie caracterul cumulativ al efectelor situațiilor de criză. Dacă se manifestă simultan o situație de criză socială, una politică și alta economică, de exemplu, efectele lor se cumulează accentuând intensitatea impactului lor asupra evoluție entității în care ele există. Exemplul anterior apreciem că vine să confirme afirmația privind caracterul cumulativ al efectelor generate de situațiile de criză.

O a patra caracteristică a situațiilor de criză o reprezintă relațiile de interdependență, complementaritate și interacțiune dintre situațiile de criză ce se manifestă în cadrul unei entități (societate economică, instituție, organizație, sau comunitate umană). De exemplu, dacă într-o instituție, organizație sau comunitatea umană există diferite situații de criză, acestea relaționează unele cu altele de o manieră interdependentă. Astfel, o situație de criză socială influențează și este influențată la rândul său de existența unei situații de criză politică amplificându-și efectele și susținându-se reciproc în evoluția lor. De fapt, este posibil ca o situație de criză socială nesoluționată la timp și corect să ducă la apariția și manifestarea unei situații de criză politice. În opinia noastră, și reciproca este valabilă.

Practic, aceste situații de criză se află în relații de interdependență, complementaritate și interacțiune. Aceasta pentru că apariția și manifestarea situațiilor de criză care pot evolua spre conflicte armate au cauze profunde și multiple ce se întrepătrund. Pe de altă parte, apariția și manifestarea unui tip anume de situație de criză într-un domeniu sau altul de activitate umană sunt generate de cauze complexe și interdependente. Astfel, o situație socială de criză ce depășește spațiul unei unități economice, instituții sau comunități restrânse are impact asupra dimensiunilor politică, economică sau de mediu influențând funcționarea acesteia. În plus, în apariția și desfășurarea oricăror situații de criză sunt întotdeauna implicați, în calitate de actori principali oamenii, atât ca personalități, cât și ca membrii ai unor grupuri sociale definite printr-un ansamblu de proprietăți (coeziune, consens, mărime, eficacitate, scop, conformitate, tradiții) și orientate prioritar spre înfăptuirea unor interese individuale și colective.

De fapt, prezența umană este cea care dă direcție și sens oricărei situații de criză. Tot aceasta face ca o situație socială să se transforme, sporindu-și complexitatea și dobândind parametri de natură economică, politică, etnică și/sau religioasă. În acest mod, se trece de la o simplă situație de criză socială, relativ facil se soluționat, la una complexă și tot mai dificil de rezolvat, ca urmare a implicării unui număr tot mai mare de persoane, constituite în diverse grupuri umane ce urmăresc realizarea unor deziderate politice, economice, profesionale, naționale, religioase, sociale sau etnice.

Mihail Platon scria în lucrarea sa că pentru a depăși o criză, este nevoie de o viziune, proaspătă, de un mod de abordare a ceea ce se petrece în toate sferele de activitate umană (Platon, 2017, 12, p. 131). Studiind procesul de dezvoltare a unor țări din Occident, savantul menționa că multe state au suportat perioade de declin ce amenințau să distrugă formația socială, incapabilă de a face față sarcinilor arzătoare și a se dezvolta. Dar ele au ieșit din criză numai prin faptul ca șefii lor au reușit să proclame „un curs nou”, să consolideze în jurul lui întreaga națiune, dar înainte de toate – ramurile puterii legislative și executive. Ei au demonstrat o puternică voință politică, bazată, cel puțin, pe un simț politic și pe unele calități, cum ar fi voința și perseverența în atingerea scopului (Voicu et al., 13, p. 128).

Cauzele situației de criză sunt multe, ele fiind datorate unor factori interni sau externi; conjuncturali, imediați ori structurali. Evaluarea riscului se poate realiza cu ajutorul unor metode de predicție, bazate pe un sistem de grupare a unor indicatori aflați în corelație cu starea de sănătate sau slăbiciune a întreprinderilor (Voicu et al., 13, p. 131).

Definiția dată de John Burnett este mult mai largă decât cele menționate deja și poate chiar mai practică. Savantul menționează că evenimentele trebuie văzute prin prisma organizațiilor care trec prin ele. De aceea, acesta respinge părerea potrivit căreia singurele crize care trebuie combătute sunt catastrofele, în schimb sugerează că managementul crizelor trebuie să devină o parte integrată în mod natural în cultura corporativă precum și faptul că acesta ar trebui să fie văzut ca un continuum. Așa cum notează autorul în lucrările sale, „orice mică discrepanță poate deveni o criză majoră dacă nu este strunită bine.” (Ciobanu, 2007, 3, p. 7).

Referitor la crizele organizaționale, specialiștii în domeniu menționează că o criză amenință obiectivele prioritare ale organizației și nu oferă decât un interval limitat pentru răspuns, este neașteptată și neanticipată. Este necesar ca orice organizație să fie pregătită cu un plan de managementul crizelor, care o va ajuta să reducă sau chiar să elimine efectele negative ale evenimentelor de acest gen. De aceea, are loc o recunoaștere din ce în ce mai mare în rândul corporațiilor că managementul crizelor trebuie instituționalizat și toate funcțiile – cheie ale afacerii, trebuie să se contureze în jurul prevenirii crizelor și a managementului lor văzute ca parte integrată în procesul de planificare (Chiciudean et al., 2011, 2, p. 208).

Conform dicționarului de sociologie coordonat de Cătălin Zamfir și Lazăr Vlăsceanu, criza este definită ca o perioadă, în dinamica unui sistem, caracterizată prin acumularea accentuată a dificultăților, izbucnirea conflictuală a tensiunilor, fapt care face dificilă funcționarea sa normală, declanșându-se puternice presiuni spre schimbare (Coman, 2009, 5, p. 239).

În studiile recente, situațiile de criză sau de precriză sunt definite ca fenomene de întrerupere a funcționării normale a unei organizații și ca momente de blocare sau de proastă organizare a schimbului de informații dintre organizație și publicul ei, intern sau extern.

Crizele apar în consecință, ca fenomene care pot aduce daune unei organizații, atât în planul pierderilor materiale, cât și în cel al prestigiului social, prin deteriorarea imaginii publice.

Conform studiului efectuat în 2001 de W. Timothy Coombs și Sherry J., programele de răspuns la criză trebuie gândite și aplicate de departamentele de relații publice, trebuie să se bazeze pe strategii de comunicare în măsură să influențeze publicul și să schimbe modul în care interpretează el acea criză. Fiecare organizație/instituție trebuie să aibă cabinetul sau departamentul anticriză cu programe și algoritme de intervenție în astfel de situație și specialiști bine instruiți în domeniu. În consecință, pentru specialiștii în relațiile publice, criza reprezintă un teren predilect pentru conceptualizarea și aplicarea unor strategii de comunicare vizând limitarea sau stoparea daunelor (Platon, 2017, 12, p. 266).

Organizația este definită de autori ca un sistem social de activitate ce reunește oameni (resurse umane) și resurse materiale, prin intermediul cărora realizează scopul pentru care a fost creată: produse, lucrări, servicii, corespunzător comenzii sociale etc. Organizația are două niveluri de structurare: un nivel fizic, care cuprinde resursele umane, materiale, tehnice, financiare și tehnologice; un nivel simbolic, care cuprinde misiunile și scopurile specifice, normele, relațiile formale și informale, cultura organizațională.

Pe baza acestei teorii, Thierry C. Pauchant definește criza organizațională ca o întrerupere care afectează fizic funcționarea întregului sistem organizațional și-i amenință principiile fundamentale, identitatea și rațiunea de a exista. Pentru ca organizația să se afle în criză trebuie îndeplinite cel puțin două condiții: (Coman, 2009, p. 266).

a) să fie afectată la nivel fizic întreaga organizație;

b) să fie afectată structura simbolică a întregii organizații.

Pentru a sublinia complexitatea crizei, Pauchant definește celelalte etape premergătoare acesteia:

- incidentul – evenimentul care afectează parțial structura fizică a organizației;
- accidentul – evenimentul care afectează într-un anume mod întreaga organizație la nivel fizic;
- urgența – o situație neașteptată sau o întâmplare bruscă, de natură serioasă și urgentă, care cere acțiune imediată și resurse importante. Dacă atenția publicului și a presei se concentrează asupra evenimentului mai mult de 24 de ore, dar nu mai mult de 48 de ore, atunci această situație poate fi definită ca răspuns în caz de urgență. Controlul asupra situației scade, dar încrederea publicului rămâne ridicată.
- conflictul – evenimentul care afectează nivelul simbolic al organizației, dar nu într-atât încât să-i nege principiile și valorile fundamentale.

Institutul American pentru Managementul Crizei, definește situația de criză ca un eveniment semnificativ, care perturbă activitatea cotidiană într-un mod negativ și care este o puternică sursă de inspirație pentru presă în activitatea sa. În consecință publicul își formează o percepție care afectează organizația din punct de vedere politic, legal, financiar și guvernamental.

Conform publicațiilor savantului francez Roux-Dufort Christophe, criza este un proces care, sub efectul unui eveniment declanșator, pune în evidență o serie de disfuncționalități.

Cercetători în domeniu și practicieni cu experiență în gestionarea crizelor atrag atenția asupra faptului că nu trebuie să definim criza numai prin termeni negativi: ruptură, afectează organizația, creează dificultăți, generează stări de stres, generează disconfort psihologic etc.

Criza trebuie definită, în același timp, și ca o oportunitate (Wollmann, 2010, 11, p. 8):

- criza accelerează schimbarea;
- criza scoate la lumină dificultățile latente;
- criza schimbă oamenii;
- criza duce la dezvoltarea de noi strategii;
- criza permite crearea de sisteme de prevenire;
- criza crește competitivitatea organizației.

Criza poate deveni oportunitate dacă organizațiile vor încerca să se concentreze asupra unei învățări organizaționale eficiente, care presupune tratarea eșecului ca pe o oportunitate de a recunoaște o potențială criză și de a o preveni pe viitor, învățarea din eșecurile și crizele altor organizații, punerea accentului pe experiențele și lecțiile anterioare și renunțarea la procedurile învechite și învățarea unor strategii mai eficiente de gestionare a crizelor (Wollmann, 2010, 11, p. 9).

Conform studiilor lui Bazerman și Watkins referitoare la modul în care o organizație poate învăța din propriile greșeli, R. Ulmer și colaboratorii săi arată că, dacă organizațiile vor încerca să se concentreze asupra unei învățări organizaționale eficiente atunci o criză poate oferi mai multe oportunități. Organizațiile trebuie să trateze eșecul ca pe o oportunitate și să recunoască o potențială criză pentru a o preveni pe viitor. Organizațiile pot evita crizele, învățând din eșecurile și crizele altor organizații iar trainingul personalului și planningul organizațional ar trebui să pună accentul pe experiențe și lecțiile anterioare, astfel încât să facă din memoria organizațională o prioritate a acțiunilor lor. Organizațiile trebuie să fie dispuse să învețe strategii noi de gestionare a crizei [Coman, 2009, 5, p. 238].

Conform ultimelor studii, criza este o situație care poate să apară în orice organizație. Cuvântul cheie al crizei este inevitabilitatea și de aceea este important de a interveni prompt și de

a gestiona corect criza și imaginea organizației. Odată ajunsă în vizorul mass-media, organizația trebuie să pună în aplicare un plan eficient de gestionare a crizei pentru a soluționa cât mai rapid situația existentă și a diminua efectele negative. Specialiștii susțin că o situație de acest gen constituie un punct de turnură pentru orice sistem. El poate deveni un moment de succes sau unul de eșec pentru individul sau organizația care îi este „victimă".

O organizație poate suferi atât la nivel fizic cât și la nivel simbolic din cauza unei crize. Acest lucru se datorează faptului că, subiectul crizei atrage atenția opiniei publice asupra organizației și poate să determine o imagine negativă în privința ei. Situația este extrem de periculoasă având în vedere că prima care are de suferit este reputația și prin ea, întreaga organizație. Îndeplinirea misiunii oricărei organizații depinde evident de publicurile sale și nu este recomandabil ca ei să își piardă încrederea (Beța, 2008, 7, p. 8).

Ultimii ani există tot mai multe studii referitor la gestiunea anticriză corectă, promptă și eficace. Noțiunile „gestiune de criză", „management anticriză" sunt relativ noi în literatura de specialitate. Într-o anumită măsură aceasta se explică prin concepția formată despre caracterul spontan al crizelor, despre imposibilitatea prognosticării lor și perioada relativ scurtă de desfășurare. Concomitent dacă la nivelul economiei naționale criza constituie un fenomen puternic sesizabil, apoi crizele din interiorul diverselor companii, chiar și dacă sunt în număr mare, rămân, de regulă, doar în atenția specialiștilor.

Experiența mondială demonstrează că criza este starea economică firească a organizațiilor de orice nivel. Ea intervine peste anumite perioade de timp, are dimensiuni, profunzimi și forme de desfășurare. Cu toate acestea procesele de criză se aseamănă mult atât la nivel global, cât și la nivelul organizațiilor inferioare. Aceasta permite ca gestiunea în condițiile de criză (în ajun, în timpul, la ieșire) să se facă sistemic, pe baza cercetării științifice a fenomenelor de criză în mega macro – și microsisteme. De menționat că criza nu reprezintă numai destabilizare, ci și trecere într-o altă stare a organizației. Fără criză nu există progres. Important este să se găsească modalități de dirijare a acestor procese, care să minimizeze pierderile (Beta, 2008, 7, p. 12).

În sectoarele de criză al organizației (reducerea de câteva ori a cererii la anumite grupe de articole, reducerea exportului, majorarea prețurilor la piesele de completare, materiale și resurse energetice, fluctuația cadrelor, tensiuni sociale, stagnarea cercetărilor științifice, însușirea noilor produse etc.), gestiunea anticriză se concentrează anume asupra soluționării problemelor acestora, cu scopul aducerii lor în stare de echilibru. Fenomenul criză ca unul dintre principalii factori de destabilizare în cadrul proceselor geopolitice și mega economice, globale cât și al proceselor social economice interne, în Moldova pe parcursul mai multor ani nu a fost apreciat. În noile condiții de instabilitate financiar – economică globală a piețelor mondiale managerii formează cea mai viabilă linie de protecție și opunere activă a proceselor distructive (Bulat, 2015, 1, p. 153).

Este important evaluarea completă a riscurilor privind criza și implementarea unor planuri complexe de prevenire. Alcătuirea și implementarea acestor planuri, managementul corect în astfel de situații vor reduce considerabil efectele crizei asupra organizației și vor crește încrederea cetățenilor.

De aceia in ultimii ani managementul situațiilor de criză este un domeniu care a cunoscut o dezvoltare rapidă, atât în sfera aplicațiilor practice, cât și în aceea a cercetării. Există numeroase texte cu caracter aplicativ, cuprinzând un repertoriu amplu de indicații referitoare la tehnicile de pregătire pentru situațiile de criză, la persoanele care trebuie implicate în aceste activități, la strategiile necesare, la etapele și formele de aplicare, și, în mod firesc, la tacticile de comunicare ce pot fi folosite atât în interiorul, cât și în afara organizației. Controlarea unor asemenea evenimente se bazează pe elaborarea unui Plan de Management al Crizei (PMC). Acesta cuprinde

o lista completă de proceduri care trebuie aplicate în toate sectoarele asupra cărora ar putea acționa efectele diferitelor crize. Managementul eficient al crizei include, ca o componentă esențială, comunicarea de criză. Aceasta nu numai că poate să ușureze situația de criză, dar poate să aducă organizației o reputație mai bună decât aceea de care beneficia înainte de criză [9, p. 86]. Comunicarea de criză reprezintă comunicarea dintre organizație și publicul sau înainte, în timpul și după evenimentele negative. Această comunicare este astfel proiectată încât să reducă elementele periculoase care ar putea afecta imaginea organizației.

Concluzii

În urma cercetărilor realizate constatăm următoarele: *crizele* sunt evenimente ce perturbă desfășurarea normală a vieții și activității din instituții, societăți economice sau chiar pe cele de la nivel național fiind un punct de turnură pentru orice sistem. El poate deveni un moment de succes sau unul de eșec pentru individul sau organizația care sunt afectate. Pentru remedierea situației de criză, imediat ce criza a fost detectată trebuie de întreprins măsuri sigure prevăzute din timp. Managementul corect al crizei reprezintă „o colecție de măsuri, pregătite din timp, care permit organizației/instituțiilor să coordoneze și să controleze orice urgență, astfel: managementul eficient al crizei permite unei organizații să-și maximalizeze șansele și să reducă pericolele cu care se confruntă. Totodată managementul crizelor reprezintă un set de factori concepuți pentru a combate crizele și a reduce daunele produse de crize. Existând un management corect al crizelor în instituții se previn sau se reduc efectele negative ale crizelor și organizația este protejată iar pagubele posibile sunt reduse. Situațiile de criză, teoretic, se pot evita prin ameliorarea comportamentului individual și de grup, prin evitarea creării unui climat de muncă tensionat, încordat și nestimulativ.

Practic, orice manager performant trebuie să-și formeze o strategie de intervenție managerială care să includă gestionarea stărilor de criză apărut

Bibliografie

Bulat V. (2015) Impactul cooperării intercomunale asupra prestării serviciilor publice locale. În: Contribuția tinerilor cercetători la dezvoltarea administrației publice. Materialele conferinței științifico-practice internaționale. Chișinău: Academia de Administrare Publică.
Chiciudean I., Gheorghe D. (2011) Managementul comunicării în situații de criză. București.
Ciobanu Gh. (2007) Buletinul Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău; 1(10)
Chișiu C. M. (2011) Mentorat și dezvoltare vocațională. Note de curs. Sibiu: Editura Universității „L. Blaga”.
Coman C. (2009) Comunicarea de criză: tehnici și strategii. Iași: Polirom.
Cornescu V., Mihailescu I. (2003) Stanciu S. Managementul organizației, București: Editura All Beck.
Bența M. (2008) Revista Transilvană de Științe Administrative Nr. 16, ISSN: 2247-8329
Tofan T. (2013). Prestarea serviciului public prin prisma eficienței și eficacității. În: Teoria și practica administrării publice. Materialele Conferinței internaționale științifico-practice. Chișinău: Academia de Administrare Publică.
Ghiba Mădălina-Daniela (2018). Rolul Uniunii Europene în gestionarea crizelor în spațiul European. – Buletinul Universității Naționale de Apărare «Carol I».
Christophe R. D. (2003) Gérer et décider en situation de crise. Ediția a II-a, Dunod.
Wollmann H. (2010) Marcou G. The provision of public services in Europe. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. ISBN: 9781848448094.
Platon M. (2017) Pregătirea funcționarilor de stat: în căutarea concepției. Culegere de studii (responsabil de ediție A. Sîmboteanu), Chișinău, ISBN 978-9975-71-928-5.
Voicu I., Marineanu V. (2016) Intervenția în criză și primul ajutor psihologic. Ghid operațional. București: Centrul Tehnic Editorial al Armatei, ISBN 978-606-524-161-9.

Capitolul 7 – ANATOMIA CRIZEI ECONOMICE GLOBALE ACTUALE

Chapter 7 – ANATOMY OF THE CURRENT GLOBAL ECONOMIC CRISIS

Ivan LUCHIAN[1]

Abstract

Currently, the world economy is engulfed by an unprecedented crisis, which has a negative medium-term impact. The global economic cataclysm is essentially a medium-term recession, the mechanism of which is a chain of consecutive crises with overlapping effects. In 2018, the cyclical international economic crisis began alongside a global ecological crisis. After this, in 2020, the pandemic crisis began. Then the unfolding of the energy crisis and the crisis of the distribution chain was triggered. Likewise, the cost of living crisis and food crises are worth mentioning. With the start of the armed conflict in Russia and Ukraine, we can talk about a current phase of the global economic crisis, which will most likely be called the post-pandemic crisis. The unfolding of the post-pandemic global economic crisis is coming to change the world economic picture, as well as international economic and financial mechanisms operate. The purpose of this publication is to determine the essence, factors and mechanisms of the post-pandemic global economic crisis. For this, related statistical reports were examined, as well as the publications of various experts in the field addressed. As a result, the characteristics of the global economic crisis and the prospects for its development were determined. In the same way, the conclusions and recommendations for the implementation of anti-crisis measures were formulated.

Keywords*: economic crisis, pandemic crisis, energy crisis, supply chain crisis, financial problems*

JEL*: H12, F02, F60, G01*

Introduction

After analyzing the state of the world economy, we can talk about a global recession, which manifests itself through the decrease in real world GDP per capita, supported by other indicators macroeconomics.

This economic crisis is an unprecedented one, having a particular unfolding scenario, its effects being less than the Great Depression, which lasted ten years (1929-1939) and which led to a 10% drop in world GDP and an increase in unemployment by 25%. (Boyle, 2023) According to other sources, during the period 1929-1932, world GDP decreased by 15%. This is how Coface experts assess the current state of the world economy: “Beyond the repercussions of the war in Ukraine, the global monetary tightening and the multiple constraints on Chinese growth paint a gloomy outlook. In the short term, the economy seems to be settling into a regime of “stagflation”, where almost no growth and rapidly rising prices coexist.” The current global economic crisis represents a profound dysfunction of the world economy in the medium term. This economic cataclysm can be characterized by distinct stages. Its examination is the main purpose of this article.

Methodology

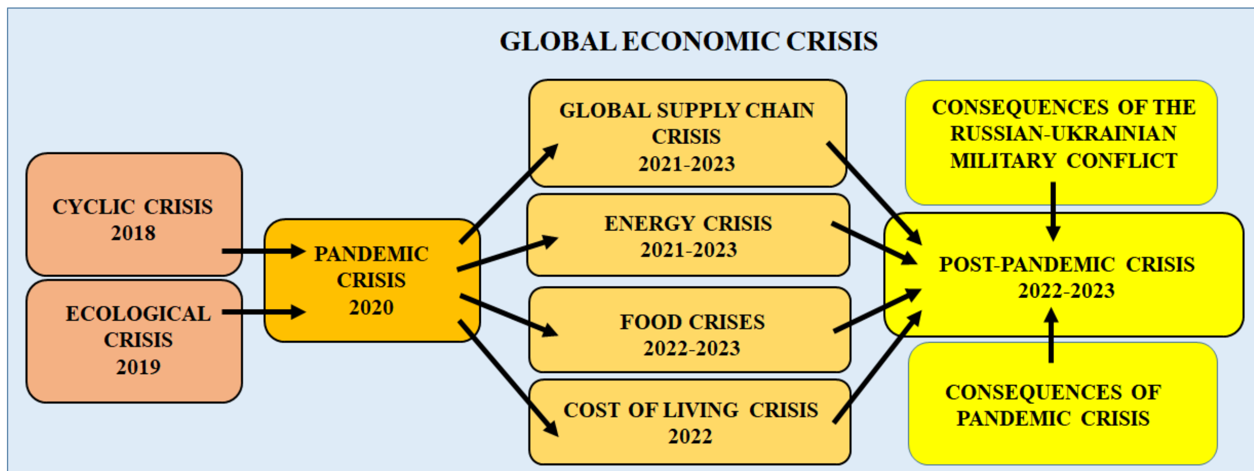
The study on the topic addressed was started by examining the official databases and reports of UNCTAD, IMF, World Bank Group etc. Then the publications of the experts related to the manifestations of the global economic crisis were studied. The third step can be considered the creation of a synthesis image, which presented the general picture of the global economic cataclysm.

[1] Conf. univ. dr., Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova luchian_ivan@mail.ru

Principal results

The transformations over time of the world economic crisis are presented in Figure 1.

Figure 1. *The evolution of the global economic crisis*

Source: *developed by authors*

As can be seen from Figure 1, the global economic crisis unfolds through the overlapping of several phases.

The first was the international cyclical economic crisis of 2018 with the following main manifestations (Fetiniuc et al., 2020):

– The outbreak of the US-China trade war;
– Significant decreases in indices on certain important international stock exchanges;
– Brexit development in the UK;
– The unfolding of the oil price conflict between Saudi Arabia and Russia.

In 2019, experts found that the world economic crisis is occurring simultaneously with the global ecological crisis. In particular, Osman Balaban stated: "The growth-oriented economic system has been accompanied by serious environmental damage including various sorts of pollution and biodiversity loss due to ever-increasing use of natural resources and generation of waste." (Balaban, 2019)

According to the Circularity Gap report, in 2019 the share of the circular economy in the global economy was 8. 6% of the global economy, compared to 9. 1% two years ago. (Feiferytė-Skirienė, Stasiškienė, 2023)

2020 saw the rapid global spread of the novel SARS-COV-2 virus, leading to *the global pandemic crisis*, which produced significant losses manifested by the decrease in production and investments, temporary stagnation of business mainly determined by the increase in sick population and the taking of isolation measures (Luchian, 2021).

The effects of this crisis spread over time. In this context, Wikipedia states the following: "In 2021, as a consequence of the COVID-19 pandemic and, later, the ongoing 2022 Russian invasion of Ukraine, global supply chains and shipments slowed, causing worldwide shortages and affecting consumer patterns. Causes of the economic slowdown included workers becoming sick with COVID-19 as well as mandates and restrictions affecting the availability of staff. In cargo shipping, goods remained at port due to staffing shortages. The related global chip shortage has contributed to the supply chain crisis, specifically in the automobile and electronics sectors. During the Christmas and holiday season of 2021, an increase in spending in North America, combined

with the spread of the Omicron variant of COVID-19, further exacerbated already tight supplies." Some experts found that the global coronavirus pandemic had a favorable impact on mitigating climate change, as it led to a 5. 4% reduction in CO2 emissions. (Feiferytė-Skirienė, Stasiškienė, 2023)

Expert Amelia Kuch (2022) noted: "A study of Belgian businesses in 2020 showed that those employing circular business models suffered considerably less from lockdown restrictions during the pandemic – 66% indicated that they didn't suffer any losses compared to 2% of 'non-circular' companies. This includes those designing regenerative food systems, investing in repair, refurbishment, and remanufacturing infrastructure, and developing more localized, diversified, and distributed production capabilities."

The rapid post-pandemic economic recovery followed by the armed conflict between Russia and Ukraine caused *the global energy crisis of 2021-2023* manifested by the insufficiency of energy resources and increased prices in the oil, gas and electricity markets.

Among the long-term cumulative effects of the supply chain crisis due to the COVID-19 pandemic, the 2021-2023 global energy crisis, the Russian invasion of Ukraine, climate change is the increase in food prices resulting in *the 2022-2023 food crises* in several regions, the most affected being Sub-Saharan Africa, Iran, Sri Lanka, Sudan and Iraq. It is about raising the prices of wheat, corn, oilseeds, bread, pasta, flour, cooking oil, sugar, eggs, chickpeas and meat.

Since late 2021 globally *the cost of living crisis* began, which was expressed by the decrease in real disposable incomes. (Hourston, 2022) Sarah Wilson and Hannah Westwater (2022) explained the essence of this crisis as "a scenario in which the cost of everyday essentials such as energy and food rises much faster than average incomes".

Some specialists are of the opinion that the consequences of the pandemic crisis will still manifest themselves for a certain period. In particular, United Nations experts state: "Risks of a prolonged period of low growth stand, amid stubborn inflation, rising interest rates, and heightened uncertainties, in addition to the ever-worsening impact of climate change." In February 2022, with the beginning of the war between Russia and Ukraine, the post-pandemic economic crisis began.

Experts from McKinsey highlighted the following global disruptions caused by the war between Russia and Ukraine (White et al., 2023): the humanitarian crisis, energy source diversification, defense spending increases, cyber as a stage for conflict, and corporations' pull-back from Russia, price increases and supply disruptions for food, metals and minerals.

The basic symptoms of which are shown in Table 1.

Table 1 *The dynamics of basic indicators*

(%)

Year	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Global GDP growth	3, 8	3, 6	2, 8	-2, 8	6, 3	3, 4
Growth rate of global unemployment	5, 9	5, 7	5, 5	6, 9	6, 2	5, 8
Global trade growth rate	4, 9	3, 2	0, 4	-5, 1	9, 4	2, 7
World manufacturing output	3, 2	7, 1	-1, 1	-3, 2	18, 3	3, 8
Dynamics of foreign direct investments	-12, 8	-1, 7	8, 3	-34, 7	58, 4	-12, 4
Global inflation	3, 2	3, 6	3, 5	3, 3	4, 7	8, 7
Global debt to global GDP ratio	327	318	322	355	351	349

Sursa:(Growth…, n. d.), (Global unemployment…, n. d.), (UNCTAD, 2023), (Assessing…, n. d.), (Trade …, n. d.), (World …, n. d.), (Global manufacturing …, n. d.), (Global inflation …, n. d.), (Chan, Dimitrijevic, 2023), (Wilkes, 2022)

During the global economic crisis, there was a significant reduction in the global GDP, in 2020 a negative level was recorded (-2. 8%). Global GDP growth of 2. 7% is expected in 2023

and 2. 4% in 2024. United Nations experts stated: "Medium-term prospects for global growth are clouded by scarring from the pandemic, the ever-worsening impact of climate change, and structural macroeconomic challenges, such as weak investment and mounting debt vulnerabilities." (*5 things* …, n.d.)

The global economic crisis has led to an increase in unemployment, with the highest rate being in 2020 (6.9%). According to the forecasts of the International Labor Organization, the global unemployment rate for the years 2023 and 2024 will be 5.8%. During the examined period, global trade had a general tendency to reduce growth rates, and in 2020 there was a decrease of 5.1%. A growth rate of 1.7% is forecast for 2023, compared to 2.7% in 2022. (*Trade*…, n. d.)

World manufacturing output decreased in 2019 by 1.1%, after a reduction of 3.2% followed. In 2021 there was an increase of 18.3%, followed by an increase of 3.8%. The value added manufacturing market is estimated to reach USD 14.83 trillion in 2023, with an expected growth of 3.6%.

The dynamics of foreign direct investments during the analyzed period was unstable. In 2020 there was a decrease of 34.7%, followed by an increase of 58.4% in 2021. In 2022, the global volume of foreign direct investments is 1294.7 billion, registering a decrease of 12.4% compared to the previous year. (UNCTAD, 2023). For 2023, experts' expectations are pessimistic, as the downward trend is expected to continue. (Myles, 2023)

During the economic crisis, inflationary processes intensified. In the period 2018-2022, the global inflation rate increased, respectively, from 3.6% to 8.8%. For the year 2023, the global inflation rate is forecast at the level of 6.5% (Barklie, 2023). In 2024, global inflation can drop to 4.7% (Gourinchas, 2023).

In the first quarter of 2023 the volume of global debt amounted to USD 305 trillion, increasing by USD 45 trillion the pre-pandemic level (Smith, 2023).

The global increase in public debt is remarkable, which in relation to global GDP increased during the years 2018-2022 from 82.8% to 92.3%. For the year 2023, this indicator is forecast to increase to the level of 93.6% (Neufeld, 2023).

Conclusions

Starting from 2018, the world economy is affected by a series of successive cataclysms, ending with the cyclical crisis. The analysis carried out allows us to say that it is a medium-term economic crisis, which unfolds through a group of crises with a degree of interdependence. In 2020, the pandemic crisis began, the consequences of which will still be felt in the near future under the influence of COVID-19 mutations and related effects. The year 2021 saw the launch of the energy crisis manifested by the increased prices of energy products and the crisis of the global supply chain expressed by a complex of worldwide logistical dysfunctions. The year 2022 can be considered the epicenter of the global economic cataclysm, when the synergetic effect of previous crises manifested itself, which in turn caused the food and cost of living crises. Also, in the year 2022, the military conflict between Russia and Ukraine began, which will have long-lasting effects that tend to change the world economic picture. At the present time, the economy is facing a post-pandemic crisis, which, in case of interruption of effective recovery measures, may end in 2024. The development of new mechanisms for international economic collaboration is an important task at the world level. In particular, the reengineering of energy systems, the reconfiguration of supply chains and the efficiency of mechanisms for the global redistribution of food products remain pressing issues to be solved. It is also necessary to reshape the activity at the global level by harmoniously combining the interests of economic development with that of environmental protection.

Bibliography

5 things you need to know about the global economy in 2023. 2023. online: https://www. un. org/en/desa/ 5-things-you-need-know-about-global-economy-2023

A cold chill on the global economy – Q3 2022 Barometer. 2022 online: https://www. coface.com /News-Publications/News/A-cold-chill-on-the-global-economy-Q3-2022-Barometer

Assessing the current state of the global labour market: Implications for achieving the Global Goals. 2023. online: https://ilostat. ilo.org/assessing-the-current-state-of-the-global-labour – market-implications-for-achieving-the-global-goals

Balaban Osman (2019) *Smart cities as drivers of a green economy*. online: https://www. science direct . com/ topics/social-sciences/ecological-crisis.

Barklie Glenn (2023) *FDI forecasts and trends to watch in 2023*. online: https://www. invest ment monitor. ai /features/fdi-forecasts-and-trends-to-watch-in-2023/?cf-view

Boyle Michael J. *Great Recession*. 2023. online: https://www. history. com/topics/21st-century/recession

Chan Terry, Dimitrijevic Alexandra (2023) *Global Debt Leverage: Is a Great Reset Coming?*. online: https://www. spglobal. com/en/research-insights/featured/special-editorial/look-forward/global-debt-leverage-is-a-great-reset-coming#:~:text=Global%20debt%20has%20hit%20a,%25%2C% 20from%202007%20to%202022

Feiferytė-Skirienė Akvilė, Stasiškienė Žaneta (2023) Measuring economic crises impact transitioning to a circular economy. online: https://link. springer. com/article/10. 1007/s10668-023-03367-x

Fetiniuc Valentina, Luchian Ivan, Țvircun Alexandra (2020) *Aspectele financiare ale crizei pandemice globale*. In: Materialele Conferinței Științifice Internaționale „Performanțe într-o economie competitivă”, ediția a VII-a, 24-25 septembrie 2020, Institutul Internațional de Management, Chișinău, Imi-Nova, 2020, (Tipogr. „Impressum”), p. 82-89, ISBN 978-9975-3482-7-0

Global economic outlook. 2023. online: https://www.conference-board.org/topics/global-economic-outlook.

Global energy crisis. online: https://www. iea. org/topics/global-energy-crisis

Global manufacturing industry growth reached 3. 8% in 2022. 2023. online: https://www. Control eng. com/articles/global-manufacturing-industry-growth-reached

Global unemployment rate from 2003 to 2022. online: https://www. statista. com/statistics/279777/global-unemployment-rate

Gourinchas Pierre-Olivier (2023) Global Economy on Track but Not Yet Out of the Woods. online: https://www. imf. org/en/Blogs/Articles/2023/07/25/global-economy-on-track-but-not-yet-out-of-the-woods

Great Depression. online: https://en. wikipedia. org/wiki/Great_Depression

Growth of the global gross domestic product (GDP) from 1980 to 2022, with forecasts until 2028. 2023. online: https://www. statista. com/statistics/273951/growth-of-the-global-gross-domestic-product-gdp/

Hourston Peter (2022) Cost of living crisis. https://www.instituteforgovernment.org.uk/explainer/cost-living-crisis

Kuch Amelia (2022) Building resilience: the impact of the circular economy on global trade and supply chains. online: https://ellenmacarthurfoundation. org/articles/building-resilience

Luchian, Ivan (2021) The impact of the covid-19 crisis on higher education, Social Security and Freedom Journal, Volume 4 Issue 1, 2021, p. 15-26, ISSN 2587-3318, ISSN 2587-3326

Manufacturing – Worldwide. (2023). online: https://www.statista.com/outlook/io/manufacturing

Myles Danielle (2023) Unctad: FDI faces downward pressure in 2023. online: https://www.fdiintelligence. com/content/news/unctad-fdi-faces-downward-pressure-in-2023-82695

Neufeld Dorothy (2023) Animated: Global Debt Projections (2005-2027P), online: https://www. visual capitalist. com/global-debt-projections-2027/

Post-pandemic world economy still feeling COVID-19’s sting. 2023. online: https://news. un. org/en/story/ 2023/05/1136727

Sarah Wilson, HANNAH Westwater (2022) Five ways the cost of living is rising – and how to get help if you’re struggling. online: https://www.bigissue.com/news/social-justice/five-ways-the-cost-of-living-is-going-up-and-how-to-get-help-if-youre-struggling/

Smith Elliot (2023) Global debt nears record highs as rate hikes trigger ‘crisis of adaptation,’ top trade body says. online: https://www.cnbc.com/2023/05/18/iif-global-debt-near-record-highs-as-the-new-monetary-era-triggers-crisis-of-adaptation. html

Trade growth to slow to 1. 7% in 2023 following 2. 7% expansion in 2022. 2023. online: https://www.wto.org/english/news_e/news23_e/tfore_05apr23_e.htm

Unctad (2023) World investment report 2023. online: https://unctad. org/system/files/official-document/wir2023_en.pdf

Wilkes Tommy (2022) Emerging markets drive global debt to record $303 trillion – IIF. online: https://www.reuters.com/markets/europe/emerging-markets-drive-global-debt-record-303-trillion-iif-2022-02-23/

White Olivia, Buehler Kevin, Smit Sven, Greenberg Ezra, Jain Ritesh, Dagorret Guillaume, Hollis Christiana, (2023), War in Ukraine: Twelve disruptions changing the world—update. online: https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our-insights/war-in-ukraine-twelve-disruptions-changing-the-world-update

World manufacturing output. online: https://www.macrotrends.net/countries/WLD/world/manufacturing-output

Capitolul 8 – VALOARE ȘI IDENTITATE ÎN PERIOADA DE CRIZĂ

Chapter 8 – VALUE AND IDENTITY IN THE CRISIS PERIOD

Corina Matei GHERMAN[1],
Vasile MATEI[2],
Calistrat ROBU[3]

Abstract

Initiatives in international life have changed direction. the integration of economies was wanted – in Europe, in the Pacific and in other parts of the world. Today, integrations are put more explicitly under the condition of national interest. Then, globalism was launched. Today, the diversity of conditions is recognized. At that time, the big companies acted in national frameworks. Today, multinationals set the tone. Then, cooperation prevailed. Today, there are regroupings of states. Against this background, restoring the capacity of their own governments, restoring social categories from the middle of society and the autonomy of the citizen became matters of life. It has entered a world that suspects globalization and looks critically at integrations. A multipolar world, in which national states return to their role. We captured the characteristics of the new world in a theory of society that aimed to give the picture of the world we live in and strategic landmarks. Realities keep changing. In the public debate, however, as it is, confusions remained. The most affected are „globalism" and „sovereignty". Against the backdrop of crises – health, energy, economic, legitimacy, trust, motivation – the clash of globalists and sovereigntists is at the center. (Andrei Marga, Globalism and sovereignty, 2021) Within the limits of space, of alternatives, the question arises: where do we do we straighten? Regarding the confusions that are made, it should be emphasized that the life of companies in the third millennium, at the national and Euroregion level, depends on what is happening around the world. Weather, energy resources, ranged weapons, product export chances etc. they make us addicted to what is happening around the globe. Life, in turn, connects us in many ways to the history of the world.

Keywords*: defeat, globalism, games of interests, challenges and communication*
JEL*: M, M31*

Introducere

Inițiativele în viața internațională și-au schimbat direcția. Se voia integrarea economiilor în Europa, la Pacific și în alte părți ale lumii. Azi, integrările sunt puse mai explicit sub condiția interesului național. Atunci, se lansa globalismul. Azi, se recunoaște diversitatea condițiilor. Atunci, marile firme acționau în cadre naționale. Azi, multinaționalele dau tonul. Atunci, prevala cooperarea. Azi, au loc regrupări de state. Pe acest fundal, restabilirea capacității guvernelor proprii, refacerea categoriilor sociale de la mijlocul societății și a autonomiei cetățeanului au devenit chestiuni de viață. S-a intrat într-o lume care suspectează globalizarea și privește critic integrările. O lume multipolară, în care revin în rol statele naționale. Cercetătorii au captat caracteristicile noii lumi într-o teorie a societății care a țintit să dea tabloul lumii în care trăim și reperele strategice. Realitățile se mențin în schimbare. În dezbaterea publică, au rămas confuzii. Cele mai mari discuții sunt despre „globalism" și „suveranitate". Pe fondul crizelor – sanitare, de energie, economice, de legitimare, de încredere, de motivare – ciocnirea globaliștilor și suveraniștilor este în centrul atenției. (Andrei Marga, 2021) În limitele spațiului, a alternativelor se pune întrebarea: Încotro ne îndreptăm? În privința confuziilor ce se face, este de subliniat că viața firmelor în mileniul trei, la nivel național și de Euroregiune depinde de ceea ce se petrece pe glob. Mersul vremii, resursele de energie, armele cu bătaie la distanță, șansele de export de produse etc., ne fac dependenți de ceea ce se petrece pe glob. Viața ne leagă, la rândul ei, în multiple feluri, de istoria lumii.

---

[1] AGER, USR- Dr. ec/Scriitor, Iași, corinavgherman@yahoo.com
[2] Holding ALDAHR-Brăila –Ing/Master, mativasy@yahoo.com
[3] U.A.P. Președinte/Casa Armatei, Iași

Metodă și metodologie

Pentru efectuarea acestui studiu, am utilizat cercetarea documentară și diferitele abordări ale autorilor români și străini, inteligența, transformarea, etică/estetică și dezvoltarea resursei umane, a firmei din Euroregiunea Siret-Prut-Nistru și a României în contextul economic actual.

Valoare și identitate în perioada de criză

Ideea unui centru al lumii vine din vechi aspirații de imperiu cuprinzător. Dar, pentru generațiile care trăim astăzi, modelarea care a contat practic a fost alta – una partizană. Este vorba de formarea de „internaționale" ideologice. Karl R. Popper a fost cel care a făcut efortul de a desprinde vederile oamenilor de condiționări istorice, sociale, morale, acceptând doar una socotită „științifică" și a contribuit la articularea filosofiei prototipice a „globalismului". Karl R. Popper a avut meritul istoric de a fi apărat „societatea deschisă", dar nu a dat mijloacele pentru a apăra „deschiderea" acestei societăți de demoni ce puteau apărea din sânul ei. El a oferit mijloacele intelectuale ale demantelării autoritarismului, dar nu a dat și mijloacele apărării „deschiderii". (*Justiția și valorile*, Meteor Press, București, 2020).

Independența națională a rămas o valoare importantă, dar a trebuit să fie asociată cu alte valori. România în mod sigur, a înscris în *Constituție* (1992) prevederea că, în caz de conflict al reglementărilor naționale cu cele internaționale, ultimele au prioritate. Chiar în condițiile integrării, unele domenii – bugetul, educația, sănătatea etc. – rămân în competența națională. Grupul de la Vișegrad (Ungaria, Polonia, Cehia, Slovacia) operează astăzi pe asemenea premisă. În acest punct suntem astăzi. Andrei Marga subliniază că: în Uniunea Europeană este nevoie acum de reorganizare pe principiul suveranității. Aceasta nu ca frondă, ci ca o chestiune de drept, fără de care nu există funcționalitate. Înțeles civic, statul național, ca responsabil de calitatea vieții cetățenilor săi, nu a intrat în muzeu. Cetățenii plătesc însă din greu, în toate privințele, mediocritatea decidenților. Mihai Eminescu ne amintea în Manuscrisul 2255: „Toate nu sunt decât fracturări ale uneia și aceleași mișcări". Alexandru Dragomir în *Crase banalități metafizice* spune: „Cineva, cred din adânc, va veni într-o zi și va regândi integrarea omului în lume. Și gândirea lui va fi șansa noastră". Dar Ludwig Wittgenstein în *Însemnări postume* ne întreabă: „S-ar putea atașa prețuri gândurilor? Unele costă mult, altele puțin. Și cu ce se plătește pentru gânduri? Iar Hipocrate în Aforisme – Cartea I ne amintește: „Natura este cel mai bun medic și numai prin faptul că ajutăm eforturile ei mai obținem oarecare succese. Dar filosofia practică este o reflecție și anume, o reflecție asupra a ceea ce trebuie să fie configurarea vieții umane (Hans Georg Gadamer, 2001). Și totuși uneori înfrângerea ni-i prețul. Certitudinile noastre le căutăm, le cultivăm în chiar incertitudinile noastre. Cunoașterea, cunoașterea de sine marchează faza morală (Popescu, Marinică, 2006). Moralitatea își are un bun păzitor al ei: conștiința morală. Jean-Jacques Rousseau în „Emile" îi consacră un adevărat imn: „Conștiință, conștiință, instinct divin, nemuritoare și cerească voce, ghid sigur al unei ființe ignorante și mărginite, dar înțelepte și libere, judecător infailibil al binelui și răului, fără tine eu nu simt nimic în mine, care să mă ridice deasupra animalelor, decât tristul privilegiu de a mă rătăci din eroare în eroare, cu ajutorul unui intelect fără regulă și a unei rațiuni fără principii". Immanuel Kant consideră că idealul este reprezentarea unei ființe particulare adecvate unei idei. Idealul uman și valoarea se distribuie pe două direcții:

1. *Idealismul intelectual* – Dar toate acestea pe care le identificăm se datorează faptului că în mintea noastră avem strategia ideală de a conduce o țară sau o firmă. Iar această idee este perfectă și independentă, o proiectăm și o vedem promovată pe o piață sensibilă. Fără cunoștințe

solide nu poți ajunge la anumite performanțe în domeniu tehnologic. Și atunci se pune întrebare: Cine face elogiul cunoașterii tehnologiei modern la nivel de țară, regiune sau Euroregiune? Economia reală e reală? Se dezvoltă soluții înăuntrul sistemelor sau se fac exerciții de economie moartă? Ce spune conștiința în privința idealului intelectual înțeles greșit? S-au dezvoltat strategii pentru dezvoltare pe termen lung? Un posibil răspuns, dar nu satisfăcător îl dă Nicolae Văcăroiu în interviu cu jurnalistul Gheorghe Smeoreanu: „dezvoltarea tehnică morală și economică se va produce dar cu condiția ca acest proces să nu fie un scop în sine ci un proces derulat treptat, cu multă inteligență, să se realizeze în societatea românească o dezvoltare a industriei, a economiei, să ajungem cât mai repede la performanță și să putem face față competiției tot mai dure pe plan extern. Este un proces de durată care va necesita eforturi serioase, găsirea de soluții și mecanisme care să permită posibilitatea penetrării în economie a investitorilor în modul cel mai echilibrat". Acum, după o anumită perioadă ne punem întrebarea: Idealismul intelectual a ales o cale sigură spre dezastru? Spre ce se îndreaptă unii? Spre ce se îndreaptă ceilalți? Construim o economie liberală, neoliberală, sau o economie socială de piață? Ar trebui să luăm decizii cu fața spre capitalul autohton. La toate aceste întrebări suscitate de teoria folosirii *economiei de șoc* ar trebui niște răspunsuri favorabile, dar în aceste condiții ar trebui gândită o strategie graduală de retehnologizare și modernizare a societății și de a crea o mai bună piață de desfacere internațională, națională, regională, euroregională. Trebuie găsite/gândite soluțiile și metodele prin care putem atinge aceste deziderate. Dar România a pierdut independența economică cu toate implicațiile ce decurg. Corupția asimilată tranziției și terorismul, asimilat netranziției, întrețin starea că globalizarea este pe nucleul societății de consum, noul imperiu al omenirii și nu o epocă de nouă viețuire în prosperitate și libertate a lumii în întregul ei. Dacă violența face parte din capitalul energetic al omului, răscolește până la nelimită, limita noastră. Lupul „este" pur și simplu lup; nu „știe" că este lup, nu poate în cheie politică, economică-de „zoon politicon", cum definea Aristotel omul – spune propoziția: „eu sînt; lupul" care „știe" că este lup, este de fapt om-lup. Și depinde de beția de-a da frâu liber instinctului cel mai feroce: ucide, taie adânc în carnea planetei ca să-i fie bine. În agonia tranziției profund marcată de corupție, masca se substituie simbolului. Masca operează în haosul de dinainte de orice creație și înțelegere. Terapia de *șoc* prelungește tranziția. Efectele directe s-au regăsit în căderea bruscă a pieței interne, s-au produs perturbații și pe piața externă. Vom plăti cu integritatea țării? Vom plăti un impozit global?

2 Realismul empirist – România spre deosebire de celelalte țări în procesul de tranziție a suferit un șoc. *Șocul provocat de schimbare*. Șocul care poate fi caracterizat în sinteză ca un fenomen negativ, o ruptură în continuarea reformelor care au mers pe o direcție greșită. S-a creat imaginea de forță capitalistă dezvoltată, cu un nivel de trai ridicat „ că aceste forțe sunt singurele capabile să realizeze aceste deziderate, au soluții în portofoliu pentru a demara acțiuni ample, complexe de reformă în toate domeniile societății românești, atât în plan economic, cât și în plan social, cultural, moral etc. Mai ales moral. Aceasta e realitatea crudă și nu ni se transmite nici un semnal privind orizontul unde România ar putea începe să se redreseze. Este nevoie de o nouă schimbare și o strategie nouă. Revenirea la normalitate printr-o *schimbare a schimbării* în urma căreia să se țină seama de greșelile care s-au făcut este singura cale. (Smeoreanu, 1998).

Tiberiu Brăilean ne spune că teoeconomia ar putea fi cea care studiază legile și principiile de guvernare a problematicii economice a comunităților umane. În mecanismul economic, social și ecologic recunoașterea principiilor divine și aplicarea lor poate fi soluția în această perioadă crucială din istoria omenirii. Putem vedea cum toate sistemele se prăbușesc, cel economic, cel social, cel educațional, cel de mediu, cel politic etc. Și autorul continuă: „Mie mi se pare că astăzi răul s-a mutat în câmp economic și ia chipul egoismului, materialismului, consumerismului,

monetarismului, globalismului și alte chipuri secunde și mai hidoase încă. Avem forme de spiritualitate false, răsturnată. În numele lor se produc multe abuzuri, inegalități, injoncțiuni, agresiuni, malversațiuni care iau chipul unui „nou ev mediu” sau al unui „nou sclavagism”.

În prezent suntem într-un proces de trecere de la o formă de conștiință la alta. Am tehnologizat excesiv viața noastră creând pericole distrugătoare. Ne punem întrebare: Tehnologia avansată în perioada de criză prelungită duce la distrugerea creatoarea a valorii, a identității unei țări? Aceste tulburări economice, politice, climaterice permit guvernelor, băncilor și marilor corporații să profite de șocul în care se află populația și să implementeze politici în propriul interes. (Klein Naomi, 2008). Asociem imaginile cu imperiul, iar imaginația cu epoca. Globalizarea e bună dar nu pentru căței. Dacă astăzi predomină economia imaterialului atunci avem nevoie de o paradigmă pe măsură. Trebuie să devenim creatori și responsabili, să ne schimbăm. Prin intermediul individului are loc evoluția și revoluția creatoare aducătoare de *valoare și păstrătoarea identității ca neam și țară*. Avem nevoie de o resursă umană inteligentă pentru a „*pregăti terenul*” și a crea un mediu care necesită schimbarea; să creeze un „*model pentru adaptare*” și să mențină strategii și metode puternice în complicata situație actuală; să asigure „*factorii esențiali ai succesului*” (Fisher Buttinger Claudia, Vallaster Christine, 2011), factorii critici în momentul asumării cu speranță, convingere, înțelegere și credința efectivă a părților interesate în contextual actual. „*Cunoașterea de graniță*” produce recunoaștere. Și recunoașterea înseamnă *comunicare*. Fenomenul globalizare se vrea mișcare-comunicare atât înspre societatea democratică și de consum îndeplinind „condiția de loc” cât și dinspre societatea democratică de consum îndeplinind „condiția de timp”. Rolul vital al comunicării lucrează prin conștiința de sine ca demers prin *excelență*. A gândi înainte, e de fapt a gândi în deplinul sens dat de „metanoia” – schimbarea, înnoirea minții. Capacitatea strategică de-a sta înainte nu împotrivă, e învăluirea mai mult cantitativă și calitativă ca salt. Fără a gândi nu ne putem apropia de excelență. Educația e marele simbol procedeu/metabolism al omului și al omenirii. Dar marilor conducători le lipsește o cultură a vieții, valoric performantă ce conduce spre o *gravă criză moral-spirituală* ce denotă o autosuficiență de sfârșit care tinde a se instala în lume.

Beneficiile economice ale globalizării nu compensează pierderea identității naționale. Suveranitatea națională, identitatea națională și controlul teritoriului național sunt valori colective superioare și libertăți individuale. Românul este, cred, un spirit creator în profunzimile lui, nu un spirit pustiitor, chiar dacă îi place să tachineze și să cârtească. Identitatea unei culturi – întreb încă o dată: Care ar putea fi în cazul nostru punctele cardinale de care vorbește Max Gallo pe urmele lui Fernand Braudel? Sau, mai direct, care este problematica națiunii române și ce înseamnă a fi, azi, român? (Eugen Simion, 2023). Deocamdată trăim într-un sistem economic, politic și social viu, în mișcare continuă care cheamă fiecare entitate pentru a face o „alegere” din mers spre o evoluție care să reprezinte reperele mileniului. Pentru a vindeca prezentul, trebuie vindecat trecutul și preconizat viitorul.

Bibliografie

Alecu, C. I., Doncean, Marilena, Jijie, D. T. (2022). *Dezvoltarea economică și social durabilă a Euregiunilor și zonelor transfrontaliere,* Vol. XLIII, Editura Performantica, Iași.
Brăilean, Tiberiu. (2011). *Teoeconomia*, *Religii economice*, Editura Junimea, Iași.
Barbu, Ștefănescu, Delavrancea. (2023). *Criza Mondială a lumii*, www. dacoromania-alba. ro/nr31.
Dragomir, Alexandru. (2004). *Crase banalități metafizice*, Editura Humanitas, București.
Fisher Buttinger Claudia, Vallaster Christine. (2011). *Noul Branding*, Editura Polirom București.
Klein, Naomi. (2008). *Doctrina șocului. Nașterea capitalismului dezastrelor*, Editura Vellant București.
Marga, Andrei. (2021). *Globalism și suveranitate – www. cotidianul. ro-accesat 2023.*
Matei Gherman, Corina. (2015). *Comunicare Provocări și perspective*, Editura PIM Iași.
Hipocrate. (2004). *Aforisme cartea I*, Editura Timpul, Iași.
Hans Georg, Gadamer. (2001). *Adevăr și metodă*, Editura Teora, București.
Popescu, Marinică. (2006). *Frângere și globalism*, Editura Timpul Iași.
Păstrăguș, Mihai. (2004). *Estetica*, Editura Performantica Iași.
Simion, E. (2023). *Însemnări rapide despre identitatea românească*. [Online]. https://magazinistoric.ro/insemnari-rapide-despre-identitatea-romaneasca/
Smeoreanu, Gheorghe. (1998). *Nicolae Văcăroiu*, *România*, *jocuri de interese*, Editura Intact, București.
Wittgenstein, Ludwig. (1995). *Însemnări postume*, Editura Humanitas București.

Capitolul 9 – ROLUL PROCESULUI COMUNICATIV ÎN AFACERILE INTERNAȚIONALE PRIN PRISMA MEDIULUI CULTURAL

Chapter 9 – THE ROLE OF THE COMMUNICATION PROCESS IN INTERNATIONAL BUSINESS THROUGH THE LENS OF THE CULTURAL ENVIRONMENT

Natalia ANTOCI[1],
Irina CĂLUGĂREANU[2]

Abstract
This article presents the evolution and identification of the cultural environment that plays an important role in international marketing and on the consumer, respectively, the impact of the cultural environment on the national market. The cultural environment in international marketing plays an important role in the case of internationalization of the company that generates openness in an environment marked by markets, especially for emerging economies. Increasingly, transnational companies seek to collaborate and communicate as much as possible with their subsidiaries in different countries. To make the need for communication in an international context more efficient, common production, management and marketing strategies are being developed. Communication at the international level must take into account cultural differences between countries, differences regarding behavioral standards that local partners consider familiar and, in general, naturally applicable in their business environment.
Keywords*: Cultural Environment, International Business, International Marketing, Communication, Internationalization*
JEL*: M00, Q59*

Introduction

There is no business if there is no communication. Therefore, business communication is indispensable for the conduct of business on a national and international level. It is known that in communication we express what we want to say, but also what we do not intend. We face a so-called game of the conscious with the unconscious, which unfolds according to the communication situation, the psychological state we are in and in accordance with the desires we have. It is incredibly important to be able to establish a correspondence, metaphorically speaking to be like a key and a lock, where the lock would be the communication situation, and the key – the psycho-emotional state in which we are as the interlocutor.

Effective communication ensures the smooth running of an enterprise's activities, and the functions of the enterprise are exercised in tandem and ensures, in our view, the maximization of the results of its activity. In his daily work, a manager has the difficult task of making decisions, and these decisions are made following the analysis of information, which must be valuable, timely and complete. Most of the time, this information is obtained directly in the communication process, whether it is communication with subordinates, with superiors or with partners or even with the company's customers. Following the decision made, which, in turn, is also communicated, action is taken to transform resources into results. If the decision was well argued, the results will be the planned ones.

[1] Conf. univ. dr, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, antocinatalia57@yahoo.com, antocinatalia57@gmail.com
[2] Conf. univ. dr., hab., Academia de Studii Economice din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, irinapoloz@gmail.com

Literature review and arguments

The research tradition in international communication has evolved significantly in recent years. From a tradition stemming from the end of the Second World War marked by the importance of communication for development, today we witness a fragmented field of research dealing with several objects (media, information and communication technologies, cultural diversity etc.) and different geographical areas. Similarly, if the field of international communication has been associated with theory and research, it remains a field of practice. Recently, Tunisia announced the creation of an international communication cell within the government presidency with the aim of "promoting a new image of Tunisia, its developing democracy, its investment opportunities and its openness to the world economy and peoples. Beyond the theoretical debates, this example reflects the connections between the research tradition in international communication and the current issues that mark the world.

The growing importance of international business is reflected by the hundreds of multinational companies existing in most countries. These companies are looking for a new type of manager – one who possesses the capacity and ability to "orchestrate the productive combination of culturally distinct individuals and to function effectively in different cultures." (Daniels and Radebaugh, 2004, p. 23). Even in the happiest cases, communication is no longer just a simple process and even more so in an international environment, where communication is much more complex than we could imagine. Understanding elements such as race, nationalism, history, territory, religion, language and other distinct cultural characteristics is necessary for correct and effective communication in international environments. Increasingly, transnational companies seek to collaborate and communicate as much as possible with their subsidiaries in different countries. To make the need for communication in an international context more efficient, common production, management and marketing strategies are being developed. Communication at the international level must take into account the cultural differences between countries, differences that aim at behavioral standards that the local partners consider known and, in general, naturally applicable in their business environment (Czinkota and Ronkainen 2001, p. 8).

Methodology

The first step in the communication process is to understand the situation that requires the triggering of a communication, any communication expressing a necessity. For example, the product of a certain company is strongly competed on the domestic market, and the profit recorded is low. That is why the company wants to expand its sales on the international market where the lack of the respective product is felt. In this situation, the motivation for communication is precisely the anticipated profit. In addition, since the sender of the message determines the desired form of the message, the process of determining the motivation in the case of international communication is identical to that of internal communication.

Any message, as an object of intentional communication, has an objective. It actually represents the content of the message and should be the answer to the question "why do we communicate? In other words, if the motivation for sending a message is the fact that the domestic market is highly competitive and at the same time much higher profits are expected abroad, then the content of the message should be that which convinces the receiver to market the respective product, by highlighting the advantages for both the trader and the buyers. The difference between the international and the national receiver influences the content of the message to a small extent.

The way in which the receiver will interpret the message must be foreseen, as a consequence, a structuring of the content is necessary to ensure obtaining a positive response. For this, it is necessary to understand the process and the way the receiver thinks. In addition, when communication involves the participation of people belonging to different cultures, it is necessary to take into account how their reasoning differs. Trusting only in personal feelings and attitudes, as is normal in the case of addressing internal receivers, cannot be sufficient in the case of international or intercultural communication. Instead of this trust, imagination should be used to the full, trying to anticipate the response from the international receivers, anticipation based on their value systems, behavioral models and cultural attitudes.

Possible barriers in international communication

Normally, communication barriers arise when individuals misunderstand the intended meaning in a message conveyed by someone from another culture. The purpose of studying intercultural communication is to reduce those differences that can cause misunderstandings and, since messages are constructed by individuals, using words, a first step would be to identify the factors that lead to the emergence of the misunderstandings mentioned earlier (Hodjetts and Lutheus, p. 53). Although there is no complete list of these factors, the following areas that influence the accuracy of international communication can be suggested:

– Misunderstandings due to the language used – the inability to accurately interpret the message. This is considered as one of the main barriers in a faulty communication. Translation errors, vocabulary, punctuation, pronunciation plus the inability to communicate in the respective language deepen intercultural differences.

– Culture shock – the inability to understand or accept people with different sets of values, standards and lifestyles different from our own. This is as important as the first factor, moreover, it acts even within the same culture [3, p. 63]. It is about the lack of recognition of what other individuals consider important to them.

– Reduced listening capacity – lack of concentration required for critical listening. The result is the misunderstanding of the received message or messages People who speak English as a foreign language tend most of the time to ignore words they don't understand when listening to someone speaking English. It could also be mentioned the influence that the accent has in the case of using a foreign language.

– Ethnocentrism – the belief that one's own culture is superior to others. This barrier occurs when oral or written communication leads to an attitude of superiority. People usually don't like to be humiliated or to feel that their ideas are interesting but wrong.

– Insensitivity – lack of interest in the needs and feelings of others. For many of the receivers, the senders appear as insensitive when the communication is abrupt and expresses an aggressive or selfish attitude of the sender.

– Lack of openness or sincerity – the feeling that exists when the climate is too formal and people do not feel free to express their opinions openly. This type of communication causes distrust, people may even believe that the information is hidden from them. To avoid or overcome this barrier, it is necessary to create a feeling of mutual acceptance by ensuring a relaxed environment for intercultural exchanges.

Conclusions

The cultural environment in international marketing plays an important role in the case of internationalization of the company that generates openness in an environment marked by markets, especially for emerging economies. The company's exit to international markets, in a cultural diversity, in an environment where different company and national cultures meet, with other company and national cultures, all formed over time, under the impact of the business environment. The manager therefore has, in addition to other important roles, the role of negotiator, he must organize and maintain a network of contacts with the organization's partners and sources of information that serve as support in the direction of the company. In this context, we can state that the concern for better communication with subordinates, but also with the company's partners, has become a current issue for the modern manager, aware of the effects that constructive or faulty communication can have.

A first conclusion refers to the role of the cultural environment in relation to a new world economic order. Although the current technological revolution has had a positive influence on the cultural environment, this is, first of all, the consequence of the worldwide use of a certain social and economic philosophy. Culture at the economic level has a favorable impact in the field of sustainable development of small and medium enterprises.

It goes without saying that, considering the multiple connections between both the macroeconomic and the microeconomic levels, the effects of culture will have an impact on sustainable development at the national and global level.

Managerial decisions, unlike general decisions, refer to the company's mission, strategies and long-term policy, coordinating the main areas of activity, achieving the desired efficiency, resolving and mediating conflicts, measures of utmost importance for the future of the company.

In approaching the process of the cultural environment, it must be taken into account that the way it unfolds is influenced by a series of environmental factors, which is why culture should not be seen as an isolated and uncomplicated phenomenon. Currently, culture has an essential role in business, and it is indispensable to the development of business on a national and international level. Doing business means communicating in a favorable environment.

Following the conclusions, we can recommend:

1. The hypothesis that the cultural environment plays an important role in international marketing is a significant one, and the collaboration process should not be neglected, but on the contrary, studied, analyzed, so that this process is efficient and contributes to their development.

2. The analysis of the cultural phenomenon must be carried out in an integrative vision, which will reveal a series of essential dimensions such as: the economic dimension, the dimension related to the environment and the social one.

3. Implementing modern methods of marketing with employers and clients and informative and stylistic marking of the services provided.

In this context, we consider that culture is a way of life, a behavior created by a group of people that is transmitted from one generation to another. Each country or region is characterized by a specific cultural tradition, a different cultural level and its own cultural structure. Economic relations based on human relations and taking place in a certain historical, cultural and social context bear important influences from this point of view.

Bibliography

Albrecht, Maryann H. (2001) – International HRM: Managing Diversity in the Workplace. London: Blackwell Business.

Czinkota, M. si Ronkainen, I. (2001) – International Marketing, Harcourt College Publishers.

Daniels, J. D., Radebaugh, L. H. Si D. P. Sullivan (2004) – International Business – Environments and Operations, Pearson Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey.

Niculae T., Gheorghiță I., Gheorghiță D. (2006) – Comunicarea organizațională și managementul situațiilor de criză, Ed. Ministerului Administrației și Internelor, București, p. 68.

Hodjetts, R., Lutheus, F. (2000) – International management culture strategy and behaviour, McGraw-Hill, Richard D. Irwin, Homewood, Illinois.

Capitolul 10 – COOPERAREA CORPORATISTĂ TRANSFRONTALIERĂ ÎN CONTEXTUL EUROREGIONAL AL CONFLICTULUI MILITAR

Chapter 10 – CROSS-BORDER CORPORATE COOPERATION IN THE EUROREGIONAL CONTEXT OF MILITARY CONFLICT

Daniel-Serafim BROTEA[1],
Vlad-Constantin UDRESCU[2]

Abstract

The military conflict continues to affect the global economy. În this context, cross-border corporate cooperation from the perspective euroregional ensures that: diplomatic activities, supply of goods, energy and services the operations commercial and implemented managerial based on euroregional and/or zonal global information is real correct, reliable and timely; plans and corporate objectives in border areas are harmonized, achieved and fulfilled; corporation management action are in accordance with the new geostrategic conditions, adopted by the governments of cross-border countries, în conflict military, plans, standards, procedures and nowadays legislation, that all human and material resources are fully protected, purchased economically and efficiently used in order to sustainably supporting the war industries in the areas from cross-border areas so as to prevent state dissolution.

Corporate cooperation cross-border helps to identify and evaluate the management of risks and to prevent institutional collapse and loss of state identity. They are developed after the development corporation strategies and cross-border risk assessments. All this, however, in the context in which are correlated with corporate principles that are found in procedures, standards, formalization, harmonization, good practices applied and verified at the euroregional level, with the condition it is reconsidered the euroregional socio-economic historical realities, adapted to the conditions imposed by regional military conflicts, which limits access to energy resources and implies additional and overestimated costs.

Keywords*: corporate cooperation, cross-border, principles, euroregional, military conflict*

JEL: *F15, F44*

Introducere

Euroregiunile sunt zone delimitate geografic, regiuni organizate administrativ care asociază teritorii din mai multe state, fără să primeze componenta politică dar cu conotații normativ-legislative, competențele fiind preponderent de natură economică și socială, pe teritoriul cărora activează bariere vamale și reguli în calea migrației forței de muncă, având ca obiectiv dezvoltarea unui mediu de afaceri regional, cu efecte pozitive economic asupra dezvoltării regiunilor componente dar și cu implicații sociale privind calitatea vieții.

Uniunea europeană, prin directive, a stabilit acțiuni menite în a promova cooperarea transfrontalieră într-un cadru euroregional, ca de exemplu modalitatea privind gestionarea unor probleme care implică responsabilitate, coordonare și acțiuni comune privind protecția mediului, diminuarea vulnerabilităților la dezastrele naturale dar și prin similitudine, solidaritatea și ajutorarea reciprocă în situația conflictelor militare.

În prezent România este parte asociată în patru euroregiuni care s-au format pe zone geografice, încă din perioada ultimului deceniu al secolului XX, având următoarele denumiri:

– Carpatica, având ca state asociate România, Polonia, Slovacia, Ungaria, Ucraina;

– Prutul Superior, având ca state asociate România, Republica Moldova, Ucraina;

– Marea Neagră, având ca state asociate România, Ungaria, Slovacia, Ucraina;

[1] Doctor, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, R. Moldova, brotea_daniel08@yahoo.com

[2] Master, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, R. Moldova, udrescu.vlad@yahoo.com

– Dunărea de Jos, având ca state asociate România, Republica Moldova, Ucraina; (Suslenco, 2020).

Ca în orice conflict militar și în situația conflictului militar dintre Federația Rusă și Ucraina a avut loc un exod masiv al populației, o mare parte dintre refugiații ucraineni au trecut granițele, terestre sau naturale de pe cursul râurilor, cu statele învecinate. În debutul conflictului militar, la punctele de trecere a frontierei dintre România și Ucraina și chiar cu Republica Moldova, Slovacia, Ungaria și Polonia s-a înregistrat o creștere mare a numărului de migranți care părăseau Ucraina. Aceștia au trecut granițele, în prima fază a conflictului militar ca turiști, iar ulterior, pe măsură ce situația din Ucraina s-a agravat, ca refugiați.

Acest adevărat exod a fost urmat de măsuri euroregionale adecvate astfel că în România și în celelalte state transfrontaliere, s-a inițiat acțiuni prin care refugiații să poată beneficia de protecție civilă și asistență socială. Numărul refugiaților cauzat de acest conflict militar regional, care au trecut granițele comune spre statele asociate din euroregiune este de ordinului a sute de mii, fapt care a creat o criză umanitară euroregională cu riscuri, vulnerabilități și efecte sociale grave dar și corporative care nu se supun normelor și regulilor economiei de piață.

Uniunea Europeană a luat măsuri concrete privind alocarea de resurse financiare și materiale în cadrul unor programe distincte către țara de origine a refugiaților, dar și spre țările transfrontaliere spre care s-au îndreptat și unde au ajuns refugiații, în tranzit sau ca punct final, aspecte care au influențat principiile și mediul de piață, relațiile economice fiind subordonate unor comenzi centralizate din partea statelor implicate, ca rezultat al conflictului militar și nu al cereri și ofertei obiective al mediului economic bazat pe principii corporative.

Astfel fondurile prevăzute au fost alocate dar și absorbite pe alte principii decât cele corporative, fiind ignorate transparența, integritatea și responsabilitatea. Modalitatea prin care sunt accesate bunurile și serviciile este cea care reprezintă situațiile de urgență, cu ocolirea sistemului comercial al economiei de piață privind achizițiile publice, preponderant fiind achizițiile prin încredințare directă (Brotea, 2022).

Nivelul cunoașterii

În situații de război, statul trebuie să ia măsuri diplomatice dar și de a adopta acte administrative pentru înființarea de tabere mobile pentru primire, cazare, tratament refugiați cu asigurare necesar de trai și accesul la interpreți. Trebuie să se creeze în zonele transfrontaliere, o cooperare și solidaritate între sistemele sociale, economice, comerciale, financiare, de aprovizionare, medicale ale statelor implicate care să se manifeste prin asistență socială și tratamente medicale militarilor răniți dar și personalului civil din zonele de conflict pe bază de reciprocitate, evitându-se discriminarea pozitivă, în sensul ca refugiații să aibă acces la resurse dar nu disproporționat, ci în acord cu populația autohtonă majoritară din zona conflictului militar, care trebuie atrasă la cooperare.

Trebuie să se manifeste solidaritate transfrontalieră și cooperare între țările limitrofe din proximitatea conflictului. La nivel local este posibil ca autoritățile administrative și cele militare să gestioneze cu mai multă ușurință fluxul de refugiați, având în vedere că unele puncte de trecere a frontierei din statele limitrofe conflictului se află în interiorul euroregiunilor unde s-a cooperat și anterior, pe timp de pace astfel că infrastructura există și este deja operațională.

În referire la Republica Moldova, chiar dacă nu este un stat puternic economic, acesta prin natura relațiilor diplomatice, sociale, culturale cu statele limitrofe, poate cere ajutor din exterior pentru a face față numărului mare de refugiați, cei mai mulți aflați în tranzit. Prin Comisia pentru

Situații Excepționale a Republicii Moldova, este posibila a se adopta acte guvernamentale prin care se pot aproba organizarea de Centre speciale pentru refugiați, în care se pot caza zeci de mii de persoane, pentru care se acordă și facilități de trecere a frontierei pe sensul de intrare în Republica Moldova. Prin intermediul Sistemului de sănătate, guvernul Republicii Moldova poate aproba acordarea de servicii gratuite de sănătate pentru refugiați. La nivel local, autoritățile locale sunt autorizate să colecteze și să gestioneze bunurile provenite din donații destinate refugiaților și să detașeze personal medical la centrele de refugiați. Se pot acorda pentru refugiați, resurse financiare interne sau externe cu destinație culturală și servicii cultural educative, gratuite, copiilor și mamelor acestora [14].

Aceste măsuri atenuează efectele sociale ale conflictului militar, dar războiul continuă să afecteze economia euroregională, având un impact puternic asupra vieții sociale și economice atât pe termen lung, mediu dar mai ales pe termen scurt. În acest context este esențial identificarea de soluții pentru a depăși aceste provocări, alături de eforturile experților în cercetare, implementare, dezvoltare pentru evidențierea măsurilor eficiente de combatere a efectelor acestui conflict în economia transfrontalieră.

Corporațiile se diferențiază, întrunind aprecieri mai mult sau mai puțin favorabile din partea acționariatului, în funcție de receptivitatea față de așteptările privind situația social și asumarea publică de responsabilități. În contextul unui conflict militar, aceste diferențieri se accentuează și acutizează prin scăderea continua a valorilor acțiunilor și implicit a suportului investițional privat, statul fiind singurul în măsură să susțină eforturile de război cu sprijin euroregional condiționat de măsuri antifraudă și de prevenirea corupției în sistemul achizițiilor publice.

Toate activitățile corporațiilor au un anumit impact social, fie prin produsele și serviciile pe care le oferă sau locurile de muncă pe care le asigură, fie indirect, prin efectele lor asupra altor companii regionale. Drept urmare, corporațiile nu pot să eludeze răspunderea pe care o incumbă acest impact, indiferent dacă este unul pozitiv sau negativ. În calitate de actori socio-economici puternici, cu acces la resurse importante transfrontaliere, corporațiile trebuie să își utilizeze puterea și resursele euroregionale în mod socialmente responsabil atât pe timp de pace dar și în condiții de război.

Cooperarea transfrontalieră

Dezvoltarea oricărei euroregiuni este determinată pe de o parte de resursele interne, capabilități dezvoltate în timp, iar pe de altă parte de relațiile interne sau externe cu alte state, avantajele concurențiale în raport cu acestea, transfer tehnologic, diviziunea regională a muncii și efectul de sinergie al migrației ce se manifestă neuniform. Această situație este caracteristică unui echilibru dinamic la nivel regional, totuși apariția unor conflicte militare perturbă orice economie națională, dar și relațiile economice regionale și perspectivele de dezvoltare regionale și globale (Voinea, 2007).

Obiectivele cercetării sunt factorii externi în referire la provocările din ultima perioadă ce au avut impact deosebit la nivel regional dar și global-războiul actual de la frontierele UE. Astfel este supusă atenției autorului modul în care provocările externe de magnitudine mare – cum ar fi războiul, afectează procesul cooperării corporative transfrontaliere.

Statele naționale trebuie să adopte o strategie propice unei dezvoltări ascendente care să le permită să facă față și conflictelor militare. Astfel este necesar de a se promova politici coerente, care să mențină ordinea internă, dar și pentru a promova reacții colective la schimbările ce apar din mediul extern (Gribincea et al., 2016).

Procesul de cooperare transfrontalieră și de integrare economică pe timp de război este unul complex. Sunt state ce depun eforturi consistente pentru a adera, dar sunt și națiuni care au decis de a abandona o organizație integraționistă (BREXIT). Sunt și beneficii dar și costuri de integrare care determină aspectele decizionale, astfel:

– independența economică privind mărfurile strategice, importante pentru asigurarea securității, cu implicații în gestionarea situațiilor excepționale de natura conflictelor militare;

– promovarea și dezvoltarea unei industrii incipiente, de importanță strategică cu posibilități în conversie a industriei civile în industrie cu producție de echipamente și tehnică militară;

– diversificarea economiei naționale prin protejarea anumitor sectoare, asigurarea unei sustenabilități socio-economice mai mari;

– menținerea ocupării unei cote mai mari a forței de muncă datorită măsurilor protecționiste pentru întreprinderile autohtone;

– îmbunătățirea balanței comerciale prin impunere taxe vamale importurilor, astfel că mărfurile străine nu mai sunt competitive;

– limitarea exporturilor pentru mărfurile interne cu utilizare dublă (civilă-militară) în cazul țărilor potențial inamice sau în cazul mărfurilor-materii prime de importanță strategică ce ar permite amortizarea anumitor perturbații externe (război, secetă, prețuri speculative ale carburanților etc.) Dintre avantajele teoriei neoclasice: alocarea eficientă a factorilor de producție, producerea la o scară mai largă și asigurarea cu mărfuri la un preț mai avantajos și/sau de o calitate mai bună [4].

Se observă o tendință de reformare a economiei mondiale de la globalizare la regionalizare motivat de faptul că aceste conflicte militare transfrontaliere au reconfigurat lanțurile de logistică, producție, depozitare, transport dar și a forței de muncă prin impactul migrațiilor majore. Pe de altă parte, creșterea conflictelor economice dintre cei mai mari actori geopolitici (China-SUA) dar și escaladarea de conflicte militare regionale directe de o amploare și amplitudine nemaiîntâlnite de la cel de-al doilea război mondial (Federația Rusă-Ucraina), au perturbat principiile cooperării corporative transfrontaliere.

În acest context Republica Moldova, ca fostă republică a URSS, are două opțiuni: integrarea cu Uniunea Europeană (UE) sau cu Uniunea Euroasiatică (UEA).

Astfel, crearea asociaților corporative interstatale regionale este determinată de interese politice dar și economice transfrontaliere. Aspectul politic se manifestă prin pierderea unei părți din suveranitatea națională decizională în favoarea unei instituții suprastatale, preponderant și în contrapartidă cu diminuarea riscului unor conflicte militare, precum și o protecție mai mare în raport cu țările terțe. Deciziile adoptate în cazul unor capacități instituționale naționale ar trebui să fie de o calitate superioară, dar având în vedere aspectul motivațional, această situație nu este tocmai clară.

Interesul economic este determinat de libera circulație a mărfurilor și a serviciilor, a forței de muncă și a capitalului. Numai că în cazul forței de muncă asistăm la o depopulare a țărilor mai puțin dezvoltate sau a celor implicate în război. UE ar trebui să promoveze politici economice de convergență, astfel încât țările estice mai puțin dezvoltate să aibă o dinamică a creșterii economice mai accentuate decât țările dezvoltate din vest. Deși declarativ este invocată, omogenizarea și diminuarea divergențelor economice se lasă așteptate, fapt care pune sub semnul întrebării sustenabilitatea UE, în condițiile unui război de uzură la granițele sale, cu miză preponderant energetică, dar având în vedere și contextul deloc favorabil al BREXIT-ului (Nicolescu and Verboncu, 2007).

În cazul UEA se observă că la bază este interesul politic al unui singur stat – Federația Rusă, pe când în cazul UE aceasta este o comunitate care a demonstrat că este cea mai avansată grupare integraționistă din lume, care și-a validat capacitatea de dezvoltare echilibrată și conversia eficientă a beneficiilor pieței comune. Trebuie avute în vedere însă și accentuarea deficiențelor societății de consum, pe fondul cărora se înregistrează un puternic recul social, (șomaj, droguri, corupție etc.) precedat de o stagnare economică indusă de criza energetică susținută de conflictul militar.

Cu toate acestea, în cazul UE obiectivele sunt clar stabilite și acceptate de țările membre, avansarea integrării are loc numai dacă sunt întrunite condițiile de conformitate cu care aprecierea beneficiilor este mai mare decât costurile și este acceptat de toate țările membre, iar reglementările și instituțiile se dezvoltă în conformitate cu specificul contextual euroregional.

Liberalizarea economiilor naționale prin participare la comerțul regional/internațional generează relații de interdependență care însă nu înseamnă o egalitate între pozițiile națiunilor. În acest context, prezintă interes examinarea evoluției comerțului extern al României, dar și al a Republicii Moldova cu statele UE și UEA care este net în favoarea relațiilor comerciale cu Uniunea Europeană [14].

Un aspect important îl constituie eventualitatea unui conflict militar, situație în care UE, ca parte a unei organizații internaționale mai ample (NATO) ce include și țări din afara Uniunii (ex: SUA, Turcia), ar avea interesele economice comunitare și cooperarea transfrontalieră subsumate unor interese ce pot depăși sfera economică a UE. Această situație ar putea afecta semnificativ evoluția dezvoltării euroregionale.

Cooperarea transfrontalieră este reprezentată și de către comerțul internațional de mărfuri al României dar și al Republicii Moldova, care a fost afectat de criza regional din perioada 1998-2000, aspect care a fost influențat de către devalorizarea monedelor statelor CSI și implicit diminuarea comerțului către și între acestea. Relansarea economică a început din anul 2001 a fost caracterizată și de schimbări calitative care au făcut posibil diversificarea exporturilor, cu precădere către piața UE dar și către Japonia, Coreea de Sud și China.

Ulterior anilor 2010, comerțul exterior a continuat să fie influențat de alte crize economice fapt ce a condus la devalorizarea monedelor partenerilor economici principali care au redus exporturile din perioada crizei financiare globale (2008-2009), aspect care a avut ca rezultat diminuarea comerțului extern la nivel global dar și regional fiind angrenate în mod nefavorabil România dar și Republica Moldova. Un impact deosebit l-au avut embargourile impuse de Federația Rusă în perioada 2005-2006 importurilor din Republica Moldova de preparate din carne, legume, fructe respectiv la vinurile moldovenești, cauzele reale fiind divergențele politice și militare generate și de zona geografică Transnistreană [1].

La începutul războiului, pentru perioada ianuarie-martie 2022, exporturile de mărfuri din Republica Moldova au constituit peste o mie miliarde dolari, valoare mai mare cu peste 54 % comparative cu cea înregistrată în perioada corespunzătoare de referință. Exporturile către UE au fost de peste 700 milioane dolari, în creștere de peste 15 ori, cu o pondere de peste 62 % din total. Către CSI exporturile au fost de cca 100 milioane dolari, cu cca 8% mai puțin decât perioada de referință, iar ponderea de numai 9% din total. Este evident că impactul agresiunii Federației Ruse a determinat și va determina în continuare, scăderea ponderii exportului țărilor euroregionale către CSI pe perioada derulării conflictului militar, ca rezultat al creșterii enorme a prețului la gaze și produse petroliere generat de embargoul impus de UE (Burlacu, 2012).

Producția agricolă din perioada 2021-2022, respectiv prețurile relative mari ca urmare a războiului, creșterea generală a prețurilor la nivel global ca urmare a politicilor monetare

inflaționiste din perioada războiului, creșterea exporturilor euroregionale, reexportul din zona de conflict militar va influența cooperarea corporativă transfrontalieră (Gribincea, 2018).

Concluzii și recomandări

În concluzie, autorul menționează că, în prezent, cooperarea corporativă, în zonele transfrontaliere, în contextul conflictului euroregional militar este determinantă de intensitatea și calitatea relațiilor economice anterioare, comerț extern, investiții străine, migrația forței de muncă. Datorită poziției geografice unice, având la bază bunele practici ale altor state euroregionale, România se poate implica activ în creșterea eficienței reglementărilor euroregionale economico-militare, luând în considerare:

– promovarea valorilor etice și morale euroregionale în mediul de afaceri transfrontalier;

– dependența de produse energetice-exportul de produse petroliere în/din zonele transfrontaliere ce presupune volatilitatea valutară având ca rezultat instabilitatea economică;

– adoptarea de acorduri diplomatice, interguvernamentale transfrontaliere, în special cu Republica Moldova, Polonia, Bulgaria, Ungaria și Ucraina.

– asigurarea efectivă a performanțelor managementului euroregional;

În concret este necesar ca:

– în caz de conflict militar să existe protocoale cu țările euroregionale pentru a acorda sprijin reciproc economic dar și de preluare și evacuare al refugiaților către alte state care au capacități sociale și spitalicești disponibile;

– țările din proximitatea unui conflict militar să fie folosite ca spații de tranzit dar cu implicații majore privind asigurarea protecției sociale și asistenței medicale pe întreaga perioadă de tranzitare;

– colaborarea dintre unitățile sociale de primire și cele spitalicești din țările aflate în spații euroregionale trebuie să fie la capacitate maximă benefică tuturor părților vulnerabile aflate în situații de criză.

Cooperarea corporativă transfrontalieră trebuie să asigure aqisul comunitar care determină demersul spre extinderea integrării europene și care presupune perfecționarea legislației, a normelor, regulilor și reglementărilor, a procesului administrativ, asimilarea celor mai bune practici și implicit a dezvoltării calitative și sustenabile euroregionale în ansamblu și a fiecărei țări în parte.

Bibliografie

Burlacu N. (2012), Asanarea managerială a organizațiilor insolvabile. Strategii de dezvoltare socio – economică a societății în condițiile globalizării, În: Conferința Științifică Internațională. Chișinău, 15-16 octombrie 2012. p. 221-228.
Burlacu N., Cojocaru V. Management. ASEM, Chișinău, 2000.
Brotea D. S. (2022), Redimensionarea corporativă transfrontalieră în perspectiva globalizării În: Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere, volumul XLII, Iași, ISSN 2971-8740; ISSN-L 2971-8740. p. 59-65.
Brotea D. S. (2021), Integrarea auditului corporativ în mediul de afaceri din zonele transfrontaliere În: Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere, vol. XL, Iași, ISBN:978-606-685-831-1. p. 49-57.
Gribincea A., Maximilian S., Cazacu V. (2016), Depășirea crizei social-economice din R. Moldova, Dezvoltarea economico-socială durabilă a Euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere. vol. XXVII, Iași: Academia Română, Inst. Gh. Zane, 2016, p. 41-51.
Gribincea C. (2018), Managementul patrimoniului cultural-istoric ca premisă de promovare turistică și economică. Conferința științifico-practică internațională Teoria și practica administrării publice, AAP, 17 mai 2018, Chișinău, p. 429-434.
Morega D. I., Romanescu M. L. (2002), Management, București: Ager, 315 p.
Nicolescu O., Verboncu I., (2007), Fundamentele Managementului Organizației. București: Tribuna Economică, 360 p.
Suslenco A. (2020), Strategii de afaceri aplicate în vederea creșterii sustenabilității. In: Relevanța și calitatea formării universitare: competențe pentru prezent și viitor, Vol. 1 ISBN 978-9975-50-255-9. p. 85-91.
Voinea I. (2007), Corporațiile transnaționale și capitalismul global. București, 2007, Polirom. 198 p.
Conferința internațională Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere, volumul XLII, ISSN-L 2971-8740. Iași, 2022, 420 p.
BNS, 2022a. Forța de muncă în Republica Moldova: ocuparea și șomajul în anul 2021. https://statistica.gov.md.
BNS, 2022b. Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2021. https://statistica.gov.md.
O.U.G. nr. 109/2011 privind Guvernanța corporativă a întreprinderilor publice (managementul corporativ).
https://ro.frwiki.wiki/wiki/Euroregion
www. statistica.gov.md

SECȚIUNEA III.
Practici în managementul afacerilor

Capitolul 11 – FUZIUNEA A DOUĂ COMPANII – O OPORTUNITATE PENTRU DEZVOLTARE

Capitolul 12 – CERCETAREA PERFORMANȚEI SUSTENABILITĂȚII COMPANIILOR PRIN PRISMA VALORIFICĂRII EFICIENTE A OPORTUNITĂȚILOR ȘI PROVOCĂRILOR GENERATE DE PRACTICILE LOGISTICII VERZI

Capitolul 13 – IMPLEMENTAREA TEHNOLOGIILOR INFORMAȚIILOR ÎN MANAGEMENT

Capitolul 14 – TURISMUL, FACTOR DE DEZVOLTARE SUSTENABILĂ A REGIUNII DE DEZVOLTARE CENTRU A REPUBLICII MOLDOVA

Capitolul 15 – SECURITATEA INFORMAȚIONALĂ: PROBLEME, RISCURI ȘI CONSECINȚE ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII ÎN UE

Capitolul 16 – MANAGEMENTUL VULNERABILITĂȚII SISTEMELOR INFORMAȚIONALE CORPORATIVE PRIN ANALIZA FENOMENULUI DE SUSTRAGERE A DATELOR

Capitolul 17 – DIRECȚII ȘI METODE DE PERFECȚIONARE A MANAGEMENTULUI CALITĂȚII SERVICIILOR BANCARE ÎN ȚĂRILE TRANSFRONTALIERE

Chapter 11 – THE MERGER OF TWO COMPANIES – AS AN OPPORTUNITY FOR DEVELOPMENT

Chapter 12 – RESEARCHING THE SUSTAINABILITY PERFORMANCE OF COMPANIES BY EFFECTIVELY EXPLOITING THE OPPORTUNITIES AND CHALLENGES GENERATED BY GREEN LOGISTICS PRACTICES

Chapter 13 – IMPLEMENTATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN MANAGEMENT

Chapter 14 – TOURISM AS A FACTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE CENTRAL DEVELOPMENT REGION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Chapter 15 – INFORMATION SECURITY: ISSUES, RISKS AND CONSEQUENCES IN THE CONTEXT OF INTEGRATION IN THE EU

Chapter 16 – VULNERABILITY MANAGEMENT OF CORPORATE INFORMATION SYSTEMS BY ANALYZING THE PHENOMENON OF DATA THEFT

Chapter 17 – DIRECTIONS AND METHODS FOR IMPROVING THE QUALITY MANAGEMENT OF BANKING SERVICES IN CROSS-BORDER COUNTRIES

Capitolul 11 – FUZIUNEA A DOUĂ COMPANII – O OPORTUNITATE PENTRU DEZVOLTARE

Chapter 11 – THE MERGER OF TWO COMPANIES – AS AN OPPORTUNITY FOR DEVELOPMENT

Tatiana BUJOR[1],
Boris COREȚCHI[2]

Abstract
In the reorganization process of a company, the merger becomes an opportunity to develop sustainably. This method has multiple benefits that can support the company's progress. The reasons underlying the application of this procedure depend on the long-term objectives of the beneficiary companies. Currently, practice shows that companies operate in a competitive environment that exerts pressure on each individual organization, encouraging her to improve her environment and evolve. Thus, due to these reasons, companies resort to different methods to expand their activity. In accordance with the legislative acts of the Republic of Moldova, the reorganization of the enterprise is carried out through merger, association, division, separation, transformation. The merger involves a process by which two or several companies merge into a single legal entity, so that the participating companies cease to exist and transfer their assets and liabilities to the newly formed enterprise. This article provides an overview of the relevant indicators that should be considered when analyzing a merger, to assess the potential for merger success and to estimate the impact on the value and performance of the companies involved.
Keywords: *merger, merger by absorption, merger by merger, reorganization, performance, competition*
JEL: *G34, G35, M21*

Introducere

Această lucrare este o aplicație a teoriei, studiind întrebarea dacă fuziunea a două companii este profitabilă și valoarea câștigului sau pierderii – rezultate.

Bineînțeles, vom porni de la faptul, că fuziunea a două companii reprezintă procesul unirii acestora din urmă pentru a forma o nouă entitate economică. Aceasta poate fi realizată fie prin absorbție (o companie preia întreaga structură și activele celeilalte), fie prin combinarea resurselor ambelor companii pentru a crea o nouă entitate.

Fuziunile pot fi de mai multe tipuri, în funcție de scopul și structura tranzacției:

1. Fuziunea prin absorbție: În această situație, o companie (numită compania absorbantă) preia complet activitățile și activele altei companii (numită compania absorbantă). Compania absorbantă continuă să funcționeze, iar compania absorbită încetează să existe ca entitate independentă.
2. Fuziunea egală (fuziunea de tip „fuzionează-în-dreptul”): În acest caz, două companii comparabile se unesc și formează o nouă companie care combină resursele și operațiunile ambelor entități. Acționarii ambelor companii devin acționari în noua entitate în proporții aproximativ egale.
3. Fuziunea prin creație de o nouă entitate (fuziunea de tip „fuzionează-în-nou”): Aici, companiile se unesc și creează o nouă entitate, cu structură și activități distincte față de cele ale companiilor originale. Companiile originale încetează să existe ca entități separate.

Această diversitate în tipurile de fuziuni reflectă natura complexă și adaptabilă a proceselor de fuziune și achiziție în lumea afacerilor, care pot viza o gamă largă de strategii și beneficii, cum ar fi economiile de scară, creșterea pieței, diversificarea portofoliului, sau alte obiective specifice ale companiilor.

[1] Conf. univ. dr., Universitatea de Stat din Moldova, tatiana.bujor@usm.md
[2] Conf. univ. dr., Universitatea de Stat din Moldova, boris.coretchi@usm.md

Activitatea de fuziuni și achiziții (*mergers and acquisitions – M&A*) este transformatoare, consolidările de afaceri influențând intim nu doar peisajul global al afacerilor, ci al întregii societăți. Vremurile fără precedent pe care le traversăm remodelează activitatea de M&A, creând un ciclu distinct în istoria acestui domeniu (Popa, 2011).

Motivele ce determină realizarea fuziunilor

Motivațiile pentru fuziune pot fi diverse și includ creșterea economică, accesul la noi piețe, economii de scară, sinergii între companii, reducerea concurenței, extinderea portofoliului de produse sau servicii etc. În acest context, fuziunea dintre două companii este un proces complex și implică analize financiare și juridice detaliate, consultanță profesională și aprobarea autorităților de reglementare în unele cazuri.

Așadar, motivele fuziunii s-ar putea clasifica în diverse categorii, cum ar fi (Polearuș, 2007):

- Motive strategice– în situația în care o companie dorește să-și extindă aria de acțiune și baza de clienți, să-și diversifice gama de produse sau servicii oferite, sau să-și extindă activitatea într-un alt domeniu mai rentabil.
- Motive comportamentale – bazate pe motivațiile personale ale managerului/ directorului/ directorului companiei fuzionate, de exemplu: dorința managerilor dea-și depăși sau elimina concurenții, teama de a pierde cota de piață, dorința de a-și atinge criteriile de performanță sau de a crea o imagine corporativă mai bună prin fuziunea cu alte companii de renume și, în cele din urmă, un management personal ambițios. Astfel, baza unei fuziuni poate fi adesea în interesul managerilor și nu în interesele partenerilor companiilor participante la fuziune. În acest sens, însă, nu este nicio problemă, atâta timp cât liderii conving asociații de necesitatea fuziunii și care a fi benefică companiilor implicate.
- Motive economice – optimizarea costurilor, creșterea economică, achiziția de afaceri cu costuri reduse, optimizarea fiscală, creșterea competitivității produselor și serviciilor oferite, sinteza forței, înțeleasă ca modul în care două afaceri se combină și își măresc valoarea.
- Motive organizatorice – decizia de restructurare a conducerii firmei fuzionate, de formare a structurii optime de decizie etc. [4]. Mai mult decât atât, pe lângă aspectul juridic, fuziunea are o dublă valoare, în ceea ce privește structura și managementul (Semionova, 2008).

Trebuie remarcat faptul că aceste tipuri de motive nu sunt niciodată independente unele de altele, ci sunt direcționate pentru a realiza integrarea și pentru a obține beneficii maxime din aceasta.

În contextul celor menționate mai sus, și anume, că motivațiile fuziunilor sunt diverse, constatăm că fuziunile nu numai că dezvoltă întreprinderile, dar pot fi și un mijloc de salvare a lor din situații dificile, probleme financiare, management defectuos, dizolvare sau insolvență. În astfel de cazuri, beneficiile sunt transferate creditorilor, care au mai multe șanse de a-și putea recupera creanțele de la întreprinderea absorbantă împotriva întreprinderii care se dizolvă. Un alt avantaj este că, în opoziție cu procedura de cumpărare a unei companii aflate în dificultate financiară, o fuziune necesită mobilizarea imediată de fonduri (Dragomir, 2018). Și dacă e vorba despre costuri, nu trebuie uitat că unul dintre avantajele fuziunilor este că acestea nu sunt supuse impozitării și, prin urmare, sunt tratate ca fiind neutre din punct de vedere fiscal. În plus, fuziunile îmbunătățesc în mod inevitabil situația economică, deoarece mai multe întreprinderi sunt reorganizate nu numai din punct de vedere juridic, cât și financiar.

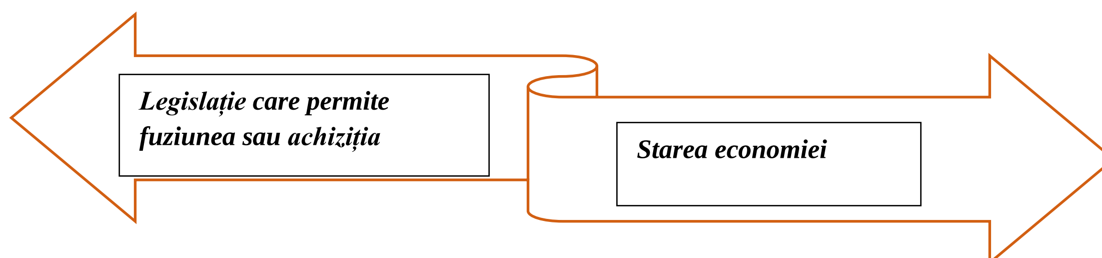
Bineînțeles, pe lângă avantaje, fuziunile pot avea și dezavantaje, care pot fi evaluate din următoarele trei perspective:

1. În ceea ce privește companiile implicate, dacă fuziunea are loc între companii care se confruntă cu diverse dificultăți, în special din punct de vedere financiar, este probabil ca dificultățile să se accentueze mai degrabă decât să fie atenuate, existând, de asemenea, posibilitatea ca raportul de schimb să fie dezavantajos pentru acționarii minoritari.
2. În ceea ce privește angajații, fuziunea poate avea ca rezultat o reducere a numărului de angajați ai companiilor implicate, făcând ca unii angajați să fie concediați, chiar dacă acești angajați beneficiază de protecție sporită, ei vor fi concediați din motive economice, ceea ce va duce la șomaj.
3. În ceea ce privește interesul public, o fuziune între două companii concurente poate duce la creșterea prețurilor sau la scăderea calității produselor.

La nivel național, cât și internațional se constată o tendință de încurajare a acestui tip de operațiuni. Ultimele modificări legislative cu privire la fuziuni, conform legislației în vigoare a Republicii Moldova[1-2], urmăresc facilitarea procesului de fuziune între companii, oferind un cadru legal clar și coerent pentru astfel de operațiuni. Printre aspectele de bază abordate de legislație se numără regulile privind aprobarea planului de fuziune, protecția drepturilor creditorilor și acționarilor minoritari, precum și modul de gestionare a activelor și a pasivelor în cadrul fuziunilor (Lupulescu, 2008).

În acest context, vom face referință la impactul legislației și stării economiei, ca factori macroeconomici, asupra succesului fuziunii sau achiziției (fig. 1).

Figura 1. *Factori de succes macroeconomic*

Sursa: Elaborat de autori în baza sursei (Mogla and Fulbag, 2010, p. 68)

1. Legislație care permite fuziunea sau achiziția. Legislația națională sau internațională poate permite sau împiedica fuziunile, având în vedere influența acesteia asupra raportării financiare și asupra proprietății internaționale. Fuziunile și achizițiile care implică organizații cu o cotă semnificativă de piață sunt adesea controlate de puterea legislativă. Acest lucru poate avea un efect uriaș asupra succesului fuziunii sau achiziției.

2. Starea economiei. Deși fuziunile sunt foarte specifice companiei, este clar că climatul economic are o mare influență. Legislația favorabilă și un climat economic sănătos inspiră încredere ambelor părți, ceea ce crește șansele de succes.

Modelul fuziunii sau un scenariu de fuziune

Atât în cazul companiilor mari, cât și în cazul companiilor mici, fuziunea cu o companie, având o activitate asemănătoare sau înrudită, are ca efect obținerea economiilor de scară, prin reducerea costurilor de producere ori de personal, precum și a cheltuielilor aferente plăților pentru

bunuri și servicii. Multitudinea riscurilor, de asemenea și extinderea către noi zone geografice, se consideră ca elemente ce pot influența decizia de a fuziona.

Fuziunea companiilor ca formă de concentrare a capitalurilor, poate furniza resurse tehnice și financiare pentru continuarea activității companiei create. În rezultatul creării unei companii, de regulă, mai puternică, există posibilitatea creșterii cotei de piață și a vânzărilor. Totodată, datorită creșterii nivelului de echipare tehnologică prin preluarea bunurilor unei companii, se poate spori nivelul de productivitate, calitatea producției, precum și eficiența resurselor utilizate. La fel, fuziunea poate fi soluția cea mai bună și în cazul unui management defectuos al companiei absorbite, precum și o modalitate de „împrospătare a afacerii”.

În acest context, vom reda un exemplu simplificat al procesului de fuziune între două companii de prestare a serviciilor de securitate, denumite Compania A și Compania B, astfel, fiind doar un model generic cu principalii pași ai fuziunii:

1. *Evaluarea și analiza pre-fuziune:*

– companiile A și B realizează o evaluare detaliată a afacerilor lor, inclusiv bilanțurile, activele, pasivele, veniturile, cheltuielile și strategiile de piață;

– se desfășoară o analiză a sinergiilor posibile, beneficiilor operaționale și economiilor de costuri anticipate ca rezultat al fuziunii.

2. *Planificarea fuziunii:*

– se stabilește structura tranzacției: dacă va fi o fuziune prin absorbție sau o fuziune egală prin crearea unei noi entități;

– se formează echipe de lucru pentru gestionarea diferitelor aspecte ale fuziunii, inclusiv echipe juridice, financiare și operaționale;

– ambele companii efectuează o *duediligence* (Bercova, 2008) amănunțită pentru a examina activitățile, riscurile, activele, datoriile și alte aspecte relevante ale fiecărei companii. Deci, *Duediligence* este un studiu aprofundat al istoriei, misiunii, valorilor, culturii și rapoartelor financiare ale unei organizații și este necesar pentru a obține o evaluare adecvată. Evaluarea slabă poate duce la un preț umflat, ceea ce va face ca fuziunea să arate ca un eșec din retrospectivă, oricât de ușor decurge integrarea.

3. *Negocierea termenilor și condițiilor:*

– companiile A și B negociază termenii și condițiile tranzacției, inclusiv proporțiile de acțiuni pe care le vor primi acționarii ambelor companii în noua entitate și alți factori relevanți (Dolghier, 2008);

4. *Obținerea aprobărilor:*

– tranzacția este supusă aprobării acționarilor ambelor companii, precum și a altor părți interesate, dacă este cazul;

– este posibil să fie necesară aprobarea din partea autorităților de reglementare sau a organismelor antitrust, iar în anumite cazuri, autoritățile de reglementare pot solicita o evaluare suplimentară.

5. *Implementarea fuziunii:*

– după obținerea aprobărilor necesare, companiile finalizează tranzacția conform termenilor negociați;

– în cazul unei fuziuni prin absorbție, compania A preia întreaga structură și activele companiei B, iar aceasta încetează să mai existe ca entitate separată;

– în cazul unei fuziuni egalitare sau prin crearea unei noi entități, se formează o nouă companie care combină resursele și operațiunile ambelor companii.

6. *Integrarea operațională:*

– după finalizarea fuziunii, începe procesul de integrare operațională ce implică alinierea activităților, proceselor și sistemelor ambelor companii pentru a funcționa în cadrul noii entități (Costin and Boroșteanu, 2005);

– se garantează o comunicare eficientă cu angajații, clienții și alte părți interesate pentru a reduce confuziile și a asigura o trecere fără probleme.

7. *Monitorizarea și evaluarea:*

– după implementarea fuziunii, se urmărește îndeaproape performanța și sinergiile rezultate, pentru a asigura succesul pe termen lung al noii entități formate. Astfel, potențialele sinergii sunt adesea motivația din spatele unei achiziții: atunci când o organizație preia o alta, costurile operaționale pot fi reduse, deoarece organizațiile se completează reciproc, ceea ce duce la câștiguri semnificative.

Situația înainte și după fuzionare

În continuare, vom analiza fuziunea companiilor A și B după unul din factorii decizionali ai acestui proces cum ar fi „Profitul net".

Compania A – a înregistrat, în ultimii 2 ani, o medie a profitului net (pierderi) în valoare de (-366948) lei;

Compania B – a înregistrat, în ultimii 2 ani, o medie a profitului net (pierderi) în valoare de 175426 lei.

În acest caz, întrebarea este, cum vom calcula ponderea fiecărei companii în capitalul social când una din ele înregistrează pierderi?

În condițiile când ambele companii înregistrează profit, calculul este simplu, de exemplu cum este redat în următorul tabel:

Tabelul 1. Determinarea ponderii în capitalul social al companiilor care fuzionează după profitul net

Indicatorii	Profitul mediu anual, lei	Ponderea în capitalul social, %
Compania A	**366948**	**67, 66%**
Compania B	**175426**	**32, 34%**
Total	**542374**	**100, 00%**

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor companiilor analizate

Așadar, pentru a răspunde la întrebarea de mai sus, vom prezenta metodologia de calcul a ponderii în capitalul social al companiilor, atunci când compania A înregistrează pierderi, reflectată în tabelul de mai jos.

Tabelul 2. Determinarea ponderii în capitalul social al companiilor care fuzionează după profitul net, în cazul în care una dintre companii înregistrează pierderi

Indicatorii	Profitul mediu anual, lei	Diferența în valoarea absolută de la suma profitului a ambelor companii, lei	Ponderea în capitalul social, %
Compania A	**-366948**	**175426**	**32, 34%**
Compania B	**175426**	**366948**	**67, 66%**
Total	**-191522**	**542374**	**100, 00%**

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor companiilor analizate

Deci, mai departe, vom prezenta modul corect de efectuare a calculelor în cazul în care una dintre companii înregistrează pierderi:

– Pentru Compania A determinăm diferența în valoare absolută de la profitul sumar al ambelor companii (-191522 – (-366948)) = 175426 lei.

– Pentru Compania B (-191522 – (175426)) = (-366948) lei.

Deoarece noi avem ca scop determinarea devierii de la profitul comun al ambelor companii, valoarea negativă va fi considerată ca + 366948 lei.

În așa mod, valoarea totală a diferenței în valoare absolută de la suma profitului ambelor companii va fi de 542374 lei, iar ponderea în capitalul social va fi calculată conform datelor tabelului 2:

– Pentru Compania A (175426/542374 = 32, 34%)

– Pentru Compania B (366948/542374 = 67, 66%)

După fuziunea acestor două companii, care furnizează servicii de securitate, datorită reducerii semnificative a costurilor fixe legate de salarizare și creșterii numărului de obiecte păzite (vânzări), compania nou creată va înregistra un profit anual de 1,5 milioane lei.

Concluzii

Cercetarea reprezintă aplicarea teoriei într-un model practic pentru fuzionarea a două companii de prestare a serviciilor de securitate, în baza căreia s-au constat următoarele:

– Fuziunea a două companii este un proces complex și important, care poate avea impact elocvent asupra diferitelor aspecte ale companiilor implicate (angajaților, clienților, cât și pieței în general).

– Motivațiile pentru fuziune pot fi variate, ce includ: creșterea economică, economii de scară, sinergii între companii, reducerea concurenței, extinderea portofoliului de produse sau servicii etc.

– De asemenea fuziunea poate fi soluția cea mai bună și în cazul unui management defectuos al companiei absorbite, precum și o modalitate de „împrospătare a afacerii".

– Motivele fuziunii nu sunt niciodată independente unele de altele, ci sunt direcționate pentru a realiza integrarea și pentru a obține beneficii maxime din aceasta.

– Ca rezultat al fuzionării celor două companii analizate, ce prestează servicii de securitate, s-au redus semnificativ costurile fixe legate de salarizare, a crescut numărul de obiecte păzite (vânzări), iar compania nou creată va înregistra un profit anual de 1,5 milioane lei.

Bibliografie

Bercova, S. (2008) Duedeligence – componentă necesară a tranzacțiilor de fuziune și absorbție ale companiilor. p. 101-105. Revista lunară științifico-consultativă în management. Consultant, nr. 10/2008.

Costin, M., Boroșteanu, M. (2005) *Fuziunea ca tehnică juridică de realizare a concentrării de întreprinderi*. În: R. D. C. nr. 9/2005, p. 14.

Dolghier, I. (2005) *Fuziunea persoanelor juridice – pas cu pas.* p. 34-37. Revista lunară științifico-consultativă în management. Consultant, nr. 2/2005.

Dragomir, V. (2018) *Fuziuni și achiziții în contextul globalizării*. București: Editura Economică, 2018, 304 p.

Lupulescu, A. M. (2008) *Reorganizarea societăților comerciale în contextul integrării europene. Strategii și cadru juridic.* București: Ed. Wolters Kluwer România, 2008, p. 173.

Mogla, M., Fulbag, S. (2010) *Market Performance of AcquiringCompanies*. În: Paradigm Institute of Management Technology, 2010, vol. 14, no. 1, p. 72-84.

Polearuș, V. (2007) *Achiziții și fuziuni în baza globalizării.* p. 92-94. Revista științifico-didactică. Economica, nr. 2 (58)/2007.

Popa, M. (2011) *Grupurile de societăți.* București: Ed. C. H. Beck, 2011, p. 326.

Semionova, E. (2008) *Managementul procesului de fuziune și absorbție.* p. 108-110. Revista lunară științifico-consultativă în management. Consultant, nr. 3/2008.

Codul Civil al Republicii Moldova. Publicat: 01-03-2019 în Monitorul Oficial Nr. 66-75 art. 132. Republicat în Monitorul Oficial nr. 66-75 din 01. 03. 2019 art. 132.

Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, nr. 845 din 03. 01. 1992. În: Monitorul Parlamentului nr. 2 art. 33. Modificat LP181 din 07. 07. 23, MO272-273/27. 07. 23 art. 470.

Capitolul 12 – CERCETAREA PERFORMANȚEI SUSTENABILITĂȚII COMPANIILOR PRIN PRISMA VALORIFICĂRII EFICIENTE A OPORTUNITĂȚILOR ȘI PROVOCĂRILOR GENERATE DE PRACTICILE LOGISTICII VERZI

Chapter 12 – RESEARCHING THE SUSTAINABILITY PERFORMANCE OF COMPANIES BY EFFECTIVELY EXPLOITING THE OPPORTUNITIES AND CHALLENGES GENERATED BY GREEN LOGISTICS PRACTICES

Elena CARP[1]

Abstract

In today's environment, green logistics represents a modern shift and a necessity for any successful sustainable business that opens up new opportunities to create an economically viable logistics business model that seeks to reduce negative environmental impacts while supporting human rights within the company by implementing sustainable standards in all company operations, both with employees and customers. Therefore, sustainable logistics enables the ability to sustain long-term business, taking into account economic, social and environmental issues. The study explores the sustainability performance of companies that can be achieved by identifying and capitalizing on the opportunities and challenges generated by green logistics practices. For this reason, the paper also highlights how companies can manage both the opportunities and challenges of starting their green operations. The aim of the paper is to investigate the sustainability performance of companies in the context of exploiting opportunities and challenges that are driven by several factors and that can provide competitive advantages on the three dimensions of sustainability. The research is based on (focuses on) a diverse (varied) approach to green logistics practices as there are many reasons for companies to go green: reducing costs for customers, suppliers and partners, increasing the competitiveness of companies, and improving customer relations. Green logistics practices offer win-win relationships in terms of economic and environmental performance. Furthermore, green logistics encourages environmental awareness and balances economic, environmental and social priorities. Therefore, the interest for companies to ensure sustainable performance by effectively leveraging the opportunities and challenges generated by green logistics practices is visibly expanding as it brings real financial benefits and improves company image with customers and partners, while contributing to environmental protection.

***Keywords**: green logistics, sustainability, sustainability standards, opportunities, challenges, sustainable development, environment, company, sustainable performance.*

***JEL**: I10, I15, I18, H51*

Introducere

În contextul dezvoltării durabile, logistica verde a devenit un instrument primordial în obținerea de profituri mari fără a compromite satisfacția clienților și bunăstarea planetei. În cadrul sustenabilității, aspectul profitului poate fi considerat un beneficiu economic real primit de societate din partea companiilor care au impact real asupra mediului economic. În ce privește componenta „planetă”, aceasta semnifică asigurarea unei protecții durabile a mediului și prevenirea impactului negativ asupra mediului prin reducerea la minim a consumului de energie și a resurselor neregenerabile, reducerea deșeurilor industriale și eliminarea acestora într-un mod sigur și legal. În acest context, activitățile de protecție a mediului realizate de companii vor fi mereu apreciate din motiv că părțile interesate acordă treptat mai multă atenție mediului decât performanței financiare. Astfel, acțiunile ecologice pot asigura companiilor extinderea pieței dar și creșterea competitivității. Operațiuni logistice precum transportul, depozitarea, conservarea și consumul unor volume mari de mărfuri au provocat probleme de mediu, cum ar fi exploatarea, utilizarea excesivă a resurselor naturale și materialele neregenerabile, reciclarea și emisiile de

[1] Asistent univ. drd., Universitatea de Stat din Moldova, email: carp.elena16@gmail.com

dioxid de carbon (CO_2), care sunt principalele cauze ale schimbărilor climatice și ale încălzirii globale. Din acest motiv, apare o constrângere care determină companiile să-și manifeste angajamentul față de mediu prin intermediul unor acțiuni ce presupun promovarea unui mediu verde. În același timp, companiile tind să-și elaboreze politici și strategii ecologice adecvate prin aplicarea practicilor de logistică verde.

Domeniul logisticii verzi generează oportunități dar și provocări pentru diferite industrii de a însuși o imagine mai conștientă de mediu. Logistica verde reprezintă unul din tipurile de logistică modernă care vizează integrarea beneficiilor economice cu aspectele sociale și de mediu. Aceasta are ca obiectiv primordial limitarea daunelor mediului (de exemplu emisiile de gaze cu efect de seră, zgomotul și accidentele) cauzate de activitățile logistice și să dezvolte un echilibru durabil între obiectivele economice, sociale și de mediu, asigurând o performanță durabilă companiilor (Dekker et al., 2012).

Scopul lucrării este orientat spre explorarea performanței sustenabilității companiilor care leagă practicile de logistică verde cu performanțele sociale, de mediu și financiare reieșind din condițiile create de oportunitățile și provocările cauzate de factori interni și externi ce acordă avantaje competitive acestora. Astfel, prioritatea acordată practicilor de logistică verde constituie și un motor important al performanței organizaționale. În asemenea condiții orice oportunitate și provocare generată de logistica verde va influența asupra performanței sustenabilității companiilor.

Alegerea aplicării de către companii a practicilor de logistică verde este o parte importantă a implementării cu succes a achizițiilor ecologice, producției verzi, transportului ecologic, ambalajului verde, distribuției și livrării durabile, iar selecția unei logistici durabile adecvate înseamnă că o parte din impactul asupra mediului poate fi eliminată și astfel performanța de mediu poate fi îmbunătățită.

Metodologia cercetării s-a bazat pe aplicarea mai multor instrumente de studiu și metode de cercetare tradiționale: metoda dialectică, metoda analitică, comparația, observația, inducția și deducția, argumentarea și demonstrația logică ș. a.

Rezultatele cercetării

În prezent, într-un mediu extrem de competitiv din cauza preocupărilor globale de mediu logistica verde devine o condiție prealabilă pentru dezvoltarea durabilă și încurajează companiile ca să-și asume angajamente în practici ecologice ale lanțului de aprovizionare. Confruntându-se cu concurența continuă, pentru companii sunt din ce în ce mai importante reglementările și echilibrarea performanței economice și de mediu, ecologizându-și operațiunile din motive de sustenabilitate a mediului. În cercetările științifice în domeniul logisticii verzi, putem observa că cele mai cointeresate țări în acest domeniu sunt China, Regatul Unit al Marii Britanii, Taiwan și Japonia. De exemplu, în Taiwan s-a reușit ca rezultat ecologizarea furnizorilor care a condus la inovare ecologică (inovare de produs, inovare a proceselor) și obținerea unor avantaje competitive. De asemenea, companiile taiwaneze au pus în aplicare acțiuni care să dezvolte produse ecologice, ambalaje ecologice, stocuri verzi, eco-design verde, obținând astfel performanță de mediu și avantaj concurențial. Companiile din această țară se concentrează pe implementarea lanțului de aprovizionare verde și practici logistice verzi care le permite testarea produselor de mediu, reciclarea de produse, gestionarea ciclului de viață a produselor. Unele dintre companii au adoptat practici ecologice de achiziție și de producție în conformitate cu reglementările de mediu ca răspuns al tendințelor actuale în problemele de mediu și ca rezultat au înregistrat efecte pozitive

de mediu și financiare (Balasubramanian, 2012). În China, companiile prin cunoașterea reglementărilor și politicilor de mediu au încercat să implementeze diverse practici logistice verzi pentru a-și îmbunătăți performanța de mediu ca răspuns la filosofia de export, asigurându-și o modernizare ecologică a operațiunilor logistice (Wei et al., 2022). Companiile japoneze la fel implementează practici de gestionare a lanțurilor de aprovizionare verzi, însă investesc semnificativ în practici verzi pentru a-și îmbunătăți performanța de mediu și financiară în comparație cu companiile chineze care au atras mai puțină atenție relansării investițiilor în această direcție (Bishop, 2012). În Coreea de Sud întreprinderilor mici și mijlocii li se oferă diferite oportunități de participare în lanțurile de aprovizionare verzi, punându-le la dispoziție motoarele necesare care să le permită să integreze ecologia în lanțurile lor și ca rezultat impun cerințe de mediu clienților care au efect pozitiv asupra mediului asigurând achiziții durabile și producție verde. În Regatul Unit al Marii Britanii, companiile implementează ISO 14001 în practicile de mediu ale lanțului de aprovizionare care are un rol important în facilitarea activităților logistice ce se realizează între clienți și furnizori.

Oportunități ce sunt determinate de factori interni și externi, de exemplu, cum ar fi presiunea de reglementare și presiunea părților interesate, impulsionează companiile să-și implementeze practici logistice verzi care urmăresc performanța de mediu. Însă, pe de altă parte, există și factori care provoacă bariere ce împiedică implementarea practicilor verzi în activitățile logistice pe care le desfășoară companiile, printre acestea fiind costurile ridicate, riscurile, complexitatea etc.

În aceste condiții, autorul a identificat următorii factori interni și externi care încurajează companiile și oferă condițiile necesare pentru ca acestea să-și valorifice clar oportunitățile și provocările cu scopul de a atinge performanța sustenabilității:

I. Factorii interni

1. Presiunea din partea investitorilor, exercitată de către aceștia pentru adoptarea unor practici logistice verzi;
2. Politica companiei/misiunea de mediu, care ajută la aplicarea practicilor logistice verzi;
3. Motivația personalului care conduce la conștientizarea angajaților și care reprezintă un factor important în adoptarea de către companii a practicilor ecologice;
4. Reducerea costurilor produselor/serviciilor prin susținerea unei producții verzi în cadrul companiilor;
5. Responsabilitatea eliminării materialelor nocive în conformitate cu reglementările politicii de mediu;
6. Strategia de mediu a companiei care trebuie sincronizată cu strategia generală a companiei, deoarece reprezintă factorul cheie în implementarea unor practici logistice verzi eficiente;
7. Costul materialelor dăunătoare care implică taxarea companiilor atunci când acestea utilizează materiale nocive și forțarea acestora de a produce produse ecologice.
8. Prețurile aferente pentru produsele ecologice ce atrag atenția spre capacitatea de cumpărare a clienților, dacă aceștia sunt dispuși să plătească mai mult pentru produsele ecologice.

9. Creșterea performanței companiilor pe cele trei dimensiuni ale dezvoltării durabile prin aplicarea practicilor logistice verzi care rămâne a fi cea mai eficientă cale de a crește performanța sustenabilă.

II. Factorii externi

1. Reglementări guvernamentale care obligă companiile să fie ecologice prin implementarea unui lanț de aprovizionare verde;
2. Reglementări de mediu prin care statul joacă un rol esențial în protejarea mediului;
3. Reglementări legislative de conformitate prin care se impune adoptarea unor practici ecologice eficiente;
4. Certificarea ISO 14001, care poate fi obținută prin adoptarea unui program de conformitate în materie de mediu;
5. Reglementări de import/export ale țărilor care prevăd respectarea standardelor altor țări;
6. Subvenții de mediu din partea statului care depind de natura industriei;
7. Presiunea părților interesate care reprezintă factorul principal pentru ca să se pună în aplicare practicile logisticii verzi;
8. Susținerea din partea statului. Guvernul oferă instrumente, formare și sprijin, asistență financiară pentru industrii cu scopul de a le ajuta să reducă deșeurile.

În afară de cele menționate mai sus autorul a analizat și provocările generate de practicile logisticii verzi care pot dezvolta performanța sustenabilității companiilor:

1. Presiunea exercitată din partea clienților care determină companiile să producă produse ecologice;
2. Cererea din partea clienților pentru produse ecologice care sporește de la o zi la alta;
3. Colaborarea cu clienții în ce privește furnizarea de bunuri și servicii ecologice pentru aceștia;
4. Vânzările și exporturile pentru clienții străini ce constituie o provocare dar și o oportunitate care implică respectarea de către companii a standardelor din normele și reglementările țărilor de export;
5. Diminuarea riscului de obiecții din partea clienților în circumstanțe când produsele sau serviciile companiei sunt dăunătoare pentru mediu, creând posibilitate clienților de a-și expune criticile care să îmbunătățească ulterior practicile verzi ce urmează a fi adoptate;
6. Sporirea gradului de conștientizare a clienților cu privire la mediul înconjurător și la importanța consumului de produse ecologice;
7. Avantajul competitiv care poate fi obținut prin implementarea unor strategii eficiente de pe urma cărora companiile pot profita din contul avantajelor oferite de principalii săi concurenți;
8. Creșterea performanței față de concurenți prin care companiile pot să reducă tipurile de deșeuri ce se formează și să integreze diferite practici logistice sustenabile în lanțurile lor de aprovizionare;
9. Strategiile ecologice ale concurenților în zonele funcționale ale logisticii impun companiilor gestionarea eficace a lanțurilor de aprovizionare verzi;
10. Publicitatea care poate fi reînnoită prin comunicarea faptului că produsele și serviciile sunt ecologice (prietenoase cu mediul);
11. Crearea imaginii sustenabile a companiilor, îmbunătățirea imaginii companiilor pe piață, prin adoptarea practicilor de logistică verde pentru lanțul de aprovizionare;

12. Responsabilitatea socială care impune companiilor să mențină un mediu curat din activitățile pe care le desfășoară și să obțină performanță de mediu pe baza aplicării unor practici moderne sustenabile;
13. Conlucrarea cu furnizori ecologici care au aceeași voință de a aplica practici de logistică verde în cadrul lanțului de aprovizionare;
14. Integrarea furnizorilor prin consolidarea și alegerea unor practici sustenabile ce conduc spre rezultate cu beneficii economice, sociale și de mediu;
15. Dezvoltarea produselor și ambalajelor durabile de către furnizori care impune cerințe și certificări de mediu acestora să fie capabili să aplice practici ecologice dar și să concureze cu alți furnizori.

Constatăm deci, că performanța sustenabilă poate fi înregistrată de companii atunci când sunt valorificate eficient oportunitățile și provocările nominalizate și prin acțiuni concrete companiile intervin continuu prin integrarea practicilor de logistică verde cu obiectivele dezvoltării durabile. În așa mod, transformarea provocărilor în oportunități va contribui la crearea și dezvoltarea unor performanțe mai inovatoare, mai sustenabile, mai favorabile, mai competitive. Prin urmare, oricare ar fi una din provocări sau oportunități, toate în ansamblu necesită a fi transformate în rezultate care să aducă beneficii societății, mediului și companiilor în activitățile acestora.

De asemenea și provocările legate de mediu pot fi transformate în oportunități de afaceri și practici logistice moderne verzi prin:

- îmbunătățirea eficienței de utilizare a resurselor de către companii;
- încurajarea spiritului antreprenorial „verde”;
- exploatarea oportunităților unor lanțuri de valori mai „verzi”;
- facilitarea accesului pe piață al companiilor „verzi”.

Astfel, pentru obținerea unor performanțe sustenabile companiile trebuie să-și ecologizeze operațiunile logistice pentru mai multă competitivitate și durabilitate. Acest lucru va conduce la îmbunătățirea eficienței resurselor în companii care va oferi un potențial enorm de reducere a costurilor de producție și de creștere a productivității. De exemplu, pentru industria europeană o mai bună utilizare a resurselor reprezintă un potențial general de economisire de 630 de miliarde euro pe an. Efortul companiilor de a preveni și minimiza daunele asupra mediului prin activitățile logistice ce le desfășoară reprezintă o provocare societală care oferă de asemenea, noi oportunități de afaceri pentru companiile care aduc pe piață produse și servicii ecologice. Prin urmare, toate companiile au nevoie de un mediu de afaceri favorabil în care ideile verzi să poată fi dezvoltate, finanțate și aduse pe piață cu ușurință.

O altă oportunitate pentru companii într-un lanț valoric mai ecologic și o contribuție semnificativă la abordarea provocărilor de mediu o constituie refabricarea, repararea, întreținerea, reciclarea și proiectarea ecologică care au un potențial mare de a deveni motoare ale creării de locuri de muncă.

Accesul la piețe pentru companiile europene cu expertiză ecologică este determinat de angajamentele internaționale ale UE în domenii precum cooperarea în domeniul schimbărilor climatice sau politicile de vecinătate. Cu toate acestea, 87% dintre companiile europene își vând tehnologiile, produsele sau serviciile verzi doar pe piețele naționale. Este necesar un cadru mai susținător și mai multă cooperare internațională pentru a ajuta companiile să se integreze cu succes în lanțurile valorice globale [14].

În Republica Moldova există Programul de ecologizare a ÎMM, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 592 din 27.11.2019 cu privire la aprobarea Programului de ecologizare a întreprinderilor mici și mijlocii, program care țintește trei domenii-cheie [15]:

1. eficiența energiei și resurselor: utilizarea responsabilă a energiei și a resurselor de-a lungul lanțului valoric;
2. economia circulară: gestionarea materiei prime și a deșeurilor, reciclarea și reutilizarea, reducerea pierderilor de resurse valoroase și de oportunități de afaceri importante pentru ÎMM-uri;
3. eco-inovarea: crearea oportunităților de afaceri prin integrarea modelelor de afaceri „verzi" și circulare, implementarea tehnologiilor ecologice în procesul de producere a ÎMM-urilor existente și viitoare, care pot crea și vinde produse certificate, servicii și soluții „verzi" în toate sectoarele economiei naționale.

Practicile de logistică verde creează condiții în toate zonele funcționale ale logisticii în companii (logistica aprovizionării, logistica producției, logistica stocurilor, logistica depozitelor, logistica transporturilor, logistica distribuției etc.) de a asigura o ecologizare eficientă prin evaluarea:

– Indicatorilor de performanță și anume: cantitatea de materie primă sau energie folosită; cantitatea de poluanți emisă; cantități de deșeuri raportate la cantități de produs finit; eficiența utilizării materialelor și energiei; numărul de incidente de mediu; procentaj de deșeuri reciclate și de ambalaje reciclate; numărul de kilometri parcurși de autovehiculele organizației pe unitatea de produs; investiții în protecția mediului; număr de procese în justiție.

– Indicatorilor care se referă la utilizarea resurselor: consumul de energie: ex. consumul de energie măsurat în kilowați oră; utilizarea materialelor: masa totală a materialelor utilizate, măsurată în tone, inclusiv materiile prime, materiale de ambalare și distribuție, materiale auxiliare etc.; consumul de apă: consumul total de apă măsurat în litri sau metri cubi, inclusiv toate sursele (apă subterană, apă de la robinet/apă potabilă, apă de suprafață) și toate aplicațiile (ex. apa de răcire etc.).

– Indicatorilor care se referă la poluare: emisii în aer: emisii de gaze cu efect de seră (GES[2]), măsurate în tone de emisii echivalente de dioxid de carbon (CO2); ape uzate: volumul total de apă contaminată care iese din întreprindere, măsurat în litri sau metri cubi, indiferent de modalitatea finală de eliminare excluzând fluxuri de apă evacuate fără încărcătură chimică sau biologică (excluzând astfel apa de răcire); deșeuri: cantitatea totală a deșeurilor (solide sau lichide) măsurate în tone, indiferent de metodele respective de eliminare(de exemplu, incinerare, depozitare, reciclare etc.)

În procesul de punere în aplicare a practicilor de logistică verde se creează și obstacole care tergiversează obținerea performanțelor durabile. Considerăm că unele dintre aceste bariere care blochează implementarea practicilor logistice verzi o constituie absența unui angajament și sprijin din partea statului, lipsa de cunoaștere și înțelegere a conceptului logisticii verzi, incapacitatea utilizării tehnologiilor avansate, precum și dificultățile financiare. Însă, în cazul în care acestea ar fi evaluate și grupate pe criterii specifice, atunci avem posibilitatea de a identifica care dintre aceste bariere sunt critice, interne sau externe. În contextul unui cadru de sustenabilitate dezvoltat, acesta ne oferă să identificăm și să prioritizăm aceste obstacole care vor ajuta factorii de decizie să se concentreze asupra barierelor specifice care sunt importante pentru adoptarea practicilor logistice verzi în sectorul în care își desfășoară activitățile companiile [3].

[2] http://www.clima.md/doc.php?l=ro&id=4348&idc=276

Într-un studiu realizat de Diabat A. și Govindan K., autorul a constatat că în opinia acestora cele mai influente obstacole în implementarea unor practici de logistică verde sunt barierele tehnologice, de externalizare, financiare, de cunoaștere și de sprijin ale părților interesate (Diabat and Govindan, 2011). Din multitudinea de **obstacole externe și interne** care se creează în acest domeniu deosebim:

1. Costul ambalajelor durabile, deoarece este destul de mare;
2. Absența unei infrastructuri tehnologice;
3. Lipsa eco-inovației, care cuprinde generarea de idei, acceptarea (decizia) și realizarea (implementarea) acestora care se bazează pe aspectele cheie: proiectare durabilă, tehnologii curate, servicii ecologice, reducerea deșeurilor, legislație și reglementare, comportamentul consumatorilor etc.
4. Insuficiența resurselor umane calificate care să cunoască punerea în aplicare a practicilor de logistică verde;
5. Angajamentul redus al furnizorilor dar și lipsa de transparență dintre aceștia care nu asigură mereu bunuri și servicii ecologice;
6. Lipsa de cunoștințe tehnologice care împiedică implementarea TIC și realizarea unei logistici sustenabile eficiente;
7. Costurile ridicate ale investițiilor pentru implementarea eco-designului și producție verde;
8. Ambiguitatea înțelegerii conceptului de logistică verde care stopează implementarea ecologică din cauza lipsei de înțelegere a conceptului de logistică verde;
9. Complexitatea implementării practicilor logistice verzi care pe alocuri sunt dificil de implementat;
10. Cererea de produse mai ieftine, care pune presiune pentru prețuri mici pe piață în detrimentul mediului;
11. Lipsa cererii de clienți fiind unul din obstacolele aplicării practicilor logistice verzi, deoarece este redus gradul de conștientizare a clienților cu privire la beneficiile produselor ecologice;
12. Concurența și incertitudinea care se creează pe piețe și care se intensifică din cauza competitivității internaționale și a cerințelor flexibile ale clienților;
13. Ignorarea societății care face ca clienții să nu conștientizeze produsele ecologice și beneficiile acestora;
14. Reticența furnizorilor de a trece la gestionarea ecologică a lanțurilor de aprovizionare, iar acest lucru afectează performanța generală a lanțului;
15. Provocările diferite din diverse sectoare care pun obstacole în implementarea practicilor logistice verzi.

Ca rezultat al investigării oportunităților, provocărilor și obstacolelor în aplicarea practicilor de logistică verde putem afirma că acestea influențează pozitiv nu doar sustenabilitatea companiilor, dar și sustenabilitatea socială și sustenabilitatea mediului și de fapt ne indică importanța valorificării eficiente a acestora de a obține beneficii pe cele trei dimensiuni ale dezvoltării durabile. Prioritatea acordată practicilor logistice verzi pe piața competitivă a determinat o influență eficace asupra performanței organizaționale deoarece acestea integrează conceptele de mediu în practicile zilnice ale companiilor minimizând impactul asupra mediului. Această cercetare se bazează doar pe domenii strict legate de logistica verde, de aceea autorul consideră că cele mai eficiente practici de logistică verde pe care le pot aplica companiile pentru a-și valorifica oportunitățile și provocările în obținerea performanței sustenabile constituie: Furnizor verde; Consumator verde; Eco-design; Logistică inversă; Ambalaj verde; Achiziții verzi;

Distribuție și transport verde; Colaborare ecologică cu clienții; Sistem informatic verde; Management de mediu; Eco-inovație; Marketing verde; ISO 14001.

În prezent există mai multe motive pentru care companiile adoptă practici de logistică verde, iar unul dintre acestea este că, de obicei, companiile vor alege calea cea mai ușoară pentru a-și îmbunătăți imaginea și a-și proteja brandul prin mesajul că sunt verzi. Adoptarea de practici verzi poate oferi unei companii mai multe avantaje competitive și poate crește cererea, deoarece consumatorii preferă produsele ecologice și ambalajele ecologice și sunt dispuși să plătească prețuri mai mari pentru aceste produse. Conchidem că, conștientizarea de către consumatori a problemelor de mediu este în creștere, iar aceștia susțin companiile care sunt responsabile față de mediu.

Din motiv că progresul tehnologiilor evoluează rapid, apar noi modele de afaceri și se produc schimbări radicale în comportamentul consumatorilor se remodelează industria logistică și modul în care organizațiile își desfășoară activitatea. De aceea, apar tendințe moderne noi în domeniul logisticii verzi și al gestionării lanțului de aprovizionare care vor perturba viitorul industriei, și anume (Agyabeng, 2018):

- Digitalizarea industriei logistice prin tehnologiile compatibile, robotica, analiza datelor și senzorii;
- Inteligența artificială și analiza datelor mari, care reprezintă tehnologii cheie ce conduc viitorul logisticii de pe ultimul kilometru. Aceste tehnologii moderne avansate au un rol esențial în informarea optimizării logisticii, deoarece se bazează în mare măsură pe predictibilitate și eficiență;
- Adoptarea vehiculelor autonome;
- Creșterea comerțului electronic care a crescut cererea pentru soluții logistice rentabile.

Digitalizarea logisticii verzi poate ajuta la îmbunătățirea durabilității companiilor în mai multe moduri. În primul rând, poate permite o mai bună gestionare a stocurilor, ceea ce va reduce risipa de resurse și pierderile. În al doilea rând, poate facilita urmărirea amprentei de carbon de-a lungul lanțului de aprovizionare, permițând astfel o mai bună gestionare a emisiilor de CO_2 și a altor poluanți. În plus, digitalizarea poate ajuta la optimizarea rutelor de transport, reducând astfel distanța parcursă și emisiile de gaze cu efect de seră. În cele din urmă, poate facilita implementarea de soluții inovatoare precum logistica inversă sau utilizarea surselor regenerabile de energie.

În același timp, digitalizarea logisticii poate îmbunătăți experiența clienților prin diverse moduri, oferindu-le o mai mare transparență și vizibilitate asupra stării comenzii în timp real, care reduce riscul de întârzieri sau probleme de livrare. Mai mult decât atât, noile tehnologii precum geolocalizarea sau aplicațiile mobile permit clienților să își urmărească livrarea în timp real și să primească notificări cu privire la ora estimată a sosirii. În cele din urmă, digitalizarea poate permite companiilor să personalizeze experiența clienților, punând la dispoziție opțiuni de livrare flexibile și adaptând servicii la nevoile specifice ale clienților.

Conchidem, că sectorul logisticii evoluează continuu, asigurând un viitor mai digital și mai durabil companiilor. Principalele tendințe actuale includ automatizarea depozitelor, utilizarea blockchain-ului care îmbunătățesc transparența și trasabilitatea, implementarea sistemelor de management și reciclare a deșeurilor, utilizarea vehiculelor electrice și a alternativelor modurilor de transport, integrarea inteligenței artificiale și a analizei datelor, dar și implementarea strategiilor de economie circulară.

Indiscutabil este faptul că, atunci când companiile doresc să înregistreze o performanță sustenabilă, acestea trebuie să se concentreze nu doar pe valoarea economică pe care o pot adăuga,

dar și pe valoarea socială și de mediu pe care trebuie să o garanteze (Henriques and Richardson, 2004). Din studiul realizat constatăm că unele domenii ale logisticii verzi sunt omise cu vederea atunci când companiile abordează sustenabilitatea mediului, compromițând astfel progresul către logistica verde. Logistica verde reprezintă una din direcțiile cele mai importante pentru a obține sustenabilitate în operațiunile logistice, deoarece reduce impactul asupra mediului cauzate de activitățile logistice, utilizând o abordare de conservare a mediului (Ćirović et al., 2014). Unul din obiectivele importante ale logisticii verzi de a asigura performanță sustenabilă companiilor constituie reducerea costurilor logistice și sporirea profiturilor pentru a menține dezvoltarea durabilă (Alshubir, 2017).

Concluzii

Confruntată cu standarde din ce în ce mai stricte în favoarea mediului, adoptarea unei logistici durabile este un pas către viitor, îmbunătățește în mod semnificativ imaginea mărcii și competitivitatea companiilor. Cererea de logistică verde va crește în următorii ani, deoarece lumea devine din ce în ce mai conștientă de importanța durabilității. În prezent, companiile inovează constant metode noi și mai eficiente prin care să implementeze practici de logistică verde care să asigure performanțe sustenabile. Considerăm că pe măsură ce consumatorii devin tot mai informați cu privire la problemele legate de schimbările climatice și sustenabilitate, aceștia vor începe să solicite frecvent produse și servicii mai ecologice. Companiile care vor asigura durabilitatea economică, socială și de mediu vor dezvolta puncte forte care vor oferi avantaje competitive de lungă durată. Dacă acestea vor fi înglobate în strategii și politici eficiente de sustenabilitate, atunci beneficiile nu vor întârzia. Din motiv că viitorul logisticii verzi se conturează pentru a fi din ce în ce mai digital și durabil, companiile trebuie să fie capabile să-și valorifice eficient oportunitățile și provocările, să le transforme în beneficii, dar și să se adapteze la schimbările viitoare. Sustenabilitatea a devenit un mega trend global, iar practicile de logistică verde au un rol important în valorificarea eficientă a oportunităților și provocărilor care cresc performanța sustenabilității companiilor. În prezent, cercetarea performanței sustenabilității companiilor reieșind din condițiile create de oportunitățile și provocările generate de practicile de logistică verde este necesară pentru a prezenta o viziune generală asupra sistemului companiei. Aceasta permite companiilor să ia decizii strategice pentru a reduce impactul asupra mediului și a adopta o logistică mai circulară și mai durabilă. În acest context, performanța de mediu este crucială pentru a minimiza impacturile negative asupra mediului cauzate de activitățile și operațiunile logistice.

Bibliografie

Agyabeng-Mensah, Y., Afum, E., Acquah, I. S. K., Dacosta, E., Baah, C., Ahenkorah, E., (2018), The role of green logistics management practices, supply chain traceability and logistics ecocentricity in sustainability performance. In: The International Journal of Logistics Management, vol. 32, nr. 2, pp. 538-566. https://doi.org/10.1108/IJLM-05-2020-0187.

Alshubir I, Faris (2017), The impact of green logistics-based activities on the sustainable monetary expansion indicators of Oman. In: Journal of Industrial Engineering and Management, vol. 10, nr. 2, pp. 388-405, Online ISSN: 2013-0953 – Print ISSN: 2013-8423, http://dx.doi.org/10. 3926/jiem. 2173.

Balasubramanian, Sreejith (2012), A Hierarchical Framework of Barriers to Green Supply Chain Management in the Construction Sector. In: Journal of Sustainable Development, vol. 5, nr. 10. ISSN 1913-9063, E-ISSN 1913-9071, Published by Canadian Center of Science and Education, https://doi. org/10. 5539/jsd.v5n10p15.

Bishop, Josua (2012), Economics of Ecosystems and Biodiversity in Business and Enterprise, 1st Edition, Routledge, London, 296 p., eBook ISBN 9780203141700 https://doi.org/10.4324/978020 3141700.

Ćirović, G., Pamučar, D., Božanić, D. (2014), Green logistic vehicle routing problem: routing light delivery vehicles in urban areas using a neuro-fuzzy model. In: Expert Systems with Applications, vol. 41, nr. 9, pp. 4245-4258. https://doi.org/10. 1016/j.eswa. 2014.01.005.

Dekker, R., Bloemhof, Jacqlueline, Mallidis, Ioannis (2012), Operations Research for green logistics – An overview of aspects, issues, contributions and challenges. In: European Journal of Operational Research, vol. 219, nr. 3, pp. 671–679. https://doi.org/10.1016/j.ejor.2011.11.010.

Dey, Asoke, Laguardia, Paul, Srinivasan, Mahesh (2011), Building sustainability in logistics operations: a research agenda. In: Management Research Review, vol. 34, nr. 11, pp. 1237-1259. ISSN: 2040-8269. https://doi.org/10.1108/01409171111178774.

Diabat, Ali, Govindan, Kannan (2011), An analysis of the drivers affecting the implementation of green supply chain management. In: Resources, Conservation and Recycling, vol. 55, nr. 6, pages 659-667. https://doi. org/10. 1016/j. esconrec. 010.12.002

Dzwigol, H., Trushkina, N., Kwilinski, A. (2021), The Organizational and Economic Mechanism of Implementing the Concept of Green Logistics. In: Virtual Economics. vol. 4, nr. 2, pp. 41–75. E-ISSN 2657-4047. https://doi.org/10.34021/ve.2021.04.02(3).

Henriques, Adrian, Richardson, Julie (2004), The Triple Bottom Line Does It All Add Up, 1st Edition, Routledge, London, 208 p., eBook ISBN 9781849773348, https://doi.org/10.4324/9781849773348.

Jiehui, Jiang, Dezhi Zhang, Shuangyan, Li, Yajie, Liu (2019), Multimodal Green Logistics Network Design of Urban Agglomeration with Stochastic Demand. In: Journal of Advanced Transportation, vol. 2019, Article ID 4165942, 19 p. ISSN 0197-6729, EISSN: 2042-3195. https://doi.org/10. 1155/2019/4165942.

Tangchun, Guan (2022), Green Logistics Partner Selection Based on Pythagorean Hesitant Fuzzy Set and Multiobjective Optimization. In: Mathematical Problems in Engineering, vol. 2022, Article ID 6993066, 8 pages. https://doi. org/10. 1155/2022/6993066.

Wei, Zhang, Mingyangm, Zhang, Wenyao, Zhang, Qian, Zhou, Xinxin, Zhang (2022), What influences the effectiveness of green logistics policies? A grounded theory. In: Science of The Total Environment analysis, vol. 714, 136731. https://doi. org/10.1016/j.scitotenv.2020.136731.

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_14_766

https://www. legis. md/cautare/getResults?doc_id=119235&lang=ro

https://s3platform. jrc.ec.europa.eu/region-page-test/-/regions/FI1C4#s3priorities

https://ec. europa.eu/futurium/en/urban-agenda-eu/4th-international-conference-green-logistics-greener-cities-23-24-september-2020.html

Capitolul 13 – IMPLEMENTAREA TEHNOLOGIILOR INFORMAȚIILOR ÎN MANAGEMENT

Chapter 13 – IMPLEMENTATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN MANAGEMENT

Mircea GUTIUM[1]

Abstract

Management is an integral part of the development of both public and private companies. For the evolution of management to be continuous, it is necessary to implement new technologies and concepts. Today's technologies are digitization, which allows the rapid collection and processing of data, and remote communication with the necessary people. The faster the manager receives the information and the faster the hierarchically superior orders are transmitted through the communication channels, the faster the necessary decisions are made and the critical actions are carried out.

***Keywords**: digitalization, management, marketing, custom service*

***JEL**: M15, M31*

Introducere

Companiile cu scop lucrativ utilizează la maxim tehnologiile informaționale pentru a-și solidifica poziția pe piață, managementul lanțului de aprovizionare, îmbunătățirea capacităților de comunicare în interiorul întreprinderii, are un impact semnificativ asupra funcționării afacerilor contemporane. Tehnologia informației oferă un flux rapid de informații și permite o gamă nelimitată de instrumente licențiate. Entitățile pot reacționa mai rapid la schimbările din mediu și pot reduce astfel costurile finale a unui produs sau serviciu.

În lucrarea dată, va fi analizat efectul tehnologiilor informaționale asupra managementului organizației. Managerii companiilor au dezvoltat aplicații noi ce au modificat esențial modul în care angajații lucrează și comunică între ei, modul în care are loc interacțiunea cu clienții și furnizorii și chiar modul în care sunt organizate companiile. Obiectivul unui sistem informațional lucrativ constă în furnizarea informațiilor ce ajută la luarea deciziilor.

Tehnologia informației și comunicației se referă la toate formele de tehnologie ce sunt aplicabile proceselor de stocare, analiză și transmiterea informațiilor în formă electronică. Echipamentul fizic utilizat în acest scop includ computerele, rețelele, echipamentele de birou, și sistemele portative de schimb de date ca (smartphone, flash). Sistemele electronice execută procese algoritmice care prelucrează și/sau transmit informații (Gutium M., 2022).

Informația ca o entitate tangibilă și virtuală servește la reducerea incertitudinii cu privire la o stare sau un eveniment. Datele pot proveni din sursele interne ale companiei și din sursele externe precum ar fi furnizorii, instituțiile publice, partenerii sau clienții. Datele pot proveni și din bazele de date externe precum ar și achiziționarea a o mare cantitate de date legate de marketing de la companiile specializate, pentru a avea o viziune mai clară asupra la firmele concurente. Firmele de brokeraj oferă clienților o varietate de cercetări cu privire la situația financiară din diferite companii. Un sistem informațional prelucrează de obicei aceste date într-un fel organizat și prezintă rezultatele utilizatorului final. Odată cu răspândirea computerelor personale, utilizatorii adesea se ocupă personal cu procesarea rezultatelor unei baze de date. Interpretarea umană a informațiilor este extrem de importantă pentru a înțelege modul în care o organizație reacționează la evenimentele petrecute. Rezultate diferite poate însemna lucruri diferite pentru doi manageri.

[1] Cercetător științific Academia de Studii Economice din Moldova, Institutul Național de Cercetări Economice, Chișinău, Republica Moldova, gutium.mircea@rambler.ru

Un manager de marketing poate folosi programele statistice și graficele pentru a viziona tendințele legate de piața și prognozarea vânzărilor. Un manager financiar poate observa o problemă cu fluxul de numerar având în vedere aceleași date legate de vânzări.

Materiale și metode de cercetare

În cadrul procesului de cercetare fuseseră utilizate numeroase metode de cercetare și metode analitice, inclusiv compararea, evaluarea experților, metoda inductivă și metoda deductivă. etc. Fuseseră studiate diferite lucrări din domeniul managementului și celor consacrate tehnologiilor informaționale.

Revizuirea literaturii de specialitate

Există multe studii cu privire la influența tehnologiilor informaționale asupra managementului, obiectul de cercetare al cărora este impactul tehnologiilor digitale asupra acțiunilor managerului companiei. Henry C. și Lucas, Jr. explică în mod detaliat influența digitalizării asupra managementului corporativ și importanța lui asupra puterii concurențiale a companiei (Henry C. Lucas, Jr., 2009). Luis Ochoa Siguencia menționează stadiul tot mai mare al cercetărilor privind noile tehnologii utilizate în domeniul managementului, selectează, colectează și explică termenii folosiți în managementul afacerilor, apoi discută în detaliu toate aspectele managementului, în care este folosit internetul (Luis Ochoa Siguencia, 2018).

Digitalizarea și managementul

Multe sisteme sunt utilizate în mod obișnuit în scopuri de control în cadrul organizației și sunt vizionate de un număr limitat de utilizatori. Aplicația conturi de încasat în general funcționează cu puțină supraveghere a managementului superior. Este o aplicație foarte structurată cu reguli care pot fi respectate de un personal de birou. Sistemul în sine ar putea implementa o strategie corporativă, de exemplu ca un instrument de optimizarea a procesului de comandă a clientului. Un sistem ar putea ajuta managerii să ia decizii bazate pe un eșantion vast de date. Cu toate acestea, tehnologia de comunicații se extinde cu mult dincolo de capacitățile de calcul ale sistemelor de procesare a datelor. Astăzi computerele sunt utilizate pe scară largă pentru comunicații, precum și pentru rolurile lor tradiționale de stocare și calcul de date. O mulțime de calculatoare sunt conectate între ele folosind un număr mare de linii de comunicații pentru a forma rețele interne, sau așa numitul intranet (Luis Ochoa Siguencia, 2016). Există mai mult de 43 de milioane de computere gazdă, de exemplu, pe Internet și peste 100 de milioane de computere accesează în mod regulat rețeaua globală, se estimează că 70 de milioane sunt dislocate în S. U. A. Datorită rețelei globale, persoanele fizice și organizațiile sunt legate între ele, iar aceste legături schimbă modul în care are loc managementul afacerilor. Granițele dintre firme se sparg de la legătura de comunicații electronice furnizată de rețele. Firmele vor să ofere acces direct la gama lor de produse și servicii furnizorilor și clienților săi. Dacă prima eră a calculului a fost preocupată de calcul al datelor, a doua eră este despre comunicare electronică.

Infrastructura tehnologică a companiei include rețele de calculatoare. Calculatoarele persoanelor fizice se conectează printr-o rețea la computere mai mari care acționează ca servere. Organizația are un intranet intern, iar computerele interne ale clienților sunt conectate la internet, astfel încât membrii firmei să se poată conecta cu clienții, furnizorii, instituțiile de stat și alte organizații cu care este necesară interacțiunea companiei pentru o activitate prosperă. Ei pot

accesa, de asemenea, depozitul imens de informații ce se află pe Internet și la bazele de date ale companiei. Firmele bazate pe tehnologie oferă servicii și produse extrem de automatizate ce sunt destinate managementului informațiilor pentru a minimiza utilizarea suporturilor fizice și pentru a se baza în mare măsură pe suporturi virtuale. Tehnologia este folosită pentru a oferi lucrătorilor locuri de muncă cât mai productive pentru companie. La birou, companiile vor converti operațiunile liniei de asamblare pentru procesarea documentelor la o serie de sarcini pe care un individ sau un grup mic poate funcționa de la o stație de lucru. Firma adoptă și folosește, de asemenea, agenți electronici, sisteme licențiate de software, pentru a efectua o varietate de sarcini prin intermediul noilor tehnologii. Aceste organizații folosesc instrumentele IT pentru a forma sarcini temporare cu forțe concentrate pe un anumit proiect. Tehnologia precum e-mailul și programul de grup facilitează munca acestor grupuri operative. Aceste grupuri de lucru temporare pot includ atât angajați cât și persoane terțe, furnizorii, parteneri, ce creează o echipă ce poate activa în timp real și cu o productivitate maximă.

Managerii sunt implicați într-o gamă largă de decizii legate de tehnologii, decizii care sunt esențiale pentru succesul organizației. Aproximativ 45 până la 50 la sută din investițiile de capital din S.U.A. sunt pentru sectorul IT.

Digitalizarea în managementul serviciului de marketing

Strategiile de marketing sunt incluse și în strategiile de management, scopul cărora este acela de a obține noi clienți sau de a construi o imagine pozitivă pe piață pentru companie ori produsul ei. În secolul XXI, marketingul nu se poate lipsi de noile realizări a sectorului IT. De mulți ani, companiile folosesc mass-media precum presa, radioul, televiziunea sau internetul în scopuri promoționale. Datorită propriului site web, compania poate nu numai să își promoveze propriul serviciu sau produs, ci și să examineze interesul clienților pentru serviciile și bunurile similare ale concurenților. Un avantaj suplimentar al digitalizării pentru firme reprezintă vânzările online, ceea ce permite companiei să ofere mărfurile sale unui grup mai mare de clienți. Desigur, o bună publicitate este un element important al marketingului. Internetul a fost un loc eficient pentru plasarea publicității sale. Datorită soluțiilor tehnologice avansate, antreprenorii pot realiza campanii de publicitate eficiente în domeniul virtual. Foarte populară în ultimii ani a devenit utilizarea portalurilor de marketing și a rețelelor sociale precum Facebook și Instagram. Multe companii cooperează sau angajează specialiști în industria IT care se ocupă de resursele digitale. Acest lucru implică costuri suplimentare, care însă se rambursează în scurt timp. Construirea unei imagini de brand sau companie este un element foarte important al strategiei de marketing – iar în secolul XXI, este asociată automat sectorul IT. Doar ele dau cu adevărat rezultatele calitative. Pentru o activitate comercială de succes este necesară o bază de date despre nevoile și dorințele clienților. Există tot mai multe portaluri Web unde consumatorii evaluează companiile și produsele. Un număr tot mai mare de clienți folosesc aceste instrumente înainte de a efectua o acțiune comercială sau înainte de a alege un furnizor de servicii.

Digitalizarea în managementul Serviciului Vamal

Firmele ce interacționează cu Serviciul Vamal au trei opțiuni majore pentru gestionarea operațiunilor comerciale internaționale – dezvoltarea de sisteme la sediu, externalizarea către brokerii sau agenți vamali sau un sistem de contabilitate vamală bazat pe SaaS (Software as a Service).

Activitățile autorităților vamale sunt destul de extinse. Acestea sunt asociate cu implementarea funcțiilor convenționale pentru asigurarea activității economice străine și furnizarea de funcții de „servicii”. În condițiile actuale, caracterizate prin trecerea de la administrarea vamală rigidă la serviciile vamale flexibile, activitățile autorităților vamale ar trebui să se bazeze pe utilizarea în practica de zi cu zi a instrumentelor ce îmbunătățesc calitatea serviciilor prestate, precum și pe implementarea de noi tehnologiile informației și comunicațiilor care vizează reducerea costurilor de tranzacție (Rozhkov Y., Korol A., 2018). Astăzi, sistemul vamal mondial se dezvoltă ca un sistem de servicii vamale, al cărui scop este asistența eficientă a participanților la comerțul exterior, implicând, în primul rând, accelerarea și simplificarea procedurilor vamale împreună cu asigurarea implementării efective a sarcinilor de aplicare a legii. Politica vamală este parte integrantă a politicii economice naționale. Un argument amplu pentru această afirmație este politica economică în curs, care a fost implementată de EAEU și Statele Unite în timpul crizei din 2014-2015, precum și încă implementată în timpul confruntării sancțiunilor aplicate asupra Rusiei din 2014 până în prezent. Locul și rolurile lor sunt predeterminate în mod obiectiv de poziția inegală în sistemul de redistribuire a produsului de valoare mondial și național, datorită dominației instituțiilor de stat a autorităților vamale, precum și a sistemului de interese conflictuale ale tuturor participanților la acest proces de redistribuire. În limitele întregului contradictoriu format, fiecare țară nu se mai poate mulțumi cu un set de reguli și norme prestabilite, dacă alte țări, fiind membre ale altor uniuni economice (Antonov M., 2017). Schimbarea de paradigmă în organizarea serviciului vamal a vizat implementarea tarifului vamal unic și a reglementării netarifare, formarea unui nou spațiu vamal al uniunii, eliminarea treptată a măsurilor restrictive existente.

Comerțul internațional a evoluat continuu în ultimii ani și a devenit mult mai simplu acum decât a fost cu ani în urmă din cauza reducerii barierelor comerciale, simplificării regulilor și introducerii de noi instrumente IT (Chang-Ryung H., Ireland R., 2013) Cu toate acestea, unele companii consideră că gestionarea procesului de comerț internațional este o provocare din cauza inițiativelor și regulilor de îmbunătățire continuă din diferite țări. Selectarea celui mai eficient furnizor de servicii poate îmbunătăți considerabil rentabilitatea investiției în Serviciile de Management Vamal, deoarece va duce la o eficiență administrativă mai mare și va reduce costurile de transport, manipulare, depozitare și calitățile tehnice a personalului (Filimontseva E., 2017).

Concluzii

Digitalizarea oferă instrumente noi pentru dezvoltarea durabilă a companiei, și în special pentru dezvoltarea eficientă a managementului ei. Acest proces presupune atât implementarea noilor sisteme de calcul cu un grad înalt al posibilităților de procesare cât și implementarea noilor sisteme virtuale și creșterea abilităților tehnice a personalului companiilor.

Optimizarea și transparența procedurilor vamale, extinderea practicii de informare și consiliere a participanților la comerțul exterior, dezvoltarea infrastructurii adecvate, precum și utilizarea tehnologiilor informaționale și de comunicații modern vor contribui la îmbunătățirea calității serviciilor vamale.

Bibliografie

Antov, M. (2017). The role of information technologies in the development of customs control in the Republic of Bulgaria. *World Customs Journal*, *11*(2), 101-113.

Chang-Ryung, H., & Ireland, R. (2013). Informal funds transfer systems as a target of customs enforcement. *World Customs Journal*, *7*(1), 3-11.

Filimontseva, E. (2017). System approach as a basis for managing the activities of customs authorities. *State and municipal administration. Proceedings of the North Caucasus Academy of Public Administration*, *3*, 69-73.

Gutium, M. (2022). Oportunitățile erei informaționale și vama digitală. În *Dezvoltarea economico-socială durabilă a Euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere, conferința internațională, a XVIII-a ediție* (Vol. XLII, pp. 213-218). Performantica.

Lucas, H. C., Jr. (2009). *Information technology for management*. McGraw-Hill/Irwin.

Ochoa Siguencia, L. (2018). *Contemporary information technologies in business management*. Instytut Badańi Innowacji w Edukacji [INBIE].

Ochoa Siguencia, L., Chandler, K., & Ochoa-Dąderska, R. (2016). *Business innovation management: The role of information and communication technology in tourism industry*.

Rozhkov, Y.V., & Korol', A.N. (2018). Service customs: Formation and development based on discretionary approach. *Bulletin of the Pacific State University*, *1*(48), 39-44.

Capitolul 14 – TURISMUL, FACTOR DE DEZVOLTARE SUSTENABILĂ A REGIUNII DE DEZVOLTARE CENTRU A REPUBLICII MOLDOVA

Chapter 14 – TOURISM AS A FACTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE CENTRAL DEVELOPMENT REGION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Camelia MILEA[1]

Abstract

In the paper we analyze the Centre Development Region (CDR) within the Siret–Prut–Nistru Euroregion, especially the tourism potential with its strengths and weaknesses. Representing a third of the total surface of the Republic of Moldova, the Center region has recorded an improvement in the economic situation and the technical-urbanistic infrastructure since 2008. There are large differences in development among the districts of the Center region, with the municipality of Chisinau absolutely dominating most of the development indicators of the Center region, but also of the Republic of Moldova.

Increasing tourism attractivity can represent one of the pillars of the region's sustainable development, generating economic, social and environmental benefits for local communities and future generations. The Center development region has a great diversity of natural resources, but also of human/anthropic resources of national importance, from which many need to be restored.

The quality and diversity of tourist services provided depends on the tourist infrastructure. As it concerns accommodation, improvements are noted in terms of the number of rooms for accommodation and tourist arrivals. The evolution of the number of guests and nights differs from district to district during the analyzed period. In recent years, there has been a tendency to increase the number of guesthouses compared to the number of hotels/motels.

The Center development region enjoys an extensive road network, which would need improvement works in order to ease the access to the main tourist attractions.

In the CDR, many traditional festivals are held, through which localities want to show their identity. promoting folk costumes / traditional clothing or traditional crafts; as well as cultural-artistic events.

The hospitality of the people, the Moldavian cuisine, the varied and quality wines, the ethnographic diversity, the relief, the flora and fauna, the rich and fascinating heritage, at the crossroads of cultures, the political stability, the cheap high-speed internet access can be considered among the factors that may attract tourists to the Centre Development Region. But apart from these strengths and opportunities, tourism in this region is also subject to risks and weaknesses that will be highlighted in the paper. The methodology used in the article joins the descriptive analysis with the empirical analysis of statistical data and their interpretation, and also drawing of conclusions.

Keywords: *development, differences, infrastructure, natural and human resources, tourists*

JEL*: Q26, Z32, Z33*

Introducere

Regiunea de dezvoltare Centru (RDC) este constituită din 13 raioane, fiind cea mai mare regiune de dezvoltare din țară după numărul unităților teritorial-administrative.

Între raioanele regiunii Centru se constată diferențe mari de dezvoltare, municipiul Chișinău dominând în mod absolut majoritatea indicatorilor de dezvoltare ai regiunii Centru, dar și ai Republicii Moldova. În plus, în RD Centru sunt localizate atât cele mai dezvoltate raioane din țară din punct de vedere economic (Ialoveni, Anenii Noi, Criuleni, Orhei, Dubăsari și Strășeni – toate amplasate la granița cu Chișinău), cât și cele mai puțin dezvoltate raioane din țară (Nisporeni, Telenești, Călărași și Hâncești).

Chișinău contribuia cu mai mult de 45% la formarea PIB al Republicii Moldova la începutul anilor 2000, ulterior contribuția acestuia majorându-se la 56% în 2013 și 60,4% în anul 2020. Regiunea de dezvoltare Centru contribuia cu 15,2% în 2013, cu 15,4% în 2015 și cu 15% în 2020.

La începutul anului 2019, mun. Chișinău a dominat în mod absolut majoritatea indicatorilor de dezvoltare a Republicii Moldova, concentrând: aproximativ 67% din volumul investițiilor capitale; circa 63% din toți agenții economici din țară și peste 72% din totalul cifrei de afaceri;

[1] Cercetător științific dr. III, Centrul de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu", Academia Română, București, camelia.milea@icfm.ro

mai mult de 70% din volumul construcțiilor; în jur de 50% din numărul total de locuri de muncă existente în economia formală.

Totuși, Chișinău este un „pol național de absorbție" a resurselor din regiuni. Pe viitor, este de dorit să devină un „pol național de difuzie" a prosperității, care să radieze investiții, inovații și bunăstare pentru restul regiunilor Republicii Moldova. Astfel, economia municipiului Chișinău continuă să fie în principal orientată spre deservirea pieței interne prin importuri, rămânând extrem de puțin orientată spre export și competiție internațională. În anul 2019 doar 26,5% din producția industrială fabricată în mun. Chișinău a fost orientată spre export, fiind chiar sub media națională de 36%.

RD Centru se bucură de performanțe peste media națională, fiind puternic avantajată de proximitatea municipiului Chișinău, ceea ce a influențat un dinamism investițional superior și o mobilitate mai mare a populației. Pe parcursul ultimului deceniu, RDC a înregistrat cele mai bune performanțe de dezvoltare în comparație cu toate celelalte regiuni, conform evoluției majorității indicatorilor de dezvoltare social-economică. Din păcate, situația politică instabilă constituie unul dintre factorii care au o influență defavorabilă asupra creșterii economice.

Astfel, pe parcursul ultimilor 10 ani în RDC au fost create peste 28 mii locuri noi de muncă în economia formală (+27%), ceea ce dus la creșterea ponderii RD Centru în total numărul de salariați din țară de la 16,9% la 17,4%. Totodată, a crescut ponderea regiunii în total cifră de afaceri de la 9% în 2010 la 12% în 2019. S-a majorat importanța regiunii în numărul total de agenți economici din Republica Moldova de la 13% în 2005 la 16% în 2019. Regiunea a experimentat o creștere industrială spectaculoasă, determinând creșterea ponderii RD Centru în totalul producției industriale pe țară de la 14% în 2010 la 20% în 2019. A avut loc o majorare spectaculoasă a investițiilor în sectorul construcțiilor locative în RD Centru, în special în raioanele limitrofe capitalei (deține circa 55% dintre toate construcțiile locative din afara municipiului Chișinău), în condițiile în care în 2005, RD Centru se plasa pe ultimul loc față de celelalte regiuni din țară, după volumul investițiilor în construcția locativă.

Regiunea de dezvoltare Centru prezintă condiții prielnice pentru apariția și desfășurarea activității microîntreprinderilor datorită unor condiții mai simple de înregistrare și funcționare, inclusiv financiar-fiscale. De asemenea, apropierea de capitală influențează pozitiv perspectivele dezvoltării mediului de afaceri.

Dezvoltarea industriei în RDC se datorează extinderii activității zonelor economice libere, în special a proiectelor investiționale în domeniul industriei automotivă (la Ungheni, Orhei și Strășeni), dar și lărgirii și diversificării piețelor de desfacere la export. De asemenea, sporirea cererii interne și externe pentru produsele industriale autohtone a influențat favorabil industria în RDC. Se constată că deschiderea unei zone economice libere la nivel raional sporește ritmul mediu de dinamică a venitului din vânzarea producției industriale cu aproximativ 50%. Impactul economic asupra regiunii în care este creată zona economică liberă are un caracter de lungă durată și efectul se face resimțit în 3-5 ani.

Resurse naturale și antropice în Regiunea de Dezvoltare Centru

Prioritizarea turismului în dezvoltarea economiei constituie unul dintre obiectivele Republicii Moldova, și implicit ale Regiunii de Dezvoltare Centru.

Regiunea de dezvoltare Centru dispune de o mare diversitate de resurse naturale. Printre acestea pot fi menționate ariile naturale protejate de stat: Rezervația științifică „Codrii", Rezervația științifică „Plaiul Fagului", Rezervația peisajeră „Trebujeni", Rezervația peisagistică „Pădurea

Hîrbovăț”, rezervația peisageră „Căpriana-Scoreni”, Rezervația Peisagistică Dolna, Rezervația Naturală Pădurea Cobac, La Fag, și Rezervația Peisagistică Cazimir Milești, toate fiind caracterizate de o mare biodiversitate (peste 50 de specii de păsări, 15 specii de reptile și amfibieni și 15 specii de insecte rare, dar și plante rare).

Rezervația Naturală de Stat „Plaiul Fagului” se găsește în raionul Ungheni și a fost creată în 1992, având ca scop conservarea, regenerarea, redresarea ecologică și studierea ecosistemului ecologic silvic din zona Codrilor. Suprafața totală a rezervației este de 5520, 0 ha și cuprinde culmi înguste cu văi adânci, versanți abrupți, lacuri și izvoare cu apă cristalină. De aici izvorăsc râul Bâc și mai multe pârâiașe. Este o zonă bogată în floră și faună, găzduind peste 900 de specii de plante, 40 specii de animale (inclusiv cerbi), 140 de specii de păsări și multe altele. Din numărul total de specii floristice 77 au devenit rare, alcătuind aproximativ 33 % din speciile rare de flora spontană a Republicii Moldova.

În rezervația cultural-naturală „Orheiul Vechi” pot fi admirate în jur de 100 de specii de păsări (o treime din numărul total de păsări care pot fi văzute în Republica Moldova), în cinci habitate naturale (lunci, păduri, ape, sate și câmpuri agricole): specii rare precum grangurele (Oriolus oriolus), prigoria (Merops apiaster), pescărașul albastru (Alcedo atthis) și egreta mare (Casmerodius albus).

Drumețiile prin centrul Moldovei oferă oportunitatea admirării unor peisaje sălbatice ale pădurii cu dealuri acoperite cu vii colorate sau pășuni întinse. În jurul Nisporeniului există trasee de drumeții prin locuri naturale neexplorate, de exemplu prin zona protejată Codri și de-a lungul crestelor. Dealul Bălănești este cel mai înalt punct de pe teritoriul Republicii Moldova, având o înălțime de 429 metri. Dar se pot face drumeții și pe drumuri de țară, prin sate pentru a cunoaște localnicii, viața și cultura din mediul rural moldovenesc.

De asemenea, regiunea de dezvoltare Centru deține *resurse antropice* de o reală valoare. Printre obiectivele deosebit de valoroase ale patrimoniului cultural religios din regiunea de dezvoltare Centru există: circa 40 mănăstiri (printre care: Căpriana, Saharna, Orheiul Vechi, Hîncu, Vărzărești, Țîpova, Hîrjauca, Hirova, Hîrbovăț), aproximativ 30 biserici dintre care 12 sunt protejate ca monumente de arhitectură religioasă (în s. Horodiște r. Călărași, Palanca, Cotul Morii etc.); monumente de arheologie și de arhitectură (cetăți, palate, conace). *Cea mai mare parte a obiectivelor cultural-istorice necesită renovare și conservare*.

Rezervația cultural-naturală „Orheiul Vechi” constituie cel mai important sit cultural din țară, un complex istoric unicat, cu mănăstiri rupestre și schituri străvechi, care se află în proces de nominalizare pentru includerea în Patrimoniul Mondial UNESCO. Ansamblul are o importanță deosebită, deoarece aici s-au păstrat urme de viață umană din cele mai vechi timpuri. Astfel, la Orheiul Vechi putem vedea:

– Schitul rupestru „Peștera”, parte componentă a complexului rupestru Butuceni;

– Biserica Nașterea Maicii Domnului, o mănăstire care își are începuturile din secolele XV–XVI, când pe locul actualei construcții a existat o bisericuță din lemn;

– Mănăstirea Pârcălabului Bosie, un complex compus dintr-o biserică rupestră și 9 chilii monahale, situate la 25 m înălțime, care datează din secolul XVII d. Hr. și se remarcă prin inscripțiile medievale lapidare, scrise cu grafică chirilică în limbile slavonă, română, unice de acest gen, păstrate în Republica Moldova;

– Băile Tătărești, băi din epoca Hoardei de Aur, construcții realizate pe malul Răutului, dotate cu sistem de încălzire, țevi de evacuare pentru vaporii supraîncălziți și rețele ramificate de alimentare cu apă;

– Cetatea geto-dacilor (amplasată pe suprafața promontoriului Butuceni) este cea mai veche construcție fortificată din Orheiul Vechi, datând din sec. VII – V î. Hr. (în zona bazinului râului Răut). Inițial, citadelă, mai târziu lărgită, devenind cetate, locația a suferit multe schimbări de-a lungul a patru secole de existență: lărgirea incintei, amenajarea unor noi fortificații, reamenajarea celor vechi, schimbarea structurii, toate acestea protejate de 10 linii de apărare formate din valuri, șanțuri, un zid și o palisade;

– Schitul Pârcălabului Albu-Mașcăuți, omplex de circa 20 de încăperi rupestre pe cinci nivele, situate la o înălțime de 70-80 de metri deasupra apei;

– Complexul muzeal-arheologic „Orheiul Vechi”, amplasat în valea Răutului, în aer liber pe o suprafață de 220 ha, incluzând elemente culturale și naturale, fiind unul din principalele obiective turistice rurale din Republica Moldova.

În raionul Călărași sunt amplasate o serie de obiective de importanță regională și națională: 21 biserici parohiale, 4 mănăstiri, 7 muzee (Călărași, Palanca, Hoginești, Horodiște, Vălcineț, Săseni, Bravicea) etc.

Complexul Manuc Bey, din orașul Hâncești, este un adevărat castel în stil francez, cu o grădină de iarnă, turnuri de pază și un parc bine întreținut. A fost construit în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, și a fost recent renovat, încântând vizitatorii cu arhitectura sa. Din complexul inițial s-au păstrat 4 clădiri: Casa Vechilului, Casa Iamandi, Castelul Vânătoresc și Palatul Princiar, care în prezent găzduiește câteva săli de muzeu, săli de conferință și evenimente, și o bibliotecă publică.

În raionul Dubăsari se află Satul Molovata, la o distanță de 68 de kilometri de Chișinău, fiind atestat documentar pentru prima dată prin 1574. Acesta este situat pe malul râului Nistru. La Molovata, râul Nistru are o lățime de peste 1 km. tot aici este amplasat Bacul Molovata, principalul punct de legătură între cele două maluri ale Nistrului. Un alt punct de atracție al localității este „Cascada verde”, care reprezintă un perete de apă, cu o lățime de 25 metri și înălțimea de 8 metri.

Raionul Rezina a devenit cunoscut în rândul turiștilor datorită obiectivelor turistice de însemnătate națională și internațională, printre care se numără Mănăstirile Saharna, Țâpova, Pripiceni-Curchi, Parcul preistoric Saharna-Țiglău, complexul de izvoare Trifești.

Raionul Strășeni este înzestrat cu numeroase bogății istorice, culturale și naturale, printre care sunt mănăstirile: Căpriana, Țigănești și Sireți; Stejarul lui Ștefan cel Mare, cel mai mare butoi din lume (satul Scoreni), biserica de lemn din Vorniceni, fabrica de vin „Migdal P”, satul medieval din Lozova, muzeul „Vatra Dumeniului” (care conservă cultura și tradițiile satului moldovenesc) din Vorniceni, Muzeul de Istorie și Etnografie din Recea, conacul Cucoanei din Lupa-Recea, Casa Mierii din comuna Micleușeni, Rezervația Naturală „Codrii”, Observatorul meteorologic din comuna Lozova ș.a.

Zona Șoldănești se caracterizează prin prezența siturilor și obiectivelor naturale printre care: Rezervația peisagistică Poiana-Curătura-Tarasova, Monumentul Naturii Geologic și Paleontologic numit „Profilul Geologic Socola”, unde se află cel mai enigmatic și puțin cercetat complex rupestru din Moldova și, posibil, din Europa, Casa Muzeu Dumitru Matcovschi, Cimitirul evreilor, Beciurile medievale, Vadul-Rașcov unde era un târg renumit în toată regiunea. De asemenea, se zice că pe aici trecea faimosul Drum al mătăsii.

Un rol important în determinarea direcției de dezvoltare a *picturii* din Moldova a revenit picturilor murale, din interiorul bisericilor sau celor dedicate unor personalități, reflectând importanța acestora și modul lor de viață. Pictura interioară și-a păstrat caracterul religios, iar picturile exterioare reprezintă, în general, peisaje și figuri.

Biserica Adormirea Maicii Domnului din Căușeni reprezintă un element unicat al patrimoniului cultural, un exemplu al picturii medievale în Moldova, fiind în proces de reabilitare a picturilor murale și a arhitecturii.

Elemente reprezentative ale autenticității poporului pot fi remarcate în obiecte ca: Ia și costumul tradițional, covorul moldovenesc, în meșteșugurile tradiționale și muzica populară. Acestea reprezintă o parte importantă din patrimoniul cultural imaterial.

Costumul tradițional este rezultatul muncii și creației pe parcursul a sute și mii de ani, reprezentând diverse forme ale culturii, ritualurilor, sărbătorilor și folclorului național. Pe timpuri, portul tradițional indica poziția fiecărei persoane în societate și modul de organizare ierarhic.

Tehnicile tradiționale de realizare a covoarelor în România și Republica Moldova au fost înscrise în patrimoniul cultural UNESCO. Un covor autentic presupune muncă, valoare, tradiție, rădăcini seculare (originea ornamentelor caracteristice covorului tradițional românesc se consideră a fi în secolul al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea). La Centrul de Meșteșugari Artă Rustică din satul Clișova Nouă se poate descoperi cum se realizează covoarele lucrate manual, dar și costumele tradiționale.

Dansurile populare moldovenești sunt cunoscute și apreciate la nivel local și internațional datorită diversității de coregrafie și ritmuri de muzică. Dansurile populare arată unele caracteristici ale poporului moldovenesc (emoții, cultură și valoarea oamenilor), dar și unele evenimente din viața unui moldovean, sau dansuri legate de diverse fenomene ale naturii, și despre vitejia și curajul poporului.

Dansurile diferă de la sat la sat, de la o zonă la alta. Diferențele constau în numărul de instrumente utilizate în interpretarea muzicii, ținute, expresie, mișcări și ritmuri. De asemenea, există dansuri diferite prin tehnică și dificultate pentru femei și pentru bărbați, dar și dansuri în perechi, care sunt extraordinar de complexe.

Printre cele mai cunoscute și mai des practicate dansuri din Moldova sunt Sârba și Hora. Sârba are un ritm rapid, cu mișcări împotriva acelor ceasornicului, iar Hora este mult mai liniștită, având mai mult rolul de a reprezenta o manifestație artistică.

În RD Centru se desfășoară numeroase *evenimente naționale și regionale* și festivaluri tradiționale, prin care localitățile vor să-și pună în valoare identitatea, prin promovarea portului popular, sau a meșteșugurilor tradiționale. În plus, pentru a cunoaște mai îndeaproape tradițiile și folclorul moldovenilor se organizează tururi tematice, în care se pot deprinde meșteșuguri populare și se poate cunoaște specificul vieții la sat.

Moldova este un *producător de vinuri cu tradiție*, iar un număr semnificativ de turiști și vizitatori în RD Centru este atras de degustările de vinuri.

Cartografierea obiectivelor vinicole scoate în evidență numărul mare de vinării și crame din RDC ca avantaj competitiv pentru dezvoltarea turismului în regiune, prin promovarea traseelor vinicole. Astfel, Château Vartely uimește prin proiecții de lumini recunoscute la nivel internațional, vinăria Asconi oferă vinuri bune și gastronomie excepțională, Cricova sau Milești Mici (vinăria cu cea mai mare colecția de vinuri din lume) se bucură de galerii subterane, Castel Mimi poate fi considerat o capodoperă arhitecturală.

În plus, anual, în luna octombrie, în Chișinău este sărbătorită Ziua Vinului. Cei mai buni producători de vinuri surprind iubitorii de vin cu o varietate de produse pentru toate gusturile și buzunarele, însoțite de muzică și mâncare tradițională.

Caracteristici ale infrastructurii turistice și rutiere în Regiunea de Dezvoltare Centru

Calitatea și diversitatea serviciilor turistice prestate depinde și de *infrastructura turistică*. În Regiunea de Dezvoltare Centru a Republicii Moldova, disponibilitatea unităților de cazare este limitată, în special pentru facilitățile de cazare din segmentul superior (hoteluri), acestea fiind distribuite în marea majoritate în Chișinău. În afara Chișinăului există opțiuni de cazare mai slab cotate.

Din punct de vedere al numărului de locuri de cazare și de turiști cazați în RDC se constată îmbunătățiri. Astfel, din 2015 până în 2022, numărul de turiști cazați în RD Centru a crescut de peste 7 ori. În 2022, numărul de turiști cazați în RDC este de 3 ori mai mare față de RD Nord și de aproape 3 ori față de RD Sud. Municipiul Chișinău are cel mai mare număr de turiști cazați (66% din totalul țării), mai mare decât al celorlalte 3 regiuni însumate. (vezi tabelul nr. 1)

Tabelul 1. *Numărul de turiști cazați în structurile de primire turistică colective în profil teritorial în Republica Moldova și pe regiuni*

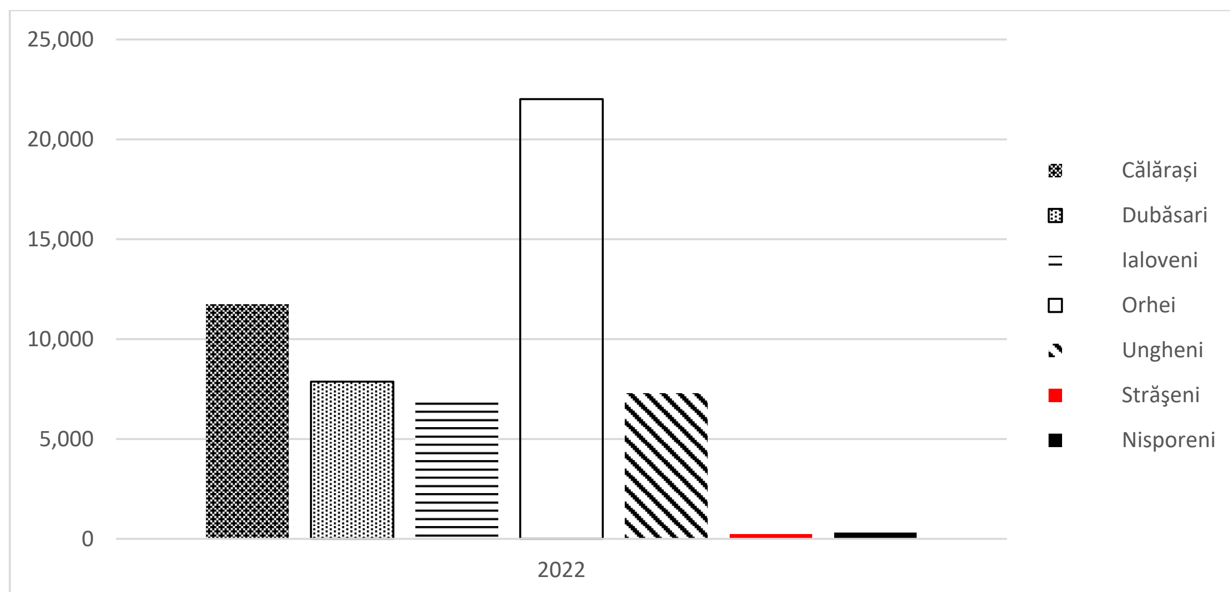
	2015	**2021**	**2022**
Republica Moldova, din care nerezidenți:	278855 94381	178196 68852	333925 162086
RD Centru, din care nerezidenți:	8591	42662 2547	63208 4478
Chișinău, din care nerezidenți:	-	105342 61394	221040 144968
RD Nord, din care nerezidenți:	-	12985 3415	21777 8180
RD Sud, din care nerezidenți:	-	14646 789	23700 3081
UTA Găgăuzia, din care nerezidenți:	-	2561 707	4200 1380

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova

Printre turiștii cazați în RD Centru în perioada 2015-2022, turiștii străini reprezintă 7% în 2022, față de 48% la nivelul Republicii Moldova și 65% în Chișinău, dar în creștere lentă față de valoarea înregistrată în anul precedent, și anume 6%.

Analiza evoluției numărului de turiști cazați în raioanele de pe teritoriul regiunii de dezvoltare centru prezintă tendințe diferite. Astfel, cea mai mare creștere a numărului de turiști cazați în perioada 2015-2021 se înregistrează în raionul Călărași (peste 14 ori) și în raionul Orhei (peste 12 ori). Un salt semnificativ se înregistrează și în raioanele Anenii Noi, Dubăsari și Ungheni (creștere de 4-6 ori). În anul 2022, cel mai mare număr de turiști cazați s-a înregistrat în raionul Orhei, de aproape 2 ori mai mult decât în raionul următor, și anume Călărași, urmat de raioanele Dubăsari, Ungheni și Ialoveni. Pe ultimele locuri, la mare distanță de raioanele sus menționate se situează raioanele Strășeni, Șoldănești, Telenești și Nisporeni (vezi grafic nr. 1).

Figura 1. *Numărul de turiști cazați în structurile de primire turistică colective în profil teritorial în raioanele regiunii de dezvoltare Centru*

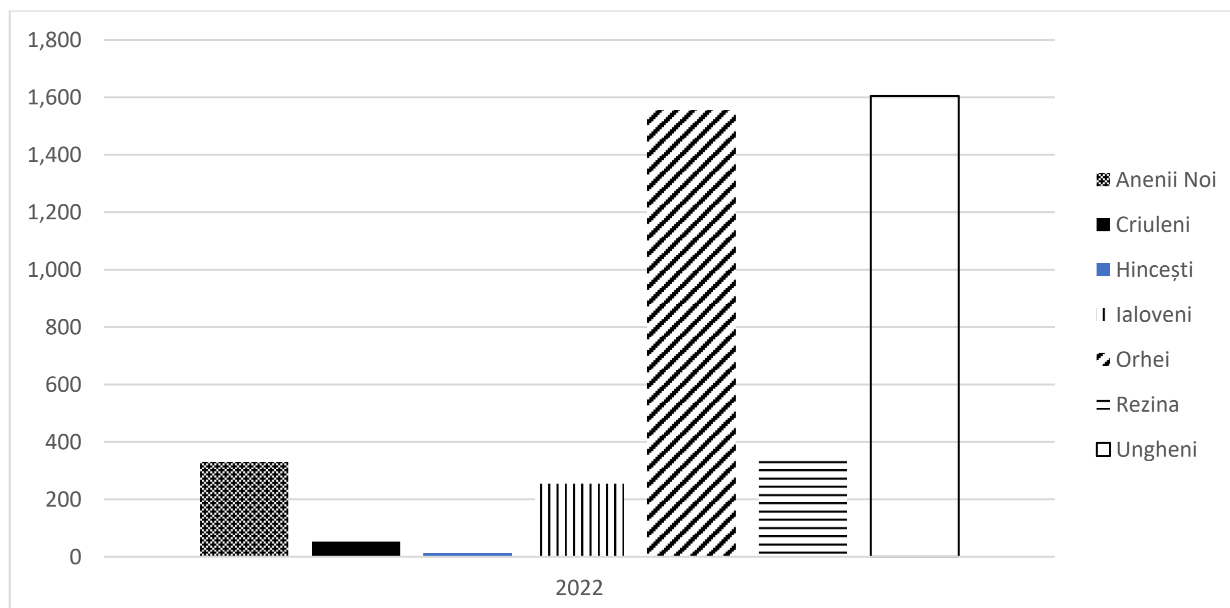

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova

Din punct de vedere al numărului de turiști nerezidenți cazați, în 2022, raionul Ungheni se situează pe primul loc, urmat îndeaproape de Orhei. (vezi grafic nr. 2). Cele 4 raioane care înregistrează cel mai mic număr de turiști cazați se află în situația de a nu avea deloc turiști nerezidenți cazați (Strășeni, Șoldănești, Telenești și Nisporeni). Între aceste extreme, raioanele Rezina, Călărași, Ialoveni și Anenii Noi se situează mai bine decât Hâncești și Criuleni.

Remarcăm o situație paradoxală. Astfel, *deși raioanele Strășeni și Șoldănești se bucură de multe atracții naturale și antropice, puțin turiști vin sa le viziteze*. Cauza poate fi infrastructura de cazare și rutieră.

Figura 2. *Numărul de turiști nerezidenți cazați în structurile de primire turistică colective în profil teritorial în raioanele regiunii de dezvoltare Centru*

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova

În ceea ce privește *infrastructura rutieră*, RD Centru se bucură de o rețea extinsă de drumuri, dar calitatea acestora nu este satisfăcătoare. Drept urmare, sunt necesare lucrări de îmbunătățire a drumurilor, pentru a facilita accesul la obiectivele turistice și a spori mobilitatea regională. Există proiecte în domeniul turismului care își propun să soluționeze probleme legate de infrastructura drumurilor din regiune.

Concluzii

Regiunea de dezvoltare Centru dispune de o mare varietate de resurse naturale și de resurse antropice de o reală valoare. Dar, *cea mai mare parte a obiectivelor cultural-istorice necesită renovare și conservare.*

Printre punctele forte ale Regiunii de Dezvoltare Centru putem enumera peisajele rurale nealterate; moștenirea bogată și fascinantă, la răscruce de culturi; patrimoniul cultural imaterial; turismul viticol înfloritor, cu multe experiențe vitivinicole, bucătăria națională moldovenească. În plus, RD Centru, este situată în zona cea mai favorabilă de dezvoltare a turismului în Moldova datorită apropierii de municipiul Chișinău, care atrage cei mai mulți turiști și a timpului relativ scurt (până la 2 ore) necesar pentru deplasarea către o multitudine de obiective turistice din regiune grație concentrării masive în zonă a diverselor tipuri de obiective turistice.

Printre punctele slabe în ceea ce privește industria turismului în Regiunea de Dezvoltare Centru, putem enumera: infrastructura rutieră și feroviară de calitate nesatisfăcătoare care face ca accesul către obiectivele turistice să fie dificil; inexistența de informații turistice în limbi străine; nivelul ridicat de degradare a obiectivelor din patrimonial cultural; lipsa marcajelor și a hărților traseelor; lipsa informațiilor accesibile despre patrimoniu și cultură; caracterul limitat și calitatea scăzută a unităților de cazare.

În analiză întâlnim cazul unor raioane (Strășeni, Șoldănești) care deși se bucură de multe și deosebite atracții naturale și antropice, atrag puțin turiști care să le viziteze. O îmbunătățire a infrastructurii de cazare și a celei de acces, dar și furnizarea de informații turistice în limbi străine poate contribui la schimbarea acestei situații.

Din punct de vedere al numărului de locuri de cazare și de turiști cazați în RDC se constată îmbunătățiri.

Degustările de vinuri la diferite crame, practicarea de sporturi, festivalurile tradiționale, și tururile tematice menite să conducă la cunoașterea tradițiilor și folclorului moldovenesc, evenimentele cultural-artistice, precum și promovarea acestora reprezintă modalități de a atrage turiști în orice regiune a Republicii Moldova.

În concluzie. tipurile de turism cu potențial de dezvoltare în oferta turistică a Regiunii de Dezvoltare Centru a Republicii Moldova sunt turismul rural și agroturismul, turismul de aventură (care se referă la experiențele culturale și cele în natură), turismul de sănătate, medical, spa și wellness (care presupune utilizarea ariilor naturale, a activităților în aer liber, și produse alimentare organice locale, de înaltă calitate).

Bibliografie

Biroul de statistică al Republicii Moldova, https://statistica.gov.md/ro/statistic_indicator_details
Biroul de statistică al Republicii Moldova, https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro.
Guvernul Republicii Moldova (2020), *Programul național de dezvoltare a turismului „Turism – 2025”*
Guvernul Republicii Moldova, Agenția de dezvoltare Regională Centru (2020), *Regiunea de dezvoltare Centru, Republica Moldova*.
Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale, Agenția de dezvoltare Regională Centru (2022), *Portofoliu regional de concepte de proiecte prioritare în domeniile turism și infrastructura de sprijin a afacerilor,* Ialoveni.
Ministerul Infrastructurii şi Dezvoltării Regionale (2020), *Strategia Națională de Dezvoltare Regională a Republicii Moldova 2021 – 2027*.
*** https://moldova. travel/
*** https://moldova. travel/centrul-moldovei/

Capitolul 15 – SECURITATEA INFORMAȚIONALĂ: PROBLEME, RISCURI ȘI CONSECINȚE ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII ÎN UE

Chapter 15 – INFORMATION SECURITY: ISSUES, RISKS AND CONSEQUENCES IN THE CONTEXT OF INTEGRATION IN THE EU

Ada ȘTAHOVSCHI[1],
Marilena DONCEAN[2]

Abstract

Information security is the preservation and protection of information, as well as its most important elements, including systems and equipment designed to use, store and transmit this information.

Cyber space is becoming a comfortable platform for preparation and execution of the computer crimes, acts of cyber terrorism and other malicious actions, intended to affect directly or indirectly national security. Penetration of the information system may compromise the confidentiality, integrity or availability of this information.

The more computerized a society is, the more it is exposed to cyber risks and ensuring the security of cyber space must be a major concern of all actors involved, especially at the institutional level, where the responsibility for developing and applying coherent policies in field is concentrated.

For this reason, the information system requires close coordination between all responsible institutions both at the national and global level. In this context, one of the primary mission is the prevention and combating of aggressions from the virtual environment, internal or external, directed at the information systems and electronic communications of state importance.

***Keywords**: Cyber space, information, protection, risks, information security*

***JEL**: F 52, M 15*

Introducere

În lumea modernă, informația devine o resursă strategică, una dintre principalele bogății ale unui stat dezvoltat economic. În ultimii ani, odată cu creșterea gradului de informatizare a proceselor, informația reprezintă o importantă resursă, folosită în luarea deciziilor. Prin urmare, posesia, manipularea informației este un factor decisiv pentru îmbunătățirea raportului cost-eficiență în multe procese.

Cu toate că anual crește nivelul conștientizării problemei ce ține de protecția informațiilor, majoritatea statelor nu sunt pregătite pentru o luptă eficientă cu criminalitatea informatică din mai multe motive. Desigur, în astfel de situații apare necesitatea protecției sistemelor informatice și informațiilor de accesul neautorizat, furt, distrugere și alte acțiuni criminale și nedorite, numărul cărora crește în mod constant, prin implementarea standardelor internaționale și bunelor practici privind securitatea informațiilor, la fel și implementarea instrumentelor și tehnicilor moderne de apărare împotriva amenințărilor la adresa securității informațiilor.

Astăzi cetățenii beneficiază de multe utilități electronice, serviciile guvernamentale au devenit accesibile online, sistemul bancar include și el multe opțiuni online, datele personale sunt utilizate în procurarea mai multor bunuri și servicii, pentru a proba identitatea se utilizează semnătura electronică. Mai mult de jumătate din populație utilizează Internetul, mai mult de jumătate din gospodării au cel puțin un calculator conectat la Internet, jumătate din utilizatorii Internet citesc ziare on-line. Aceste servicii în viitor se vor extinde, însă dezvoltarea tehnologiilor informaționale, de fapt, semnifică o responsabilitate sporită în vederea asigurării securității informațiilor.

[1] Conf. univ. dr., Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova astahovschi@gmail.com
[2] CS III dr., Academia Română, Filiala Iași, Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”, doncean_m1967@yahoo.com

Securitatea informațională – obiective și principii

Securitatea informației reprezintă păstrarea și protecția informațiilor, precum și a celor mai importante elemente ale acesteia, inclusiv sisteme și echipamente concepute pentru a utiliza, stoca și transmite aceste informații. Cu alte cuvinte, este un set de tehnologii, standarde și practici de management care sunt necesare pentru a proteja securitatea informațiilor.

Obiectivele securității informaționale trebuie să fie stabilite pe baza priorităților constante ale securității naționale ce corespund sarcinilor de lungă durată ale dezvoltării mediului informațional al societății. Ele trebuie să includă în mod obligatoriu [www.egov.md]:

– apărarea intereselor naționale ale statului în condițiile globalizării proceselor informaționale și formării rețelelor informaționale globale;

– asigurarea organelor puterii și conducerii de stat, persoanelor fizice și juridice cu informație veridică, completă și oportună, necesară pentru luarea deciziilor;

– prevenirea încălcării integrității resurselor informaționale de stat, utilizării lor nelegitime și ineficiente;

– realizarea drepturilor cetățenilor, organizațiilor și statului în vederea obținerii, difuzării și utilizării informației;

– susținerea normelor democratice, în special a principiilor de interacțiune a statului, societății și persoanei în mediul informațional, în calitate de agenți realmente egali ai relațiilor democratice;

– protecția informațională a cetățenilor.

Activitățile de bază trebuie orientate pe următoarele direcții (Patriciu et al., 2006, p. 87):

– *depistarea, evaluarea și pronosticarea surselor de pericol* pentru securitatea informațională, elaborarea unui complex de măsuri și mecanisme pentru realizarea acesteia;

– *crearea bazei normativ-legale de asigurare a securității informaționale*, coordonarea activității organelor puterii și administrării de stat, structurilor menite să asigure securitatea informațională;

– *dezvoltarea sistemului de asigurare a securității informaționale,* perfecționarea organizării ei, a formelor, metodelor și mijloacelor de prevenire și neutralizare a pericolelor securității informaționale, lichidarea consecințelor prejudicierii.

Pentru implementarea cu succes a sistemelor de securitate a informațiilor într-o entitate, este necesar să se respecte următoarele *principii principale* (Patriciu et al., 1986, p. 35-36):

Confidențialitatea cere implementarea unor controale pentru a se asigura că datele, activele și informațiile întreprinderii sunt suficient de sigure la diferite etape ale operațiunilor comerciale pentru a preveni divulgarea nedorită sau neautorizată. Confidențialitatea trebuie păstrată în timpul stocării informațiilor, precum și în tranzit prin organizații obișnuite, indiferent de formatul acesteia.

Integritatea prevede efectuarea unor controale care vizează asigurarea faptului că informațiile corporative sunt consecvente intern și extern. Integritatea asigură, de asemenea, că informațiile nu sunt corupte.

Disponibilitatea, asigură accesul fiabil și eficient la informații de către persoanele autorizate. Mediul de rețea trebuie să se comporte într-un mod previzibil pentru a accesa informații și date în cazul când este necesar. Recuperarea defecțiunilor sistemului este un factor important

când vine vorba de disponibilitatea informațiilor şi o astfel de recuperare trebuie furnizată într-un mod care să nu afecteze negativ funcționarea.

În practica securității informaționale, *amenințările la adresa securității informațiilor* se clasifică în următoarele categorii (sis.md):

– *Naturale,* care se manifestă prin declanșarea unor cataclisme aflate în afara controlului uman: incendii, uragane, inundații, fulgere etc.

– *Artificiale,* care se împart și în:

- *neintenționat*e, efectuate de persoane din neglijență sau ignoranță;
- *deliberat,* efectuate în timpul atacurilor de hackeri, producerea unor acțiuni ilegale din partea concurenților, răzbunarea angajaților etc.

– *Interne,* produse în interiorul sistemului.

– *Externe,* efectuate în afara sistemului.

Deoarece amenințările pot afecta sistemul informațional în diferite cazuri și prin diferite metode, acestea sunt împărțite *în amenințări pasive* (cele care nu modifică structura și conținutul informațiilor) *și amenințări active* (cele care modifică structura și conținutul sistemului, de exemplu, utilizarea unor programe).

În practica securității sistemelor informaționale, cele mai periculoase se socot amenințările deliberate, care sunt din ce în ce mai completate cu noi metode de implicare, legate de informatizarea economiei și răspândirea tranzacțiilor electronice. Hackerii caută noi modalități, metode și instrumente de a obține date confidențiale și de a provoca pierderi companiilor.

În acest caz, pentru a proteja compania de pierderea resurselor financiare și a proprietății intelectuale, este necesar de a se acorda mai multă atenție securității informațiilor, care stau la dispoziția companiilor. Acest lucru este posibil datorită mijloacelor de protejare a informațiilor în fața tehnologiilor avansate.

Amenințările care au loc în spațiul cibernetic se materializează prin exploatarea vulnerabilităților de natură umană, tehnică și procedurală, cel mai des în (Strategia națională, pct 3.4):

– atacuri cibernetice împotriva infrastructurilor care susțin funcții de utilitate publică ori servicii ale societății informaționale a căror întrerupere/afectare ar putea constitui un pericol la adresa securității naționale;

– accesarea neautorizată a infrastructurilor cibernetice;

– modificarea, ștergerea sau deteriorarea neautorizată de date informatice ori restricționarea ilegală a accesului la aceste date;

– spionajul cibernetic;

– cauzarea unui prejudiciu patrimonial, hărțuirea și șantajul persoanelor fizice și juridice, de drept public și privat.

Securitatea informațională – riscuri și consecințe

Pe cât o societate este mai informatizată, cu atât este mai mult expusă riscurilor cibernetice, iar asigurarea securității spațiului cibernetic trebuie să constituie o preocupare majoră a tuturor actorilor implicați, mai ales la nivel instituțional, unde se concentrează responsabilitatea elaborării și aplicării de politici coerente în domeniu.

Prin *securitate cibernetică* se înțelege starea de normalitate rezultată în urma aplicării unui ansamblu de măsuri proactive și reactive prin care se asigură confidențialitatea, integritatea,

disponibilitatea, autenticitatea și nonrepudierea informațiilor în format electronic, a resurselor și serviciilor publice sau private, din spațiul cibernetic (Strategia națională).

În prezent, accesarea neautorizată a rețelelor și serviciilor de comunicații electronice, modificarea, ștergerea sau deteriorarea neautorizată de date informatice, restricționarea ilegală a accesului la aceste date și spionajul cibernetic sunt niște probleme de nivel global. Rapoartele anuale ale agenților internaționale de specialitate constată creșterea costului global al criminalității cibernetice, prejudiciile economice fiind estimate la sume de sute de miliarde de dolari SUA. Amenințările și riscurile, atacurile și incidentele cibernetice, precum și alte evenimente survenite în spațiul cibernetic se materializează prin exploatarea vulnerabilităților de natură umană, tehnică și procedurală. Pe aceste căi, în ultimii ani în Republica Moldova s-au constatat creșteri ale indicatorilor privind numărul de infracțiuni și contravenții informatice, numărul de atacuri cibernetice asupra resurselor informaționale publicate în rețeaua globală Internet, vulnerabilitățile aplicațiilor fiind exploatate în scopuri de sustragere/modificare/ștergere a informației (Strategia națională).

Până în prezent, la nivel național nu au fost efectuate procese de audit complexe de securitate cibernetică, nici nu există studii sau rapoarte care ar reflecta în detaliu situația privind criminalitatea informatică (riscurile și amenințările cibernetice, atacurile și incidentele cibernetice, alte evenimente survenite în spațiul cibernetic), precum și numărul victimelor și valoarea prejudiciilor economice ale acesteia.

Una dintre problemele de bază este *lipsa unei entități de tip CERT* (Centru de reacție la incidente de securitate cibernetică), la nivel național, responsabile de prevenirea și reacția la incidente din domeniul securității cibernetice. O altă problemă majoră este *lipsa unui sistem integrat de management al securității cibernetice* în cadrul căruia să se efectueze coordonat planificarea și utilizarea resurselor disponibile, identificarea vulnerabilităților și a riscurilor în urma auditului de securitate cibernetică, precum și a intervențiilor necesare pentru diminuarea impactului dăunător al criminalității, al atacurilor și al incidentelor cibernetice asupra dezvoltării sigure a societății informaționale (Bellamy, 2002, p. 15).

Lipsa unui sistem integrat de management al securității cibernetice la nivel național generează și lipsa unor date complete, veritabile, actualizate și structurate, ceea ce, la rândul său, creează obstacole în identificarea de soluții optime. De soluționarea acestei probleme depinde eficiența măsurilor ce urmează a fi întreprinse pentru dezvoltarea unei societăți informaționale securizate în Republica Moldova, pentru avansarea tehnologică și științifică, precum și dinamica de creștere economică a țării.

Asigurarea prevenirii riscurilor și combaterii amenințărilor la adresa securității informaționale este una dintre sarcinile de bază ale statului, implementate prin instituțiile sale de drept, la acest capitol fiind determinate următoarele probleme care necesită a fi soluționate la nivel național [2]:

- insuficiența de specialiști calificați în domeniul tehnologiilor informaționale și nivelul redus de salarizare, în special în sectorul public;
- lipsa unor programe de instruire specializate adresate angajaților cu atribuții de investigare și urmărire penală, procurorilor, judecătorilor, specialiștilor și experților judiciari în domeniu din cadrul structurilor de aplicare a legii, precum și a celor adresate personalului tehnic din cadrul instituțiilor publice în domeniul securității cibernetice;
- dotarea insuficientă cu echipament și softuri specializate pentru investigarea infracțiunilor informatice;

– finanțarea redusă pentru participarea specialiștilor la proiectele și evenimentele internaționale de consolidare a capacităților și schimbului de bune practici.

Protecția informației – necesitate și consecințe

Republica Moldova, ca parte integrantă a spațiului european, parcurge un proces de tranziție către o societate de tip informațional. Potrivit prevederilor Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, sunt stabilite priorități de încurajare și promovare a punerii în aplicare a instrumentelor tehnologiilor informației și comunicațiilor pentru o mai bună guvernare, pentru e-learning și cercetare, pentru servicii publice de asistență medicală, pentru digitalizarea patrimoniului cultural, pentru dezvoltarea conținutului digital și a comerțului electronic, precum și pentru „îmbunătățirea nivelului de securitate a datelor cu caracter personal și protejarea confidențialității în comunicațiile electronice" (Acord de asociere).

Republica Moldova a realizat progrese importante în implementarea tehnologiilor societății informaționale, cota contribuției sectorului TIC la PIB practic a atins în ultimii ani nivelul de cca 8-10%. Fiecare al doilea cetățean este utilizator de Internet, mai mult de jumătate din gospodăriile casnice au cel puțin un calculator, majoritatea gospodăriilor casnice conectate au acces la Internet în bandă largă, țara fiind plasată după viteza de acces la Internet printre primele 20 în lume, este implementat pașaportul biometric, sistemul e-Declarații, harta digitală, țara a aderat la inițiativa „Date Guvernamentale Deschise", este în desfășurare proiectul „e-Transformare a guvernării" etc. [2].

Strategia națională de dezvoltare a societății informaționale „Moldova digitală 2020" este orientată spre crearea condițiilor prin intervenția minimă a statului dar cu efect maximum pentru dezvoltarea societății informaționale, concentrând eforturile pe trei piloni (Strategia națională):

1) *Infrastructură și acces* – îmbunătățirea conectivității și accesului la rețea;

2) *Conținut digital și servicii electronice* – avansarea creării conținutului și serviciilor digitale;

3) *Capacități și utilizare* – întărirea capacităților și competențelor digitale pentru a permite inovarea și a stimula utilizarea.

Aceste trei dimensiuni au un impact benefic major asupra celor trei componente ale societății:

– comunitățile/populația, care se vor bucura de o viață mai bună, mai confortabilă;

– afacerile, care își vor spori nivelul de competitivitate;

– guvernarea, care își va îmbunătăți performanțele și va deveni un Guvern pentru cetățeni, oferindu-le servicii oricând, oriunde și la orice echipament terminal.

În cadrul societății informaționale, a estima puterea și viabilitatea sistemului de securitate națională fără a lua în considerare sistemele informaționale și modul de gestionare a informației (colectarea, protecția, transportul, managementul și îngrădirea accesului la informație) reprezintă un risc major, deoarece centrul de greutate al acțiunilor tinde să se deplaseze dinspre dimensiunea materială spre cea informațională.

Pe de o parte, utilizarea tehnologiei informației oferă o creștere semnificativă a puterii și a viabilității sistemului de securitate națională, iar pe de altă parte, reprezintă un factor de risc în situația neprotejării infrastructurii informaționale. Dezvoltarea infrastructurii informaționale în curs de globalizare, în care se includ și structurile mediatice, generează posibilități de comunicare din ce în ce mai sofisticate.

Actualmente, *războiul informațional*, îmbracă mai multe forme de manifestare (Patriciu et al., 1998, p. 55): război psihologic, război imagologic, război de comandă-control, război electronic.

Domeniile politic, economic, social și militar sunt puncte – ținte ale războiului informațional care tinde, în mod special, să influențeze procesele decizionale. În aceste condiții, asigurarea securității informaționale este esențială pentru a întări atașamentul social și interesul social. Spațiul cibernetic ajunge să reprezinte o platformă confortabilă pentru pregătirea și efectuarea crimelor informatice, a actelor de terorism cibernetic și a altor acțiuni malițioase, menite să afecteze, direct sau indirect, securitatea națională.

Asigurarea securității informaționale este necesară și pentru contracararea supracomunicării și a abuzului informațional, care duc la noncomunicare și pseudocomunicare, elemente ce generează rupturi sociale și dezechilibre în societate. Protecția drepturilor și libertăților persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor lor cu caracter personal necesită adoptarea de măsuri tehnice și organizatorice corespunzătoare. În acest sens, operatorul de date cu caracter personal ar trebui să adopte politici interne și să pună în aplicare măsuri care să respecte, în special, principiul protecției datelor, începând din momentul conceperii acestora, și pe cel al protecției implicite a datelor, în corespundere cu legislația privind protecția datelor cu caracter personal (Patriciu et al., 2006, p. 54).

Actorii spațiului cibernetic pot modera și pot plasa conținutul, inclusiv prin prelucrarea automată a datelor cu caracter personal, pot exercita alte forme de control care influențează accesul utilizatorilor la informații on-line în moduri similare cu mass-media sau pot îndeplini funcții asemănătoare celor editoriale. Serviciile de informare on-line sunt oferite și de mass-media tradițional prin intermediul platformelor electronice create în acest sens. Dată fiind importanța promovării sectorului TIC pentru dezvoltarea unei societăți informaționale avansate în Republica Moldova, pentru crearea și dezvoltarea unei infrastructuri infocomunicaționale integrate și eficiente, orientate spre creșterea competitivității economiei naționale și asigurarea accesului tuturor cetățenilor la serviciile societății informaționale, au fost ajustate, completate și chiar elaborate acte normative ce reglementează totuși insuficient raporturile subiecților și entităților din spațiul informațional.

Potrivit Planului de acțiuni privind implementarea Programului național de securitate cibernetică a Republicii Moldova pentru anii 2016–2020, în perioada de referință au fost prevăzute să fie realizate 50 de acțiuni. Acțiunile din Planul menționat sunt repartizate pe următoarele domenii de intervenție [6]:

– *procesarea, stocarea și accesarea în siguranță a datelor,* inclusiv a celor de interes public; ▪ securitatea și integritatea rețelelor și a serviciilor de comunicații electronice;

– *dezvoltarea capacităților de prevenire și de reacție urgentă la nivel național* (*crearea* rețelei CERT naționale) (1, art. 98, cap. 18)

– *prevenirea și combaterea criminalității informatice;*

– *consolidarea capacităților de apărare cibernetică;*

– *educația, formarea și informarea continuă în domeniul securității cibernetice;*

–*cooperarea și interacțiunea internațională în domeniile ce țin de securitatea cibernetică.*

La etapa actuală a progresului tehnologic și a procesului de informatizare a vieții economice, politice, sociale etc., funcționarea mecanismelor principale ale statului se realizează prin utilizarea produselor program și schimbul de date digitalizate, care formează în ansamblu infrastructura critică informatică (7, pct. 46).

Actualmente in RM lipsește un cadru de management al conținutului digital pe durata ciclului de viață, care ar asigura ca, conținutul național istoric și cel nou creat să fie disponibil, accesibil, distribuit, înțeles, utilizat și valorificat. Asigurarea accesului ușor la acest conținut are nevoie de un cadru cuprinzător, care să îmbrace toate aspectele administrării şi procesului de decizie pe tot ciclul de viață digital. Îmbogățirea conținutului conduce la creșterea numărului și calității serviciilor pentru cetățeni [2].

Datele instituțiilor publice din Republica Moldova sunt păstrate/procesate în cca 150 centre de date, marea majoritate dintre care nu corespund condițiilor de securitate, durabilitate și fiabilitate și nu dispun de personal calificat pentru întreținerea acestora. În afara riscurilor de pierdere a informației din aceste centre, costurile anuale de mentenanță a acestora constituie cca 150 milioane lei, ceea ce denotă o cheltuire ineficientă a banilor publici [9].

Industria tehnologiei informației și comunicațiilor (TIC) din Moldova a cunoscut o creștere dinamică, datorită cererii ridicate de pe piață, concurenței și efortului consolidat al tuturor actorilor implicați. Acesta generează anual circa 7% din Produsul Intern Brut (PIB) al țării, apropiindu-se de o valoare totală a veniturilor de circa 15 miliarde MDL sau 900 milioane USD. În perioada 2015-2020, motorul creșterii industriei TIC în Moldova a devenit sectorul tehnologiei informației (IT), care a crescut de patru ori, depășind telecomunicațiile. O politică și un cadru legislativ dedicat pentru tehnologia informației și industriile digitale au jucat un rol central în evoluția sa remarcabilă și dinamică (ipre.md).

Implementarea STDM 2030 va asigura transformarea Republicii Moldova într-o țară cu o societate digitală inovatoare și incluzivă, bazată pe o infrastructură modernă cu oameni educați digital, guvernare prodigitală, o comunitate de afaceri care utilizează pe deplin oportunitățile digitale, precum și un mediu de colaborare pentru părțile interesate care încurajează munca inovatoare a tuturor persoanelor și asigură o dezvoltare umană durabilă.

STDM 2030 este un cadru, care definește viziunea, obiectivele și prioritățile de politică în contextul transformării digitale în curs de desfășurare, a economiei și societății sub influența noului mediu, tehnologiilor inovatoare și a megatendințelor globale ale erei digitale.

Concluzii

Securitatea informațională este un domeniu mult prea vast și cu prea multe domenii conexe pentru a fi detaliat complet undeva. Lumea este în continuă mişcare, cerințele de securitate și confidențialitate cresc pe zi ce trece, amenințările țin pasul. În acest context, una dintre misiunile primordiale este prevenirea și combaterea agresiunilor din mediul virtual, intern sau extern, îndreptate spre sistemele informatice și de comunicații electronice de importanță statală.

Această misiune este realizată, în conformitate cu legislația în vigoare, prin intermediul următoarelor procese operaționale:

– elaborarea propunerilor privind asigurarea securității informatice, elaborarea și promovarea politicii de stat și exercitarea controlului în domeniul asigurării protecției informației atribuite la secretul de stat în spațiul cibernetic;

– crearea, asigurarea funcționării și securității sistemelor guvernamentale de comunicații electronice, elaborarea strategiei și realizarea politicii naționale în domeniul creării, administrării și asigurării funcționării și securității sistemelor speciale de comunicații electronice;

– asigurarea conducerii țării, a ministerelor, departamentelor și a altor autorități publice, inclusiv și în străinătate, conform Nomenclatorului întocmit de Guvern, cu legătură

guvernamentală, cifrată, secretă și cu alte tipuri de telecomunicații, organizarea și asigurarea siguranței exploatării lor;

– depistarea emiterilor radio ale mijloacelor radioelectronice emițătoare a căror activitate periclitează securitatea de stat.

Avantajele tehnologiilor digitale, de care persoanele ar putea profita în calitate de consumatori sunt diminuate în multe țări, inclusiv în Republica Moldova, de probleme de siguranță și confidențialitate, de un acces insuficient la Internet, un grad scăzut de funcționalitate, de lipsa competențelor necesare sau a accesibilității serviciilor.

În concluzie accentuăm că noile condiții ce implică dezvoltarea societății informaționale pe baza utilizării rețelelor informaționale globale, dezvoltarea schimbului informațional transfrontalier, globalizarea sistemului economic la nivel micro și macroeconomic și creșterea nivelului informatizării necesită scoaterea în evidență a factorilor care anterior nu reprezentau amenințări considerabile. Acești factori fac ca securitatea intereselor naționale în sfera informațională să fie un element important al securității naționale a statului.

Bibliografie

Acord de asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte. *JO L 260, 30. 8. 2014,* p. 4-738.

Strategia națională de dezvoltare a societății informaționale „Moldova digitală 2020”, aprobată prin Hotărîrea de Guvern nr. 857/2013. În: Monitorul Oficial Nr. 252-257 din 08-11-2013, în art. 963.

Bellamy BJ. (2002), Vulnerability Identification and Remediation Through Best Security Practices, SANS Institute.

Patriciu Victor-Valeriu, Pietroșanu-Ene Monica, Bica Ion, Cristea Costel (1998), Securitatea informatică în UNIX și INTERNET, Editura Tehnică.

Patriciu Victor-Valeriu, Pietroșanu-Ene Monica, Bica Ion, Priescu Justin (2006), Semnături electronice și securitate informatică. Aspecte criptografice, tehnice, juridice și de standardizare, Editura BIC ALL.

Planul de acțiuni privind implementarea Programului național de securitate cibernetică a Republicii Moldova pentru anii 2016–2020. În: Monitorul Oficial Nr. 309-320 din 17. 08. 2018, în art. 850.

Rezoluția Parlamentului European din 23 noiembrie 2016 referitoare la comunicarea strategică a Uniunii Europene pentru a contracara propaganda părților terțe împotriva sa (2016/2030 (INI)). JO C 224/58, 27.06.2018.

Информационная безопасность Обеспечение информационной безопасности – SearchInform accesat la data de 30.08.2023.

http://www.egov.md/index.php/ro/evenimente-noutati/968-raul-rikk-o-societate-informata-nu-poate-exista-fara-securitate-cibernetica. accesat la data de 28.08.2023.

https://sis. md/ro/content/asigurarea-securit%C4%83%C8%9Bii-nforma%C8%9Bionale. accesat la datra de 5.09.2023.

Strategia de transformare digitală a Republicii Moldova pentru anii 2023–2030 (STDM 2030), disponibil pe https://ipre. md/, accesat pe 12.07.2023.

Capitolul 16 – MANAGEMENTUL VULNERABILITĂȚII SISTEMELOR INFORMAȚIONALE CORPORATIVE PRIN ANALIZA FENOMENULUI DE SUSTRAGERE A DATELOR

Chapter 16 – VULNERABILITY MANAGEMENT OF CORPORATE INFORMATION SYSTEMS BY ANALYZING THE PHENOMENON OF DATA THEFT

Lilia SAVA[1],
Valentina TÎRȘU[2],
Maria IAZLOVETCHI[3]

Abstract

This article reveals the approach to vulnerabilities and risks associated with an information society as a result of the big changes in information technologies, which have become an indispensable part of all fields of activity. The purpose of the research consists in the analytical approach to the phenomenon of data theft in order to evolve the vulnerability of corporate information systems. In conclusion, with the intention of reducing the rate of use of information technologies for the purposes of cyber-attacks, it is proposed to identify new trends in the monitoring of information technologies that contribute to the commission of cyber-crimes, as well as to establish partnerships with the private sector in the conception of the continuous analysis and synthesis of the uncertainty of software products and hardware equipment.

Keywords: *cyber security, cyber-attacks, corporate IT system, cyber vulnerability*

JEL: *F52, M15, O32*

Introduction

Information technologies, information resources and electronic communication systems have become an indispensable part of all areas of activity of the person, society and the state. Along with the evolution of information technologies, loopholes in operating systems have also appeared. This has increased the vulnerability of information systems and hackers have started a race to steal data, with the aim of further trading all stolen information, for example, databases, users and passwords, encrypted materials, public keys, classified documents and so on.

As a result of the globalization of economic, political and military factors, the expansion of networks and global information systems, the governments of the world, international organizations are forced to focus their efforts continuously to ensure global security, because due to the effect of propagation in the chain, the risks are currently much bigger. If until the emergence of the global network, ensuring the security of information systems was a matter of national policy, at the moment when establishing strategies and policies for the security of cyber space, it is necessary in terms of globalization to take into account the degree of compatibility and standardization worldwide.

The global cyberspace causes the decision-makers to focus their attention on the characteristics of global information systems, the new threats that are looming in relation to the potential risks and threats that can generate an informational war. In order to avoid this situation, it is necessary to develop strategies to secure the cyber space.

[1] Prof. univ. dr., Universitatea Tehnică a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova lilia.sava@tse.utm.md.
[2] Prof. univ. dr., Universitatea Tehnică a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova lilia.sava@tse.utm.md.
[3] Drd., Universitatea Tehnică a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova lilia.sava@tse.utm.md.

Literature review and arguments

The purpose of the paper is to assess the vulnerability of corporate information systems. For an explicit presentation of the study, the following objectives were set:

- Identification of the way of processing cyber-attacks;
- Characterizing and highlighting the particularities of hacking;
- Carrying out the statistical analysis of CERT in the Republic of Moldova;
- Analysis of the vulnerabilities and risks associated with an IT society;
- Tabular and graphical rendering of the findings.

To achieve the objectives, the study of specialized literature, synthesis, analysis, induction, deduction was resorted to. Research methods are placed in an order based on analysis and critical thinking.

The results obtained regarding the remediation of the cyber vulnerabilities studied can be really useful in the process of penetration testing of the corporate information system (*Pen Testing*) and in the process of drafting normative acts.

Processing of cyber attacks and characteristics of hacking

In the Republic of Moldova, IT service providers cooperate with international security vendors as in other countries according to the existing legal framework, but there are some problems in identifying and tracking the used/requested internet traffic, because the service providers do not have special modules that would allow this fact. As an example of the use of these modules, the Russian Federation can be mentioned, where Internet service providers are obliged by law to have them. Thus, it would be appropriate to integrate such a legal system in the Republic of Moldova, which, based on an investigation, would allow the implementation of special measures to track the Internet traffic of certain persons of interest from the corporate organization.

A cyber attack is a means by which a person takes advantage of existing vulnerabilities on a specific system (server, computer, network equipment, application etc.). The hostile actions of cyber-attacks are shown by Figure 1.

Information space is a confrontation ground, which has gradually become a new war environment, the fifth after land, air, space, sea. Cyberspace has become an attractive environment for the preparation and execution of various forms of cybercrimes intended to affect national cyber security.

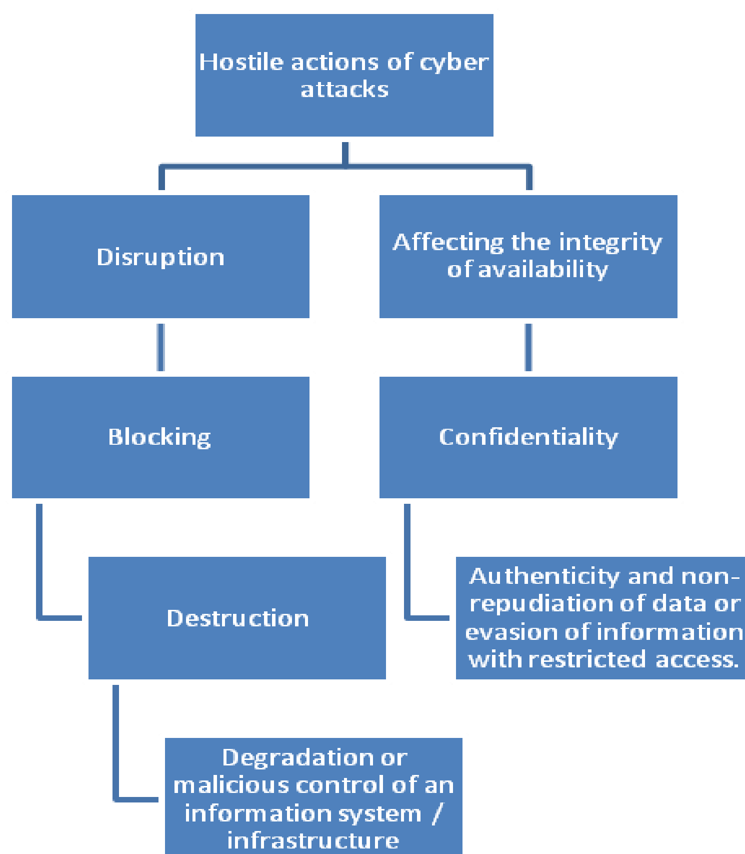
Hackers are classified into two basic groups:

1. *White hat;*
2. *Black hat.*

During the development of information technologies these groups have branched out so that a diverse range of other types of hackers has emerged.

White hat: A white hat is an IT professional, called an ethical hacker, because they test existing Internet infrastructures to investigate loopholes in the system. They create algorithms and make more methodologies to get into systems, just to harden them. White hats have historically helped ensure that large corporations maintain a strong network framework against other hackers. From government employees to private consultants, white-collar hackers are helping make the Internet a safer place (Thompson and others, 2022-09-05).

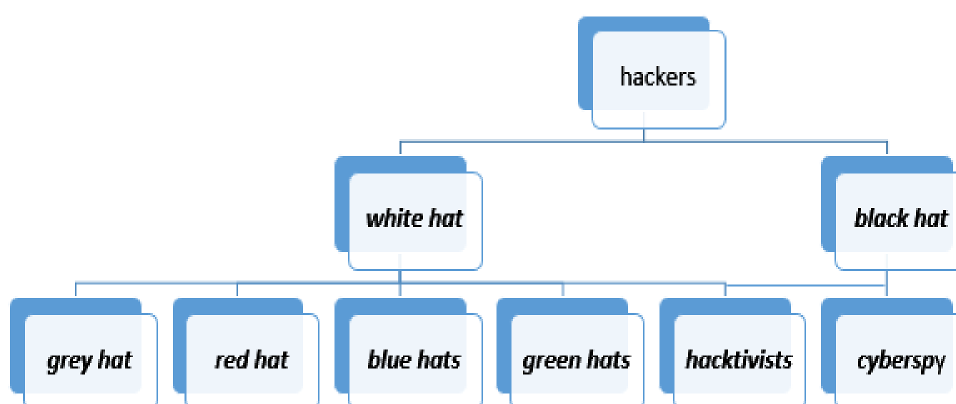
Figure 1. *Process model of cyber attacks*

Source: Prepared by the authors

Black hat: This category has either self-gain or entertainment as their intention. A black hat that violates computer security for its own personal gain or out of malice (Lowry, S. M., Benjamin, P. (2019-09-04)).

Figure 2. Typology of hackers

Source: Prepared by the authors

Grey hat: It is positioned between the white hats and the black hats. Greyhat is an expert in computer security but usually does not have the malicious thought typical of a dark hacker but sometimes aims to break laws or typical ethical standards. For example, a hacker who enters an organization and finds a certain vulnerability can leak it over the Internet or inform the

organization about this gap. It all depends on the hacker. With all that said, as soon as hackers use their hacking skills for personal gain, they turn into Black Hats. There is a fine line between the two. Because a gray hat hacker does not use his skills for personal gain, he is not a black hat hacker.

Red hat**:** It acts ruthlessly compared to black hat hackers. Their only goal is to destroy everything the "evil hackers" are doing and bring down the entire infrastructure. A Red Hat hacker would be alert to a Black Hat's initiatives, intercept it, and enter the intruder's system. This will not only stop the attack but also put the hacker in question out of business.

Blue hat**:** Its mission is to perfect new software. These blue hat hackers are hired to test the software for bugs before it is released. Usually, these are novice hackers with no desire to learn and can use simple cyber attacks such as flooding our IP with overloaded packets that will lead to DoS attacks.

Green hats**:** These hackers are fans of the hacking world. These beginners have the desire to become quality hackers and are very curious to learn. They are often absorbed by hacker communities who bombard their peers with questions.

Hacktivists: These hackers are employed by corporations or organizations targeted by governments in extracting information from competing organizations, or while state-sponsored hackers act on behalf of governments to steal information classified as state secrets.

Cyberspy: is the act of misusing a computer system or network for an intentional social or political reason.

Statistical analysis of CERT in the Republic of Moldova.

A cyber attack is a means by which a person takes advantage of existing vulnerabilities on a specific system (server, computer, network equipment, application etc.).

The main sources for collecting security alerts and/or events (*Information Technology and Cyber Security Service).

Table 1. *Types of Alerts CERT-GOV-MD*

The type of alerts	**Method of collection**
Alerts collected from partners CERT-GOV-MD	This includes various information collected from public or restricted sources, such as detection systems such as: IPSs, firewalls, specialized websites etc.
Individual incidents	Reports generated by various entities, such as: public authorities, governmental institutions of the Republic of Moldova, as well as information security companies.
Alerts received through automated detection systems	These types of alerts are only sent by specialized organizations, such as international CSIRTs or other security companies, that have cyber security incident detection systems in their possession.

Source: Prepared by the authors based on the data provided by "Information Technology and Cyber Security Service"

At the national level, during the years 2020-2022, they reported to de I.P. "Service of Information Technology and Cyber Security" the following cyber security alerts (see table 2) (stisc.gov.md).

Table 2. *Cyber Security Alerts*

Nr.	Received alerts	Nr. of alerts
1	traffic alerts classified as malicious originating from known sources, infected by botnets and 965, 288 network flood alerts;	1 177 013
2	alerts received with reference to attempts to establish a considerable increase in connections through VPN technology, using a wide range of VPN clients within the information systems of public administration authorities;	8 255 200
3	alerts reported with reference to attempts to exploit various software vulnerabilities and web portal hosting services;	489 177
4	SPAM/SPAM PHISHING messages directed to public officials' mailboxes;	10 802 532
5	e-mails with virus attachments or hyperlinks or directed to the mailboxes of public officials;	61 640
6	cyber incidents regarding the compromise of e-mail accounts of officials and public institutions in the Republic of Moldova;	46
7	attempts to attack the availability of web services;	894 295
8	attempts to misuse various web application vulnerabilities;	96 583
9	attempts to guess the password of applications installed on web servers;	83 096
10	cyber alerts registered to the government telecommunications network.	360

Source: Prepared by the authors based on the data provided by the "Service of information Technology and Cyber Security"

During the analyzed period, several attempted cyber attacks were registered at the national level, characterized by various attack methods and technologies aimed at the government IT infrastructure. The attempts were aimed at obtaining unauthorized access to the telecommunications system of the public administration authorities, characterized by the following types of cyber attacks:

– *Phishing attacks* – social engineering method used to manipulate with the purpose of disclosing sensitive confidential information, most often used for electronic mail by sending messages;

– *DDOS attacks* (Distributed Denial-of-Service) – attempts are made to disrupt web traffic with excessive HTTP requests, with the aim of causing the inaccessibility of resources for a period of time;

– *SMTP attacks* – attack to international resources (brute-force requests);

– *LFI type attacks* – is an exploit of a vulnerability commonly found in PHP-based websites and is used to affect web applications;

– *RDP brute force attacks* – a method to hack multiple accounts by selecting a username and password;

– *SQL Injection attacks* – is a code injection technique that is based on injecting arbitrary SQL code into the query;

– *Malicious programs (malware)* – a type of software designed to damage or infiltrate a computer, or damage or infiltrate entire computer networks, without the consent of the respective owner;

– *Copyright infringement* – unauthorized use of materials protected by copyright law.

Table 3. *The category of incidents that affected the corporate cyberspace*

Name	Description
Compromised information	Destruction, corruption or disclosure of sensitive information.
Compromised asset	They are assets infected with malware, where an attacker actively controls the information resource (eg workstation, network device, application, user account).
Unauthorized access	Gaining unauthorized logical or physical access to the network, system, application, data or other information resources.
Malicious code	Infecting an operating system or application with a malicious code-based entity (malware).
Distributed Denial of Service	An attack that affects the normal functionality of networks, systems or applications by unavailability of resources/blockage of services
Phishing techniques	Using deception technologies via e-mail or a fraudulent website to divulge sensitive information.
Illegal activity	IT incident involving law enforcement as a countermeasure
Incorrect handling	The acceptable rules of use of the information resource are violated.
Collected and processed alerts on some government vulnerabilities	

Source: Prepared by the author based on the data provided by the "Service of Information Technology and Cyber Security"

Based on the analysis carried out on the basis of the data provided by the "Service of Information Technology and Cyber Security", it follows that computer-related threats to cyberspace have diversified. At the same time, evolutionary trends are evident, both from a quantitative perspective and from the perspective of the reflected technical complexity.

The approach to the vulnerabilities and risks associated with an IT society

Computer crime represents a negative social phenomenon characterized by a set of criminal activities in which computer data and/or computer systems constitute a tool for committing crimes or an object of crimes (Ioniță, 2013).

The cross-border nature of computer crimes makes the implementation of the given type of crimes difficult for a state because proving the facts requires obtaining information and data from the competent structures of several states, the given procedure being slow and difficult, because the criminals benefit from:

- Obtaining large material gains in a short time;
- Easy access to modern equipment that allows the performance of activities related to computer crime;
- The possibility of rapid movement from one territory to another, including interstate, of members of groups in the field of computer crime, they being difficult to identify by the authorities;
- Some victims do not want to divulge information about the hacking of computer systems for fear of negative, damaging publicity or fear of public embarrassment or losing their clients.

Security risks have given birth to many specialized IT products, reaching a subfield of activity in the field of electronic computers, computer networks and a whole corresponding literature (Dobrinoiu, 2006).

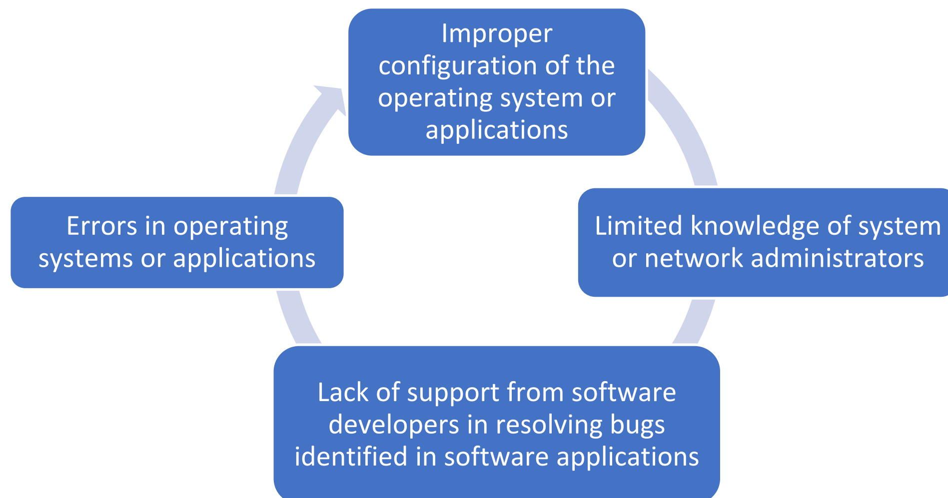
The knowledge determined by computerization will become a "weapon" of defense against the risks, of the new vulnerabilities that will certainly appear in society in the coming decades.

Cyber attacks on the information networks of any country can have consequences, such as:

- interruption of the operation of some basic components;
- triggering the loss of income and intellectual property;
- damage and loss of human lives (*Intelligence Magazine).

The cancellation of such attacks requires the realization of harsh actions that still do not exist today, if it is desired to reduce vulnerabilities and prevent/decrease the strength of the capabilities directed against critical infrastructures.

Figure 3. *The vulnerabilities of the computer system*

Source: Prepared by the authors

The vulnerabilities and risks of the information society are to be addressed through the prism of the new cyber dimensions specific to them, the most significant aspects that must be taken into account being:

– major dependence on communication systems and computer systems;
– increasing the vulnerability of critical IT infrastructure systems to the diversification of the possibilities of causing classic physical damage;
– the increasing complexity of technical systems and their interdependencies;

Vulnerability is a weakness of a hardware or software system that allows unauthorized users to gain access to it (Mihai&Petrică, 2014).

Currently, any public or private entity that uses computer systems can become the target of a computer attack. Thus, it becomes increasingly important to address the greatest risks regarding the vulnerability of computer data and computer networks.

At the same time, it is necessary to mention that the global and regional situation of the Republic of Moldova is such that if quick and effective steps are not taken to respond to the challenges created by the developments in the IT space, we risk being guided, led, manipulated – without knowledge of this fact and against our will, and if necessary – and destroyed (social and political cohesion, peace and understanding in society, critical infrastructure, objects of national security and defense, public order bodies). For these reasons, it is urgently necessary that measures be taken at the national level in the following directions:

– Foundation of a CERT (Computer Emergency Response Team) institution at the level of each corporate organization. The need to connect to a national level CERT as a regional point of contact. The institution will cooperate with CERT-type structures that operate within public or private national or international authorities, respecting the competences of other authorities and public institutions with attributions in the field according to the law.

– Creation of a national group of key experts from the public and private sector for the development and implementation of the National Information Security Strategy in the context of IT defense.

– Until the identification of funding sources for the creation of a national CERT, CERT-GOV-MD which is created within the IP “STISC” and to take over the prerogatives of a national CERT by developing the existing capabilities. Respectively, to be the national point of contact for reporting IT security incidents from local bodies, disseminating security alerts received from international partners to all network and IT system operators, coordinating Internet user awareness

campaigns on the dangers in the environment online etc. For this, however, we consider it opportune to start some steps by CERT-GOV-MD in the sense of the elaboration of a normative act that provides for the competences and the fulfillment of the tasks, the operationalization terms, the funding sources of CERT-GOV-MD as a national CERT.

– Foundation of a National Alert and Information System, as the main working tool of CERT-GOV-MD through which we will be informed about computer security incidents in real time. The data collected through this system would aim to manage security incidents as a result of the automated retrieval of information from both internal and international partners and their transmission to the owners of suspected IT systems, could be used to analyze the IT space of the Republic of Moldova. This data will come from own sources, through the installation of sensors in networks, as well as from international partners that monitor malicious actions on the Internet and, as a third source, from Internet users who report the occurrence of computer security incidents.

– In order to reduce the rate of cyber attacks, it is recommended to allocate sufficient human and financial resources to investigate computer attacks with the use of malware.

– Informing the public through various informational channels about the ways to prevent attacks on computer data and networks, as well as about new phenomena at the national level.

Conclusions

Cyber space represents an essential resource for states, from a political, diplomatic and military point of view. Cyber weapons can represent an opportunity for both developed and developing states that do not have sufficient traditional military capabilities to engage in asymmetric confrontations with stronger states. This is due to the relatively low logistical cost (compared to classic weapons), where the human factor is the most precious and expensive element.

Cyber attacks on the information networks of any country can have serious consequences, such as: interrupting the functioning of some key components, causing the loss of income and intellectual property or even the loss of human lives. Determining and ending informational attacks requires the implementation of strict measures that do not currently exist, if it is desired to reduce vulnerabilities and prevent or diminish the strength of capabilities directed against critical infrastructures.

Reducing the use of information technologies with criminal intent can be carried out through the following measures:

– establishing partnerships with the private sector in the conception of continuous analysis and synthesis of the uncertainty of software products and hardware equipment;

– the identification of new trends in the monitoring of information technologies that contribute to the commission of cybercrimes;

– Strengthening international cooperation in order to detect users in Darknet, I2P and Freenet.

One of the solutions related to ensuring cyber security concerns the anticipatory perspective of developing strategies to combat and prevent the aggravation of the cyber threat, through the initiative to define and conceptually limit the notions specific to cyber space. Thus, in order to develop the information space under the conditions of globalization and the free circulation of information and to ensure a protection system in the Republic of Moldova, the Information Security Strategy for the years 2019-2024 was adopted.

Safety matters and paying attention to cyber security is essential. Vigilance is essential.

Bibliography

Dobrinoiu, M. (2006), *Infracțiuni în domeniul informatic*, Editura C. H. Beck, București 74 p. ISBN: 978-973-115-607-1.

Hutchins E. M., Cloppert M. J., Amin R. M. (2010), *Intelligence-Driven Computer Network Defense Informed by Analysis of Adversary Campaigns and Intrusion Kill Chains*, Lockheed Martin Corporation, 172 p. ISBN: 978-1-1908272-08-9.

Ioniță, G. I. (2013), *Infracțiuni din sfera criminalității informatice*, Editura Pro Universitaria, București, 112 p. ISBN: 978-606-647-909-7.

Lowry, S. M., Benjamin, P. (2019). *"Breaking Bad in Cyberspace: Understanding why and how Black Hat Hackers Manage their Nerves to Commit their Virtual Crimes"*. Information Systems Frontiers. 23 (2): 329–341. doi:10.1007/s10796-019-09949-3. ISSN 1387-3326.

Miha I. C., Giurea L. (2014), *Criminalitatea informatică. Ediția a II-a, îmbunătățită și adăugită*, Editura Sitech, 100 p. ISBN 978-606-11-4363-4;

Mihai I. C., Petrică G. (2014), *Securitatea informațiilor. Ediția a II-a, îmbunătățită și adăugită*, Editura Sitech, 39 p. ISBN 978-606-11-4364-1;

Revista Intelligence, „*Război hibrid și atacuri cibernetice*": http://intelligence.sri.ro/razboi-hibrid-si-atacuri-cibernetice/.

Serviciul Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică._https://stisc. gov. md/ro/republica-moldova-clasata-pe-locul-53-raportul-indicele-global-cybersecurity-2018.

Thompson, J., Uchechukwu, U. K., Okorie A. B., Emmanuel E., Egidi, E. J., James, A. O., Nnana, O. O., Juachi, E. M. Ginikanwa, N. R. (2022). Cyberspace, Black-Hat Hacking and Economic Sustainability of Corporate Organizations in Cross-River State, Nigeria". SAGE.

Capitolul 17 – DIRECȚII ȘI METODE DE PERFECȚIONARE A MANAGEMENTULUI CALITĂȚII SERVICIILOR BANCARE ÎN ȚĂRILE TRANSFRONTALIERE

Chapter 17 – DIRECTIONS AND METHODS FOR IMPROVING THE QUALITY MANAGEMENT OF BANKING SERVICES IN CROSS-BORDER COUNTRIES

Ada ȘTAHOVSCHI[1],
Olesea BUCUCI[2],
Marilena DONCEAN[3]

Abstract

In this article the author analyzed the problems and strategy of the quality management of banking services and products under the conditions of European integration. In cross-border countries, this problem is very little studied and is often treated formally, but with the intensification of banking competition, the establishment of an efficient product quality management system becomes more and more relevant. In order to carry out the study, the views of different specialists in the field of the quality of banking products were examined.

Banking globalization is achieved not only geographically, globally but also structurally; the major international financial groups being true conglomerates that include, besides banks, insurance or reinsurance companies, investment or retirement funds, capital market activities, leasing, capable of providing so-called integrated financial services. In our view, European integration will reorient the work and management of large banks, as they will have to face the competition with major European financial groups.

The increase in the number of banks has led to the development of competition and to the awareness of aspects related to the quality of banking services offered on the market, so that not only the quality desired and achieved by the bank, but also the quality perceived by the customer, is taken into account. Banking services are among those with a low degree of customization possibilities (due to the nature of the goods and services). A distinction can be made between quality as a consequence of service characteristics and quality as a consequence of the absence of errors in the provision of services.

As far as small banks are concerned, it will be necessary to merge or acquire them, and even bankrupt if they do not move towards a niche market with a very well-trained clientele. We find that the acquisition or merger is the only solution for small banks. We appreciate that weaker banks show that they have no financial strength, and in the future these institutions will either merge or be taken over.

Keywords*: banking management; banking system; banking services and products, banking globalization; the quality of banking services*

JEL: *G20, G21, G22*

Introducere

Globalizarea bancară se realizează nu numai geografic, la scară planetară, dar și structural; marile grupuri financiare internaționale fiind adevărate conglomerate care includ, pe lângă bănci, societăți de asigurare-reasigurare, fonduri de investiții ori de pensii, activități pe piața de capital, leasing, capabile să ofere așa-numite servicii financiare integrate.

Banca, sub denumirea ei cea mai recentă de „instituție de credit”, devine – de fapt – o megabancă sau o instituție de credit extrem de diversificată. Succinta prezentare de mai sus arată că procesul globalizării bancare a devenit o realitate esențială a zilelor noastre, care exercită o influență extrem de puternică nu numai asupra economiei, ci asupra lumii contemporane.

Un studiu cu privire la amploarea globalizării industriei bancare constată că două treimi din firmele multinaționale studiate alegeau o bancă cu sediul central în țara gazdă și mai puțin de 20% dintre ele alegeau o bancă din țara lor de origine. Filialele companiilor multinaționale preferă

[1] Conf. univ. dr., Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova astahovschi@gmail.com.
[2] Lector universitar Universitatea Pedagogică Ion Creangă, Chișinău, Republica Moldova.
[3] CS III dr., Academia Română, Filiala Iași, Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”, doncean_m1967@yahoo.com.

să folosească serviciile unei bănci care cunoaște piața locală, cultura, limba și reglementările locale, mai degrabă decât bănci care sunt familiare cu condițiile de pe piața țării de origine. Aceasta sugerează că extinderea globalizării va rămâne limitată. Totuși, în țările cu nivel scăzut de dezvoltare financiară, multinaționalele, preferă să lucreze cu bănci din țările lor de origine sau cu bănci globale, decât cu bănci locale.

În Europa, cea mai mare piața bancară din lume, eforturile au fost canalizate spre crearea unei piețe unice bancare. Primul pas a fost făcut în 1977, prin adoptarea Primei Directive de Coordonare Bancară, care a definit conceptul de Instituție de credit și a precizat condițiile necesare pentru acordarea autorizației în domeniul bancar (Butulescu, 2012). A Doua Directivă de Coordonare Bancară, adoptată în 1988/89, promova Licența unică bancară, prin recunoașterea reciproca, de către țările membre, a sistemului fiecăreia de autorizare și supraveghere bancară.

Creșterea numărului de bănci a dus la dezvoltarea concurenței și la conștientizarea aspectelor referitoare la calitatea serviciilor bancare oferite pe piață, astfel încât să se ia în calcul, nu numai calitatea dorită și realizată de bancă, dar și calitatea percepută de client.

Serviciile bancare se află printre cele cu un grad redus al posibilităților de personalizare (prin natura bunurilor și serviciilor). Se poate face o distincție intre calitatea ca și o consecință a caracteristicilor serviciilor și calitatea ca și o consecință a lipsei erorilor în cazul prestării serviciilor (Ștahovschi, Butulescu 2013).

Strategia managementului calității serviciilor bancare

In opinia noastră, integrarea europeană va reorienta activitatea și managementul marilor bănci, deoarece acestea vor trebui să facă fată competiției cu marile grupuri financiare europene. În ceea ce privește băncile mici, va fi necesar ca acestea să fuzioneze sau să fie achiziționate, putând chiar să falimenteze în cazul în care nu se vor orienta spre o nișă de piață cu o clientelă foarte bine specializată (Ștahovschi, Butulescu, 2010, p. 157).

Constatăm că achiziția sau fuziunea sunt singurele soluții pentru băncile mici. Apreciem că băncile cu rating mai slab arată că nu au forță financiară, iar în viitor aceste instituții fie vor fuziona, fie vor fi preluate. Concurența bancară și intrarea pe piață a unor bănci străine puternice, obligă băncile mici și nu numai pe acestea, să găsească sursele de finanțare pentru susținerea unor planuri de investiții majore pentru dezvoltarea sistemelor IT, înființarea de subsidiare (asigurări, leasing, microcredit, factoring), dar și pentru extinderea rețelei (Ștahovschi, Gribincea, 2010).

În condițiile întreținerii fără precedent a concurenței între băncile comerciale, apar și se agravează, atât problema menținerii clientelei existente, cât și cea a obținerii de noi clienți, în paralel cu necesitatea realizării unui anumit nivel al cifrei de afaceri, a eficienței și a profitului activităților instituțiilor bancare. Singura cale posibilă de soluționare simultană și eficace a tuturor acestor probleme constă în *creșterea încrederii* acestor clienți potențiali în calitatea produselor și serviciilor sau proceselor unei anumite bănci.

Luând în considerație cele menționate mai sus, ar fi de dorit ca și băncile să-și orienteze activitatea către client. În plus, ținând seama de tendința manifestată de tot mai mulți clienți și conform căreia aceștia doresc pachete de servicii financiare complete, vor fi tot mai numeroase băncile care vor oferi servicii integrate.

Lansarea unui produs nou pe o piață bancară nesigură și cu un consum mult mai ridicat este o provocare care poate costa scump instituțiile bancare. Pe de alta parte, curajul de a risca, atunci când majoritatea competitorilor ezită să investească, poate atrage încasări spectaculoase și îți poate conferi o poziție sigură pe piața bancară. Pentru a reuși acest lucru, curajul nu este totul.

Produsul bancar pe care îl lansezi și prețul pe care îl ceri sunt două criterii vitale pentru viitorul afacerii, astfel ca acestea trebuie raportate atât la noile reguli pe care le impune piața, cât și la cerințele mult mai severe ale consumatorilor (Ștahovschi, Butulescu, 2013, p. 236).

Prețul corect al unui produs bancar este exact cel pe care consumatorul este dispus să îl ofere. Stabilirea prețului pentru un produs bancar nou reprezintă un proces, ce presupune analizarea unei serii întregi de factori-cheie, precum (Ștahovschi, Butulescu, 2010, p. 157): *segmentul de piață; concurența; comportamentul consumatorilor*; *calitatea produsului pe care îl oferi*.

Lansarea unui produs bancar nou poate fi însă, chiar și pentru marile companii, o provocare serioasă când vine vorba de cota de piață și consolidarea brandului creat, astfel că nu de puține ori produsele noi lansate au fost adevărate eșecuri pentru multe dintre ele. Pentru a evita acest lucru trebuie să convingi consumatorii să încerce produsul tău și să îl cumpere, însă prețul este un aspect important pentru ei.

Calitatea produselor bancare reprezintă un element important al sistemului de gestiune a relațiilor dintre bancă și clienții săi, precum și a competitivității și profitabilității instituției bancare. Din punct de vedere a managementului băncilor, calitatea produselor oferite de bănci este realizată prin respectarea legislației bancare, a normelor prudențiale impuse de Băncile Centrale, a cerințelor standardelor internaționale privind calitatea serviciilor financiare și reglementările interne ale instituțiilor financiare.

Implementarea sistemului de management al calității în sistemul bancar din țările din zona transfrontalieră conform cerințelor standardelor ISO 9001:2008 trebuie de început cu formarea unui Sistem de Management al Calității în bancă, de elaborat și de implementat politici și proceduri aferente proceselor ce țin de acest sistem și de produsele certificate. Una dintre cele mai importante etape ale implementării o constituie aprobarea Declarației de Politică în Domeniul Calității.

Însă deseori calitatea produselor bancare este afectată de unele probleme tehnice, cum ar fi apariția riscurilor legate de utilizarea unor mijloace tehnice (internetului, telefoniei mobile), probleme legate de funcționalitatea produselor bancare.

Metode și tehnici pentru stimularea realizării noilor produse și servicii bancare

Pe piața financiar-bancară europeană se practică următoarele metode care vor ajuta la vânzarea noilor produse bancare, fără ca, banca sau clienții acesteia să fie în dezavantaj (Ștahovschi, Butulescu, 2013, p. 236-237):

– **Evaluarea condițiilor de pe piață și identificarea unei metode profitabile**, dar competitive, pentru stabilirea prețului reprezintă o tehnică esențială pentru a asigura viitoarele încasări. Stabilirea prețului corect trebuie să țină cont, mai întâi de toate, de competitori, de perspectivele pe care le oferă piața, precum și de costurile reale. Înainte de a stabili un preț, trebuie analizată piața concurențială, nu doar prețul pe care îl cer competitorii, ci și facilitățile pe care le oferă aceștia consumatorilor. In acest fel, vom afla pentru ce fel de servicii și cât este dispus să plătească viitorul cumpărător pentru un produs bancar similar pe care îl vom lansa;

– **Regula principală în afaceri** spune că nu este bine să procedezi ca adversarii tăi, dar este „sănătos” să te inspiri din ce fac ei bine și să eviți să preiei ce fac prost. Poți învăța multe doar analizând produsele bancare oferite de ei;

– **Pentru ați defini poziția pe piață**, este important să decizi dacă alegi să oferi un produs bancar superior celui realizat de competitori, sau dacă te limitezi la a oferi aceeași calitate pentru beneficii, evident, mai mici. Identificarea corectă a nișei de piață spre care tinzi te va ajuta să

stabilești prețul de referință și să obții informațiile esențiale despre costul real al produsului pe care urmează să îl promovezi pe piața bancară;

– **Oferta inițială de preț.** Lansarea unui produs nou pe piața bancară provoacă diferite reacții în rândul consumatorilor, astfel ca unii vor fi tentați să îl cumpere, în timp ce alții vor ezita să îl testeze. Succesul unei promovări este influențat și de poziția pe care societatea bancară o ocupă pe piață, sau de modul în care este solicitată de clienți, iar pentru a deține acest atu în fața competitorilor, înseamnă să păstrezi aceeași calitate și valoare a produselor, și pe care să le îmbunătățești constant. Astfel, dacă societatea bancară este lider pe piață sau produsele ei sunt specifice, destinate unei nișe de piață ale cărei cerințe le satisface foarte bine, aceasta poate practica și prețuri mari. In cazul în care societatea bancară nu are o poziție privilegiată în piață, este de preferat, spun specialiștii în marketing, să își orienteze strategia de preț astfel încât prețul să fie mai mic decât al concurenților;

– **Oferă clienților tăi un motiv să încerce noul tău produs bancar.** Pentru a stimula încrederea consumatorilor într-un produs nou, îi poți oferi inițial la un preț mai mic și într-o formă mai simplă. Odată ce ai câștigat proprii clienți poți crește și prețul, pe lângă beneficiile suplimentare aduse. Pentru a păstra același interes din partea consumatorilor, specialiștii în marketing recomandă ca produsele noi să fie oferite în stocuri limitate, ceea ce va permite apoi și majorarea prețului, fără riscul de a îndepărta clienții. Dacă produsul bancar este căutat, iar cererea mare, și prețul stabilit poate fi mai mare;

– **Analizează cererea, costul și profitul.** Orice producător știe că prețul de referință se stabilește în funcție de costurile directe și indirecte care intervin la realizarea acestuia. Pentru a salva bugetul societății bancare și a asigura un profit bun afacerii, prețul trebuie fixat întotdeauna mai sus de costurile de producție și cele cu forța de muncă, însă nu cu mult. O societate bancară poate vinde pe termen scurt produse cu un preț mai mic decât costul, în scopul de a crește rapid vânzările sau de a-și crește cota de piață, dar nu poate supraviețui pe termen lung fără a obține profit;

– **Ține cont de costurile suplimentare.** De asemenea, producătorul trebuie să aibă în vedere faptul că există costuri fixe, care sunt constante indiferent de numărul produselor bancare fabricate și vândute, și costuri variabile, care cresc direct proporțional cu numărul de produse fabricate și vândute. Dacă produsul se vinde direct, prin forțe de vânzare, precum agenți sau reprezentanți de vânzări, firma are control direct asupra prețului la consumator; dacă însă produsul trece prin mai multe firme intermediare, prețul poate ajunge la consumator cu un preț de până la de trei ori mai mare decât prețul cu care îl vinde banca, ceea ce va influența în mod negativ vânzările.

Evoluția managementului în general este influențată de o multitudine de factori, dintre care pot fi menționați: influențele mediului asupra activității bancare; punctele slabe sau limitele teoriilor manageriale; dificultățile managementului, care implică o cercetare continua pentru găsirea de noi tehnici și remedii. Managementul bancar se realizează eficient numai în condițiile existenței unor sisteme informatice performante. Sistemele informatice bancare, de la cele de prelucrare a informațiilor până la cele pentru top-manageri, au devenit un capitol important pentru managementul bancar de toate tipurile – operativ, tactic și strategic.

Realizarea unor sisteme informatice performante a devenit o activitate importantă nu numai pentru specialiștii din informatică, ci și pentru specialiștii bancheri. A apărut în acest scop o gamă cuprinzătoare de metodologii, metode, tehnici, proceduri, standarde și instrumente care îmbină cunoștințele monetar-bancare cu cele din domeniul științei calculatoarelor, comunicațiilor, managementului, matematicilor aplicate ș.a.

Concluzii

Informatizarea activităților bancare s-a dezvoltat puternic, printr-o infrastructură arhitecturală de cea mai recentă generație. Pe baza sistemelor informatice moderne s-au introdus noi și eficiente sisteme de tranzacții bancare, încasări și plăți, de management rațional bancar.

Managementul unei instituții bancare reprezintă procesul de conducere și administrare a acesteia cu o informatică performantă, pentru utilizarea resurselor de care dispune în scopul maximizării obiectivelor organizaționale și depășirii limitelor provenite din mediul extern. Managementul activelor și pasivelor bancare constă, pentru o bancă, în determinarea unei situații ideale exprimate prin dimensiune și structură, precum și în luarea deciziilor ce-i permit să atingă această situație ideală.

În strânsă legătură cu dezvoltarea tehnologiei informației și comunicațiilor, în ultimii douăzeci de ani s-au dezvoltat și o serie de aplicații care au adus banca mai aproape de client și sunt astăzi cunoscute sub denumiri ca „bancă la domiciliu” sau „bancă la distanta”. În ultimii ani s-au dezvoltat și în sistemul bancar autohton asemenea servicii, sub diferite forme și denumiri: home banking; Internet banking; telephone banking; on-line banking.

Evident, o condiție de îndeplinit de către furnizorul de servicii este să asigure o flexibilitate mai mare pentru clienți. Din punctul de vedere al băncii, costurile scad cu fiecare nou client care utilizează serviciul, degrevează salariații băncii de o serie de operațiuni de rutină și le permite să se concentreze pe alte servicii/priorități sau spre alți clienți, care vor fi serviți mai prompt; în perioada următoare este de așteptat ca oferta în domeniu să se generalizeze la toate băncile românești.

Deși curentul european indică în mod clar că majoritatea sistemelor bancare dezvoltate se îndreaptă spre o universalizare a operațiunilor, totuși peisajul bancar românesc s-a îmbogățit în ultima perioadă cu câteva bănci care intră în categoria celor specializate.

Politicile de marketing vor viza o îmbunătățire a calității serviciilor și o reconsiderare a relațiilor cu clienții. Astfel, va crește complexitatea pachetelor de produse și servicii integrate, băncile vor acorda credite în volum din ce în ce mai mare si în forme tot mai variate și mai flexibile, pe perioade tot mai lungi. Din perspectiva îmbunătățirii relațiilor cu clienții, băncile vor face eforturi sporite de creștere a gradului de implementare a principiilor de etică bancară, vor dezvolta serviciile de private banking (servicii pentru clienți importanți) și vor dezvolta rețele de consilieri financiari independenți.

Bibliografie

Butulescu, V. (2012). Rentabilitatea implementării unor noi servicii bancare pe piața financiar-bancară din România. În *Studia Universitatis* (Chișinău: USM), *7*(57), 136-145.

Council of the European Communities. (1977). Directive 77/780/EEC of 12 December 1977. *Official Journal of the European Communities*, L 322, 30-37. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A31977L0780. Accesat la 28.08.2023

Standardul internațional *ISO 9001:2008*. https://www.iso.org/standard/46486.html Accesat la 24.08.2023.

Ştahovschi A., Butulescu, V. (2010). Impactul globalizării asupra organizării gestiunii serviciilor și produselor bancare. În: *Anale ULIM,* Chișinău, vol. 10, p. 156-169.

Ştahovschi A., Butulescu V. (2013). Creativitate, inovare și alternative strategice din experiența internațională – factori de succes în sectorul serviciilor bancare. *Simpozionul internațional științifico-practic* «Băncile în economia concurenței, incertitudinii, inovării și integrării». Chișinău: ASEM – BNM, p. 235-242.

Ştahovschi A., Gribincea A., Butulescu V. (2010). *Organizarea managerială a serviciilor și produselor bancare a României în perioada pre și post aderării la Uniunea Europeană*. Chișinău: ULIM.

Ştahovschi A., Soltan (Spînu) A., Dima Gheorghița. (2012). *Aspecte ale reglementării activității bancare*. București: Editura Semne.

SECȚIUNEA IV.
Sustenabilitate

Capitolul 18 – EXPLORAREA ABORDĂRILOR EXPERIENȚIALE ÎN LOGISTICA VERDE: O ANALIZĂ A CELOR MAI BUNE PRACTICI ÎN ORGANIZAȚIILE DE SUCCES

Capitolul 19 – ROLUL EXTERNALITĂȚILOR ÎN SUSTENABILITATEA ECONOMICĂ

Capitolul 20 – DEZVOLTAREA DURABILĂ ȘI AMPRENTA ECOLOGICĂ GLOBALĂ: CARACTERISTICI ȘI PARTICULARITĂȚI

Chapter 18 – EXPLORING EXPERIENTIAL APPROACHES IN GREEN LOGISTICS: AN ANALYSIS OF BEST PRACTICES IN SUCCESSFUL ORGANIZATIONS

Chapter 19 – THE ROLE OF EXTERNALITIES IN ECONOMIC SUSTAINABILITY

Chapter 20 – SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND THE GLOBAL ECOLOGICAL FOOTPRINT: CHARACTERISTICS AND PARTICULARITIES

Capitolul 18 – EXPLORAREA ABORDĂRILOR EXPERIENȚIALE ÎN LOGISTICA VERDE: O ANALIZĂ A CELOR MAI BUNE PRACTICI ÎN ORGANIZAȚIILE DE SUCCES

Chapter 18 – EXPLORING EXPERIENTIAL APPROACHES IN GREEN LOGISTICS: AN ANALYSIS OF BEST PRACTICES IN SUCCESSFUL ORGANIZATIONS

Elena CARP[1],
Laura VULPE[2]

Abstract

Becoming a significant topic in the modern world, today green logistics represents a new direction of development opportunities for organizations by playing a fundamental role and providing the necessary tools that ensure the integration of economic, social, and environmental benefits. Being one of the main components of sustainable development, green logistics involves the application of modern logistics technologies and equipment to reduce pollution and increase the efficiency of the use of logistics resources in organizations. This study explores experiential approaches to green logistics by analyzing best practices in successful organizations. The purpose of the study is to highlight green logistics practices in terms of social, environmental, market, and financial performance. Moreover, it outlines the effects of benefits of the three dimensions of sustainable development. The study is based on a comparative analysis of functional and systemic approaches to solving green logistics problems and their environmental impact. The study utilizes data collected from successful companies that succeed through various tools to ensure their financial performance with green logistics implications without negative impacts on society and the environment. By exploring experiential approaches to green logistics, we discovered that it is possible to promote and implement sustainable logistics practices and improve its performance. Therefore, the research results indicate that green logistics practices have a significant positive influence on the success of companies, helping them to identify an economic, social, and environmental balance.

Keywords*: green logistics, sustainable development, logistics technologies, sustainability, logistics resources, economic benefits, economic equilibrium, financial performance****.***

JEL*: M14, Q01, Q51*

Introducere

În explorarea cunoștințelor de logistică verde, constatăm tot mai mult beneficiile practice ale acesteia care prind un contur tot mai evidențiat în activitățile organizațiilor de succes. Astăzi, cu ajutorul unor tehnologii logistice avansate, dar și a echipamentelor moderne companiile reușesc să obțină performanțe financiare, de piață, sociale și de mediu. Când vorbim despre logistica durabilă în cadrul companiilor, înțelegem sustenabilitatea care poate fi implementată prin diferite moduri și care poate conduce la minimizarea impactului asupra mediului al practicilor implicate în procese. Logistica verde poate fi o provocare dar și un risc pentru companii atunci când începem să integrăm practicile de logistică durabilă în strategia de afaceri. Chiar dacă sunt puține dovezi empirice privind motivațiile din anumite perspective ale practicilor de logistică verde și a performanței de mediu, acest studiu impulsionează cercetarea ulterioară a altor aspecte teoretice și practice de logistică verde care să explice clar rolul și contribuția acesteia în contextul dezvoltării durabile.

Scopul lucrării constă în reliefarea celor mai bune practici de logistică verde aplicate de companii de succes, care au înregistrat performanțe ce le-au asigurat beneficii în condiții incerte reușind să-și creeze o valoare durabilă prin menținerea unui echilibru între eficiența economică și

[1] Asistent universitar, doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, carp.elena16@gmail.com.
[2] Studentă, Universitatea de Stat din Moldova, lauravulpe9@gmail.com.

de mediu, să-și minimizeze impactul negativ asupra mediului dar și să contribuie la bunăstarea societății.

Metodologia cercetării include abordări teoretice și practice privind logistica sustenabilă, achiziții durabile, transport ecologic, distribuție și livrare ecologică, fiind utilizate metode universale și specifice de cercetare științifică, precum ar fi metoda de analiză și sinteză, dialectică, observația, sinteza teoretică, inducția și deducția, comparația.

Rezultatele cercetării

Într-un mod surprinzător constatăm astăzi o interacțiune intensă dintre logistica verde și dezvoltarea durabilă, fapt confirmat din partea mai multor cercetători academicieni, economiști de mediu, oficialităților guvernamentale, organizațiilor, factorilor de decizie și guvernelor. Studiul logisticii verzi provoacă explorarea mai multor laturi ale sustenabilității în ce privește inovațiile și ecologizarea activităților companiilor care depun un efort considerabil ca să protejeze mediul prin controlul efectelor negative externe ale sarcinilor logistice.

În acest context, în cercetare ne-am propus analiza mai multor companii din diferite domenii de activitate care, aplicând practici logistice verzi eficiente au înregistrat rezultate scontate și au contribuit prin măsurile ce le-au întreprins la reducerea impactului negativ asupra mediului oferind beneficii sociale și de mediu. Putem afirma că aceste companii prin strategiile logistice implementate, prin instrumentele utilizate și prin politica adoptată, au identificat corect abordarea integrată a gestionării energiei, materiilor prime, deșeurilor, emisiilor în mediu, zgomotului, vibrațiilor, incidentelor de mediu, conformității cu legislația de mediu, bazându-se pe trei elemente fundamentale: responsabilitate (cine?), mijloace (cum?) și termene (când?). De fapt, prin aplicarea practicilor logistice verzi, companiile au urmărit și obținut:

- recunoașterea preocupării pentru problemele de mediu;
- reducerea efectelor negative asupra mediului rezultate din activitățile realizate;
- asigurarea responsabilității față de mediu în relațiile cu clienții și partenerii;
- demonstrarea angajamentului în ceea ce privește obținerea/îmbunătățirea performanțelor de mediu;
- protecția mediului;
- atingerea unei certificări de mediu;
- conformarea cu politicile, strategiile, scopurile și obiectivele de mediu;
- respectarea legislației de mediu;
- demonstrarea responsabilității față de mediu pe piața națională și internațională.

Prima companie care reflectă o abordare experiențială a logisticii verzi și confirmă o practică ecologică de succes este Coca-Cola HBC (Hellenic Bottling Company). Fiind unul dintre cei mai mari îmbuteliatori și distribuitori de produse ale The Coca-Cola Company, aceasta operează în mai multe țări, în principal în Europa, și este responsabilă de producerea, ambalarea, distribuirea și comercializarea unei game largi de băuturi nealcoolice, inclusiv a diferitelor mărci Coca-Cola, precum și a altor băuturi precum sucuri, apă, băuturi energizante și altele. Înființată în 1969 cu sediul central în Zug, Elveția, Coca-Cola HBC este listată la Bursa de Valori din Londra și are o cotație primară la Bursa de Valori din Atena. Este de remarcat faptul că rezultatele companiei înregistrate până în anul 2022 constituie o contribuție socio-economică importantă, acestea reprezentând următoarea situație (Ibrahim et al., 2018):

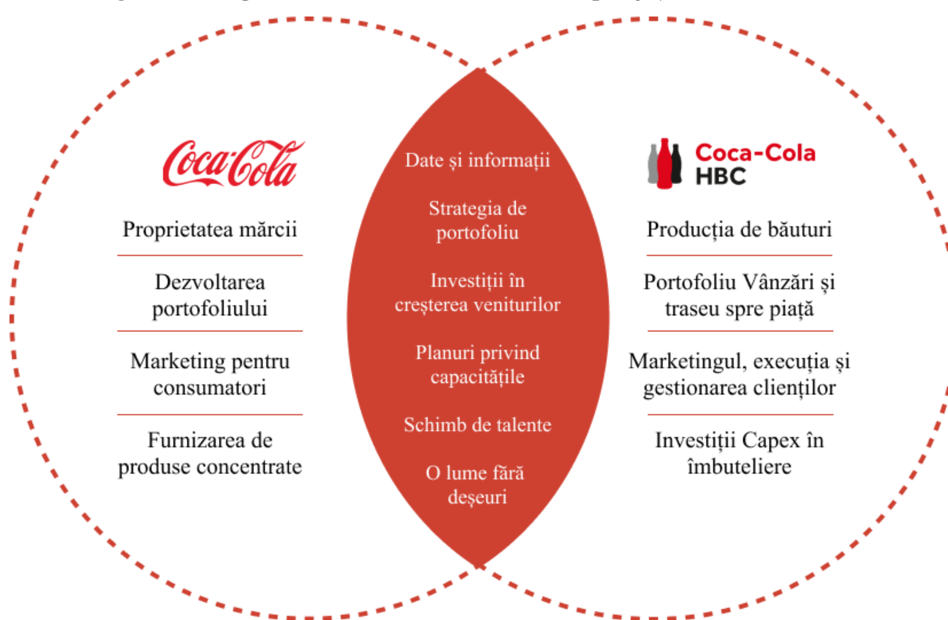
- 796, 942 ore de formare pentru angajații săi

- 1.7M clienți deserviți
- €1,015.2M costurile totale cu angajații
- 31,920 angajați în sistemul Coca-Cola pe piețele acesteia
- 320,311 locuri de muncă în întregul lanț valoric
- 548,835 – (2017-2021) numărul cumulat de tineri instruiți în comunitățile acestora
- 3,4 miliarde euro plătiți în taxe și impozite
- 11,5 miliarde euro creată în valoare adăugată în întregul nostru lanț valoric
- 16,200 furnizori care activează în întregul nostru lanț valoric
- >3,5 miliarde euro cheltuite cu furnizorii locali
- 715*M de consumatori potențiali reîmprospătați.

Așadar, integrând cele mai bune practici logistice verzi, compania a înregistrat rezultate scontate pe toate dimensiunile reușind să-și asigure performanțe sustenabile și beneficii de pe urma aplicării acestora.

Înainte de a reliefa practicile utilizate de companie, este necesar de menționat legătura Coca-Cola Company și Coca-Cola HBC, deoarece compania Coca-Cola deține, dezvoltă și comercializează mărcile sale cu consumatorul final, însă Coca-Cola HBC sunt responsabili de producerea, distribuirea și vânzarea acestor băuturi, iar acest lucru este reflectat de către autori în Figura 1.

Figura 1. *Legătura dintre Coca-Cola Company și Coca-Cola HBC*

Sursa: (Khan, 2019)

Coca-Cola HBC produce și distribuie anual peste 2 miliarde de cutii unitare din produsele sale în toată lumea. Prin urmare, lanțul său de aprovizionare joacă un rol central în afacere și este responsabil pentru achizițiile, planificarea, producția, ingineria și durabilitatea companiei. În toate procesele sale, compania se concentrează pe reducerea la minimum a impactului negativ asupra mediului luând în considerare sustenabilitatea în lanțul valoric – de la aprovizionarea cu materii prime și fabricarea produsului final până la distribuirea acestuia către clienții săi.

În acest context, Coca-Cola HBC a luat măsuri semnificative pentru a integra practici de logistică ecologică în operațiunile sale, punând accentul pe durabilitate și responsabilitate față de mediu. Aceste practici sunt:

1. ***Inovare pentru o aprovizionare cu energie regenerabilă***. În octombrie 2021, Coca-Cola HBC și-a luat angajamentul de a obține emisii nete zero în întregul său lanț valoric până în 2040. Pentru a realiza acest lucru, ei vor reduce emisiile directe la un nivel minim absolut și vor lucra în parteneriat cu furnizorii săi pentru a elimina cele 90% din amprenta de carbon care rezultă de la terți. Angajamentul său „Net Zero" este destinația finală a unei călătorii pe care au început-o deja cu mulți ani în urmă. Din 2010, au redus în mod constant emisiile de carbon și consumul de apă pe litru de băutură răcoritoare produsă. Pe măsură ce încearcă să reducă și mai mult emisiile de carbon, explorează toate tehnologiile energetice ecologice disponibile. Numai în 2019, au investit aproximativ 6 milioane de euro în proiecte de economisire a energiei în cadrul operațiunilor sale și au redus consumul de energie (măsurat pe litru de băutură produsă) cu 31%, iar consumul de apă cu 22% din 2010.

2. ***Schimbarea automată a liniei de producție***. Noile schimbări automate de linie reduc timpul de producție nefolositor și eliberează capacitatea de volum, extinzând efectiv capacitatea liniei de producție cu aproape 1% pe an. Aceste linii susțin serii mai mici de produse noi, ajutând să aprovizioneze segmente de piață de nișă și răspundă la schimbările rapide ale preferințelor consumatorilor.

3. ***Asistență expertă la distanță prin realitatea augmentată***. Datorită introducerii ochelarilor inteligenți cu realitate augmentată în fabricile sale de producție și în depozite, Coca-Cola HCB a reușit să ofere asistență de specialitate de la distanță pentru angajații săi. Un exemplu recent în acest sens a fost la Moscova, unde au pornit noua linie PET folosind această tehnologie (Niklas, 2021).

4. ***Vizite virtuale la uzine prin intermediul ochelarilor inteligenți tehnologia XAssist***. Tehnologia inteligentă XAssist a permis, de asemenea, efectuarea de vizite virtuale de la distanță în ceea ce privește calitatea, sănătatea, siguranța și mediul în fabricile sale din întreaga întreprindere, ceea ce s-a dovedit a fi de valoare în timpul închiderilor a pandemiei de COVID-19.

5. ***Sisteme avansate de planificare end-to-end.*** Dispun de sisteme de planificare avansate identice pe toate piețele, care permit obținerea de informații în timp real, coordonare între țări, optimizare și lucru la distanță din orice locație. Cabinele de pilotaj digitale permit analiza online a performanțelor, măsurători și monitorizarea tendințelor cheie din zona lanțului de aprovizionare. De asemenea, au investit și au implementat pe deplin un instrument avansat de optimizare a inventarului la mai multe ghișee. Acesta sprijină gestionarea riscurilor tot mai mari ale lanțului de aprovizionare din cauza incertitudinii economice, a așteptărilor clienților și a volatilității cererii. Îmbunătățirea inventarului în mai multe etape permite consolidarea nivelelor de servicii, optimizând în același timp capitalul de lucru. În domeniul prognozei cererii, vor introduce algoritmi de învățare automată pentru a îmbunătăți procesele de planificare comercială. Nivelul de acuratețe, transparență și reproductibilitate al acestei tehnologii se îmbunătățește continuu și compania intenționează să-și extindă capacitățile și instrumentele în acest domeniu pentru a avansa în optimizarea planificării de la furnizor la consumator, de la un capăt la altul [6].

Compania Coca-Cola HBC prioritizează calitatea și siguranța alimentară. De aceea, pe parcursul mai multor ani, a dezvoltat o cultură fermă a calității și siguranței alimentare în interiorul organizației, subliniind cu fermitate importanța menținerii încrederii consumatorilor. Această abordare se aplică extins prin deținerea companiei a certificărilor ce confirmă standardele: ISO 9001 (calitate), ISO 14001 (mediu) și ISO 45000 (sănătate și siguranță). Furnizorii de ingrediente

și ambalaje sunt, de asemenea, obligați să obțină certificarea FSSC 22000[3] pentru siguranța alimentară și să se conformeze Inițiativei Globale pentru Siguranța Alimentară (GFSI[4]) [6].

Coca-Cola HBC a implementat mai multe strategii de logistică ecologică pentru a spori sustenabilitatea în cadrul operațiunilor sale. Aceste strategii se aliniază cu angajamentul companiei de a-și reduce impactul asupra mediului. Una din cele mai importante programe principale reprezintă **„Misiunea sustenabilă 2025”** care cuprinde mai multe domenii de creștere a gradului de sustenabilitate prin implementarea logisticii verzi, care pot fi divizate în baza celor trei piloni ai durabilității logisticii verzi, și anume (McKinnon, 2022):

1. Aspectul social:

A. Nutriție, oameni și comunități

- Mai puține calorii în tot portofoliul SSD prin reducerea cu 25% a caloriilor la 100 ml de băuturi răcoritoare spumante.

B. Oameni și comunități

- Promovarea siguranței pentru forța de muncă existentă în cadrul companiei, realizată prin intermediul obiectivului – zero decese și reducerea ratei accidentelor (cu timp pierdut) cu 50%.
- Echitate între bărbați și femei, în ce privește completarea posturilor de conducere cu 50% ocupate de femei.
- Susținerea comunității pentru dezvoltare personală și profesională, strategie realizată și implementată pentru 10% dintre participanții din comunitate care se alătură programelor de dezvoltare a managerilor debutanți.
- Cooperarea Zero deșeuri ce presupune implicarea în 20 de parteneriate Zero Deșeuri (oraș și/sau coastă).
- Voluntariat în mărime de 10%, realizat de angajați care iau parte la diverse inițiative de voluntariat.

2. Aspectul economic

- Compania lucrează îndeaproape cu furnizorii săi pentru a îmbunătăți sustenabilitatea lanțului de aprovizionare. Acest lucru poate implica încurajarea furnizorilor să implementeze practici mai durabile și să reducă costurile de producție, ceea ce poate duce la economii de bani pe termen lung.

3. Mediu

A. Reducerea emisiilor

- Mai puține emisii în operațiunile logistice prin reducerea raportului emisiilor directe de carbon cu 30%;
- Mai puține emisii în punctele de vânzare ale clienților prin asigurarea cu 50% a frigiderelor mai eficiente din punct de vedere energetic;
- Mai multe energii regenerabile, utilizarea cu 50% mai multă energie utilizată din surse regenerabile și curate;
- Utilizarea a 100% energie electrică regenerabile în fabricile din UE și Elveția provenite din surse regenerabile și curate.

B. O lume fără deșeuri

- Asigurarea produselor de consum cu ambalaje 100% reciclabile;

[3] https://www.fssc.com/schemes/fssc-22000/
[4] https://en.wikipedia.org/wiki/Global_Food_Safety_Initiative

- Obținerea a mai multe PET[5] reciclat, la moment asigurându-se în mărime de 35% din totalul PET-ului care este folosit și provine din PET reciclat și/sau PET din materiale regenerabile;
- Colectarea și selectarea mai multor deșeuri care contribuie la colectarea echivalentului a 75% din ambalajele primare ale companiei.

C. Sursele

- Aprovizionarea în proporție de 100% din principalele ingrediente agricole în conformitate cu principiile agriculturii durabile (Evangelista, 2018):
- Reducerea și gestionarea apei. Asigurarea unui consum mai mic de apă în zonele cu risc hidric, prin reducerea cu 20% a consumului de apă în instalațiile situate în zonele cu risc hidric.

În baza celor expuse anterior, analizând „Misiunea sustenabilă 2025” a companiei în Tabelul 1, autorii au inclus rezultatele obținute de către aceasta în perioada anilor 2018-2022, care atestă eficiența practicilor de logistică verde aplicate de companie [8, Anexe].

Următorul exemplu de succes care și-a utilizat la maximum capacitatea de a deveni competitivă ecologic utilizând practici durabile de logistică verde reprezintă Nord Stream AG. Cu sediul în Zug, Elveția, este un consorțiu internațional format din cinci mari companii, înființat în 2005 pentru planificarea, construirea și exploatarea ulterioară a două gazoducte de 1224 de kilometri de gaze naturale prin Marea Baltică.

În acest context, autorii au analizat procesul logistic de aprovizionare și suplinire ca fiind principala sursă de gaze naturale pentru gazoductul Nord Stream care este zăcământul Yuzhno-Russkoye, situat în districtul Krasnoselkupsky, Yamalo-Nenets Autonomous Okrug, Tyumen Oblast. Nord Stream este alimentat, de asemenea, din zăcămintele din Peninsula Yamal, Golful Ob-Taz. De asemenea, Gazprom a indicat că majoritatea gazelor produse la câmpul Shtokman vor fi vândute în Europa prin intermediul gazoductului Nord Stream. În acest scop, trebuie construită conducta de la câmpul Shtokman prin peninsula Kola până la Volkhov sau Vyborg în regiunea Leningrad [12, p. 186].

Prin perspectiva logisticii verzi, examinând Nord Stream AG, constatăm o interacțiune complexă dintre nevoile energetice, conservarea mediului și urmărirea unor practici logistice mai ecologice. Nord Stream AG s-a axat în principal pe transportul de gaze naturale prin conductele sale. În general, gazele naturale sunt considerate un combustibil fosil cu ardere mai curată în comparație cu cărbunele și petrolul, deoarece emit mai puțin dioxid de carbon atunci când sunt arse pentru energie. Cu toate acestea, este important de reținut că extracția, transportul și prelucrarea gazelor naturale pot avea totuși un impact negativ asupra mediului, iar „ecologizarea” acestor operațiuni poate depinde de diverși factori.

Cele mai importante practici de logistică verde aplicate de Nord Stream AG sunt bazate pe:

1. Eficiența în transport. Conductele Nord Stream AG sunt concepute pentru a transporta eficient gazele naturale pe distanțe lungi, minimizând pierderile de energie în timpul tranzitului. Acest lucru reduce nevoia de intrări suplimentare de energie pentru a menține presiunea gazului de-a lungul conductei, contribuind la un sistem de transport al energiei mai eficient.

2. Reducerea emisiilor. Deși arderea gazelor naturale produce mai puține emisii de CO2 în comparație cu alți combustibili fosili, Nord Stream AG pune accentul pe rolul său în facilitarea tranziției de la combustibili cu emisii mai mari la gazele naturale, contribuind astfel la reducerea emisiilor la nivelul utilizatorului final.

---

[5] https://en.wikipedia.org/wiki/Polyethylene_terephthalate

3. *Evaluări ale impactului asupra mediului.* Compania a efectuat evaluări ale impactului asupra mediului înainte de construcția conductelor pentru a minimiza perturbările ecologice în timpul procesului de instalare. Acest lucru implică direcționarea conductelor departe de habitatele sensibile sau utilizarea unor tehnici de construcție care reduc daunele aduse mediului [11, p. 15-18].

Examinând standardele de mediu și certificările companiei, am constatat faptul că în 2021 Bundesnetzagentur a suspendat procedura de certificare pentru Nord Stream ca operator de transport independent. În urma unei investigații amănunțite a documentației, Bundesnetzagentur a ajuns la concluzia că ar fi posibilă certificarea unui operator al gazoductului Nord Stream numai dacă acesta ar fi organizat într-o formă juridică în conformitate cu legislația germană.

Nord Stream, care are sediul în Zug (Elveția), a decis să nu-și transforme forma juridică existentă, ci să înființeze o filială de drept german, care să se ocupe exclusiv de partea germană a conductei. Această filială va deveni proprietarul și operatorul părții germane a conductei. Filiala trebuie să îndeplinească cerințele unui operator de transport independent, întocmai cum sunt prevăzute în Legea germană privind industria energetică (secțiunile 4a, 4b, 10-10e EnWG).

Procedura de certificare rămâne a fi suspendată până când activele principale și resursele umane vor fi transferate către filială și până când Bundesnetzagentur va putea verifica dacă documentația prezentată din nou de filială, în calitate de nou solicitant, este completă. Astfel, după îndeplinirea acestor cerințe, Bundesnetzagentur va putea să își reia examinarea în restul perioadei de patru luni prevăzute de lege, să elaboreze un proiect de decizie și să îl transmită Comisiei Europene pentru a obține un aviz, așa cum prevede legislația UE privind piața internă [12].

Analizând strategiile implementate de companie, dar și programele pe care le realizează în direcția ecologizării afacerii, am constatat că prognoza face distincție între așa-numitele scenarii-țintă și scenarii de referință, pe intervalul de timp începând cu anul 2015 până în anul 2050.

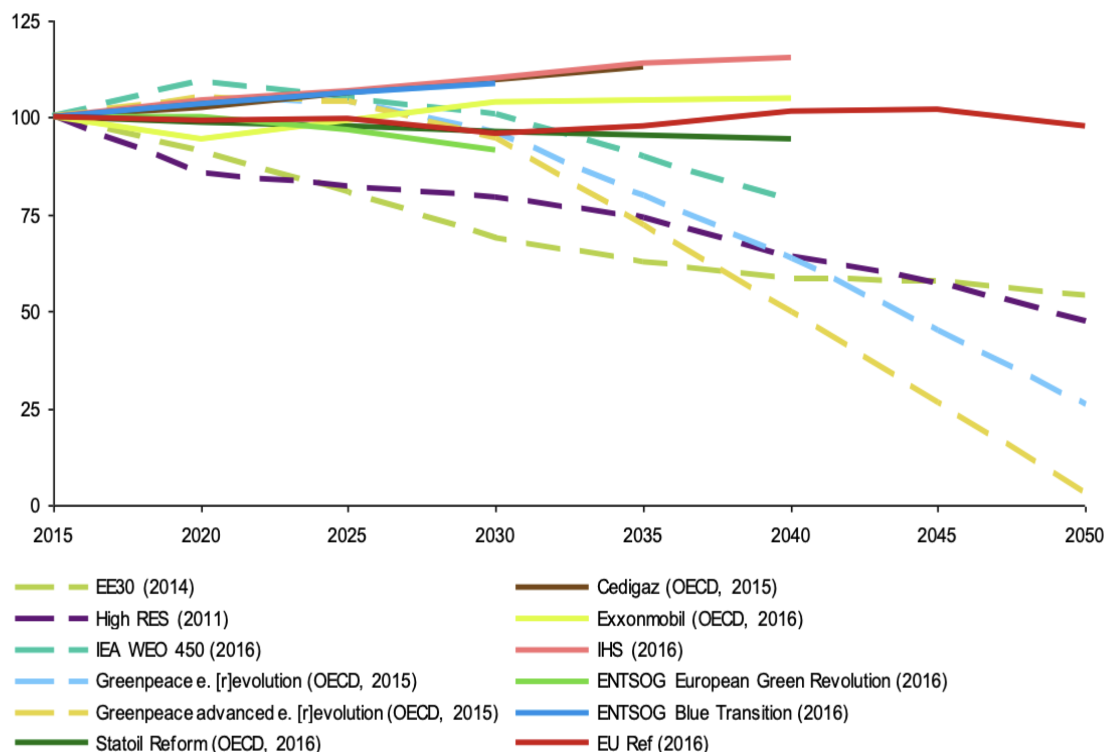
Scenariile-țintă vizează, în general, o lume complet electrică, alimentată de producția de energie solară și eoliană, și prezintă traiectorii de scădere puternică a cererii de combustibili fosili pentru a atinge obiectivele de protecție a climei stabilite la nivel politic, detașate de probabilitatea de a le atinge (Figura 2). Pe de altă parte, scenariile de referință, iau în considerare riscul de nerespectare a obiectivele ambițioase.

Nord Stream AG a luat în considerare o serie de scenarii preconizate în ceea ce privește cererea de gaze naturale (Figura 2). Argumentul pentru alegerea scenariului „EU Ref 2016” în detrimentul altor scenarii – inclusiv scenariile de evoluție energetică și evoluție energetică avansată ale Greenpeace, scenariul „450 al AIE”, scenariile de la ENTSOG, ExxonMobil, Statoil și HIS. „EU Ref 2016” drept scenariu ales pentru PNS2, este un scenariu de referință recunoscut pe scară largă și, de asemenea un studiu cuprinzător privind cererea europeană de energie, bazat pe metodologii acceptate, și anume modelul PRIMES, și publicat de UE. „EU Ref 2016” reprezintă în continuare o abordare prudentă, de asemenea în comparație cu alte scenarii de referință, deoarece se situează mai degrabă la limita inferioară a cererii de gaze naturale.

Putem concluziona că, pentru a asigura securitatea aprovizionării cu gaze naturale a UE 28 cu energie, este necesar și rezonabil ca Nord Stream AG să se bazeze pe planificarea pe termen mediu și lung în baza scenariilor de referință. Prognoza se axează pe analiza scenariului

de referință al UE (2016), deoarece proiecțiile sale se bazează pe cele mai bune practici actuale. Din punct de vedere tehnologic și juridic, se ia în considerare evoluțiile recente, precum și riscurile.

Figura 2. *Scenarii privind cererea de gaze naturale pentru UE 28 și Europa OCDE*

(indexat cu 2015 = 100]. linie dreaptă = scenarii de referință; linii punctate = scenarii țintă)

Sursa: elaborat de autor în baza scenariilor [13, p. 30]

De asemenea, Nord Stream are un impact semnificativ asupra celor 3 dimensiuni ale logisticii verzi, pe care autorii le-au reflectat în modul următor:

1. *Economic.* Oficialii ruși și germani au afirmat că gazoductul duce la economii datorită eliminării taxelor de tranzit (deoarece țările de tranzit ar fi ocolite) și la o presiune de funcționare mai mare a gazoductului offshore, ceea ce duce la costuri de exploatare mai mici (prin eliminarea necesității unor stații de comprimare costisitoare la jumătatea distanței). Potrivit Ukrtransgaz, operatorul ucrainean al sistemului de transport de gaze naturale, numai Ucraina va pierde venituri din tranzitul de gaze naturale de până la 720 de milioane de dolari pe an. Gazprom a declarat că va redirecționa 20 de miliarde de metri cubi de gaze naturale transportate prin Ucraina către Nord Stream. Opozanții spun că costurile de întreținere ale unei conducte submarine sunt mai mari decât cele ale unei rute terestre. În 1998, fostul președinte al Gazprom, Rem Vyakhirev, a afirmat că proiectul este nefezabil din punct de vedere economic [16, p. 37].

2. *Mediu.* Ecologiștii și mai multe guverne și-au exprimat îngrijorarea cu privire la faptul că o construcție pe fundul oceanului ar putea perturba și disloca materiale din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, inclusiv mine, deșeuri chimice, muniții chimice și alte obiecte aruncate în Marea Baltică în ultimele decenii, iar astfel substanțele toxice ar putea ieși la suprafață de pe fundul mării, afectând ecosistemul deosebit de sensibil al Mării Baltice [16, p. 32].

3. *Societate*. Nord Stream 2 AG a elaborat un sistem de management al sănătății, siguranței, mediului și aspectelor sociale (HSESMS[6]) pentru a permite identificarea și gestionarea tuturor riscurilor HSES[7] relevante asociate proiectului. HSESMS acoperă, de asemenea, gestionarea securității în cazul în care aceasta poate avea un impact asupra siguranței personalului și a comunităților afectate, asupra integrității activelor proiectului și asupra reputației Nord Stream 2 AG [17, p. 20].

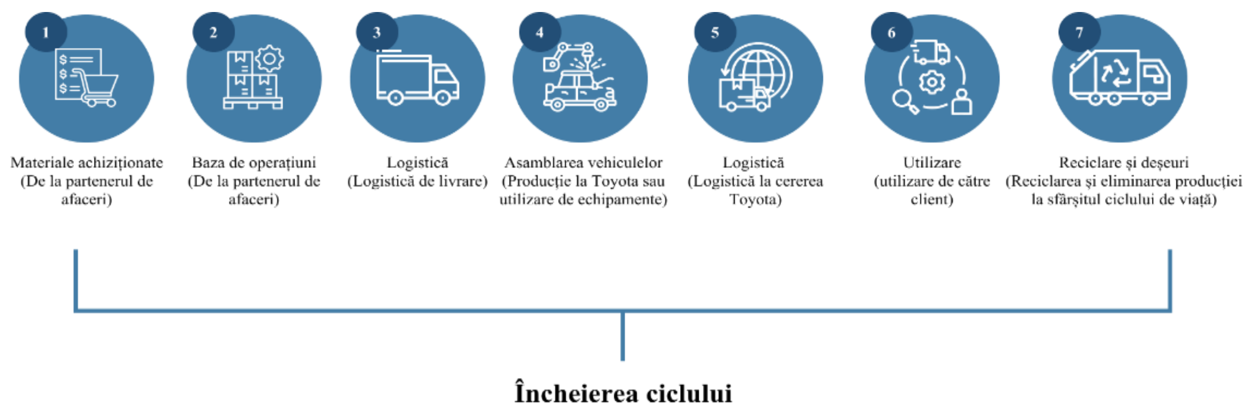
Cel de-al treilea exemplu pe care autorii l-au investigat ca fiind o companie de succes în abordarea experiențială a logisticii verzi este **Toyota Motor Corporation,** un producător auto multinațional japonez care a lăsat o amprentă de neșters în peisajul auto global.

Ceea ce diferențiază Toyota de alte companii nu este doar volumul impresionant de producție sau prezența sa pe piață, ci și abordările sale inovatoare în ceea ce privește producția, controlul calității și practicile durabile. Filozofia de producție a Toyota, cunoscută sub numele de Toyota Production System (TPS) sau Lean Manufacturing, a revoluționat industria auto. Aceasta a pus accentul pe reducerea la minimum a deșeurilor, pe îmbunătățirea continuă și pe utilizarea eficientă a resurselor, toate acestea fiind în strânsă legătură cu principiile logisticii ecologice și ale sustenabilității.

Din perspectiva logisticii verzi, angajamentul Toyota în ce privește responsabilitatea față de mediu este evidentă în toate operațiunile sale. Una dintre realizările revoluționare ale companiei a fost introducerea vehiculului electric hibrid, Toyota Prius, în 1997. Această mișcare a marcat un pas important în direcția reducerii emisiilor de carbon și a promovării eficienței combustibilului. Succesul modelului Prius nu numai că a consolidat reputația Toyota ca pionier în domeniul tehnologiei hibride, dar a inspirat și alți producători să investească în progrese similare [18]. Eforturile logistice ecologice ale Toyota se extind dincolo de linia sa de produse. Compania a fost proactivă în implementarea practicilor durabile în cadrul lanțului său de aprovizionare, al proceselor de fabricație și al rețelelor de distribuție. Aceste practici includ:

1. *Reutilizabilitate, Recuperabilitate, Reciclabilitate (RRR).* Toyota pune un accent deosebit pe utilizarea de materiale de ambalare ecologice, care sunt reciclabile și reduc la minimum deșeurile. De exemplu, compania a adoptat soluții de ambalare reutilizabile pentru transportul pieselor și componentelor, reducând astfel nevoia de materiale de unică folosință. Această abordare ajută la scăderea cantității de deșeuri de ambalaje generate în timpul transportului și distribuției. Această schemă este prezentată mai jos:

Figura 3. *Sistemul de Reutilizabilitate, Recuperabilitate, Reciclabilitate (RRR) ale companiei Toyota*

Sursa: Elaborat de autor

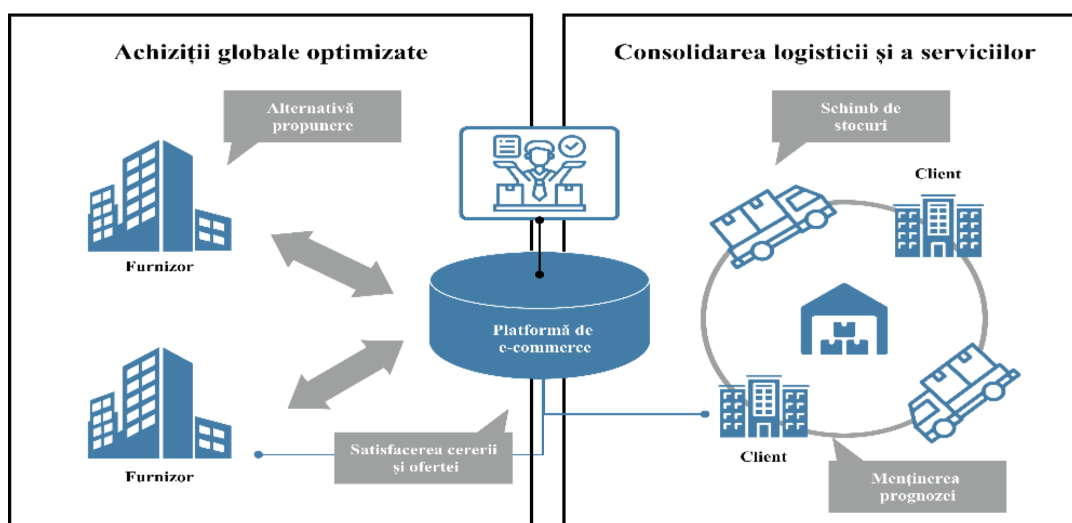
[6] Health, Safety, and Environmental and Social Management System
[7] Health, Safety, and Environmental Services

2. *Focusarea pe achizițiile durabile.* Această practică include asigurarea conformității legale la orice moment și colaborarea cu TME[8] în spiritul exprimat în aceste orientări privind achizițiile durabile SPG[9].

3. *Optimizarea lanțului de aprovizionare.* Această practică presupune îmbunătățirea sustenabilității lanțului său de aprovizionare prin consolidarea SPG-urilor.

4. *Utilizarea platformei E-commerce*, o practică ce încorporează criterii de selecție a furnizorilor care să acorde prioritate furnizorilor responsabili din punct de vedere ecologic. Acest lucru include evaluarea furnizorilor pe baza angajamentului acestora față de procesele de producție durabile, utilizarea energiei regenerabile, eforturile de reducere a deșeurilor și aderarea la certificările de mediu relevante.

Figura 4. *Platforma E-Commerce schematică a Toyota*

Sursa: Elaborată de autor

5. *Vehicule alimentate cu hidrogen.* Eforturile logistice verzi ale Toyota se extind și la vehiculele alimentate cu hidrogen. Investind și promovând hidrogenul ca sursă de energie curată pentru vehicule, Toyota contribuie la un viitor mai sustenabil al transporturilor [19].

Timp de peste 20 de ani, Toyota Motor Europe a menținut un sistem de management de mediu (EMS) pentru a îmbunătăți performanța de mediu. Toyota a implementat mai multe standarde și certificări de mediu pentru a-și demonstra angajamentul față de sustenabilitate și responsabilitate față de mediu. Unele dintre standardele și certificatele notabile adoptate de Toyota includ:

a) *ISO 14001*. Toyota a adoptat pe scară largă certificarea ISO 14001 pentru sistemele sale de management de mediu. ISO 14001 este un standard internațional care oferă un cadru pentru ca organizațiile să dezvolte și să implementeze practici eficiente de management de mediu. Angajamentul Toyota față de ISO 14001 semnifică angajamentul său de a minimiza impactul asupra mediului și de a-și îmbunătăți continuu performanța de mediu.

b) *ISO 9001* care se concentrează în principal pe sistemele de management al calității, fiind integrat de Toyota în operațiunile sale, prin care compania are angajamentul Toyota de a livra produse de înaltă calitate, respectând în același timp procesele de management al calității stabilite.

8 Toyota Motor Europe.
9 Sustainable Purchasing Guidelines.

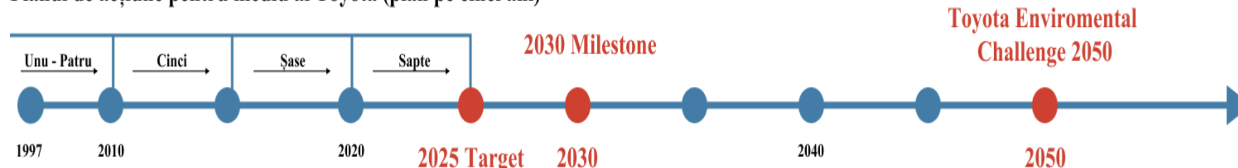
c) *ISO 50001* prin care compania își gestionează energia și stabilește practici eficiente de utilizare a energiei. Accentul pus de Toyota pe producția durabilă și pe operațiuni eficiente din punct de vedere energetic se aliniază cu principiile ISO 50001.

d) *ISO 26000*, prin care Toyota are angajament față de responsabilitatea socială corporativă (CSR) și ia în considerare impactul social, de mediu și etic al deciziilor și activităților lor [20, p. 23].

În baza investigațiilor efectuate, putem afirmă că Toyota urmărește în permanență tendințele și opiniile clienților și lucrează la problemele de mediu cu idei și tehnologii noi în anticiparea problemelor viitoare. Cu toate acestea, problemele globale de mediu, cum ar fi schimbările climatice, apa, penuria de apă, epuizarea resurselor și pierderea biodiversității continuă să crească și să se intensifice în gravitate în fiecare zi.

În acest context, Toyota a formulat două programe cu denumirea „Provocarea de mediu Toyota 2050" în octombrie 2015 și „Obiectivul 2030 Milestone" în 2018, astfel încât fiecare dintre noi să putem face față acestor probleme și să continuăm să abordăm provocările dintr-o perspectivă pe termen lung perspectivă a lumii cu 20 și 30 de ani înainte. De asemenea, în 2020 a stabilit „Toyota – Obiectivul 2025" ca fiind cea mai cea mai recentă țintă a „Planului de acțiune pentru mediu Toyota", un plan de cinci ani pentru atingerea acestui obiectiv. Structura tuturor planurilor de acțiune de sustenabilitate al companiei Toyota arată în modul următor:

Figura 5. *Structura strategiilor de mediu ale Toyota*

Sursa: Elaborată de autor

Prin stabilirea unei viziuni pe termen mediu și lung și implementarea unor măsuri specifice retrocedate în colaborare cu filialele consolidate la nivel global și cu partenerii de afaceri din întreaga lume, compania urmărește continuu dezvoltarea unei societăți durabile [21, p. 11-14].

După cum și am menționat anterior, în 2020 Toyota a implementat un plan de acțiune pentru mediu „Toyota – Obiectivul 2025" care se concentrează pe următoarele aspecte și obiective:

1. Ciclul de viață zero Emisii de CO2;
2. Vehicul nou Zero CO2;
3. Instalație cu zero emisii de CO2;
4. Minimizarea și optimizarea utilizării apei;
5. Stabilirea un sistem bazat pe reciclare;
6. Stabilirea unei societăți a viitorului în armonie cu natura;
7. Managementul mediului.

În concluzie, influența Toyota Motor Corporation depășește cu mult statutul său de producător auto important. Cu metodele sale de producție revoluționare, tehnologiile inovatoare pentru vehicule și angajamentul său neclintit față de durabilitate, Toyota exemplifică principiile logisticii verzi. Prin depășirea continuă a limitelor a ceea ce este posibil în ceea ce privește transportul și producția ecologică, Toyota și-a consolidat poziția de pionier în călătoria către o industrie auto mai durabilă.

Concluzii

Explorând abordările experiențiale în logistica verde a celor mai bune practici în organizațiile de succes, autorii au constatat că aplicarea acestor practici logistice verzi reprezintă o condiție esențială pentru reducerea impactului negativ al proceselor logistice asupra mediului. Practicile ecologice în operațiunile logistice constituie singura soluție pentru a controla poluarea aerului, schimbările climatice și problemele legate de încălzirea globală. Studiul ne arată că practicile verzi în operațiunile logistice sunt corelate pozitiv cu performanțele de sustenabilitate, de mediu și economice. Majoritatea oamenilor de știință subliniază că dezvoltarea durabilă poate fi asigurată prin aplicarea activă a unor practici bune de logistică verde. Rezultatele cercetării din diferite țări au arătat o mare varietate de practici de logistică verde.

Logistica verde joacă un rol important în economia globală și, prin urmare, este esențial să se aplice cele mai bune practici în diferite sectoare de activitate pentru a evalua și considera impactul negativ pe care aceasta îl are asupra mediului înconjurător. Aplicarea practicilor de logistică verde este relevantă mai ales pentru companiile care furnizează servicii de transport și logistică. Practicile de logistică verde nu sunt aplicate în mod uniform în diferite domenii ale logisticii, din acest motiv studiul deschide un spațiu de dezbateri și cercetări ulterioare. Originalitatea articolului se bazează pe abordarea practicilor logistice verzi a celor trei companii supuse cercetării și sunt relevante pentru companiile care își doresc dezvoltarea strategiilor spre dezvoltare durabilă. Rezultatele cercetării privind aplicarea practicilor de logistică verde pot fi utile liderilor organizațiilor, practicienilor, factorilor de decizie deoarece contribuie la dezvoltarea durabilă prin abordarea problemelor de mediu și prin satisfacerea nevoilor societății în ansamblu.

Bibliografie

Alan McKinnon, Michael Browne, Anthony Whiteing, Maja Piecyk (2020), *Green logistics: improving the environmental sustainability of logistics* /– Third edition, Kogan Page Limited, London, Philadelphia, New Delhi, ISBN 978-0-7494-7185-9, E-ISBN 978-0-7494-7186-6.

Evangelista, P.; Santoro, L.; Thomas, A (2018), *Environmental Sustainability in Third-Party Logistics Service Providers: A Systematic Literature Review from 2000–2016*. Sustainability, 10, 1627.

Ibrahim, I.; Sundramb, V. P. K.; Omarb, E. N.; Yusoffb, N.; Amerc, A (2018), *The Determinant Factors of Green Practices Adoption For Logistics Companies in Malaysia. A Case Study of PKT Logistics Group Sdn. Bhd. J. Emerg. Econ. Islamic Res.* 7, 14–23.

Khan, S. A. R (2019), *The Effect of Green Logistics on Economic growth*, *Social and Environmental Sustainability: An Empirical Study of Developing Countries in Asia*. Preprints 010104.

Niklas Simm (2021), *Greening Logistics: Implementing Green Logistics Practices Through Interaction*, Linköping, Sweden by Liu-Tryck, ISSN 0280-7971, ISBN: 978-91-7929-626-1.

https://www. coca-colahellenic. com/en/about-us/who-we-are/our-business-mode

https://www. coca-colahellenic. com/en/about-us/who-we-are/relationship-with-tccc

https://www. coca-colacompany. com/media-center/100-percent-plant-based-plastic-bottle

https://www. coca-colahellenic. com/en/about-us/what-we-do/supply-chain

https://www.coca-colacompany.com/content/dam/company/us/en/reports/coca-cola-business-sustainability-report-2022.pdf

https://www. coca-colahellenic.com/en/a-more-sustainable-future/performance

https://www. nord-stream.com/about-us/

https://intapi.sciendo.com/pdf/10.30657/pea.2021.27.24

https://ens. dk/sites/ens. dk/files/OlieGas/07_nsp2_se_route_eia. _april_2019. pdf

https://www. bundesnetzagentur. de/SharedDocs/Pressemitteilungen/EN/2021/20211116_NOS2.html

https://ens. dk/sites/ens. dk/files/OlieGas/07_nsp2_se_route_eia. _april_2019. pdf

https://ens. dk/sites/ens. dk/files/OlieGas/nord_stream_2_eia_-_denmark_-_english. pdf

https://www.nord-stream.com/media/documents/pdf/en/2013/03/nord-stream-extension.pdf

https://www.toyota.com/

https://www. toyota-europe. com/sustainability/sustainable-supply-chain

https://www.toyota-europe.com/content/dam/toyota/tme/assets-without-cars/2022/image/lifestyle/sustainability/chemical-management/toyota/2023/TME-Sustainable-Purchasing-Guide lines – 2023.pdf

https://global.toyota/pages/global_toyota/sustainability/esg/environmental/sdb21_environment_en.pdf

Anexa 1

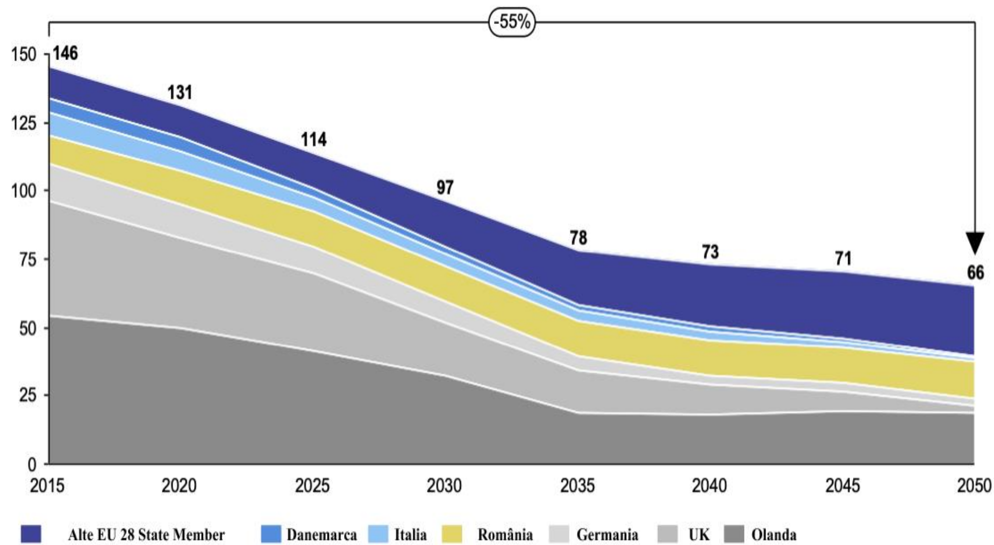
***Tabelul 1.** Rezultatele „Misiunii sustenabile 2025” a companiei Coca-Cola HBC pentru perioada 2018 – 2022*

	Obiectivele Misiunii sustenabile 2025	**U/m**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2022 Status**	**2025 Target**
Reducerea emisiilor	Reducerea raportului emisiilor directe de carbon cu 30% față de 2017	%	-8%	-19%	-24%	-36%	-31%		-30%
	50% din frigiderele noastre din punctele de vânzare ale clienților vor fi eficiente din punct de vedere energetic	%	19%	28%	36%	42%	49%		50%
	50% din totalul energiei utilizate în fabricile noastre va fi din surse regenerabile	%	41%	42%	44%	53%	43%		50%
	100% din totalul energiei electrice utilizate în fabricile noastre din UE și Elveția va proveni din surse regenerabile și nepoluante.	%	87%	89%	97%	99%	99%		100%
Reducerea și gestionarea apei	Reducerea cu 20% față de 2017 a consumului de apă în fabricile situate în locuri cu risc hidric.	%	-1. 0%	-7. 2%	-7%	-8%	-7. 4%		-20%
	Contribuie la asigurarea disponibilității apei pentru toate comunitățile noastre din zonele cu risc de apă	%	2	4	4	4	8		19
O lume fără deșeuri	100% din ambalajele noastre de consum vor fi reciclabile.	%	99. 9%	99. 9%	99. 9%	99. 9%	100%		100%
	Să obținem 35% din cantitatea totală de PET pe care o folosim din PET reciclat și/sau PET din materiale regenerabile.	%	9%	12%	9%	10%	10. 5%		35%
	Contribuția la colectarea echivalentului a 75% din ambalajele noastre primare	%	45%	48%	44%	46%	48%		75%

Aprovizionare	Să se aprovizioneze în proporție de 100% din principalele ingrediente agricole în conformitate cu principiile agriculturii durabile	%	64%	74%	82%	80%	78%		100%
Alimentație	Reducerea cu 25% a caloriilor pe 100 ml de SSD față de 2015	%	-10%	-12%	-11%	-15%	-17%		-25%
Oameni și consum	Decese (angajați proprii)	%	0	0	0	0	1		0
	Reducerea ratei accidentelor (cu pierdere de timp) cu 50% față de 2017	%	-2.5%	-18%	-43%	-38%	-15%		-50%
	50% din posturile de conducere vor fi ocupate de femei	%	37%	38%	38%	39%	40%		50%
	10% dintre participanții comunității se vor alătura programelor de dezvoltare a managerilor debutanți	%	2%	4. 5%	13%	6%	9%		10%
	#YouthEmpowered – instruiți 1 milion de tineri în mod cumulativ	%	85,812	203,865	338,413	548,835	794,943		1 million
	Implicarea în 20 de parteneriate Zero Waste (oraș și/sau coastă)	%	1	7	7	11	144		20
	10% dintre angajați vor lua parte la inițiative de voluntariat	%	21%	17%	6%	7%	10%		10%

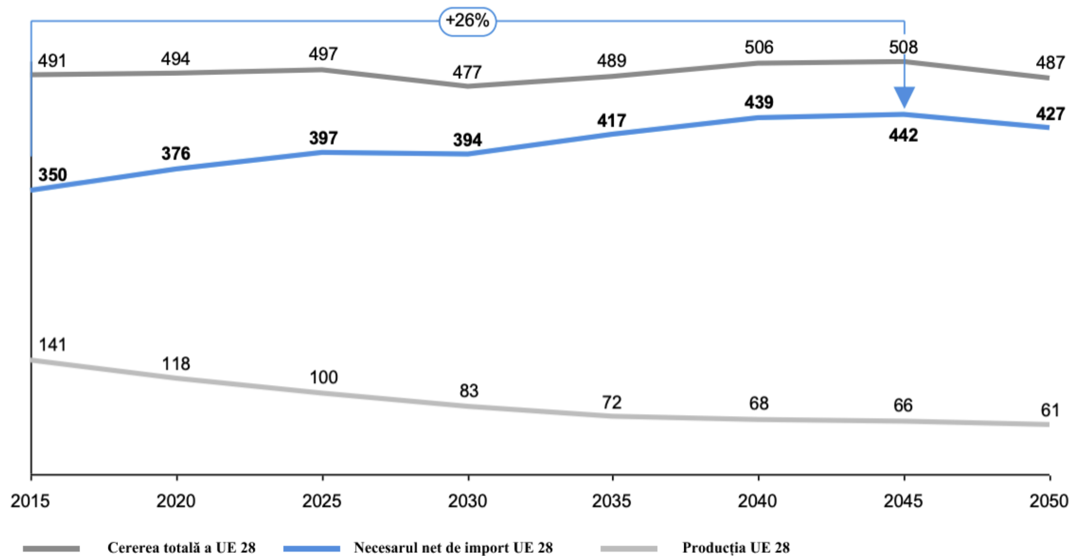
Sursa: [https://www.coca-colahellenic.com/en/a-more-sustainable-future/performance]

Figura 1. *Prognoze privind producția de gaze naturale în UE 28, conform Prognos, pe baza referinței UE. Scenariul de referință al UE 2016 [bcm].*

Sursa: [14, p. 31]

Figura 2. *Cererea, producția și necesarul de import de gaze naturale în UE 28 [bcm]*

Sursa: [15, p. 6]

Anexa 2

Tabelul 2. *„Provocarea de mediu Toyota 2050" și „Obiectivul 2030 Milestone"*

Provocarea de mediu Toyota 2050	Obiectivul 2030 Milestone
Ciclul de viață Zero Emisii CO2	• Reducerea emisiilor de CO2 cu 25 % sau mai mult de-a lungul întregului ciclu de viață al vehiculului, comparativ cu nivelurile din 2013, prin promovarea activităților pentru etapele de referință ale provocării „New Vehicle Zero CO2 Emissions Challenge" și ale provocării „Plant Zero CO2 Emissions Challenge", precum și cu sprijinul părților interesate, cum ar fi furnizorii, furnizorii de energie, dezvoltatorii de infrastructură, guvernele și clienții
Vehicul nou Zero CO2	• Estimarea privind reducerea medie globale a emisiilor de CO2 (TtW2 g/km) de la vehiculele noi va fi de 35 % sau mai mult, ceea ce înseamnă că poate varia în funcție de condițiile de piață, comparativ cu nivelurile din 2010. 1. Țări și regiuni: Japonia, SUA, Europa, China, Canada, Brazilia, Arabia Saudită, India, Australia, Taiwan, Thailanda și Indonezia. 2. De la rezervor la roți: Emisiile de CO2 în timpul condusului (nu sunt incluse emisiile de CO2 în timpul etapei de producție a combustibilului și a energiei electrice; emisiile TtW sunt zero în cazul vehiculelor electrice cu baterii și a vehiculelor electrice cu pile de combustie)
Instalație cu zero emisii de CO2	• Reducerea emisiilor de CO2 de la uzinele globale cu 35 la sută față de nivelurile din 2013
Minimizarea și optimizarea utilizării apei	• Punerea în aplicare a măsurilor, în mod prioritar, în regiunile în care se consideră că mediul acvatic are un impact important. Finalizarea măsurilor la cele 4 uzine Challenge-focused din America de Nord, Asia și Africa de Sud Finalizarea evaluărilor de impact și a măsurilor la toate cele 22 de uzine în care apa uzată este evacuată direct în râuri din America de Nord, Asia și Europa. • Dezvăluirea informațiilor în mod corespunzător și comunicarea activă cu comunitățile locale și cu furnizorii.
Stabilirea un sistem bazat pe reciclare	• Stabilirea completă a sistemelor de colectare și reciclare a bateriilor la nivel mondial. • Finalizarea înființării a 30 de instalații model pentru tratarea și reciclarea corespunzătoare a vehiculelor scoase din uz.
Stabilirea unei societăți a viitorului în armonie cu natura	• Realizarea „Plantării în armonie cu natura" – 12 în Japonia și 7 în alte regiuni – precum și implementarea activităților de promovare a armoniei cu natura în toate regiunile în care Toyota are sediul, în colaborare cu comunitățile și companiile locale. • Contribuirea la activitățile de conservare a biodiversității în colaborare cu ONG-uri și alte organizații. • Extinderea inițiativelor atât la nivel intern, cât și extern, pentru a promova persoane conștiente de mediu și responsabile pentru viitor.

Sursa:[21, p. 12]

Capitolul 19 – ROLUL EXTERNALITĂȚILOR ÎN SUSTENABILITATEA ECONOMICĂ

Chapter 19 – THE ROLE OF EXTERNALITIES IN ECONOMIC SUSTAINABILITY

Georgiana CHIȚIGA[1]

Abstract

The paper has as a starting point that externalities are associated as an essential tool of sustainability. Have been issued as a result of the interdependences between different economic agents, the effects not directly sanctioned by market mechanisms and by price, they are unpaid services and uncompensated damage. The economists and specialists have had and have many confrontations on the subject of the externalities, a particular priority being given to environmental damage caused by the economic activities, known as environmental externalities, as well as methods of assessing these externalities. The full measure of the impact of their externalities is not fully visible. We note the particularly sinuous character of the externalities assessment. Several evaluation methods are currently available. The targets under consideration are to identify and recommend, by type of investment, the minimum set of positive and negative externalities to be considered in the representative sectors of activities, so that externalities are included in the decision making process. By including externalities we will include social / environmental impacts, as well as economic costs and benefits, which will allow us to assess to the consequences of social welfare as a result of investments.

***Keywords**: sustainable development, externalities, impact*

***JEL**: Q52*

Introduction

The concept of externalities was well specified in the theory of welfare economics. Economists who deal with the problem of well-being have in mind the maximization of individual and social well-being through an optimal allocation of resources. Externalities can be explained as the costs and benefits that occur when the social/economic activities of one group of people have impact on another groups and when the first group fails to fully account for its impact. A benefit is called a positive externality/external benefit and a cost is called a negative externality/external. External costs and benefits are different from the "traditional" ones, called internal or financial, whose characteristic is that they are paid at a price determined by the market, a price that reflects all the real costs of the good/service it covers.

We identify them in almost every field of economic activities, being defined as third-party/contagion effects, arising from the activity of production and/or consumption of goods and services, for which adequate compensation is not paid. By "externality" is also meant the fact that the respective effect is outside the market, such as the coal market that determines at what price it is sold, but the effects and costs of the pollution generated by coals take place outside the market: on one hand, coal users they do not pay for the right to be allowed to pollute, on the other hand, nor are human subjects paid to bear the effects of pollution.

Externalities – unremunerated services and uncompensated damages – are based on interdependencies between different economic agents, effects that are not directly sanctioned by market mechanisms and by price **(**Stantcheva, 2017).

[1] Scientific Researcher, "Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research, Romanian Academy, georgiana_chitiga@yahoo.com

The essence of externalities

Externalities are associated as being an essential instrument of sustainability. Economists and specialists had numerous confrontations on the topic of externalities.

A conclusive example – the projects financed from the European Regional Development Fund (ERDF) and the Cohesion Fund (CF), the methodology used for the economic evaluation of the externalities generated by these projects with reference to: the investments made for regional development and growth, to investments for innovation and production efficiency and for investments related to the environment, transport and infrastructure sector, it is based on the replacement cost method (Bergstrom et al., 2016).

A large part of the effects of these projects are represented by externalities, since there is no market for them, they do not have a price (e. g. the contribution of the forest fund to the conservation and remediation of the soil quality, the function of the masses of trees within the oxygen and dioxide cycles of carbon or the beauty of forest landscapes).

Cost-benefit analysis is a technique for estimating the costs and monetary social benefits of a capital investment project over a certain period of time, the principles of cost-benefit analysis (CBA) pursuing:

1. evaluation – which represents an economic technique for evaluating the project, used both in projects financed by companies and governments.

2. inclusion of externalities – includes social/environmental impacts, as well as “private” economic costs and benefits, so that externalities are included in the decision-making process; the cost-benefit analysis allows the evaluation of the social welfare consequences as a result of the investments.

3. time has value, when considering the environmental impacts of a project in the following years; the economy of time is taken into account, from which it emerges that the most profitable investments are the long-term ones, even if they bring neither quick profit nor immediate satisfaction.

The aim is to identify and recommend, by types of investments/sectors of activity, the minimum set of positive and negative externalities that must be taken into account when preparing the cost-benefit analysis for a specific project, regardless of whether they are quantifiable and monetized or not.

We will take as a study the economic evaluation of some of the externalities of the basin restoration projects, using the method called the Replacement Cost Method – *RCM*.

The method consists in the assumption that the lack of restoration works would cause the annual and continuous occurrence of a series of damages, and the remediation of the respective damage would require an annual investment; so that, by avoiding the restoration work that can be incurred at such costs, its total represents an adequate measure of the benefit of the investment. Five beneficial results of the investment on soil conservation are taken into account: a) conservation of soil quality; b) avoiding physical damage to the soil; c) increasing the availability of water due to better infiltration; d) increasing water availability as a result of surface storage; e) prevention of damage in dominated areas.

Also, there are other benefits of implementing the restoration project that are ignored in this first approach due to the impossibility of evaluating them and which in fact can be more conclusive at the time of the decision regarding the project, such as: the safety of human lives and population nuclei; increasing productivity in agricultural areas; preventing damage to the infrastructure; avoiding social costs related to floods and refilling aquifers.

Demand curve approaches have been developed. This approach contains the following:

a) methods of expressed preference based on carefully structured studies to extract the preferences of the inhabitants regarding natural resources (methods of contingent evaluation and techniques of experiments regarding the options or techniques of stated preference);

b) revealed preference methods are based on data from current markets selected to extrapolate residents' preferences for natural resources, estimated to be reflected in these current markets (cost-travel method and hedonic price method) (Ekins et al., 2021).

Both approaches are found in environmental restoration projects, they must be used as complementary measures in the decision-making process and as a result of their different nature and philosophy, they logically lead to different monetary results.

The first approach refers to what is well known in the evaluation of restoration projects, namely:

– The Value-to-Cost approach and which will be linked to a Cost-Effectiveness Analysis approach, respectively when the company makes the decision to carry out a certain restoration of environment, a choice must be made between alternative projects.

The second approach used in restoration projects:

– The Value-to-Value Approach, used in the effort to estimate the Total Economic Value of the services generated by the project and determines the use of techniques capable of quantifying the values of non-use, such as the Contingent Evaluation Method, is also linked to the Cost-Benefit Analysis (CBA) whose result can be compared with other alternative projects important for society, which do not refer to the environment.

When we are faced with external benefits/costs and they are not included in the financial analysis/cannot be distinguished by using conversion factors, the monetization of externalities is required.

The monetization of externalities can be achieved by using the willingness-topay-WTP method: estimating a monetary value by means of revealed preferences – studies, questionnaires – or declared preferences – studying a statistical summary in comparison with similar behaviors observed in other markets.

For each proposed project there are externalities, depending on the characteristics of the project. (Kenton, 2022). The most significant are represented by: – the positive/negative impact of projects on the environment; – saving lives in the field of health; – time savings in the transport sector.

The most significant are represented by: – the positive/negative impact of projects on the environment; – saving lives in the field of health; – time savings in the transport sector.

When we consider investments, in most cases, the identification and quantification of these externalities present great difficulties, and often monetization is not possible due to the long-term effects that may occur. The willingness-to-pay (WTP) method allows estimating a monetary value through user preferences. In the situation where this method is not possible/not relevant, the long-run marginal cost (long-run marginal cost – LRMC) can constitute the standard accounting rule; Frequently, WTP is higher than LRMC in empirical estimates, and sometimes averaging them is appropriate.

If we consider some major activity sectors, such as the transport/health/environment sector, we will mention some positive externalities:

– reducing the risk of accidents in a crowded urban center as an effect of the project regarding the change of location of a production plant;

– increasing the number of natural persons who are vaccinated

– the damming of rivers for the purpose of obtaining electricity ensures the reduction of the danger of floods in favor of the inhabitants downstream, simultaneously with the creation of an area of free recreational activities on the water.

As negative externalities:

– excessive use of cars by their owners, causing high costs related to traffic decongestion and GHG emissions;

– water pollution by those sectors of activity that pour poisonous substances into water sources, negatively affecting the population and habitat;

– the fishing carried out by one company can have the effect of depleting the fish stock available for other companies, thus leading to excessive fishing.

Referring to the types of infrastructure, we highlight:

– positive externalities

- Increasing the quality of life, as a result of a positive impact on the environment through an increasing health of the population/increasing the attractiveness of the area;
- Reducing risks and the number of accidents must to reduce, in the case of transport investment projects;
- Reduction of GHG emissions in the case of energy investment projects;

– negative externalities

- Destruction of the landscape, loss of property value and land area as a result of negative effects on the environment:
- Noise/smell, the impact of temporary constructions, the increase in emissions as a result of the intensification of transport activity induced by the project.

To establish the value of the impact of externalities, the following is taken into account: – qualitative treatment: zero impact, impact of low intensity, significant impact; – weighting and ranking (consisting of weights and positions given to externalities for the purpose of assessing environmental impacts); the costs of prevention/control (quantifies externalities depending on how much it costs to prevent/control them); – the damage function (follows the establishment of the amount that is accepted to be offered to avoid the related damage of a pollutant/the compensation that is ordered to be accepted in lieu of damages, such as climate change, loss of biodiversity); monetization by emission (the cost per unit volume of pollutant takes into account the environmental impact of the pollutant); the interpretation of compensation with multiple attributes: this method studies the analysis of the compensation between the costs and profits of different strategies. (Shmelev, 2011).

Since the process of quantifying externalities – both positive and negative – represents a tortuous approach requiring the identification of the most important types of externalities that must be taken into account when developing a project.

Externalities corresponding to different sectors of activity

We will exemplify externalities, both positive and negative, that can be taken into account regarding transport projects; – projects regarding the environment; projects regarding social services, health and public safety; projects regarding the development of the local and regional business environment; tourism projects; energy production projects and security of energy supply (Blok et al., 2015).

– transport takes into account: reducing the time and cost of the transport; increasing traffic; attracting investments – investment projects go to places where transport costs are low, and in a complementary way resources are abundant.

As positive externalities we can consider: the increased volume of traffic, the increase in the number of transport operators and the number of passengers, the expansion of trade.

As negative externalities: – road accidents, illegal logging and deforestation etc.

– environment – environmental externalities raise a series of questions;

Environmental challenges are best dealt with by market-based or command-and-control policies, while supporting technological progress is generally achieved through non-selective measures that stimulate the creation and diffusion of new knowledge aimed at to certain sectors, technologies, companies or sectors of activity (Tietenberg et al., 2018).

– social (social services, public health and safety)

Social projects, as a result of their implementation, include numerous externalities, especially positive ones: the savings in terms of health costs that are directly proportional to the decrease in the number of people affected by the disease/the number of people for whom the severity of the disease has decreased (reduction of health expenses, costs for hospitalization or convalescence treatment); avoiding losses in production, due to the fact that employees and their families tend to have fewer working days.

– developing the local and regional business environment

Supporting local and regional business projects has positive as well as negative spatial externalities with an impact on the human subjects.

The positive externalities (potential benefits) of a multifunctional residential area refer to the increase in the number of shopping and other points in the neighborhood of the residents; increasing the number of public transport possibilities; as well as an increase in housing prices; also there are the possible negative externalities of a residential area, such as – the noise of employees parking in the area, the view and the air that are affected by office buildings.

– tourism (restoration of cultural and historical heritage, tourism infrastructure)

Investments in tourism infrastructure can support the development and revitalization of local economies; these investments together with the related infrastructure generate positive externalities, in general.

– energy production and security of energy supply

In the field of energy, the projects would require the promotion of efficient and sustainable energy production, the use of renewable energy sources, the diversification of energy networks and interconnections etc. However, most energy projects generate negative externalities: damage to the environment (loss of land, destruction of the landscape, impact on the natural habitat), damage to other types of infrastructure, especially urban networks (negative impact on housing, on the production sectors and services, on mobility, agricultural infrastructure) and the cost of the measures necessary to neutralize the negative effects on air, water and soil.

As a conclusion, the fundamental solution to solving negative externalities refers to the internalization of externalities; in the absence of corrective intervention, free competition generates levels of production/consumption that do not correspond to the efficient allocation of resources. Thus an unsustainable development will appear (Ziolo et al., 2019).

Unsustainable development occurs when economic activities wear out social and/or natural systems beyond their capacity, these systems losing their capacity for self-support and maintenance of economic activities. Unsustainable development occurs when short-term economic benefits are preferred over medium – and long-term ones – on any scale, from local to

global. In the long term, the consequences of such a choice are ecologically disastrous, socially immoral and irresponsible, and economically destructive.

Development is sustainable when the serial inclusion between nature, society and economy remains intact.

Conclusions

Impediments to the economic evaluation of externalities are frequent throughout its entire phase: the identification of its numerous effects, the quantification in physical terms and the subsequent evaluation in economic terms. Therefore, we note the particularly tortuous character of the evaluation of externalities; in many situations, the full extent of their impact is not visible.

The aim is to identify and recommend, by types of investments/sectors of activity, the minimum set of positive and negative externalities that must be taken into account for a certain project, regardless of whether they are quantifiable and monetized or not.

We can conclude some major needs that result from externalities:

– it is necessary to establish the cost of the externality by adjusting it with a specific service unit, in order to make a possible comparison; for example, in a fossil fuel-based power plant, the emissions caused to obtain the necessary energy damage the natural environment and a potential risk cost is identified, which would undermine the possibility of a sustainable European economy

– to recognize the factors that can be measured or derived, and the amount of environmental damage can be acquired from the Environmental Protection Agency/other regulatory agency;

– the evaluation of externalities must take into account all external factors, both positive and negative, prejudiced by the activities of the respective entity; taking into account the activity involved;

Taking as a starting point the relationships between externalities and types of investments, we exemplified externalities, both positive and negative, that can be taken into account regarding environmental projects, transport, social, environmental development of local and regional business and increasing energy efficiency, tourism etc.:

The aim was to provide an understanding of the importance of externalities, which would contribute to the realization of viable investment projects with impactful economic and social benefits, and which, with sustainable financing, would lead to sustainable economic results.

Bibliography

Bergstrom, John C., Randall, Allan (2016), Resource Economics: An economic Approach to Natural Resource and Environmental Policy, 4th Edition, Massachusetts, USA, ISBN: 978 1 78471 792 6,. Edward Elgar Publishing. https://ideas. repec.org/b/elg/eebook/16543.html.

Blok, V., Zwier, J., Lemmens, P., Geerts, R. J. (2015), The Ideal of a Zero-Waste Humanity: Philosophical Reflections on the Demand for a Bio-Based Economy. In: Journal of Agricultural and Environmental Ethics, vol 28, nr. 2, pp. 353-374. https://research.wur.nl/en/publications/the-ideal-of-a-zero-waste-humanity-philosophical-reflections-on-t.

Davis, Otto A., Whinston, Andrew (2012), Externalities, Welfare, and the Theory of Games. In: Journal of Political Economy, vol. 70, nr. 3, pp. 241-262. https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10. 1086/258637.

Ekins, Paul, Zenghelis Dimitri (2021), The costs and benefits of environmental sustainability. In: Sustainability Science, vol. 11, nr. 16, pp. 949–965. https://link. springer. com/journal/11625.

Kenton, Will (2022), Externality: What It Means in Economics, With Positive and Negative Examples, Investopedia. https://www.investopedia.com/terms/e/externality.asp.

Shmelev, Stanislav E. (2011), Ecological Economics. Sustainability in Practice, ISBN: 978-94-007-1971-2, Published by Springer Science & Business Media. https://books.google.ro/books/about/Ecolo gical_Economics.html.

Stantcheva, Stefanie (2017), Lecture 7: Externalities, Harvard University. https://scholar.harvard.edu/files/ stantcheva/files/lecture7. pdf.

Tietenberg, Tom, Lewis, Lynne (2018), Environmental and natural resource economics, 11th Edition, Routledge, New York, eBook ISBN 9781315208343. https://doi. org/ 10. 4324/9781315208343.

Ziolo, M., Filipiak, B. Z., Bak, I., Cheba, K., Tîrca, D. M., Novo – Corti, I. (2019), *Finance, Sustainability and Negative Externalities. An Overview of the European Context*. In: MDPI Journal, vol. 11, nr. 15. https://doi.org/10.3390/su11154250.

Capitolul 20 – DEZVOLTAREA DURABILĂ ȘI AMPRENTA ECOLOGICĂ GLOBALĂ: CARACTERISTICI ȘI PARTICULARITĂȚI

Chapter 20 – SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND THE GLOBAL ECOLOGICAL FOOTPRINT: CHARACTERISTICS AND PARTICULARITIES

Oxana SAVCIUC[1],
Iulian GANGAN[2]

Abstract

Sustainable development is a fundamental social, economic and environmental concept that seeks to combine the present needs of society with the future ability of the environment to meet those needs. The central aim of sustainable development is to ensure prosperity and well-being for the present without compromising resources and opportunities for future generations. Sustainable development indicators are those that track and communicate progress in integrating environmental concerns into economic growth, providing useful information for policy decisions and facilitating comparisons of progress between different countries (Greening Economic Growth, Calculating Greenhouse Gas (GHG) Emissions, Natural Resource Consumption).

The concept of „global ecological demand", also known as „global ecological footprint", is a measure of human impact on natural resources and the Earth's capacity to regenerate these resources. This concept was developed to assess how human consumption affects the environment and to provide insight into the sustainability of our lifestyles and economies.

Consultation with citizens, industry, non-governmental organizations and other stakeholders can provide a wide range of perspectives and ensure a fair representation of different interests and opinions from a sustainable development perspective.

Overall, informing policy decisions aims to create policies that are more effective, sustainable and better aligned with society's needs and expectations. It can contribute to creating a framework in which policies are well-informed, equitable and potentially beneficial to all citizens.

***Keywords**: sustainable development, sustainable development indicators; environmental protection; global ecological footprint; policy decisions, green marketing strategies.*

***JEL**: F01, M31, M38*

Introducere

Dezvoltarea durabilă reprezintă un concept fundamental în domeniul social, economic și ecologic, care urmărește să îmbine nevoile prezente ale societății cu capacitatea viitoare a mediului de a satisface aceste nevoi. Scopul central al dezvoltării durabile este de a asigura prosperitatea și bunăstarea actuală, fără a compromite resursele și posibilitățile pentru generațiile viitoare.

Analizând conceptele de „dezvoltare durabilă" și „economie verde" deosebim unele principii de dezvoltare care include *în primul rând*, respectarea capacității de regenerare a resurselor naturale și menținerea echilibrului în ecosisteme, pentru a evita epuizarea și degradarea acestora, care, de fapt ne induc spre dimensiunea ecologică.

Respectarea capacității de regenerare a resurselor naturale și menținerea echilibrului în ecosisteme sunt aspecte esențiale ale dezvoltării durabile, având un impact semnificativ asupra bunăstării prezente și viitoare a societății. Acest principiu subliniază importanța utilizării raționale a resurselor și a protejării mediului într-o manieră care să permită refacerea naturală a acestora și menținerea funcționării sănătoase a ecosistemelor.

[1] Conf. univ., dr., Academia de Studii Economice din Moldova, Departamentul „Marketing și logistică", Chișinău, Republica Moldova, ox.savciuc@ase.md

[2] Drd., Academia de Studii Economice din Moldova, Departamentul „Marketing și logistică", Chișinău, Republica Moldova, iulian.gangan@yahoo.com

Caracteristicile dezvoltării durabile

Pentru a respecta capacitatea de regenerare a resurselor naturale sunt necesare unele măsuri:

Tabelul 1. *Direcții de acțiune în asigurarea dezvoltării durabile*

Nr d/o	Măsuri de respectat	Caracteristici
1.	**Gestionarea resurselor cu prudență**	Utilizarea rațională și responsabilă a resurselor naturale, precum pădurile, apele, solurile și mineralele, ajută la evitarea epuizării lor ireversibile. Practicile de exploatare excesivă sau degradare a terenurilor trebuie înlocuite cu abordări sustenabile.
2.	**Promovarea reciclării și regenerării**	Încurajarea reciclării materialelor pentru a reduce dependența de resurse noi. De asemenea, susținerea tehnologiilor și practicilor care permit regenerarea resurselor, cum ar fi refacerea pădurilor sau regenerarea solurilor.
3.	**Limitarea deșeurile și poluarea**	Reducerea producției de deșeuri și poluarea este esențială pentru menținerea calității mediului și a sănătății ecosistemelor. Promovarea practicii de producție curată și încurajarea utilizării energiei curate și eficiente.

Sursa: Elaborat de autori

Pentru a menține echilibrul în ecosisteme, ca aspect esențial ale dezvoltării durabile cu un impact deosebit asupra bunăstării prezente și viitoare societății, este necesară:

1. *Conservarea biodiversității*. Protejarea diversității speciilor și a habitatelor acestora contribuie la menținerea echilibrului în ecosisteme. Biodiversitatea are un rol crucial în furnizarea de servicii ecosistemice esențiale, precum polenizarea plantelor sau purificarea apei.

Conservarea biodiversității reprezintă eforturile de protejare și menținere a varietății de viețuitoare și a diversității genetice a speciilor în mediul lor natural. Biodiversitatea cuprinde întreaga gamă de organisme vii, de la microorganisme la plante, animale și ecosisteme întregi. Această diversitate biologică are o importanță fundamentală pentru funcționarea echilibrată a ecosistemelor și pentru bunăstarea umană și anume:

– Biodiversitatea asigură funcționarea corespunzătoare a ecosistemelor, contribuind la polenizarea plantelor, purificarea apei, menținerea fertilității solului și reglarea ciclurilor naturale. O varietate de specii într-un ecosistem creează interdependențe care mențin stabilitatea și rezistența în fața schimbărilor;

– Diversitatea biologică adăpostește o multitudine de organisme cu potențial științific și medical. Multe plante, animale și microorganisme conțin substanțe chimice utile pentru dezvoltarea de medicamente și tehnologii;

– Varietatea de culturi agricole și de animale domestice reprezintă o componentă vitală a biodiversității. Aceasta asigură reziliență în fața bolilor și schimbărilor de mediu și contribuie la securitatea alimentară globală:

– Ecosistemele diversificate sunt destinații atractive pentru ecoturism și recreere în natură. Acest tip de turism poate aduce beneficii economice comunităților locale și poate spori conștientizarea și grija față de mediul înconjurător;

– Activități umane precum defrișările, poluarea, schimbările de destinație a terenurilor, vânătoarea excesivă și schimbările climatice au un impact semnificativ asupra biodiversității. Pierderea habitatelor naturale și extincția speciilor pot avea consecințe grave asupra funcționării ecosistemelor și asupra umanității în ansamblu;

–Pentru a proteja biodiversitatea, se iau măsuri precum stabilirea ariilor protejate, implementarea legislației privind conservarea speciilor amenințate, promovarea practicilor agricole și de pescuit durabile, educația publicului și cercetarea științifică;

–Conform Agendei 2030 pentru Dezvoltare Durabilă[3], Obiectivele de Dezvoltare Durabilă (ODD-urile) ale ONU includ obiective specifice legate de conservarea și utilizarea sustenabilă a biodiversității pentru a asigura un viitor durabil pentru toate formele de viață pe Pământ.

Conservarea biodiversității este esențială pentru menținerea sănătății ecosistemelor, a securității alimentare și a bunăstării umane pe termen lung.

2. *Evitarea perturbărilor majore*. Minimizarea impactului intervențiilor umane asupra ecosistemelor, precum păduri tropicale, zone umede sau recife de corali. Acest lucru poate preveni perturbările majore care pot avea efecte negative pe termen lung. Evitarea perturbărilor majore se referă la eforturile de a preveni sau minimiza intervențiile umane sau evenimentele care ar putea cauza daune semnificative în ecosistemele naturale. Aceste perturbări majore pot include acțiuni precum defrișările extinse, poluarea gravă, dezvoltarea urbană necontrolată sau alte activități care perturbă echilibrul și funcționarea normală a ecosistemelor.

Făcând o retrospective asupra ecosistemelor deosebim câteva aspecte-cheie care ar permite evitarea perturbărilor majore în ecosisteme:

1. Păstrarea habitatelor naturale nealterate este esențială pentru menținerea biodiversității și a funcționării ecosistemelor. De exemplu, păduri intacte oferă adăpost și hrană pentru multe specii, iar zonele umede contribuie la reglarea fluxurilor de apă și purificarea acesteia.

2. Dezvoltarea urbană necontrolată poate duce la distrugerea habitatelor naturale și la creșterea poluării. Prin adoptarea planificării urbanistice sustenabile, se poate evita extinderea neregulată și se poate menține un echilibru între spațiile verzi și zonele construite.

3. Industria și activitățile economice pot cauza poluare și degradare a mediului. Implementarea tehnologiilor mai curate și respectarea regulamentelor de mediu ajută la reducerea impactului negativ.

4. Defrișările necontrolate pot duce la pierderea habitatelor, eroziunea solului și dezechilibre în cadrul ecosistemelor. Prin aplicarea reglementărilor și promovarea practicilor sustenabile de utilizare a pădurilor, se poate preveni distrugerea masivă a acestor ecosisteme.

5. Utilizarea rațională a resurselor naturale, cum ar fi apele sau solurile, poate evita degradarea și epuizarea acestora. Implementarea practicilor agricole durabile și gestionarea adecvată a resurselor de apă contribuie la evitarea perturbărilor.

6. Creșterea nivelului de conștientizare în rândul publicului cu privire la impactul negativ al perturbărilor majore asupra mediului poate conduce la schimbări de comportament și la sprijin pentru practici mai sustenabile.

7. Multe perturbări majore pot avea efecte la nivel global. Cooperarea între țări și angajamentul comun pentru protecția mediului pot contribui la prevenirea și gestionarea acestor amenințări.

Evitarea perturbărilor majore este crucială pentru menținerea sănătății ecosistemelor și pentru asigurarea resurselor viitoare. Aceste eforturi contribuie la dezvoltarea durabilă și la protejarea patrimoniului natural al planetei.

3. *Planificarea adecvată a folosirii terenurilor* și evitarea defrișărilor necontrolate sau schimbărilor de destinație a terenurilor pot ajuta la menținerea integrității ecosistemelor.

Respectarea capacității de regenerare a resurselor naturale și menținerea echilibrului în ecosisteme nu doar protejează mediul înconjurător, ci asigură și resursele necesare pentru generațiile viitoare, contribuind astfel la dezvoltarea durabilă și la bunăstarea continuă a societății.

În al *doilea rând,* apare dimensiunea socială, care orientează spre asigurarea justiției sociale, egalității de șanse și a accesului la servicii esențiale pentru toți membrii societății, fără discriminare.

În al *treilea rând,* se conturează și dimensiunea economică, care se referă la promovarea unei creșteri economice sănătoase și echitabile, care să țină cont de impactul asupra mediului și care să contribuie la reducerea sărăciei și la îmbunătățirea calității vieții.

Dezvoltarea durabilă implică abordarea problemelor complexe și interconectate, precum schimbările climatice, degradarea mediului, sărăcia și inegalitățile sociale și presupune adoptarea unor politici și practici care să integreze aceste dimensiuni și să promoveze un echilibru între dezvoltarea economică, protecția mediului și bunăstarea socială [1].

Agenda 2030 pentru Dezvoltare Durabilă adoptată de Organizația Națiunilor Unite include Obiective de Dezvoltare Durabilă (ODD-uri), care acoperă o gamă largă de aspecte, de la eradicarea sărăciei și a foametei până la asigurarea educației de calitate, egalitatea de gen, gestionarea sustenabilă a resurselor, energie curată, justiție și pace.

Indicatorii dezvoltării durabile

Republica Moldova se situează pe ultimul loc printre țările europene în ceea ce privește investițiile destinate protecției mediului. Atât Guvernul, cât și companiile din țară cheltuiesc prea puțin pentru aceste obiective comparativ cu majoritatea țărilor europene. În ultimii ani, Moldova a alocat doar 0, 5% din Produsul Intern Brut pentru protecția mediului, în timp ce media Uniunii Europene este de 1, 9% [4].

Există diverse motive pentru scăderea investițiilor în acest domeniu, în general legate de constrângerile financiare și de situația economică din Moldova. Mijloacele economice utilizate pentru aspectele legate de mediu (precum taxele și aprobările de mediu) nu reușesc să schimbe situația în bine. Adesea, protecția mediului este lăsată în urmă în favoarea altor priorități, fie politice, fie economice.

Subvențiile pentru energie sunt în principal rezultatul scăderii taxelor pentru consumatorii casnici de gaze naturale și electricitate. Această situație derivă din faptul că Moldova depinde în totalitate de importurile de energie și din nivelul redus al standardului de viață al majorității semnificative a populației. Costurile legate de resursele energetice sunt un subiect constant de dezbatere în societate, adesea cu implicații politice. Din moment ce Moldova nu înregistrează progrese economice semnificative, orice inițiativă de a elimina taxe sau de a crește tarifele este imediat întâmpinată cu reacții critice din partea populației, mediului de afaceri sau din partea opozanților politici.

Politicile axate pe dezvoltarea durabilă nu pot fi implementate eficient fără indicatori adecvați pentru monitorizarea progresului. Indicatorii de dezvoltare durabilă pot avea rolul de:

– A urma și comunica progresele în privința integrării aspectelor ecologice în creșterea economică.

– A furniza informații utile pentru deciziile politice.

– A impune o responsabilitate Guvernului față de actorii interesați la nivel național și internațional.

– A crește gradul de conștientizare publică cu privire la legăturile dintre creșterea economică și starea mediului.

– A facilita comparațiile privind progresul între diferite țări.

Ecologizarea creșterii economice se referă la eforturile de a dezvolta și implementa practici economice durabile care să reducă impactul negativ asupra mediului în timp ce se menține creșterea economică. Urmărirea și comunicarea progreselor în ceea ce privește ecologizarea creșterii economice implică monitorizarea și raportarea evoluției în implementarea acestor practici sustenabile, precum și împărtășirea acestor informații cu publicul larg și cu părțile interesate.

În acest sens, pentru a măsura progresul în direcția unei economii mai verzi, am putea determina unii indicatori de performanță ecologică, cum ar fi: emisiile de gaze cu efect de seră, consumul de resurse naturale, producția de deșeuri etc. Acești indicatori pot fi monitorizați în timp și pot oferi o perspectivă asupra evoluției spre sustenabilitate.

Calcularea emisiilor de gaze cu efect de seră (GES) implică determinarea cantității de gaze cu efect de seră eliberate în atmosferă ca rezultat al activităților umane. Aceste gaze contribuie la încălzirea globală prin captarea radiației termice în atmosferă. Calcularea acestor emisii este importantă pentru evaluarea impactului asupra schimbărilor climatice și pentru dezvoltarea strategiilor de reducere a emisiilor.

Principalele etape în determinarea emisiilor de gaze cu efect de seră sunt:

1. Identificarea surselor de emisii. Aceste surse pot include arderea combustibililor fosili, producția industrială, transportul, agricultura etc.

2. Colectarea datelor. Aceste date pot include cantitatea și tipul de combustibil folosit, producția industrială, distanțele parcurse în transport, utilizarea energiei electrice etc.

3. Factori de emisie. Acești factori reprezintă cantitatea de gaze eliberată pentru o unitate specifică de activitate sau consum de combustibil. Factorii de emisie pot varia în funcție de resursele locale și a altor condiții.

4. Calculul emisiilor. Emisiile de gaze cu efect de seră se calculează folosind formula generală: Emisii = Cantitatea activității sau consumul de combustibil x Factorul de emisie. De exemplu, pentru calculul emisiilor de CO2 din arderea combustibilului, formula ar fi: Emisii CO2 = Cantitatea de combustibil x Factorul de emisie pentru CO2.

5. Convertirea în unități de măsură standard. Asigurați-vă că datele introduse și calculate sunt în unități de măsură standard, precum tone de CO2 echivalent. Acest lucru permite compararea emisiilor între diferite surse sau regiuni.

6. Calculul emisiilor totale. Se sumează emisiile calculate pentru fiecare sursă pentru a obține emisiile totale de gaze cu efect de seră pentru o anumită perioadă de timp (de obicei, un an).

7. Elaborarea raportului și analiza. În această etapă se raportați rezultatele calculului, fie intern, pentru planificare și monitorizare, fie extern, pentru cerințele de raportare la nivelul guvernului sau al organizațiilor. Analiza datelor poate oferi o perspectivă asupra celor mai mari surse de emisii și poate ghida deciziile pentru reducerea acestora.

Este important să menționăm că calculul emisiilor de gaze cu efect de seră poate fi un proces complex și necesită date precise și factori de emisie actualizați. În multe cazuri, organizațiile și guvernele colaborează cu experți în domeniul schimbărilor climatice pentru a asigura o calculare corectă și adecvată a emisiilor.

Consumul de resurse naturale se referă la utilizarea și epuizarea resurselor provenite din mediul natural pentru a satisface nevoile umane. Aceste resurse includ tot ceea ce extragem din mediul înconjurător, precum apa, solul, combustibilii fosili, mineralele, lemnul și alte materii prime.

Consumul excesiv și nesustenabil al resurselor naturale are implicații semnificative asupra mediului, biodiversității și a viabilității viitoare a planetei noastre.

Există două categorii principale de resurse naturale:

– Resurse regenerabile, care pot fi regenerabile prin procese naturale, cum ar fi soarele, apa, vântul și plantele;

– Resurse neregenerabile, care nu pot fi regenerabile într-un timp rezonabil, cum ar fi combustibilii fosili (cărbune, petrol, gaze naturale) și mineralele.

Consumul excesiv și nesustenabil poate duce la epuizarea resurselor naturale. De exemplu, exploatarea excesivă a pădurilor poate duce la defrișări și la pierderea biodiversității, iar exploatarea necontrolată a resurselor minerale poate duce la diminuarea stocurilor și la distrugerea ecosistemelor.

Consumul intensiv de resurse naturale poate provoca degradarea solului, poluarea apei și aerului, schimbări în ciclurile naturale ale elementelor chimice și distrugerea habitatelor naturale. Toate acestea pot contribui la schimbările climatice, pierderea biodiversității și alte probleme ecologice majore.

Amprenta ecologică globală

Conceptul de „solicitare ecologică globală", cunoscut și sub denumirea de „amprenta ecologică globală", este o măsură a impactului uman asupra resurselor naturale și a capacității Pământului de a regenera aceste resurse. Acest concept a fost dezvoltat pentru a evalua modul în care consumul uman afectează mediul și a oferi o perspectivă asupra sustenabilității stilurilor noastre de viață și a economiilor.

Conceptul de „solicitare ecologică globală" sau „amprenta ecologică" a fost dezvoltat de către Mathis Wackernagel și William E. Rees, doi cercetători de la Universitatea din British Columbia, Canada, la începutul anilor 1990. Ei au prezentat acest concept într-un studiu publicat în 1996 în revista „EcologicalEconomics" [5].

Mathis Wackernagel și William Rees au dezvoltat această abordare pentru a măsura impactul uman asupra resurselor naturale într-o manieră comprehensivă și pentru a oferi o perspectivă asupra modului în care stilul de viață uman influențează mediul și planeta. Ideea centrală este că oamenii consumă resurse naturale și generează deșeuri, iar aceste acțiuni pot fi comparate cu capacitatea Pământului de a furniza aceste resurse și de a absorbi deșeurile.

Prin introducerea acestui concept, Wackernagel și Rees au creat un instrument puternic pentru a evalua durabilitatea și a încuraja adoptarea unor stiluri de viață și modele economice mai puțin intensive din punct de vedere al resurselor. De-a lungul timpului, amprenta ecologică a devenit un instrument semnificativ în domeniul studiilor despre sustenabilitate și impactul uman asupra mediului.

Amprenta ecologică măsoară cantitatea de teren și apă necesară pentru a produce toate bunurile și serviciile consumate de o populație dată într-o anumită perioadă de timp, precum un an. Acest concept ia în considerare o gamă largă de resurse și activități, inclusiv producția de alimente, materiale de construcții, energie, precum și absorbția deșeurilor generate de aceste activități[3].

Din cele menționate reiese că măsurarea amprentei ecologice implică, în general, trei componente principale:

1. Amprenta resurselor (biocapacitatea utilizată), ce are în vedere dimensiunea terenului și a apei, necesare pentru a produce resursele naturale utilizate pentru producție, consum și absorbția deșeurilor generate de activitățile umane.

2. Amprenta de carbon, ce reprezintă cantitatea de teren și apă necesară pentru a absorbi emisiile de carbon generate de arderea combustibililor fosili. În mod specific, reflectă cantitatea de teren necesară pentru a converti CO2 în oxigen prin procesele naturale.

3. Biocapacitatea ori volumul de resurse naturale și teren disponibile pentru a satisface cerințele umane și pentru a absorbi deșeurile generate de activități. Este o măsură a capacității Pământului de a susține diversitatea vieții și nevoile umane.

Dacă amprenta ecologică a unei populații depășește incapacitatea Pământului, înseamnă că oamenii consumă resurse mai rapid decât acestea pot fi regenerare, ceea ce duce la degradarea mediului și la epuizarea resurselor. În cazul în care incapacitatea este mai mare decât amprenta, există o anumită rezervă în utilizarea resurselor.

Amprenta ecologică globală este utilizată pentru a evalua gradul în care activitățile umane contribuie la schimbările climatice, pierderea biodiversității, degradarea solului și alte probleme ecologice majore. Ea oferă o perspectivă asupra modului în care stilurile noastre de viață, alegerile de consum și modelele de producție pot influența sustenabilitatea mediului.

Conceptul de „solicitare ecologică globală" este un instrument important în promovarea conștientizării cu privire la impactul uman asupra mediului și în încurajarea unui consum și o dezvoltare mai durabile.

Informarea deciziilor de politici (policy decision-making) se referă la procesul de utilizare a informațiilor, datelor, cercetărilor și analizelor pentru a dezvolta politici publice eficiente și bine fundamentate. Acest proces implică evaluarea nevoilor și obiectivelor societății, identificarea problemelor, explorarea opțiunilor și formularea soluțiilor în mod argumentat. Informarea deciziilor privind politicile joacă un rol crucial în asigurarea faptului că politicile adoptate de guverne sau alte organizații sunt coerente, bine direcționate și bazate pe dovezi.

Pentru a informa deciziile de politici, este esențial să se desfășoare *cercetări și analize riguroase*. Acestea pot include colectarea de date, evaluarea tendințelor, identificarea problemelor și evaluarea impactului politicilor existente sau propuse [4].

Informațiile bine fundamentate necesită date și dovezi precise și relevante. Acest lucru poate implica efectuarea de sondaje, studii de teren, analize economice și evaluări ale impactului social și de mediu.

O parte importantă a informării deciziilor de politici este evaluarea costurilor și beneficiilor diferitelor opțiuni. Aceasta poate ajuta la identificarea celor mai eficiente soluții din punct de vedere al resurselor, inclusiv prin adoptarea unor strategii de marketing ecologic la nivelul agenților economici.

Strategiile de marketing ecologic definesc posibilități adecvate de transpunere în practica a instrumentelor de marketing clasic, ele stabilesc opțiunile posibile ale întreprinderii în ceea ce privește acțiunile vizând protecția mediului.

Etapele realizării unei strategii de marketing ecologic în concordanta cu cerințele pieței presupune stabilirea:

• domeniului de acțiune, altfel spus identificarea: pieței sau a segmentului de piață, produselor compatibile cu cerințele de protecție a mediului;

• poziției față de ceilalți actori ai pieței: clienți, furnizori, asociați, concurenții. În marketingul ecologic, piața poate fi tratata fie concentric, fie diferențiat.

Abordarea concentrică a pieței presupune încercarea întreprinderii de a câștiga o poziție puternica pe „piețe parțiale" (segmente), fiind vorba de o „politică" a nișelor.

În cadrul *abordării diferențiate*, întreprinderea încearcă să pătrundă pe toate segmentele de piață cu produse diferite.

Se procedează, mai întâi, la o segmentare a pieței în scopul localizării unor segmente avantajoase pentru companie, fie din punctul de vedere al stabilității cererii, fie din punctul de vedere al stabilității concurentei.

Abordarea eficienta a unui segment de piață sensibil la cerințele de protecție a mediului se poate face prin variante ale unui produs, variante tehnologice, inovații de produs etc. Astfel, piața se poate largi, existând posibilitatea creării și descoperirii unor noi piețe de desfacere și a accesului la acestea. Formularea și realizarea strategiilor de marketing ecologic se află sub influența cerințelor ecologice, a potențialului firmei, dar și a potențialului pieței [2].

Consultarea cu cetățenii, industria, organizațiile non-guvernamentale și alte părți interesate poate oferi o gamă largă de perspective și poate asigura o reprezentare echitabilă a diferitelor interese și opinii din perspectiva dezvoltării durabile.

În unele cazuri, pot fi dezvoltate diferite scenarii pentru a evalua impactul politicilor în diferite contexte. Acest lucru poate ajuta la înțelegerea consecințelor posibile ale deciziilor luate.

După implementarea politicilor, este important să se evalueze impactul acestora în timp și să se monitorizeze implementarea. Acest lucru poate ajuta la identificarea necesității de ajustări sau îmbunătățiri ulterioare.

Rezultatele cercetărilor și analizelor ar trebui să fie comunicate în mod transparent și accesibil către cei responsabili de luarea deciziilor, dar și către publicul larg. Aceasta poate contribui la construirea încrederii și la încurajarea angajării publicului în procesul de luare a deciziilor.

Informațiile pot varia în funcție de contextul politic și social. Decidenții politici trebuie să fie pregătiți să ajusteze direcțiile pe baza noilor date și a schimbărilor din mediu.

Concluzii

În ansamblu, informarea deciziilor de politici are ca scop crearea unor politici mai eficiente, mai sustenabile și mai bine aliniate cu nevoile și așteptările societății. Aceasta poate contribui la crearea unui cadru în care politicile sunt bine fundamentate, echitabile și potențial benefice pentru toți cetățenii.

Responsabilizarea Guvernului față de părțile interesate naționale și internaționale se referă la obligația și angajamentul guvernului de a răspunde în fața diferitelor grupuri și organizații cu interese și preocupări legate de politici, legi, decizii și acțiuni guvernamentale. Aceasta implică asigurarea unei comunicări transparente, consultarea adecvată și luarea în considerare a opiniilor și nevoilor acestor părți interesate în procesul de luare a deciziilor. Acest aspect este esențial pentru o guvernare democratică și pentru promovarea deciziilor politice legitime și echitabile.

Sensibilizarea publicului cu privire la legăturile dintre creșterea economică și mediu este esențială pentru a promova înțelegerea și conștientizarea asupra modului în care dezvoltarea economică poate influența mediul înconjurător și pentru a încuraja adoptarea unor practici mai durabile și responsabile. Legăturile dintre creșterea economică și mediu sunt complexe și diverse, iar educația și sensibilizarea publicului pot juca un rol crucial în promovarea schimbării de comportament și în sprijinirea politicilor sustenabile.

Compararea progresului între țări este o activitate importantă pentru a evalua și înțelege diferențele și asemănările în ceea ce privește dezvoltarea economică, socială, mediul înconjurător și alți indicatori relevanți. Această comparație poate oferi o perspectivă mai amplă asupra performanței fiecărei țări și poate ajuta la identificarea bunelor practici, a problemelor și a potențialelor domenii de îmbunătățire.

În acest sens, compararea progresului între țări poate furniza o perspectivă bogată și complexă asupra dezvoltării globale, cu potențialul de a ghida politici și decizii în direcția unui viitor mai durabil și mai prosper.

Bibliografie

Capcelea, A., Capcelea, V (2013), Managementul ecologic. Fundamentarea teoretică și evoluția paradigmelor. Ch.: Î.E.P. Știința, ISBN 978-9975-67-835-3.

Stoian Mirela (2003), Ecomarketing, Editura ASE, București, 277 pagini, ISBN 973-594-281-X.

Studiu De Performanțe În Domeniul Protecției Mediului Republica Moldova Comisia Economică Pentru Europa. Comitetul pentru Politica de Mediu Studiul al doilea Națiunile Unite New York și Geneva, 2005. https://unece.org/ DAM/env/epr/epr_ studies/moldova%20II%20m.pdf, accesat pe 20.08.2023.

Spre o transformare verde a Republicii Moldova. Analiza situației din 2021. Raport Național bazat pe setul OCDE de indicatori a creșterii verzi. https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2022/02/report-green-growth-indicators-republic-moldova-2021-rom.pdf.

Mathis Wackernagel, William E. Rees (2017), An Analysis of Mathis Wackernageland William Rees'sOurEcologicalFootprint, 116 Pages, PublishedJuly 5, ISBN 9781912128020.

SECȚIUNEA V.
Educație și pedagogie

Chapter 21 – WAYS OF DEVELOP METACOGNITIVE ABILITIES FOR TEACHING ENGLISH THROUGH PERSONALIZED LEARNING

Chapter 22 – TRAINING OF DIDACTIC FRAMEWORKS IN THE DIRECTION OF IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE PRAXEOLOGY

Chapter 23 – HUMAN CAPITAL FROM THE PERSPECTIVE OF INVESTMENTS IN EDUCATION

Chapter 24 – DEVELOPING INTEREST IN INTERDISCIPLINARY LEARNING AMONG PRIMARY SCHOOL STUDENTS: FROM STRATEGY TO DIDACTIC APPROACH

Chapter 25 – DEVELOPING THE CREATIVITY OF YOUNG STUDENTS BY INCLUDING THEM IN ARTISTIC PRACTICES

Chapter 26 – THE HORN SCHOOL OF IAȘI: TRADITION AND CONTINUITY.

Chapter 27 – ARCHITECTURE OF PROJECTS IN THE FIELD OF EDUCATION AND THEIR ROLE IN MODERN EDUCATION MANAGEMENT AND ITS QUALITY IMPROVEMENT

Chapter 28 – THE EDUCATIONAL INFRASTRUCTURE FOR SPECIAL EDUCATION IN ROMANIA

Chapter 29 – THE ROLE OF THE HUMAN FACTOR IN THE MANAGEMENT OF THE EDUCATION FIELD. THE ASPECT OF EXTRACURRICULAR ACTIVITIES

Chapter 30 – THE FORMATION OF UNIVERSAL PEDAGOGICAL COMPETENCIES FOR ORGANIZING AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE CONDITIONS OF A GENERAL EDUCATION SCHOOL

Chapter 31 – EVOLUTION OF SUMMER CAMPS FOR CHILDREN IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Capitolul 21 – MODALITĂȚI DE DEZVOLTARE A CAPACITĂȚILOR METACOGNITIVE DE PREDARE A LIMBII ENGLEZE PRIN ÎNVĂȚAREA PERSONALIZATĂ

Chapter 21 – WAYS OF DEVELOP METACOGNITIVE ABILITIES FOR TEACHING ENGLISH THROUGH PERSONALIZED LEARNING

Svetlana APACHITA[1]

Abstract

Teaching English through personalized learning means encouraging students to actively participate in the educational process. It refers to the student-centred instructional process, harmonized with learning needs, adjusted to the learning preferences and specific interests of students, the focus being on the formation of skills and exploring meta-cognitive potential.

Keywords*: personalized learning, competence, linguistic competence, teaching strategies, meta cognitive potential.*

JEL*: A 20, A 29*

Introduction

"Personalized learning" is a concept that derived from the concepts of "individualization" and "differentiation". It is adapted to the specifics of the student, in accordance with his teaching-learning needs. Differentiated learning is tailored to the learning preferences of a group of students. Meanwhile personalized learning adapts not only the learning objectives, the content, but also the methodology and the learning pace of each student. As for the individualization, it refers to a set of teaching strategies that guarantee the achievement of the same learning objectives by adjusting the pace of the student's progress. While differentiated learning assumes that training process is adapted to the learning preferences of different students, the goals developed for the learning process are the same for all learners, but the method of approaching the training process varies depending on the preferences of the group.

In modern teaching, the educational vectors change their functionality; the student becomes the subject and partner of education, because the student together with the teacher forms an educational community. To make English language teaching more efficient through personalized learning, the subject becomes a partner in the teaching process and in his own training process. Teaching English through personalized learning directs students to take responsibility for acquiring knowledge, leading the teacher to become a skilled organizer of learning experiences. The directions in which the student is oriented in the personalized learning of the English language are:

– self-fulfillment through active participation in the learning process;

– communicate and actively participate in training, self-training, be active in the relationship with teachers and members of the working group;

– participate in the development of the learning plan in terms of strategy, methods, preferred learning style and pace;

– to make decisions regarding his/her learning path.

The role of the English teacher is to move from the status of provider of knowledge to that of co-participant in the knowledge delivery process, giving more responsibility to the students,

[1] Cercetător, Academia de Studii Economice din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, tibuleac.svetlana@gmail.com.

turning them into active “seekers” of knowledge. Another aspect, which must be changed in the university environment, is the replacement of lectures with activities based on active learning methods. Even if various working techniques can be introduced to involve students in the activity, it still remains a passive approach, with the student being a receptive subject. Another role of the English teacher is to integrate self-paced learning programs. The teacher organizes the learning situations in such a way that the tasks are completed in a reasonable period of time. As well to organize cooperation in working group situations. The efficiency of teaching English through personalized learning must fulfil two principles: that of teaching a content (achieving teaching in the cognitive domain and in the meta-cognitive domain) and that of forming a way of thinking necessary to accomplish the proposed task.

The personalized learning model emphasizes the formation of the partnership between teacher, parent, pupil, student and the educational unit. Being also a theory of 21st century education, which, through its flexible, differentiated and optional program, recognizes skills, passions and requirements of each student, as well as the barriers and challenges of learning. These requirements reveal the need of the involvement of students in the didactic activity, the creation of a smaller student groups, the implementation of active-participative methods, respect for different learning styles, different learning environments, free access to information technologies, the possibility of choosing/adjusting the curriculum.

Teaching English through personalized learning means encouraging students to actively participate in the educational process, it refers to the student-centred instructional process, harmonized with learning needs, adjusted to the learning preferences and specific interests of students, with the emphasis on the formation of skills and exploring meta-cognitive potential. Metacognition draws the student's attention to the awareness of the learning process, the formation of consciousness, “by calling for self-control, self-appreciation and self-improvement of one's own cognition” (Kurubacak et al., 1, p. 176).

Joita points out that it is natural for the personalization of cognition and meta-cognition, it addresses to the awareness of one's own ways of processing information, to the individual particularities of their processing, organization, application [3, p. 190]. Applying the principles of differentiation and pedagogical constructivism, the teacher must design his didactic strategy so that every student benefits from his formative involvement, and learning becomes a constructive process.

Making English language teaching more efficient through personalized learning also focuses on leveraging meta-cognition, which consists in training or modelling meta-cognitive activities. Meta-cognition is multifunctional being related to cognition, monitoring, regulating and controlling cognitive processes, motivation, emotions, behaviour. G. Schraw highlights three principles related to meta-cognition (Șoitu and Cherciu, 2006, pp. 113-125):

I. Knowledge of cognition and the regulation of cognition. Knowledge about cognition – is knowledge about oneself, about one's own mental processes, the factors that influence one's performance. Procedural knowledge shows the way of performing tasks, achieved through strategies. The regulation of cognition is carried out in the following stages:

– planning (selection of appropriate strategies and allocation of resources);

– monitoring is a periodic engagement in self-testing during learning;

– the assessment consists in estimating the results and efficiency of the learning process.

II. The relationship between meta-cognition and cognitive abilities. Metacognition is related to cognition, monitoring, regulating and controlling cognitive processes, motivation,

emotions, behaviour. Metacognitive knowledge and regulation differ qualitatively from cognitive ones – they are more durable and general than cognitive ones.

III. Basic strategies for improving meta-cognition, which include stimulating the construction of new knowledge, explaining conditional knowledge, automating monitored heuristics, and creating a motivational learning environment.

An important role in the development of metacognitive knowledge and strategies is played by reflection and extended practice, when the teacher presents systematic opportunities for students to reflect on their successes and failures. Firstly, the importance of meta-cognitive knowledge and regulation is highlighted, secondly, the teacher shapes his own meta-cognitive matrix, and thirdly, he allocates additional time for discussion and reflection.

The improvement of knowledge about cognition is achieved through the assessment matrix of opportunities to capitalize on metacognitive strategies for the efficiency of language teaching English – Strategy Evaluation Matrix (Adapted from Metacognition for the classroom and beyond: Differentiation and support for learners, 2009), which provides the information regarding meta-cognitive strategies. The matrix can be used throughout the academic year, but most of the time, students, individually or in groups, complete each row with the meta-cognitive strategies used throughout the course.

Table 1. *English – Strategy Evaluation Matrix (Adapted from Metacognition for the classroom and beyond: Differentiation and support for learners, 2009)*

Strategy	How to use	When to use	What is it for?
Skim/Survey	Search for headings, highlighted words, previews, and summaries.	Before you read a long piece of text. Gives an overview of the key concepts, helps you to focus on the important points	Before you read a long piece of text. Gives an overview of the key concepts, helps you to focus on the important points
Slow down	Stop, read and think about information.	When information seems important. If you realize you don't understand what you have just read.	Improves your focus on important information.
(Activating previous knowledge)	Stop and think about what you already know about a topic.	Before you read something or do an unfamiliar task.	Makes new information easier to remember and allows you to see links between subjects. Information is less daunting if you already know something about the topic.
Fit Ideas Together	Relate main ideas to one another. Look for themes that connect the main ideas, or a conclusion.	When thinking about complex information, when deep understanding is needed	Once you know how ideas are related they are easier to remember than learning as if they are separate facts. Also helps to understand them more deeply
Diagramele (Diagrams)	Identify main ideas, connect them, classify ideas, decide which information is most important and which is supporting	When there is a lot of factual information that is interrelated.	Helps to identify main ideas and organize them into categories. Reduces memory load. May be easier to visualize.

The efficiency of teaching English through personalized learning consists both in the capitalization of knowledge and the capitalization of metacognitive strategies for regulating cognition (planning, information, understanding, development, evaluation) and meta-cognitive strategies specific to reading, writing, listening activities. Each student forms his own matrix of meta-cognitive strategies and meta-cognitive "infrastructure". The metacognitive strategy represents the totality of the processes and cognitive mechanisms of regulation, knowledge, design

and evaluation of the cognitive system or represents a specific mental action of processing oriented towards awareness.

Afterwards, we present the ways of developing meta-cognitive capacities, explored by M. V. Veenman, who makes English language teaching more efficient through personalized learning at the university level (Veenman, 2022, pp. 207-208):

– *Group discussions* help students to become aware of their own learning strategies and attitudes. Through group discussions, we get an exchange of opinions, views, perceptions, hypotheses, answer options, which depend on the students' ability to dialogue.

– *Concept maps* call for creative thinking, which establishes causal connections of mental knowledge, meta-cognitive strategies, and the formation of new concepts. Concept maps are especially used when studying grammar topics.

– *Self-questioning* is a questionnaire used to clarify and obtain more knowledge-building answers.

– *Structured or semi-structured interviews* (structured and semi-structured interviews) provide information on the strategies used, methods, skills and meta-cognitive behaviour of students. The structured interview consists in applying a questionnaire, the semi-structured interview establishes the themes on the basis of which the interview will be conducted.

– The *reflective journal* is the tool that presents the ways of using learning strategies and the learning process. It presents a reflection on one's own learning process, a dialogue of the student with himself. The role of the reflective diary is one of an advisor, in which the student creates the optimal condition for expressing their own states, goals in relation to the process of reading, writing and listening, by performing self-analysis with reference to the meta-cognitive strategies used.

– In *reflective reading*, the reception of the text is done not only through a reading passive, but by engaging in reading. Reflective reading allows students to converse, to involve in an exchange of opinions on the matter read, written or heard and look for solutions.

– *Modelling (explicit teacher modelling)* makes students' mental processes real and visible. In this way, the teacher explains out loud what happens in the brain while memorizing new expressions, reading the text, writing or listening to a message.

– The *think-aloud protocol* is the recording of thoughts students while performing an activity, calling on several operations of thinking: synthesis, analysis, generalization, abstraction, comparison.

– The *case study* has a significant value in the selection of real cases (descriptive case, authentic case, interactive case, problem-situation), develop the skills of critical examination of problem-solving strategies, identify deficiencies that cause low results.

Conclusion

From the above analysis, it follows that the efficiency of English language teaching through personalized learning from the perspective of capitalizing on knowledge and metacognitive strategies consists in: selecting an appropriate capacity and strategy; naming and entering the capability into a category; capacity building through think-alouds; guided practice of the skill with a partner or in small groups; explaining how and when the metacognitive ability or strategy can be used; continuous training in efficient use of capacity.

Bibliography

Kurubacak G., Yuzer T. Volkan (2011), Handbook of Research on Transformative On-line Education and Liberation: Models for Social Equality. IGI Global. 594 p. ISBN13:9781609600464.

Joița E. (2002), Educația Cognitivă. Fundamente. Metodologie. Iași: Polirom, 237 p. ISBN: 973681100X.

Richards J. C., Rodgers T. S. (2011), Approaches and Methods in Language Teaching (Second Edition). Cambridge: CUP. ISBN-13 978-0-521-00843-3.

Schraw G. (1998), Promoting General Metacognitive Awareness. In: Instructional Science, 26, pp. 113–125. http://dx.doi.org/10. 1023/A:1003044231033.

Șoitu L., Cherciu R. (2006), Strategii educaționale centrate pe elev.București, 313 p. ISBN (10) 973-7871-55-3.

Veenman M. V. J. (2011) Learning to Self-monitor and Self-regulate. In Mayer R. E., Alexander P. A. (eds.). Handbook of Research on Learning and Instruction, New York: Routledge, 218 p. ISBN: 9780203839089.

The Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment. www.coe.int/lang-CEFR.

Capitolul 22 – FORMAREA CADRELOR DIDACTICE ÎN DIRECȚIA IMPLEMENTĂRII PRAXIOLOGIEI INOVAȚIONALE

Chapter 22 – TRAINING OF DIDACTIC FRAMEWORKS IN THE DIRECTION OF IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE PRAXEOLOGY

Tatiana BULARGA[1]

Abstract.

If we refer to the formation of the personality through art, we note that the practice of this direction of education far does not meet the technological requirements specific to processes of perception-understanding-creation of works of art. In this educational field the approach for optimizing theory-practice report acquires instructional, formative and additional artistic development valences, due to the principles of creation/recreation-perception of artistic products, which stipulates that the artwork exists itself only in interpreting-viewing-listening it – process comprising the author's creative mental action, conventionally regarded as a theoretical one, with the action of perception and also being considered as a practical one. The process of artistic perception in instructive and formative actions is identified with the educative action itself. In this process the considerable weight rests on the participative state kid to the design, development and evaluation/self-evaluation (through prescription of individual behavioral maps, anticipating practical actions, varying operations, performing the tasks by choosing the optimal variants for solving) and the dynamics of professional competence of teachers to achieve gradually the theoretical design process and practical actuating, by identifying educational content and valuable actions, diagnosing the individual resources, planning, forming hypotheses, sequential and final evaluation.

Keywords*: innovative praxeology, professional competence of teachers, instructive and formative actions, artistic education, artistic action of teacher, artistic action of pupil*

JEL: *A20, A22, A29*

Introducere

Pedagogia în toate timpurile a avut și continua să aibă nevoie de o teorie consistentă și o practică previzibilă, anticipativă, care să pășească nu în urma, ci în fruntea proceselor social-economice. O astfel de practică, după noi, își găsește răspunsul său adecvat în *praxiologia formativ-inovațională.* Atare praxiologie întrunește toate componentele necesare unui învățământ și unui sistem educațional durabil cu ieșiri concrete spre finalități oportune cadrului umanist postmodernist.

Atunci când punem accentul pe praxiologia inovațională avem în vedere reformarea pedagogiei concepută ca știință și ca practică umanistă, constituită drept sistem *deschis*, ceea ce înseamnă că obiectivul ei prioritar este de a revizui, a re-conceptualiza principiile educaționale; prin constructele sale constitutive, *instruire* (predare, învățare, cogniție) și *educație* (formare, dezvoltare, schimbare), care se afirmă și ca *știință managerială*, insistând prin ambele sale roluri asupra unei *acțiuni educative calitative*, *eficace* și *progresive*.

În scopul instaurării unei relații dinamice între abordările teoretice și aplicările practice reușite ale demersurilor științifico-epistemologice, este nevoie de o conlucrare optimă între acumulările teoretice și inovațiile praxisului educativ. Conexiunile calitative între praxiologie și teorie nu pot provoca de la sine schimbări dorite în procesul educațional. Dar practica educațională și studiul acesteia, *praxiologia*, constituie pentru științele educației nu numai una din cele trei surse de cunoaștere în cercetarea pedagogică, dar și un temei epistemologic semnificativ în stare să contribuie la soluționarea problemelor pedagogiei, în special, la optimizarea relației *teorie – practică educativă*.

[1] Conferențiar univ. dr., Universitatea de Stat Alecu Russo Bălți, Republica Moldova e-mail: tbularga@gmail.com, Universitatea de Stat Alecu Russo Bălți, Republica Moldova e-mail: tbularga@gmail.com.

Asemenea legătură și colaborare eficientă dintre teorie și practică o vedem de pe poziții de conlucrare atât pe orizontală (receptivitatea aplicativ-activă a practicienilor la demersurile și elaborările științifice, pe de o parte, și valorificarea sistemică și continuă a experiențelor inovative ale practicienilor, pe de altă parte), cât și pe verticală, ceea ce înseamnă că praxiologul inovativ preia din elaborările teoretice nu totul cu amănuntul, ci doar ideile esențiale pentru a le aplica de pe propriile poziții, acestea fiind însoțite de încă 2-3 opțiuni ale actorului procesului de schimbare prin inovare practică.

Dacă e să ne referim la domeniul formării personalității prin artă, observăm că practica acestei direcții de învățământ nici pe de parte nu întrunește necesarul tehnologic specific proceselor de receptare-înțelegere-creare a operelor de artă.

În acest domeniu educațional demersul pentru optimizarea raportului teorie-practică obține valențe instructiv-formative și de dezvoltare artistică suplimentare, datorită principiilor creării/recreării-receptării produselor artistice, care stipulează că opera de artă există ca atare doar în procesul interpretării-vizualizării-audiției acesteia – proces care cuprinde acțiunea mentală a autorului *de creație*, considerată convențional ca una *teoretică*, cu acțiunea *de receptare* și, totodată, fiind considerată ca una *practică*. Procesul de receptare artistică în cadrul acțiunilor instructiv-formative se identifică cu însăși acțiunea educativă. În acest proces, o pondere considerabilă îi revine stării *participative* a elevului/studentului la acțiunea de proiectare, desfășurare și evaluare/autoevaluare (prin prescrierea hărților comportamentale individuale, anticiparea acțiunilor practice, varierea operațiilor, realizarea sarcinilor prin alegerea variantelor optime de rezolvare) și a *dinamicii competenței profesionale* a cadrului didactic de a realiza gradual procesul de proiectare (teoretică) și acționare (practică), prin identificarea conținuturilor educaționale și acțiunilor valorice, diagnosticarea resurselor individuale, planificarea, formarea ipotezelor, evaluarea secvențială și finală.

Studiul practicii învățământului artistic din Republica Moldova ne dovedește destul de convingător că între teoria și praxiologia artistică există o discrepanță considerabilă, fapt care influențează negativ managementul implementării unei **praxiologii inovative**, adică de formare prin inovare.

Drept criterii de eficiență sunt identificate următoarele***:***

1. *metodologice* (planificate și realizate cu considerarea aplicării tehnologiilor și strategiilor de eficiență);
2. *psihologice* (cu luare în seamă a factorilor psihici, adică a conținutului intern al personalității);
3. *fiziologice* (elevul/studentul-subiect/obiect al educației este o ființă înzestrată cu capacități psihice/spirituale, dar și cu capacități fizice, ceea ce implică promovarea unei politici educaționale binome, cu o conexiune eficientă a ambelor forme de existență);
4. *pedagogice* (utilizarea principiilor și tehnologiilor moderne de gestionare eficientă cu procesul educațional-formativ);
5. *estetice* (toți pașii cognitiv-formativi să fie realizați în baza cunoștințelor clasice și contemporane);
6. *praxiologice* (acțiunile didactice ale profesorului și acțiunile artistice ale elevului/studentului să fie instrumentate și fundamentate metodologic și realizate cu un înalt efect practic);
7. *axiologice* (educația este centrată valoric și integrată);
8. *sociologice* (educația artistică constituie un microsistem al societății din care persoana face parte și care, respectiv, îi determină scopul și idealul formativ).

Scopurile implementării. În suita de acțiuni privind implementarea etapizată a praxiologiei inovative în învățământul artistic național un loc de frunte este destinat pentru scopurile implementării propriu-zise, care se reduc la următoarele:

– a identifica factorii-stimuli (interni și externi) ai procesului de integrare a teoriei și practicii din perspectiva unei educații eficiente;

– a documenta și a examina strategiile de formare a competențelor profesionale ale practicianului;

– a verifica eficacitatea formativă a modelelor praxiologice de organizare/promovare a *acțiunii artistice a elevului/studentului (AAaE/S)* în contextul a trei medii: *educațional, individual și artistic;*

– a valida elaborările teoretico-metodologice ale sistemului pentagonal, format din cinci principii unificatoare ale eficienței acțiunii didactice a profesorului (*ADaP)* și acțiunii artistice a elevului/studentului *(AAaE/S)*;

– a elabora și a verifica pe teren compartimentul praxiologic al experimentului pedagogic și a implementa conceptul eficienței în practica educațională;

– a formula concluziile și recomandările practice, orientate spre eficientizarea procesului formativ-artistic școlar și universitar.

Ne-am propus să studiem activitatea formativ-educativă a practicianului din unghiul de vedere al mai multor poziții, care au o pondere semnificativă anume în legătură cu procesul de implementare a praxiologiei inovative și anume – verificarea relaționării dintre variabilele: *profesionalism și competență pedagogică, măiestrie și autoperfecționare continuă.*

Printre riscurile previzibile la care ne putem aștepta în practica de predare-învățare-evaluare am putea evidenția drept riscuri care rămân deschise procesului de implementare a praxiologiei inovative operaționalizarea a trei variabile cu o arie de desfășurare consecutivă și specifice unei acțiuni artistice: ***proiectarea – organizarea– realizarea.***

Practicianul își asumă o mare responsabilitate formativă, deoarece el evoluează în funcția de educator și manager al procesului interdisciplinar (pedagogie, psihologie, filosofie, muzicologie, estetică*).* Competențele didactice, educaționale și manageriale ale profesorului sunt puse în acțiune respectiv strategiilor curriculare, raportate la exigențele sociale înaintate față de învățământ, față de educație. Reieșind din obligațiunile și responsabilitățile pe care le asumă practicianul pentru cauza educațională, în cele ce urmează, vom specifica principalele roluri pe care trebuie să le îndeplinească un profesor-praxiolog:

În primul rând, să fie:

– *observator* și *mediator* al proceselor intermediilor (**mediu individual – mediu artistic – mediu instructiv-educațional/social);**

– *producător* de idei și mesaje cognitiv-formative;

– *coordonator* al unor acțiuni/situații individuale și de grup;

– *proiectant* de acțiuni, strategii, programe, planuri (Joița, 2000);

– *experimentator* al ideilor, al ipotezelor individuale și colective;

– *sursă de informare, model de comportament, purtător de valori* (Joița, 2000);

În al doilea rând, să-și asume responsabilitate pentru:

– *orientarea managerială a personalității*;

– *inițierea* varietăților de idei, de ipoteze, de proiecte a hărților acționale;

– *luarea deciziilor* rezonabile, alcătuirea adoptarea *hărților* de comportare artistică;

– *alegerea* conținuturilor și strategiilor, resurselor intelectuale conform efortului necesar;

– *ghidarea* diferențiată cu operațiile de acționare;
– *frânarea* factorilor/componentelor nonvalorice a acțiunii artistice a elevului/studentului;
– *renovarea* formelor organizaționale, a obiectivelor și a tehnicilor de influențare a educaților;
– *asigurarea* integrării interdisciplinare (dintre *pedagogie,* cu funcții formativ-educaționale.

În ambianță cu funcțiile de mediere a practicianului în proces necesită a fi identificate și eșalonate rolurile pedagogice, care vin în legătură cu realizarea obiectivelor unei educații interactive și care trebuie să se axeze pe următoarele deziderate:

– să creeze din fiecare operă de artă un mediu în care elevul/studentul să trăiască momentele artistice ca un spectacol al sufletului;
– să îndemne elevii/studenții spre a face transferuri imaginative dintr-o artă în alta;
– să creeze situații de deschidere prin artă *spre* sine, *spre* alții;
– să stimuleze ingeniozitatea, flexibilitatea și convergența elevilor/ studenților în proiectarea/organizarea și realizarea acțiunii artistice;
– să fie un iscusit manager nu numai în ceea ce privește lansarea/ înaintarea sarcinilor cognitiv-didactice, ci și în legătură cu modelizarea procesului de realizare eficace a acestora;
– să organizeze, să structureze eficient forma și conținutul orei de instruire/educație artistică și orelor extracurriculare;
– să exemplifice prin acțiuni proprii experiențe artistice valorice;
– *să-i îndemne pe elevi la generalizări și concluzii independente* (Arceajnicova, 1987);

Acestea le reducem la dezvoltarea componentelor psihice specifice elevului/studentului influențat de stimulii artistici. În acest context, profesorul-praxiolog trebuie să focalizeze activitatea sa spre:

– *stimularea* capacităților artistice speciale și generale;
– *orientarea* valorică a gândirii;
– *interiorizarea lucrării, auzirea muzicii în sine* (Gagim, 2004);
– *reculegerea după audiție* (Gagim, 2004);
– *stimularea* spiritului de cercetare;
– *cultivarea* spiritului de observație;
– *dezvoltarea* voinței autonome;
– *stimularea* curiozității cognitive, interesului deosebit pentru activitățile artistice;
– *orientarea* spre o motivație intrinsecă pentru artă;
– *evaluarea* înaltă a dorinței de a comunica, de a dezbate, interpreta verbal operele de artă;
– *stimularea* tendinței spre rezultat „pentru dominare în relațiile cu colegii” (Crețu, 1997);
– *susținerea* „trăirilor emoționale intense” (Crețu, 1997).

Această grupă de roluri rezidă în formarea/dezvoltarea la elevi/ studenți a atitudinilor valorice orientate spre perceperea activă a creațiilor de artă cu un conținut bogat și variat, originale după formă și stil. În baza acestor obiective, profesorul este obligat:

– să dezvolte facultatea generală de a asculta, competența de *auzire artistică a sonorităților lumii, descifrându-le semnificația/glasul* (Gagim, 2004);
– să centreze universul intelectual-artistic a elevului/studentului pe valorile umane, reflectate în conținutul mesajelor muzicii populare și scrisă de compozitori;
– să angajeze în palierul perceptiv-senzitiv a elevului capacitățile de concepere a legităților de desfășurare a discursului artistic ca mediu comportamental virtual și real;
– să se identifice spiritual cu dramaturgia prin conexionarea motivației/motivelor individuale cu motivele artistice;

– să deschidă codurile artistice cu ajutorul cărora creatorii lucrărilor muzicale influențează asupra ascultătorului;

Din perspectiva asigurării unei interferențe interdisciplinare eficiente, se impune a evidenția rolurile pedagogului-praxiolog în următoarele direcții:

a) ***centrare proactivă,*** realizată prin:

– *alcătuirea hărților* de comportament perceptiv, interperceptiv și creativ;

– *gestionarea* modului de percepere, păstrare/conservare, securizare, distribuție, conștientizare și aplicare a achizițiilor spirituale;

– *gestiunea* bugetului de timp, de raționalizare eficientă a acțiunilor artistice;

– *coordonarea, îndrumarea, consilierea* etapelor de proiectare și organizare/realizare a acțiunilor elevilor/studenților;

b) ***centrare valorică pe***:

– *orientarea* spre identificarea sensului estetic al creației artistice;

– *compunerea și improvizarea* muzicală individuală și în grup;

– *învățarea rapidă și calitativă* a muzicii;

– *cultivarea* unui limbaj proactiv;

– *cultivarea* intereselor variate;

– *abilitățile* artistice performante;

– *evaluarea* și autoevaluarea critică;

– *transferul de eficiență* (Văideanu, 2017) al profesorului din mediul artistic asupra mediului individual;

c) ***centrare pe* intro*deschiderea spre artă*** prin*:*

– *pătrunderea* conștientă în tainele mesajului artistic, ale percepției empatizante;

– *motivația* orientată *spre* cunoașterea sinelui și altuia în modelele de comportament estetic și moral;

– *oferirea* posibilităților de integrare în activitățile artistice pe orizontală și pe verticală;

– *cultivarea* deprinderii centrate pe paradigma comportamentală *câștig-câștig* (Covey, 2010) în demersul unei voințe autonome manifeste;

d) ***centrare pe creativitate/creație*** prin:

– *formularea opiniilor* rezonabile și originale;

– *soluționarea independentă* a problemelor/întrebărilor-stimule;

– *dezvoltarea imaginației* artistice polidimensionale;

– *responsabilizarea* pentru judecățile, ideile deschise pentru discuție;

– *alegerea optimă* între ideile lansate în legătură cu materia artistică percepută;

– *delimitarea esențialului* de secundar, valoricului de efemer;

– *asigurarea echilibrului* dintre: *intuitiv-logic, empiric-teoretic, emoțional-rațional;*

e) ***centrarea acțiunilor artistice* pe elementele formelor temporale**:

– *tempo muzical* conceput ca fenomen *„muzica – situare în timp”*, realizate prin operații de *reflecție:*

- ***naturală*** (elevul întreprinde mișcări cu o viteză potrivită orientării caracteriale ale timpului dat, în cazul dacă nu sunt implicați alți factori activizanți, adică cu un tempo situat în limitele unei viteze medii);
- ***de încetinire*** (elevul implică în câmpul acțiunii sale tot *ce vede*: texte de note, scheme, instrument, claviatură, degete, mână), tot *ce aude*: indicații verbale, melodii, ritmuri, armonii;

- ***de accelerare*** (textele de note cu valori relativ mici implică imaginației și senzațiilor, percepțiilor elevului o tranzacție energetică mare, ceea ce stimulează grăbirea tempoului muzical).

– *motive-intonații, fraze-teme, episoade-refrenuri, reprize-cadențe,* care se supun legităților universului cosmic (*gravitație, atracție, intensitate, mișcare, repaus, cicluri, energie, viteză, temporalitate, simetrie, formă, spațialitate, interrelaționare, influențare reciprocă, unicitate, traiectorie, mișcare liniară/circulară/rectilinie* etc.);

f) ***centrarea pe succes*** constituie acele roluri care asigură transferul:

– de la reușita individuală la cea publică;
– de la succes-tendință la succes-deprindere;
– de la succesul ciclic/situațional la succesul integrat/global;
– da la paradigma succes-eșec la paradigma succes-*succes*.

Concluzii

Pentru a stimula continuu efortul elevului contemporan spre o manifestare cu succes creativă și independentă nu este suficient să avem o praxiologie pedagogică receptivă, care se reduce la aceea că pedagogul docil caută să transpună în practică demersurile teoretice și metodice expuse în literatura de specialitate, ghiduri, manuale, curricule etc. Învățământul de azi, în special cel artistic, are stringentă nevoie de o praxiologie inovativă, care, spre deosebire de praxiologia receptivă, nu preia demersurile teoretico-metodice brute, ci ghidează practicianul în vederea culegerii din sursele puse la dispoziție doar a ideilor esențelor percepute, ca ulterior să vină în fața elevilor cu noi opțiuni acționale. Astfel, o asemenea praxiologie devine mai mult decât un act practic, ci este una, care îl plasează pe profesor în rolul de manager al procesului educațional cu funcție de mijlocitor eficient între teorie și practică. Măiestria pedagogică implică stimularea orientată a atitudinilor elevului/studentului față de obligațiunile instructive și sociale, formează la personalitate orientarea sistemică spre rezultat, însoțită de procesele schimbării și inovării propriilor valori, stimulând și susținând continuu factorii de personalitate precum inteligență, spirit de inițiativă, perseverență, voință autonomă, abilități artistice sporite, imaginație creativă, emoționalitate, responsabilitate.

Bibliografie

Babii, Vladimir (2005), *Eficiența educației muzical-artistice,* Chișinău, Editura „Elena V.I.”.

Babii, Vladimir, (2010), *Teoria și praxiologia educației muzical-artistice*, Chișinău, Editura „Elena V.I.”, 2010.

Babii, Vladimir (2011) *The intelectual dimension of the musical-artistic performance.* în Rewieu artistic, Iași, Publishing: „George Enescu” University of Arts Iași. ISSN = 2069 – 7554. ISSN-L = 2069 – 7554**.**

Babii, Vladimir; Bularga, Tatiana (2015), *Praxiologia inovativ-artistică.* Iași: Editura ARTES, ISBN 978-606-547-276-1.

Babii, Vladimir, Bularga, T (2014), *Succesul artistic al elevilor din perspectiva devenirii personalității social active*/ Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Fundamente psihopedagogice ale prevenirii și combaterii violenței în sistemul educațional”, 10 octombrie 2014, Univ. Ped. de Stat „Ion Creangă”, Fac. Psihologie și Psihopedagogie Specială, Catedra Psihologie, Chișinău, p. 214-224. ISBN 978-9975-115-53-7. 37. 015. 3(082)=135. 1=161. 1 F 97.

Babii, Vladimir (2014), *Praxiologia educației artistice*/ Educația artistică în contextul mediului social-cultural al sec. al XXI-lea, Bălți, p. 17-20. ISBN 978-99-75-4227-3-4

Babii, Vladimir (2016), *Dinamica gândirii muzicale* / În: Materialele Conferinței științifice internaționale «Ion Gagim și universul muzicii». Academia de Științe a Moldovei. Editura Artes, Iași., p. 179-183. ISBN 978-606-547-192-4.

Babii, Vladimir., Bularga, Tatiana (2012), *Dimensiunea educațională a creativității muzicale in cadrul euroregiunii* Siret-Prut-Nistru/ Ediția a-X-a „Dezvoltarea economico-sociala durabila a euroregiunilor si a zonelor transfrontaliere în cadrul forumului transfrontalier al euroregiunii Siret-Prut-Nistru”, Bălți, p. 21-22. ISBN 978-606-687-109-9.

Babii, Vladimir (2014), *Educația artistică: abordare praxiologică.* Conf. șt. internațională: Învățământul universitar și piața muncii: conexiuni și perspective. Chișinău, USM, 21-22 noiembrie, 2014.

Babii, Vladimir (2014), *Eficiența acțiunii muzical-artistice a elevului: studiu teoretico-praxiologic*. Conf. șt. internațională: Eficientizarea învățământului – vector al politicilor educaționale moderne, Chișinău, IȘE, 11-12 decembrie, 2014.

Bularga, Tatiana, BABII, Vladimir (2014), *The success of artistic education: integration approache.* In: Review of artistic education. Artes Publishing House, Iași. ISSN=2069-7554 ISSN-L=2069-7554. Included in CEEOL, EBSCO, Index Copernicus, p. 250-259.

Capitolul 23 – CAPITALUL UMAN DIN PERSPECTIVA INVESTIȚIILOR ÎN EDUCAȚIE

Chapter 23 – HUMAN CAPITAL FROM THE PERSPECTIVE OF INVESTMENTS IN EDUCATION

Alexandru-Bogdan CIOCHINĂ[1]

Abstract

Education is considered the main way of investing in human capital, being fundamental for the process of accumulating human capital at higher than basic levels. An effective educational policy focuses on primary and secondary education, where the foundations of the set of knowledge that can be engaged in the productive process are laid. However, quantity is not essential, not even with regard to this educational level and the quantitative increase of human capital does not determine economic growth. Quality is fundamental, and this is consistent with increasing the quality of secondary education.

The policies of investing in human capital through education highlight several problems. Human capital that is not used, as a result of unemployment, deteriorates and the initial investment in its formation becomes ineffective. Formal education is the second form of investment in human capital and refers to the educational process in which an institution of formal studies is involved. The human capital formed with the help of formal education accumulates information of a more general nature, especially if we refer to high school education. There is a relationship between human capital and education, and this paper will provide a brief history of approaches regarding the importance of education for human capital and how it is influenced. Also, theories analyzing the role of education for human capital will be presented.

Keywords: *human capital, education, investment, automation.*

JEL Classification: *J24, JO15*

Introduction

Human capital is the stock of knowledge, skills and personal characteristics to help increase productivity. Pursuing formal education (early childhood, formal school system, adult training programs), but also informal and workplace learning and work experience are investments in human capital. There is no comparable and consistent measure across countries that reflects all of these available elements. Economists thus rely on indicators from the school system, such as enrollment rates in education and literacy. Educational policies have the role of stimulating human capital, but the effect of policies can be estimated indirectly.

The impact of education on human capital has been analyzed since the 1930s, when J. R. Walsh (1935) compared the effects of different levels of education on income. His interest was to demonstrate that also in the case of human capital, training costs (through education) are motivated by obtaining profit, under the conditions of a competitive market. Also, Adam Smith (1776) believes that in the process of education, individual study or during apprenticeship costs are necessary, which a cost, which is actually human capital. Thus, investments in professional skills are similar to investments in technology, they translate into profit for the one who invested. In this paper, a brief history of the approaches of specialists regarding investments in human capital from the perspective of education and its needs will be made.

[1] Faculty of Economics and Business Administration, Alexandru Ioan Cuza University, Iași, România, ciochinaalexandrubogdan@gmail.com

Human capital from the perspective of investment in education

J. R. Walsh (1935) studied about investment in human capital from the educational perspective. It used the amount of capitalized gross income to estimate an individual's net worth. The capitalization was done for an average age level at which it was assumed that the educational process of the individual ended. So he then estimated the costs of various types of education (apart from primary and secondary education) and compared the values obtained. Comparative values for high school education showed that the value of education is greater than its costs. As for college education, Walsh said there are high costs that outweigh the value. The motivation for investing in studies is due to some non-monetary advantages that compensate for the difference in value, such as social status, contribution to the progress of mankind etc. Every study conducted on investment in education for human capital has certain limitations. Walsh's study also took into account the individual's maintenance costs (rent, meals, personal expenses), which is wrong because these costs are borne by a person (of high school age, for example) regardless of whether or not they attend a program of training and did not consider the possibility that income differences may be influenced by factors other than education.

The Chicago School has made an important contribution to human capital research. The theme of investing in human capital relates to investing in education. The main objective was to explain the mechanism behind the discrepancies between the incomes obtained by various people involved in production. He develops a model that he initializes with data from the human capital market in the United States and makes some correlations that lead to the idea that a higher level of education corresponds to higher productivity and, by implication, higher income. By integrating certain professional categories and age categories into his model, Mincer (1958) was able to simulate the evolution of incomes depending on the level of education. The results are interesting because they show that a lower level of education is correlated with a lower growth rate and a lower level of income but with a longer period of productivity, while for advanced education a steeper rate corresponds of income growth, but at an older age, which also determines a lower number of years of productivity.

In 1961 Ted Schultz began his work "Investment in human capital" with a chapter in which he discussed the sensitive issue of assigning a monetary value to a person. He showed that leaving aside the preconceptions about the idea, from the perspective of economic research and the economic process, treating the human factor of production as a form of capital is perfectly justifiable, and the human resource is characterized by a cost. Schutz identifies – with regard to education/training – human capital, five categories of costs. Costs related to quality of life, health and life expectancy. Human capital training costs are those related to workplace training courses, specific to certain activities organized on the principle of guilds – of an apprenticeship system. Through investment in formal education structures, on-the-job training has increased. Another category of costs is related to formal education, arguing the increase in individual incomes as an effect of increased investment in education.

In societies where the level of technology is higher, the continuation or extension of studies by individuals in production is more motivating. As long as education is seen as a form of investment in human capital, in practice its value is stimulated by the adoption of new technologies, the diffusion of which becomes more efficient the higher the level of education. This causal relationship also has a stimulating effect on innovation. It can therefore be concluded that the investment in human capital, through education, determines a directly proportional relationship

with the increase in technological diffusion in society and with the stimulation of technological innovations. However, Popescu and Pohoata (2007) find that in developing countries, but especially in those that have followed the socialist direction for a long time, education does not induce the same effects in terms of diffusion and innovation, despite the fact that the educational process is a skillful one . The lack of motivations specific to the capitalist competitive environment (in terms of income and individual bonuses) could explain, in the opinion of the authors, the lower efficiency of the two parameters (technological diffusion and innovation).

The process of schooling has a double valence for the formation of human capital (Bowles, 2001). First of all, education transfers to the individual those skills specific to the field of production, which he chooses, but secondly, through the schooling process, the individual acquires a set of ideas and values that prepare him to adapt to the living conditions of capitalist society.

Gary Becker (1964, 1993, 2009) considers education to be the most important form of investment in human capital. It divides the investment in human capital, through education, into several forms: on-the-job training, schooling; other kinds of information and employee welfare. All these represent, in fact, some costs that the employer, the employee or the state supports, depending on the situation. Throughout his career, when he referred to the formation of human capital. Becker attributed particular importance to 'on-the-job' training. This method of investment is in principle supported by the employer and is characterized by an explicit specificity of the knowledge and skills acquired by the employee. The knowledge and skills thus acquired contribute to increased productivity. Becker shows that if at the beginning of a person's career training costs are higher than productivity, as the career progresses productivity exceeds training costs. If in principle these costs are supported by the employer, Becker notes that in certain situations of the competitive market, the employee is motivated to improve himself and ends up bearing some of these costs, or even supporting them in full. Regarding the specificity of the information, Becker found that there are two components: one specific and non-transmissible (in the sense that it cannot be used by the employee at another job) and one transmissible, which can be used by the employee in other economic entities. The two components vary according to the specifics of the production activity, and their weight in the training activity, as Becker shows, can exert a significant influence on production costs. For example, in an activity that involves obtaining patents or patents, or in some specific military activities, the information obtained as a result of the training process is non-transmissible (as a result of a legal prohibition). In this case, the productive entity will register an additional cost in the form of a confidentiality or loyalty premium. Becker also manages to make some correlations regarding the value of this type of human capital in different economic situations. An example is when the level of income of the economic entity falls below that which can support the optimal salary level of the employees. In this situation, empirical data shows that the employer will make efforts to keep those employees with specific knowledge, in which it has invested – sometimes even in the situation where, for a period, the value of production is, in the market, lower than the costs of human capital.

Formal education is the second form of investment in human capital and refers to accumulated knowledge, which can be transferred from one employer to another, also having the role of a more pronounced diffusion of information in society. Even though at the microeconomic level the effect of schooling is smaller, in terms of productivity, compared to on-the-job training, yet at the macroeconomic level empirical data have shown a significant increase in the value of human capital and productivity as a result of increased investment in education. Another way to invest in human capital is to accumulate other types of information. Forms of investment can refer to the accumulation of skills and knowledge closely related to the productive activity, but also to

the optimization of the ratio between income and expenses. In the case of the employee who possesses certain skills valued by the human capital market, information about wage offers in the market helps him to choose the option with the highest income.

Becker (2009) gave an example of a person who relocates with work to another locality. It will seek, on the one hand, to optimize its relocation costs (for example: rent, maintenance etc.) and also to optimize its income (by choosing the higher salary offer). In a competitive market where the skills on offer are easily transferable from employer to employer, it is the employees who bear the search costs, as employers have no incentive to invest in a resource that they can easily lose to the competition.

Michael Spence (2002) uses the concept of signal to define what the individual conveys to the employer as productive skills. For example, a certain level of schooling represents a signal that an employer receives from the potential employee, and which has the role of determining the wage value offered to the latter. The Spence model confirms the importance of the level of education on income and productivity, especially to the extent that it starts from the assumption that the signal sent by the individual – regarding his productive abilities – is confirmed in practice.

In 2001 Robert Barro proposes a more complex version of the model he developed in 1997 based on the neoclassical model of economic growth. The extension focuses on the role that education has on human capital, and thus on national productivity. The analysis distinctly assesses the quantitative level of education, by measuring the number of years of study, and the level of quality of education, which is assessed through a series of cross-country comparisons. The conclusions of the simulations show a positive correlation of the level of education, for secondary and university studies, with economic growth, when referring to the data corresponding to the male segment of the population. Primary education in the male segment does not make a significant contribution to economic growth, according to the analyzed results. For the female segment, the data show an insignificant correlation with economic growth, which suggests that in the intervals analyzed, women with secondary and higher education were not sufficiently engaged in productive activity. Primary education for the female segment is positively correlated with economic growth by the fact that it determines a lower fertility rate.

Ludger Wossmann (2003) analyzed a solution for the compatibility of the results, based on Mincer's model, to which he also added the income rates obtained as a result of the education process, and also taking into account the quality of education. Thus he believes that the relationship between human capital and education is the correct one. Enrico Moretti (2004) notes that the economic literature has focused heavily on the effect of the process of investment in human capital (through education), which it has directly on the individual and directly on the production process. The models proposed by Moretti, using empirical data, manage to demonstrate the proposed correlations, and the author extends his conclusions to other indirect effects of investment in human capital, such as the crime rate or the voting option. A higher level of education (hence human capital) is associated with a lower crime rate and, at the same time, with a more moderate (as opposed to a radical) voting option.

Benhabib and Spegel (2005) analyze the human capital – education relationship to determine the ways of technology diffusion. The authors note that there are two perspectives to analyze this reality. In the first case, education is considered a factor of increasing production whose contribution can be calculated in various ways, as shown. In the second case, education is seen as a way of technological diffusion, in the context where technological advance and access to new technologies are associated with increased productivity.

The human capital – education relationship must also be analyzed from the perspective of demographic influences, depending on the levels of education promoted especially in developing countries. The more developed geographical areas are those where the human capital has a more developed level of education in the entrepreneurial segment. Regarding the indirect effects of investments in human capital, the data show that the effects are more sensitive to the quality of the level of education than to its quantity. Thus, the areas where the entrepreneurial level of studies is predominant, will register more pronounced indirect effects on regional development.

Acemoglu, Gallego and Robinson (2014) consider that investment in education is the way to form and increase the level of human capital, analyzing the evolution of human capital in several countries in the world. Thus, there is a positive correlation between the value of human capital and the level of development of some educational institutions.

Education is a primary engine for economic growth. They are models that have limitations because it is not possible to explain the exact contribution of human capital to the value of production, but the importance of education for human capital remains an indicator. Sustainable economic growth is based on a specific investment in human capital. An investment in the accumulation of human capital with tertiary training (university studies) is inefficient for a developing economy, where the production process is characterized by a lower technological involvement. An effective educational policy will focus on primary and secondary education, where, in fact, the foundations of the set of knowledge that can be engaged in the productive process are laid. But the quantity is not essential, not even with regard to this educational level and the quantitative increase of human capital does not determine economic growth. Thus, forms of investment are important for human capital, such as informal education, knowledge obtained through own resources.

Conclusions

Education is considered, by most economists, to be the main way of investing in human capital, being fundamental for the process of accumulating human capital at levels higher than the basic one. Empirical data on schooling are readily available and thus the effects of schooling are easy to assess and correlate with productivity. If one accepts the premise that human capital in schooling investment behaves similarly to other forms of investment, then assessing the effects of schooling can help determine the others.

The quality of the schooling process as well as the set of knowledge and skills acquired outside of school can represent an important source of differences in human capital. Two people with similar skills after the same number of years of schooling will have different levels of human capital if the quality of the education was different. And in the situation where the same people will attend the same educational institution, in the end they will have different productivity values. This can be explained by the set of knowledge and skills accumulated by each person from sources outside the educational institution. The proper assessment of these skills is an important objective for future research, especially since a growing number of economists and psychologists believe that these kinds of skills have an important role in determining income differences between individuals.

Bibliography

Acemoglu, D., Gallego, F. A., Robinson, J. A. (2014). Institutions, Human Capital, and Development. Annual Review of Economics.
Barro, R. J., Sala-i-Martin, X. (2003). Economic Growth, MIT Press, Cambridge.
Barro, R. J. (2001). Human Capital and Growth. American Economic Review.
Becker, G. (1964). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. Cambridge, MA: Harvard University Press.
Becker, G. (1993). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education, Univ. of Chicago Press, Chicago.
Becker, G. (2009). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference.
Benhabib, J., Spiegel, M. M. (2005). Chapter 13 Human Capital and Technology Diffusion. Handbook of Economic Growth.
Bowles, S., Gintis, H., Osborne, M. (2001). The Determinants of Earnings: A Behavioral Approach. Journal of Economic Literature.
Mincer, J. (1958). Investment in Human Capital and Personal Income Distribution. Journal of Political Economy.
Moretti, E. (2004). Chapter 51 Human capital externalities in cities. Cities and Geography.
Schultz, Theodore W. (2016). Investment in Human Capital, The American Economic Review, vol. 51, no. 1, 1961, pp. 1–17.; Bean, C., Independent Review of UK Economic Statistics, March.
Wossmann, L. (2003). Specifying Human Capital. Journal of Economic Surveys.

Capitolul 24 – DEZVOLTAREA INTERESULUI PENTRU ÎNVĂȚARE PRIN INTERDISCIPLINARITATE LA ELEVII CLASELOR PRIMARE – DE LA STRATEGIE LA DEMERS DIDACTIC

Chapter 24 – DEVELOPING INTEREST IN INTERDISCIPLINARY LEARNING AMONG PRIMARY SCHOOL STUDENTS: FROM STRATEGY TO DIDACTIC APPROACH

Alina Ionela AVRAM CIPRIAN[1]

Abstract

Romanian education adhered to modern education based on the imagination and creativity of the student. The main objective of educational institutions ist o train students willing and able to facilitate their transfer of information from the school space to the community. Thus, the didactic approach, through the act of language, has the role of following the development of skills acquired both in the formal, non-formal and informal setting. Success in developing the skills of students in primary education is possible if the student can correlate, through interdisciplinarity, the information received and accumulated. Through interdisciplinary teaching, the teaching staff combines information from different fields, with a specific goal-to promote the understanding of the contents and to produce a school behavior accepted at the level of the education system.

Keywords*: didactic approach, interdisciplinarity, interest in learning, skills, strategies*

JEL*: A20, A21, A22, A29*

Introducere

Învățământul românesc a aderat la învățământul modern având la bază imaginația și creativitatea elevului. Principalul obiectiv al instituțiilor de învățământ este de a forma elevi dornici și capabili în a-și facilita transferul de informații din spațul școlar către comunitate. Astfel, demersul didactic, prin actul limbajului, are rolul de a urmări dezvoltarea competențelor însușite atât în cadrul formal, cât și non-formal și informal. Succesul în dezvoltarea competențelor elevilor din învățământul primar este posibil în condițiile în care școlarul poate să coreleze, prin interdisciplinaritate, informațiile primite și acumulate. Prin predarea interdisciplinară, cadrul didactic îmbină informații din domenii diferite, cu un scop precis-de a favoriza înțelegerea conținuturilor și de a produce o conduită școlară acceptată la nivelul sistemului de învățământ.

Pornind de la programa școlară, prin abordarea integrată a conținuturilor (predare-învățare-evaluare), strategiile activ-participative utilizate, alături de formele de organizare diferite crearea unor structuri mentale și o relație stabilă între cunoștințe, atitudini, valori, deprinderi și competențe, se poate realiza dezvoltarea interesului pentru învățare prin interdisciplinaritate la elevii claselor primare.

Poziția strategiilor didactice specifice învățământului primar este una privilegiată deoarece scot în evidență capacitatea cadrului didactic în a-și alege metodele, procedeele, mijloacele și formele de organizare prin care poate opta, în funcție de particularitățile individuale ale elevilor și obiectivele propuse, în selectarea și structura conținutului științific.

Strategiile didactice se referă la „sisteme de metode, procedee, mijloace și forme de organizare a activității instructiv-educative integrate în structuri operaționale care urmăresc formarea de competențe, abilități și capacități, respectiv asigurarea unei învățări active și creatoare a cunoștințelor și abilităților” (Ionescu, 2001, p. 184).

---

[1] Profesor învățământ primar/director/doctorandă, Liceul Tehnologic „Dimitrie Leonida” Piatra Neamț, județul Neamț, Romania, e-mail: ciprian. alina31@yahoo.com

Ele reprezintă o preocupare permanentă a tuturor cadrelor didactice în vederea optimizării procesului educativ și găsirea unor noi modalități de lucru, cât mai eficiente: demonstrația, demonstrația cu acțiuni, demonstrația cu obiecte în stare naturală, demonstrația cu substitute, exercițiul, exerciții de creație și motrice, problematizarea, ciorchinele, cubul, Diagrama Wenn, brainstorming, turul galeriei, copacul ideilor, cvintetul, eseul de 5 minute, creioanele la mijloc, masa rotundă, piramida, colțurile, mozaic, explozie stelară, învățarea dramatizată, investigația în grup, strategii și metode de intervenție în învățarea matematicii. Strategiile didactice se pot caracteriza prin: implicarea elevului în situații specifice de învățare, raționalizează conținutul și-l aduce la nivelul de înțelegere al fiecărui copil, creează premise pentru interacțiunea dintre discipline prin interdisciplinaritate și presupune o combinare originală a elementelor procesului de învățământ.

După Piaget, finalitatea metodelor noi este de „a favoriza dezvoltarea și implicarea capacităților, proceselor și operațiilor” (Cerghit, 2006, p. 69). Din acest punct de vedere, dezvoltarea și menținerea interesului pentru învățare, în special la elevii din învățământul primar, trebuie să aibă „la bază mecanismele gândirii, curiozitate epistemică, dorință de cunoaștere, inițiativă și reușită” (Cerghit, 2006, p. 69). În învățământul primar, se folosesc diverse metode de predare-învățare-evaluare care conduc spre reușita elevului, spre menținerea interesului pentru învățare, prin interdisciplinaritate, elemente esențiale ale strategiei didactice:

Metode pentru dezvoltarea citit – scrisului

1.1. Metoda Rober – se bazează pe cinci elemente: observare (strângerea de informații și notarea lor), organizare (ordonarea faptelor), ciornă (compunerea primei redactări), editare (corectarea ciornei) și redactare (forma finală).

1.2. Schematizarea – se referă la îmbunătățirea aptitudinilor de studiu personal și capacitatea de a organiza un conținut, de a rezuma și planifica o redactare.

1.3. Tehnica parcurgerilor repetate – permite acumularea de informații din mai multe surse, iar cadrul didactic va trebuie să adapteze metoda la cerințele individuale ale elevilor.

1.4. Descoperirea cuvintelor – metoda îmbunătățește fonetica și este utilă elevilor care nu reușesc să recunoască anumite cuvinte.

1.5. Întrebări reciproce – citirea critică a elevilor.

Metode pentru dezvoltarea limbajului și a gândirii

Metoda Giasson – învățarea lecturii bazată pe utilizarea diferențelor funcționale ale limbajului descrisă de J. Giasson și J. Theriault, permite copilului atingerea unui scop precis și urmărirea unui interes personal.

Metode pentru dezvoltarea vocabularului:

Lectura cu voce tare poate avea două obiective: comunicarea și evaluarea. Se realizează în fața persoanelor interesate, care nu urmăresc textul. Metoda permite o trecere de la limbajul oral la cel scris și oferă elevilor posibilitatea de informare a colegilor. Jocul didactic facilitează procesul de acumularea, fixare și consolidare a informațiilor, influențând dezvoltarea personalității elevului de vârstă școlară mică, respectiv menținerea interesului pentru învățare prin interdisciplinaritate. Calitățile cele mai importante ale unei metode sunt „eficiența și eficacitatea ei” (Cerghit, 2006, p. 47). Desigur, este cunoscut faptul că didactica modernă nu se opune inițiativei și creativității

profesorului în ceea ce privește „o mai bună adecvare a predării la obiectivele urmărite" (Cerghit, 2006, p. 48).

Referindu-se la **interdisciplinaritate** ca fiind cea mai importantă punte prin care se poate realiza transferul de metode dintr-o disciplină în alta, B. Nicolescu precizează 3 (trei) grade de interdisciplinaritate: grad aplicativ (metoda transferată generează aplicații practice), grad epistemologic (acumularea de metode din alte domenii de activitate), grad care generează discipline noi (metode transferate din mai multe domenii determină apariția unui domeniu autonom). Conform Dicționarului enciclopedic, Chișinău: Cartier, cuvântul *interdisciplinaritate* include rădăcina *disciplină,* cu referire la *„ramura unei științe, obiect de învățământ"* (Dicționarului enciclopedic, 2004, p. 262). și prefixul *inter-*, cu înțeles *„între"* (Dicționarului enciclopedic, 2004, p. 444). Abordarea interdisciplinară are ca punct de plecare ideea că nicio disciplină de învățământ nu constituie un domeniu închis, ci se pot stabili legături intre discipline. Integrarea interdisciplinară se întemeiază pe nevoile de educație ale elevilor și nu trebuie confundată cu integrarea elevilor cu cerințe educative speciale (CES). Formarea unei imagini de ansamblu asupra realității, dezvoltării creativității, imaginației și gândirii creatoare este dată de cele două funcții importante ale interdisciplinarității, și anume: *funcția de selecție* – cu referire la capacitatea de a selecta informații dintr-un anumit domeniu și integrarea acestora în alte domenii și *funcția integratoare* – constă în legăturile realizate dintre informațiile transmise și valorificarea acestora prin propria experiență [Cucoș, 1996, p. 77-79]. Gradul de accentuare al elementelor de integrare curriculară determină, în literatura de specialitate, puntea de legătură către transdisciplinaritate: intradisciplinaritate, multidisciplinaritate, interdisciplinaritatea și transdisciplinaritatea" (Ciolan, 2008, p. 120). Fiind o „formă de cooperării între discipline diferite" (Anton, Herlo, Binchinciu, Uzum, Curetean, 2005, p. 147), interdisciplinaritatea reflectă realitatea descrisă și care se poate realiza prin „corelații obligatorii și minimale prevăzute în programele școlare" (Anton, Herlo, Binchinciu, Uzum, Curetean, 2005, p. 148), conexiuni interdisciplinare și elaborarea scenariilor didactice și a planificărilor anuale, respectiv modulare.

Concluzii

În dezvoltarea și menținerea interesului elevilor din învățământul primar pentru învățare prin interdisciplinaritate, demersul didactic pune accentul pe deprinderi și formarea de competențe. Marii pedagogi au scos în evidență faptul că folosirea, în mod diferit, a strategiilor didactice se pot obține diferențe remarcabile în reușita elevilor. Cu cât strategia de folosire a metodelor și mijloacelor de învățământ va fi animată de ajutorul didacticii moderne, cu atât profesorul reușește să selecteze și să combine metode, materiale didactice și mijloace informativ-demonstrative, de exersare și formare a deprinderilor, de raționalizare a managementului timpului în cadrul orelor de curs și de evaluare a rezultatelor. Pornind de la strategie spre demers didactic prin interdisciplinaritate se urmărește dezvoltarea gândirii elevului de vârstă școlară mică, stimularea creativității, dezvoltarea și menținerea interesului pentru învățare. Argumentele care vin în sprijinul necesității interdisciplarității ca fiind foarte importantă în procesul instructiv-educativ se reflectă în: permite completarea lacunelor din conținuturi educaționale, valorifică activitățile desfășurate în cazul educației formale, non-formale și informale, asigură transferul de informații în orice context, conduce la formarea și menținerea unui stil de viață echilibrat și dezvoltarea, respectiv menținerea interesului elevilor din învățământul primar pentru învățare.

Bibliografie

Albu, G. (2001). *Mecanisme psihopedagogice ale evaluării școlare*. Editura Universității din Ploiești.

Albu, G., Enache, R., & Stan, E. (2009). *Psihopedagogie. Sinteze de curs pentru studenți. Nivelul I*. Editura Universității din Ploiești.

Anton, I., Herlo, D., Binchinciu, V., Uzum, C., & Curetean, A. (2005). *O pedagogie pentru învățământul primar*. Editura Universității „Aurel Vlaicu" Arad.

Babii, V. (2005). *Eficiența educației-muzical-artistice*. Chişinău.

Bîrzea, C. (1995). *Arta și știința educației*. București: E.D.P.

Bularga, T. (2008). *Psihopedagogia interesului pentru muzică*. Chişinău: Camera Națională a Cărții.

Buzdugan, T. (2008). *Psihologia pe înțelesul tuturor* (Ediția a IV-a). București: E. D. P., R. A.

Cerghit, I. (2006). *Metode de învățământ* (Ediția a IV-a revizuită și adăugită). Iași: Polirom.

Cerghit, I. (2008). *Sisteme de instruire alternative și complementare. Structuri, stiluri și strategii*. București: Polirom.

Ciolan, L. (2008). Învățarea integrată. Fundamente pentru un curriculum transdisciplinar. În L. Ciolan (Ed.), *Învățarea integrată* (pp. 125-130). Iași: Polirom.

Claparede, E. (1973). *Educația funcțională* (M. Niculescu, Trad.). București: E. D. P. (Lucrare originală publicată în 1931)

Cucoș, C. (1996). *Pedagogie*. Iași: Polirom.

Dumitru, I. Al. (2000). *Dezvoltarea gândirii critice și învățarea eficientă*. Timișoara: Editura de Vest.

Ionescu, M., & Radu, I. (2001). *Didactica modernă*. Cluj-Napoca: Dacia.

Kruteeski, V. A. (1976). *Fundamentele de psihologie pedagogică*. Educație.

Klesan, T. (1978). *Factorii psihologiei ai reușitei școlare*. București: E. D. P.

Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova. (2010). *Curriculum școlar, clasele I-IV*. Chișinău: Autor.

Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova. (2017). *Cadrul de referință al curriculumului național din Republica Moldova* (Ordinul nr. 432/29 mai 2017).

Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova. (2018). *Curriculum național pentru învățământul primar*. Chișinău: Autor.

Neacşu, I. (1999). *Instruire și învățare*. București: Editura Didactică și Pedagogică.

Neagu, Ghe. (2021). *Sociologia educației: suport de curs*.

Piaget, J. (1965). *Psihologia inteligenței*. București: Editura Științifică.

Radu, I. (1972). O fișă de caracterizare psihopedagogică a elevilor. *Revista de Psihologie*, *2*, 192.

Radu, I. (1974). *Psihologie școlară*. București: Editura Științifică.

Radu, I. (1983). Cunoaștere psihologică a elevului, metode de studiere, cerințe și modalități de valorificare. În *Psihologia educației și dezvoltării*. București: Editura Academiei.

Sălăvăstru, D. (2008). Învățarea. În D. Sălăvăstru (Ed.), *Pedagogie pentru examenele de definitivare și grade didactice*. Iași: Polirom.

Șevciuc, M. (1996). *Fundamentele psihopedagogice de formare a intereselor cognitive la elevii claselor primare* [Teză de doctorat, Chișinău].

Văideanu, G. (1975). *Interdisciplinaritate*. U. N. E. S. C. O.

Vintilescu, D. (1977). *Motivația învățării școlare*. Editura Facla.

Vogoski, L. S. (1962). *Thought and language*. MIT Press.

Dicționar enciclopedic. (2004). Chișinău: Cartier.

Capitolul 25 – DEZVOLTAREA CREATIVITĂȚII ELEVILOR MICI PRIN INCLUDEREA LOR ÎN PRACTICILE ARTISTICE

Chapter 25 – DEVELOPING THE CREATIVITY OF YOUNG STUDENTS BY INCLUDING THEM IN ARTISTIC PRACTICES

Ancuța-Doriana CONDURAT[1]

Abstract

Developing creativity is essential for the holistic development of young children. Integrating artistic practices in education can play a significant role in stimulating their creativity. Through artistic practices such as drawing, painting, music, dance, theater, and literature, young students can freely explore and express their thoughts, feelings, and ideas. These activities encourage them to think unconventionally, develop their imagination, and express their individuality. During artistic activities, children are encouraged to use their imagination and find creative solutions to problems. They learn to improve their observation skills, enhance their concentration, and develop fine motor skills through drawing, painting, or sculpting.

Through music and dance, children learn to express their emotions and develop social skills by working in teams and communicating through movement and rhythm. These activities help them build self-confidence and express themselves freely and creatively. Theater and literature help students develop communication skills and expand their vocabulary. Through role-playing and character interpretation, children can develop empathy and better understand the world around them. Integrating artistic practices in the education of young students provides opportunities for holistic learning, involving their minds, bodies, and emotions. These activities help children develop their creativity, imagination, critical thinking, problem-solving skills, and decision-making abilities.

In conclusion, integrating artistic practices in the education of young students is crucial for nurturing their creativity. These activities provide children with opportunities to explore and freely express their thoughts and feelings, develop cognitive, emotional, and social skills, and build self-confidence.

***Keywords**: creativity, artistic practices, young children, exploration, decision-making abilities.*

***JEL:** A20, O10, O3*

Introducere

Creativitatea este definită în Dicționarul Enciclopedic (1993) drept „trăsătura complexă a personalității umane, desemnând capacitatea de a realiza ceva inedit, original Sociologii înțeleg prin creativitate dispoziția care orientează indivizii și grupurile spre producerea unor invenții. „

Psihologii înțeleg prin creativitate dispoziția inventivă sau capacitatea de înnoire existentă în stare potențială la orice individ uman și la toate vârstele. Copilul care-și manifestă permanent mirarea și surpriza, încercând să surprindă ineditul lumii, neinfluențat încă de educația rutinieră, este considerat prototipul creativității. Mai trebuie precizat că, strâns legată de mediul socio-cultural, această tendință naturală, firească a omului, de realizare a sinelui, presupune condiții favorabile spre a se exprima ca ingeniozitate elaborată .

Creativitatea este legată de expresii și creații artistice, de invenții tehnologice sau descoperiri științifice, de comunicare interumană, de educație, de comportamente personale și de mișcările sociale. Ea semnifică: adaptare, imaginație, construcție, originalitate, evoluție, libertate interioară, talent literar, distanțare față de lucrurile deja existente. Ca formațiune psihică, creativitatea se caracterizează printr-o multitudine de sensuri: productivitate, utilitate, eficiență, valoare, ingeniozitate, noutate, originalitate.

Printr-o definiție mai generală, creativitatea poate fi văzută drept un proces prin care se focalizează într-o sinergie de factori(biologice, psihologici, sociali) întreaga personalitate a individului și care are drept rezultat o idee sau un produs nou, original, cu sau fără utilitate și

[1] Drd., Universitatea Pedagogică de Stat “Ion Creangă”, Chișinău, Republica Moldova, email: ancuta_condurat19@yahoo.com

valoare socială. Experimentele realizate de-a lungul timpului au ilustrat în grafice o curbă descendentă pe care o urmează creativitatea, acesta fiind mult mai pregnantă la vârstele mici și pierzându-și productivitatea la vârsta adultă. Din acest motiv, este important ca programele educative de la toate niveluri să meargă mai mult în direcția cultivării creativității. Copilul, care-și manifestă permanent mirarea și surpriza, încercând să surprindă ineditul lumii, neinfluențat încă de educația rutinieră, este considerat prototipul creativității. Teama față de orice deviere de la normă (convenție, tradiție) sau conformismul social are ca efect dispariția originalității, fiind capcana în care eșuează creativitatea multor indivizi. Preșcolarii creativi se diferențiază de obicei de restul grupului prin diferite comportamente specifice și, dacă li se permite acest lucru, își dezvoltă în mod liber creativitatea. Ei sunt foarte curioși, vin cu soluții neobișnuite, cu idei originale, au inițiativă și un spirit de observație foarte bine dezvoltat, văd conexiuni între elemente aparent fără nicio legătură, pun întrebări adecvate, caută alternative și explorează 7 noi posibilități, manipulează și controlează simultan mai multe idei, învață rapid și ușor au o memorie bună, un vocabular foarte bine dezvoltat, găsesc căi neobișnuite pentru soluționarea problemelor, au o imaginație vie și o capacitate deosebită de a compune povești. Creativitatea implică adaptabilitatea și flexibilitatea gândirii.

Teoriile creativității

În ceea ce urmează, ne propunem să amintim câteva dintre cele mai cunoscute teorii ale creativității. Abordările numeroase și diferite ale creativității au dus la identificarea mai multor teorii relevante, unele de bază, altele de actualitate. Printre cele mai studiate dintre teoriile creativității sunt: teoria psihanalitică, teoria gestalistă, teoria behavioristă, teoria umanistă, teoria culturală, teoria factorială.

Teoria psihanalitică, conform căreia fenomenul creației poate fi determinat de tensiunea creată de impulsurile refulate în inconștient, aparține lui Freud. Adler în schimb, vede în creativitate un mijloc de anihilare a complexului de inferioritate.

Teoria asociaționistă a fost susținută de Mednick, care a definit creativitatea ca proces de asociație între anumite elemente, din ele rezultând noi combinații. Astfel se crede că persoanele care realizează mai ușor un număr mare de asociații sunt mai creative.

Teoria gestalistă are la bază ideea conform căreia demersul creativ se raportează la întreaga structură internă a fenomenului respectiv, la relațiile dintre formă și volum și a fost susținută de W. Kohler.

Teoria behavioristă, prin care C.F. Osgood, J. Rossman și alți cercetători prezintă fenomenul creator ca fiind direct proporțional cu nivelul de stimulare, de apreciere a manifestărilor creative.

Teoria umanistă, conform căreia ființa umană își poate valorifica unicitatea prin fenomenul creației, individul realizându-și astfel trebuința de autorealizare. Susținători ai acestei teorii, precum C. Rogers, menționează următorii factori ca fiind specifici gândirii creatoare: deschiderea față de nou, toleranță la ambiguitate, autoevaluare a propriilor creații, spontaneitatea în combinarea elementelor.

Teoria factorială lansată de J.P. Guilford pornește de la concepția unui model tridimensional al creativității în care factorii intelectuali sunt implicați într-o mare măsură în actul creator (G. Popescu, 2007, p. 14).

Abilitățile creative includ un set cognitiv și unul perceptiv favorabil rezolvării de probleme, presupune înțelegerea cu ușurință a complexității acestora și abilitatea de a căuta soluții noi. De

asemenea, includ principii sau mijloace care scurtează calea spre soluția finală. Este menționat și stilul perseverent și energic de muncă, specific creației. Toate aceste abilități depind de unele trăsături de personalitate, precum: autodisciplina, independența, toleranța la ambiguitate, orientarea spre risc.

Teoria sistemică (M. Csikszentmihàli)-Conform abordării lui M. Csikszentmihàli (1999), creativitatea reprezintă un fenomen cultural sau social și nu neapărat un proces mental. În teoria sa, creativitatea nu este un produs individual ci reprezintă evaluările societății în legătură cu gradul de creativitate al unui produs creat de indivizi, creativitatea lui depinzând de mediul socio-cultural în care este promovat (Roco, 2001, p. 20).

Teoria investiției (R. J. Sternberg și T. Lutbart)-Teoria investiției formulată de Sternberg și Lutbart (1995, 1996), susține ideea conform căreia persoanele creative sunt dispuse și capabile să cumpere ieftin și să vândă scump în domeniul ideilor. Este vorba despre un model componențial, care susține faptul că în creativitate trebuie să se regăsească șase resurse diferite, precum: abilități intelectuale, cunoştințe, stiluri de gândire, mediul, personalitatea și motivația.

Teoria componentelor cognitive (Runco și Chand)-O teorie recentă a creativității este cea a lui Runco și Chand care abordează componentele cognitive. Conform acestor autori, gândirea creativă cuprinde două nivele de bază: nivelul operațiunilor cognitive, care se află în interacțiune, iar altul, care cuprinde relația dintre motivație și cunoștințe care, în cele mai multe cazuri, sunt dependente de factorii din primul nivel.

Teoria holistă a lui H. Gardner (1993). Studiind cu atenție stadiul vieții și activității unor personalități creatoare cu realizări deosebite, precum Freud, Einstein, Picasso, și alții, autorul schițează un cadru teoretic general.

În cazul copiilor, accentul ar trebui pus pe proces, adică pe dezvoltarea și generarea de idei originale, care pare să fie baza potențialului creativ. Problemele asociate cu gândirea convergentă au de obicei o singură soluție corectă. Gândirea divergentă, in schimb, cere celui care rezolvă problema generarea mai multor soluții-creative. Pentru o înțelegere corectă a creativității copilului, trebuie să distingem creativitatea de inteligență și talent. Un copil foarte creativ nu este neapărat si foarte inteligent. Creativitatea reprezintă mai mult decât a avea și a folosi un talent artistic. Prin aplicarea teoriei inteligențelor multiple în procesul de învățământ, curriculum-ul se organizează în jurul celor șapte abilitățiі: lingvistică, logico-matematică, corporal-kinestezică, spațială. 8 muzicală, interpersonală și intrapersonală. Această abordare favorizează crearea ocaziilor pentru dezvoltarea talentelor copiilor și pentru obținerea performanțelor de către aceștia. Raportat la abilitatea artistico-plastică, inteligența vizuală / spațială cuprinde capacitatea de a percepe corect lumea înconjurătoare pe cale vizuală, precum și capacitatea de a recrea propriile experiențe vizuale.

Promovarea unui mediu stimulativ pentru creativitate

Creativitatea în actualul sistem de învățământ din România este o adevărată provocare care presupune o exprimare autentică a ceea ce simt, gândesc și sunt copiii. Prin creativitate, educația poate ajunge să fie un demers plăcut, uşor, continuu dar mai ales un mediu de învățare în care aceștia vin cu drag, nerăbdare și curiozitate, un context educațional construit în jurul nevoilor lor.

Este extrem de important să investigăm și să înțelegem modul în care mediul creativ de învățare poate fi creat cu succes în sala de clasă pentru a contribui la stimularea dezvoltării abilităților de gândire de ordin superior al elevilor fiind absolut necesară înțelegerea indicatorilor care influențează crearea unui mediu creativ în procesul de învățământ. Schimbările radicale care

se petrec în societatea contemporană, în educație, familie, știință, tehnologie, la locul de muncă și aproape în orice aspect al vieții noastre, presupun un înalt grad de adaptare și de curaj care sunt strâns legate de creativitate.

Creativitatea există în fiecare dintre noi. Toți suntem creativi, însă educația pe care o primește un individ și metodele pe care acesta le folosește zi de zi, ca să își stimuleze gândirea, fac din unii oameni să fie mai creativi decât ceilalți. Dezvoltarea potențialului creativ, nu se realizează de la sine. Sunt necesare acțiuni continue și organizate, de stimulare și activare. Educația și metodele folosite joacă un rol important în stimularea creativității și fără dezvoltarea lor, nu o să te consideri niciodată o persoană creativă. Motivația este acceptată ca fundamentală, pentru creativitate, iar cei mai importanți factori motivanți sunt auto-motivația și interesul de a efectua lucrarea (obiectul creației). Persoanele creative sunt la discreția propriilor valori și motivații și se ocupă de problemele, pentru care au o puternică afinitate emoțională. Această abilitate ar trebui să fie stimulată încă din primii ani de viață ai unui copil, deoarece creativitatea poate juca un rol esențial în procesul de învățare.

O gândire creativă permite copiilor să facă legături între o arie a învățării și alta, extinzându-și astfel înțelegerea.

Începutul mileniului III impune o „creativitate" intensă din partea societății, implicând o serie de restructurări teoretice și metodologice în cadrul familiei și al școlii. Educarea creativității constituie una dintre direcțiile esențiale ale acestui proces. Ea presupune nu doar elaborarea metodelor (individuale și de grup), ci și analiza factorilor instituționali care pot fi atât stimulenți cât și blocaje ale creativității. La baza abordării unor astfel de probleme stă următoarea premisă teoretică: creativitatea nu se referă exclusiv la genii, ci și la orice persoană care a probat o „experiență creativă" (M. Stein), adică a ajuns să redescopere niște soluții deja cunoscute, dar pe un traseu mai rapid și mai eficient, sau care a obținut rezultate originale, dar fără semnificație socială și nu reprezintă decât un element fertilizant în evoluția individuală a persoanei respective. Altfel spus, creativitatea este o potențialitate universal (nu și egal) distribuită în rândul populației, ceea ce înseamnă că orice individ, într-o ambianță educațională stimulativă, poate deveni creativ, cel puțin la nivel mediu, în activitatea pe care o preferă. În învățământul tradițional dezvoltarea creativității este plasată pe planul secund, aceasta fiind concepută ca o activitate mai mult spontană, iar structura lecțiilor uneori este de așa natură încât instaurează inerții și blocaje psihologice în calea formării generației tinere. Un climat favorabil în sistemul școlar, după A. Munteanu (1994, p. 127), presupune excluderea următorilor factori: – cultul elevului – orologiul după care dascălul își reglează tempoul și conținutul demersului educativ, oferind condiții identice tuturor elevilor indiferent de potențialul lor, ceea ce implică o nivelare mutilantă a acestora; – decretarea în școală ca elev model a celui care știe să reproducă, cu maximă fidelitate, manualul sau să redea riguros opinia profesorului, ignorându-se alte forme de manifestare;

Climatul cultural al zonei ține de viața științifică, intelectuală și cultural-artistică a instituțiilor de învățământ din localitatea respectivă. Simpozioanele, conferințele, expozițiile, lansările de carte, concursurile ș. a. influențează benefic creativitatea elevilor. Accesul direct la „produsele" culturale (muzică, literatură, arte plastice) lărgește orizontul intelectual și sensibilizează copilul mult mai eficient decât conținutul emisiunilor TV, ceea ce are efecte spontane benefice asupra potențialului creativ general prin componența afectivă. Mediul ambiant. Climatul mediului ambiant (fizic, psihologic și social) are un impact semnificativ asupra creativității elevilor. Vecinătatea sălilor de curs cu birourile cadrelor didactice, bibliotecile de documentare comune facilitează „întâlnirile" dintre elevi și profesori, perceperea de către primii a „regimului de viață", a modalităților de angajare și dăruire în munca profesională a celor din urmă,

furnizând elemente pentru automodelare spontană prin „învățarea mecanică” și/sau deliberată, prin „autoeducație” (Barna, A., 1995). Particularitățile creative de personalitate ale profesorului stimulează în mod deosebit creativitatea elevilor.

Pentru a putea stimula creativitatea elevilor, însuși profesorul trebuie să dea dovadă de creativitate, manifestând comportamente și atitudini pozitive în acest sens. Specific profesorului creativ este utilizarea și crearea situațiilor de învățare prin colaborare, care asigură eficiență actului educațional desfășurat. Printr-o atitudine deschisă, empatică, care oferă un mediu armonios, profesorul poate depista în rândul elevilor pe cei care dispun de un potențial creativ ridicat și să susțină prin situații de învățare dezvoltarea și afirmarea acestuia.

Dintr-o altă perspectivă, creativitatea nu reprezintă contribuția strict personală a profesorului, prezente fiind unele variabile care pot influența începerea unui proces creator, dezvoltarea produselor creatoare. Astfel, pentru a-și putea aduce o contribuție creatoare în procesul de învățământ, profesorul trebuie să cunoască bine toate noțiunile necesare, din sistemul în care profesează. Având o bună pregătire, acumulând o mare cantitate de informații din domeniu, profesorul poate încerca să combine idei, dacă îi face plăcere să inventeze. Același profesor creativ dispune de o judecată sănătoasă, fiind capabil să observe că ceea ce face este ceva bun, eficient și merită repetat (Roco, 2001). Din perspectiva desfășurării sale, creativitatea este caracterizată ca pe un proces în care individul resimte unele lacune din diverse zone ale experienței sale și le depășește prin formularea de noi idei și ipoteze.

Obstacole și provocări în dezvoltarea creativității la copiii mici

Putem remarca faptul că psihologia contemporană acceptă că a fi creativ presupune a produce ceva nou, original și adecvat realității. Creativ este, astfel, cel care se caracterizează prin originalitate și expresivitate, este imaginativ, inovativ, generativ, deschide noi drumuri. După unii autori, creativitatea reprezintă aptitudinea sau capacitatea de a veni cu produse noi și valoroase, în timp ce după alți autori, creativitatea constituie un proces prin care se realizează un produs nou. De asemenea, sunt autori care privesc creativitatea ca posibilitate de rezolvare de noi probleme, dar pentru cei mai mulți, ea implică realizarea unui produs nou și valoros pentru societate (Roșca, 1981, p. 17).

În studiile sale, Mihaela Roco a definit creativitatea ca fiind „o formațiune psihică deosebit de complexă”, caracterizată prin mai multe sensuri: „productivitate, utilitate, eficiență, valoare, ingeniozitate, noutate, originalitate”, calități absolut necesare, dar insuficiente în definirea creativității. Din această perspectivă, termenii prezentați pot fi descriși după cum urmează: productivitatea, reprezentând numărul mare de idei, produse materiale sau mintale, utilitatea face referire la caracterul produselor de a fi folositoare, eficiența are în vedere caracterul economic și avantajele utilizării rezultatelor creativității.

Sintetizând informațiile ce descriu personalitatea creatoare a cadrului didactic, propunem un profil al acestuia, bazat pe prezența următoarelor competențe: mediază, facilitează învățarea, creează situații diversificate și atractive de învățare, gestionează bine conținuturile științifice utilizează mijloace moderne de învățare îmbinându-le eficient cu cele tradiționale, consiliază elevii, este preocupat de buna lor colaborare și înțelegere, învățându-i să se respecte reciproc, coordonează munca elevilor oferindu-le și libertate de exprimare, invită elevii să-i fie parteneri în evaluarea procesului și al produsului învățării.

Profesorul creativ este mereu deschis spre autoperfecționare continuă, insuflând și elevilor săi această atitudine. În urma concretizării acestui profil putem considera creativitatea ca fiind una

dintre competențele de bază ale cadrului didactic din contextul învățământului actual, fără de care nu se poate realiza o conexiune pozitivă între profesori și elevi. Multă vreme s-a considerat creativitatea ca fiind apanajul unei restrânse minorități. Desigur, nu sunt mulți cei capabili de a ajunge la nivelurile creativității inovatoare sau emergente. Astăzi se consideră însă 11 că orice om normal poate dovedi o creativitate, ducând la mici invenții, într-un domeniu sau altul. E nevoie ca el să fie pus în condiții favorabile care să permită dezvoltarea posibilităților sale native.

Dezvoltarea creativității și a inteligenței copiilor presupune stimularea la copii a curajului de a expune propriile idei, de a elabora o strategie de lucru și de a nu aștepta soluții din partea adulților. Creativitatea, așa cum spune Harris (1998) este o capacitate: aceea de a imagina sau de a inventa ceva nou; este o atitudine: aceea de a accepta schimbarea și noutatea, disponibilitatea de a „te juca” cu idei și posibilități, o flexibilitate în concepții, un obicei de a căuta moduri pentru a îmbunătăţii lucrurile; este un proces: persoanele creative muncesc mult și continuu pentru a îmbunătăţii idei și soluții, găsind alternative și redefiniri pentru munca lor.

Tendințe privind dezvoltarea creativității la copiii mici

Pentru stimularea creativității și inteligenței copiilor se pot utiliza metode noi, interactive care să stimuleze curiozitatea și să dea libertate de exprimare copiilor, cum ar fi: metoda „Brainstorming”, „Brainwriting”, tehnica „Ciorchinelui”, metoda „Cubului”, „tehnica viselor”. Aceste metode și tehnici pot fi folosite cu succes în toate categoriile de activități având ca finalitate dezvoltarea flexibilității gândirii, dezvoltarea originalității răspunsurilor preșcolarilor, dezvoltarea gândirii divergente; oferă posibilitatea manifestării libere, spontane a imaginației copiilor; crește productivitatea creativității individuale ca urmare a interacțiunii membrilor grupului. Interactivitatea grupului de preșcolari presupune atât cooperarea, definită ca „formă motivațională” a afirmării de sine, incluzând activitatea de avansare proprie în care individul rivalizează cu ceilalți pentru dobândirea unei situații sociale sau a superiorității, cât și competiția, care este o „activitate orientată social, în cadrul căreia individul colaborează cu ceilalți pentru atingerea unui țel comun”. Pentru a înțelege mai bine dimensiunile creativității, termenul trebuie abordat din mai multe perspective: creativitatea ca proces, ca produs, ca personalitate creatoare, ca potențial creativ. Privind creativitatea ca pe un proces creativ, ca pe o acțiune superioară specifică omului, G. Wallas (1926), distingea patru etape ale actului de creație: pregătirea, incubația, iluminarea, elaborarea și verificarea.

Pregătirea este etapa care presupune colectarea informațiilor necesare actului creativ și debutează cu prezența motivației. Motivația are rolul de a susține impulsul creator pe tot parcursul procesului. Această etapă cuprinde: definirea problemei, adunarea materialelor necesare, munca reală de creație. Cea de-a doua etapă, incubația, constă în activarea proceselor, trăirilor afectiv-emoționale prin raportare permanentă la problema inițială, de bază și printr-o stare de tensiune, căutare. Etapa de iluminare, de inspirație, presupune integrarea conștientă a combinărilor, a variabilelor precum și apariția bruscă a soluției, a ideii. A patra etapă, elaborarea și verificarea, necesită perseverență, ingeniozitate și meticulozitate pentru a finaliza cu bine actul creativ. Această etapă este marcată de producerea unei soluții provizorii, urmată de confruntarea produsului cu realitatea. (Dumitriu, 2013, p. 64).

Din perspectiva creativității ca produs exprimat material sau spiritual, sunt urmărite două aspecte ale acestuia: originalitatea și utilitatea socială. Originalitatea produsului creator prezintă dimensiunile caracteristicilor de noutate, unicitate, în timp ce utilitatea socială se măsoară prin gradul în care produsul respectiv răspunde unei nevoi practice, de relevanță. Creativitatea, privită

din perspectiva personalității, dobândește sensul de potențial creativ, de cumul al unor însușiri sau factori psihologici ai unei posibile performanțe creatoare. Printre trăsăturile de personalitate asociate des cu capacitatea creativă, sunt: gândire abstractă, gândire flexibilă, fluența ideatică, sensibilitatea la probleme, inteligență superioară, spirit de observație ridicat, curiozitate, încredere în sine, asumarea scopurilor îndepărtate și autoimpuse, perseverență, independență în gândire, nevoia permanentă de a realiza ceva.

Concluzii

Concluzionând, asigurarea condițiilor pentru crearea unui mediu creativ trebuie să înceapă de la cea mai fragedă vârstă, și să continue și după școlaritate, sub îndrumarea părinților și educatorilor, prin crearea unui context cât mai stimulativ pentru creativitate. Construirea unui mediu creativ se bazează pe efortul și motivația cadrelor didactice de a crea toate condițiile favorabile pentru exprimarea potențialului elevilor. Preocuparea de formare a independenței în gândire și exprimare implică și o legătură cu familia. Părinții trebuie convinși că tutelarea excesivă împiedică dezvoltarea intelectului, manifestarea independentă a gândirii și fanteziei lui, sunt factori esențiali în dobândirea viitoare a unei autentice competențe profesionale. Activitățile de învățare, desenul, pictura, muzica, diferitele jocuri în aer liber sau acasă, au darul de a-i ajuta pe elevi să-și exprime emoțiile, gândurile și sentimentele. Creativitatea poate fi considerată și ca aptitudine. Existența creativității se constată prin flexibilitatea, noutatea, originalitatea, fluența, senzitivitatea, ingeniozitatea elevului. Școala trebuie să stimuleze exprimarea potențialului creativ al fiecărui copil, să încurajeze inițiativele lui, ingeniozitatea și curiozitatea, să favorizeze stabilirea unor relații, să ofere ocazii elevului de a lua singur decizii și să stimuleze încrederea în sine, într-o atmosferă de comunicare liberă.

Bibliografie

Cojocaru, C. (1975). *Creativitate și inovație*. Editura Științifică și Enciclopedică.
Constantinescu, P. (1974). *Creativitatea – Cunoașterea și stimularea potențialului creativ (implicații practice, psihologice, psihoeducaționale)*. Tipografia Universității.
Claparedé, E. (1975). *Psihologia copilului și pedagogia experimentală*. E. D. P.
Cristea, S. (1989). *Dicționar de termeni pedagogici*. Editura Didactică și Pedagogică.
Cucoș, C. (1999). *Pedagogie* (Ediția a II-a, revăzută și adăugită). Polirom.
Druță, M. E. (2004). *Cunoașterea elevului*. Aramis.
Elkonin, D. V. (1975). *Psihologia jocului*. București.
Mâță, L. (2010). *Ghid de pregătire psihopedagogică pentru gradele didactice*. Editura Alma Mater.
Moran, J. D. III, Milgrim, R. M., Sawyers, J. K., & Fu, V. R. (2001). Original Thinking in Preschool Children. În J. D. Moran III (Ed.), *Original Thinking in Preschool Children* (pp. 921-926).
Robu, V. (2017). *Psihologia personalității. Note de curs*. Editura Lumen.
Roco, M. (1979). *Creativitatea individuală și de grup – studii experimentale*. Editura Academiei Române.
Roco, M. (2004). *Creativitate și inteligență emoțională*. Polirom.

Capitolul 26 – ȘCOALA IEȘEANĂ DE CORN – TRADIȚIE ȘI CONTINUITATE

Chapter 26 – THE HORN SCHOOL OF IAȘI: TRADITION AND CONTINUITY

Petrea GÂSCĂ[1]

Abstract

The Iesean Horn School, an integral part of the Romanian Horn School developed mainly in the 20th century, having traditions until the second half of the 19th century. After some general considerations which target the main „European Horn Schools", the author set himself to of the „Romanian Horn School" and its members. Continuing the approach, were ached the Iași Horn School with its representatives, horn players and teachers, who worked or are working at various educational and musical institutions in Iasi.

The generations of horn players have refined and upgraded themselves, founding a strong „Horn School" in Romania, well-known in the country as well as abroad. These horn players are great performers of the instrument, artists of the Romanian musical interpretation, there fore art represents an effective and relevant means of communication.

Keywords*: art, horn school, musical instrument, horn*

JEL: *A20, A21, A22*

Școli cornistice europene. Considerații generale

Diversitatea curentelor muzicale, transformările multiple ale instrumentului până la apariția cornului dublu cromatic, au influențat crearea Școlilor naționale cornistice. Fiecare țară are o identitate proprie în funcție de cultură, educație, fiecare și-a adus contribuția într-un anumit fel la dezvoltarea instrumentului. Dacă francezii au inventat cornul, aducându-l în forma actuală, corniștii din Boemia l-au ridicat la un înalt nivel interpretativ, în timp ce germanii l-au promovat în orchestrele Curților princiare. În țara noastră, instrumentul a pătruns și s-a dezvoltat mult mai târziu, pe la mijlocul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Pentru a vorbi de *Școala românească de corn,* se impune o scurtă retrospectivă a celor mai importante Școli cornistice din Europa. Încă din secolul al XVII-lea francezii dezvoltă cornul de vânătoare, folosindu-l în lucrările lor. Printre reprezentanții de vârf ai instrumentului amintim corniștii J. J. Rodolphe (1759-1809), J. Lebron, inventatorul surdinei (1759 – 1809), Fr. Duvernoy (1765-1838), H. Domnich (1767-1844), L. F. Dauprat (1781-1868), J.F. Gallay (1795-1864), M.J. Mengal (1784-1851), J.B. Victor Mohr (1823-1891), F. Bremont (1844-1925), L.E. Vuillermoz (1869-1936), J. Devémy (1898-1969), L. Thévet (1914-2007), G. Barboteau (1924-2006). Acești corniști valoroși ai *Școliifranceze* au fost în egală măsură pedagogi desăvârșiți, autori de lucrări solistice pentru corn și lucrări didactice. *Școala cehă de corn* îi datorează Contelui Spork, inițierea lui Wenzel Sweda (1630-1710) și Peter Rollig (1650-1723) în deslușirea tainelor cornului. Cei doi pot fi considerați fondatorii *Școlii cehe de corn*. Lor li se vor adăuga, mai târziu, H. Smejkal (1685-1758), J. Metijka (1728-1804), V. Zaluzan (1767-?), G. Punto (1746?-1803), J. Schindler (1700-1766), K. Handeck (1721-1800?), A. J. Hampel, inventatorul tehnicii mâinii drepte (1710-1771), T. Steinmuller (1725-1790), K. Franz (1738-1802) și alții. O mențiune specială pentru Giovanni Punto (J. Wenzel), care a fost unul dintre cei mai mari corniști din istoria cornului. A fost cornistul care i-a inflențat pe W. A. Mozart și L. van Beethoven să scrie capodoperele lor pentru corn, fiind un instrumentist greu de egalat de urmașii săi. *Școala germană de corn* datorează mult corniștilor cehi, cei care au influențat în mod decisiv dezvoltarea și afirmarea cornului pe teritoriul german.

[1] Prof. univ. dr., Universitatea Națională de Arte „George Enescu", Iași.

O. Franz (1843-1889), Fr. A. Gumpert (1841-1906), F. A. Borsdorf (1854-1923), Fr. F. Paersch (1857-1921), K. Turrschmidt (1753-1797), Fr. J. Strauss (1822-1905), H. Baumann (n. 1934), sunt doar câțiva reprezentanți de seamă ai *Școlii germane de corn*. *Școala engleză de corn* a fost, în aceeași măsură, influențată de corniștii cehi, care s-au stabilit în Anglia, fiind considerați în trecut cei mai buni instrumentiști. Mai târziu, familia Brain prin A. E. Brain (1860-1925), A. Brain jr. (1885 – 1966), A. Brain (1893-1955) și D. Brain (1921-1957), și-a pus amprenta pe dezvoltarea cornului și afirmarea acestuia în lumea întreagă. Cel din urmă, socotit „cornistul secolului al XX-lea", a murit într-un tragic accident la o vârstă timpurie, însă a fascinat publicul și specialiștii prin sunetul și tehnica sa, lăsând înregistrări greu de egalat până în ziua de astăzi.

Școala austriacă de corn este reprezentată de corniștii I. Leutgeb (1745-1811), J. Schantl (1841-1902), K. Stiegler (1876-1932) etc. A rămas celebră legătura de prietenie dintre I. Leutgeb și W.A. Mozart, compozitorul dedicându-i celebrului cornist câteva dintre lucrările sale pentru corn.

Școala rusă de corn a introdus o tehnică nouă în interpretare, promovând un vibrato larg, care mai dăinuie și astăzi în rândul corniștilor. J. A. Maresch (1719-1794), Fr. Schollar (1859-1928?), M. Bujanovski (1891-1966) sunt câțiva dintre reprezentanții cornului în Rusia. Influențele *Școlii ruse de corn* s-au făcut simțite și în țara noastră, mai ales în rândul generației corniștilor de după cel de-al doilea război mondial.

În Italia, *Școala cornistică* s-a dezvoltat datorită fraților Luigi Belloli (1770-1817) și Agostino Belloli (1778-1835). Lor li s-au adăugat A. Tesaroni (1787-1855), B. Bergonzi (1790-1839), G. Puzzi (1792-1876), G. Belloli (1800-1854), L. Romanino (1806-1867), V. Vecchietti (1845-1922), D. Ceccarosi (1910-1996), A. Allegrini și alții.

Școala românească de corn. Reprezentanți de seamă

În spațiul românesc, primele manifestări muzicale au apărut la mijlocul secolului al XVIII-lea. La Oradea ia ființă în anul 1757, Capela Muzicală condusă de Michael Haydn și apoi de Karl Ditter von Dittersdorf. În Țările Române concertează primele trupe străine, apar primele școli muzicale particulare (Conservatoare de muzică și declamațiune) și primele Societăți filarmonice (București, Iași, Oradea), în special după anul 1830. Prin înființarea Conservatoarelor de Stat de la Iași și București (1864), se pun bazele învățământului muzical în Principatele Române Unite.

Rădăcinile *Școlii românești de corn* trebuie căutate în apariția muzicilor militare. Prima fanfară militară apare la Iași, la 25 august 1830[2], fiind condusă de vienezul Francisc Ruzitski (ceh de origine). Acesta aduce de la Viena partituri, instrumentiști, profesori austrieci și cehi, pentru instruirea muzicanților români. Pe lângă studiul clarinetului, oboiului, flautului, fagotului, se studia și cornul. De asemenea, Ruzitski a achiziționat și cinci caiete de studii pentru formarea unei mai bune tehnici instrumentale a muzicanților. Nu întâmplător, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, unii profesori ai Conservatoarelor din țara noastră sunt cehi, italieni și de alte naționalități. Repertoriul fanfarei conținea valsuri, uverturi, mazurci, marșuri, poloneze din repertoriul compozitorilor W.A. Mozart, L. van Beethoven, G. Rossini etc. Nu lipsea muzica turcească, gustul pentru muzica orientală încă mai persista.

La Craiova, în 1830, ia ființă prima fanfară militară din ordinul spătarului Alexandru Ghica. Se spune că, în urma izbucnirii epidemiei de holeră, autoritățile din Craiova au hotărât să aducă

[2] Actul este menționat în *Regulamentul Organic* din 1/13 iulie 1831.

moaștele Sfântului Grigore Decapolitul de la M-rea Bistrița. Era nevoie de o fanfară care să întâmpine sfintele moaște, formația de suflători constituită fiind nucleul viitoarei fanfare militare a orașului. Alexandru Ghica „a adunat laolaltă toți instrumentiștii suflători de la acea dată din oraș, i-a îmbrăcat în haine militare și i-a pus în fruntea cortegiului care se formase, pentru însoțirea moaștelor" (Sîlea, 2006).

La București, se înființează prima muzică militară la 1832, în timp ce în Transilvania funcționau mai multe fanfare în mod sporadic. Aceste formații muzicale au adus în Țările Române un suflu nou, în ceea ce privește emanciparea culturală și muzicală a oamenilor. Dirijorii și mulți dintre instrumentiștii acestor fanfare erau din străinătate, iar unii dintre ei s-au stabilit în Țările române. „Formațiile de muzică ale armatei au făcut o muncă de pionierat atât în domeniul învățământului muzical, cât și în acela al educației patriotice și estetice a maselor de militari și a populației civile" (Sîlea, 2006, p. 33), afirma G. Breazul.

Denumirea oficială de fanfară în România este utilizată din anul 1880, când este consemnată în Decizia ministerială nr. 114, din 25 iulie. În articolul 5 este stipulat: „Gagiștii, deosebit de îndatorirea de a cânta în bandă, vor fi obligați a face și instrucțiunea corniștilor pentru școala de corn, precum și de a pregăti un număr de elevi pentru corn sau vreun instrument din cele prezentate în tabele" (Badea, 1993).

În Țările Române, învățământul muzical se va organiza, un rol important având-l Liceul Militar de Muzică din București. Aici au predat iluștri profesori: G. Breazul, M. Jora, M. Negrea, A. Stoia etc. În același timp, o serie de muzicieni au absolvit cursurile acestei școli: I. Conta, V. Cosma, Gh. Dumitrescu, P. Staicu, I. Bădănoiu și alții. Din copiii de trupă ai armatei, vor proveni viitorii corniști ai țării.

Putem vorbi de existența mai multor poli de studiu ai cornului, în România. La București, așa numita *Școală de corn* s-a format în jurul profesorului Petre Nițulescu (1885-1957). Până atunci au activat profesori cehi și italieni. Au mai fost centre cornistice la Iași, Cluj-Napoca, Timişoara, iar mai nou se studiază cornul în multe Colegii de artă sau facultăți din țara noastră.

Școala ieșeană de corn

La Iași, primul profesor a fost italianul **Ernesto Bacanelli** (**Racanelli**) care a predat cornul la Conservatorul de Muzică și Declamațiune între 1877 – 1878. „Cunoaște bine toate instrumentele de alamă, având ca instrument special cornul, totodată vorbește destul de bine românește" (Cozmei, 2010, p. 77), scria M. Cozmei, citându-l pe C. Gros, directorul Conservatorului ieșean. Lui i-au succedat frații Cirillo, italieni de origine. **Carlo Cirillo** (20 II 1851 – ? 1903) a studiat la Conservatorul de muzică din Aversa – Italia. A predat la Iași între 1879-1902. Greutățile inerente începutului *Școlii de interpretare* a instrumentelor de suflat, se observă și prin faptul că, uneori, găsim în cataloage la rubrica „Repertoriu", indicații ca: *felurite game și exerciții* sau *Metoda* (fără a preciza numele autorului). Metoda fraților Cirillo se caracterizează „mai întâi printr-o rigoare a tehnicii instrumentale și apoi, printr-o căldură specifică instrumentiștilor italieni" (Gîscă, 2012, p. 77), spunea M. Cozmei, evocându-l pe G. Pascu.

Cei care au adus un suflu nou și au pus bazele *Școlii ieșene de corn* au fost frații Ioan și Carol Nosec, de origine cehă și Petru Onofrei, ce au marcat destinul a zeci de generații de corniști. **Ioan Nosec** (5 V 1894-?V 1971) a studiat la București cu prof. Petre Nițulescu.

A făcut parte din Orchestra simfonică condusă de G. Enescu (1917 -1918), alături de fratele său **Carol Nosec** (? 1891 – 11 IV 1946), cornist, profesor și dirijor. Membru fondator al Filarmonicii „Moldova" Iași, Ioan Nosec a fost și actor la Teatrul Național din Iași. A predat cornul între 1924 – 1950 la Academia de Muzică și Artă Dramatică Iași și a fost profesor la clasa de corn a Școlii Medii de Muzică (devenită Liceul de Muzică și Arte Plastice) între 1950 – 1971.

„Ținută morală deosebită, calm și răbdare, căldură sufletească, dorința de a dărui elevilor din cunoștințele și experiența lor, grija și interesul arătat elevilor, iată trăsăturile nobile ce au caracterizat prima generație de profesori ai liceului nostru" (*Anuarul Liceului de Arte „O. Băncilă", la 50 de ani de existență 1949-1999,* p. 49), nota prof. N. Musteață.

Prim cornist al Filarmonicii „Moldova" Iași, **Petru Onofrei** (1923 – 1980) a fost solist concertist și un instrumentist de talie europeană. A cântat prima dată la Iași, *Concertele pentru corn și orchestră* din creația compozitorilor W. A. Mozart și R. Strauss. A predat cornul la Școala Medie de Muzică (1949 – 1956) și la Conservatorul „G. Enescu" (1960 – 1967). A fost un muzician de un remarcabil profesionalism, foarte riguros în exercitarea activităților didactice și un caracter deosebit.

Bucur CHIRILĂ a fost instrumentist și profesor (n. 1 XII 1937, com. Moșna, jud. Iași; m. 15 XII 1995, Iași).

A studiat cornul la Școala medie de muzică Iași (1949–1957) cu prof. P. Onofrei și I. Nosec. A continuat pregătirea muzicală la Conservatorul „Gh. Dima" Cluj-Napoca (1957–1962), la clasa de corn a prof. P. Perșa. A activat la Opera Maghiară din Cluj-Napoca (1959–1965); Teatrul muzical Galați (septembrie 1965 – iulie 1967), prim-cornist, șef partidă la Filarmonica „Moldova" Iași (1 sept. 1967 – 1 oct. 1976; oct. 1977 – 15 dec. 1995); Filarmonica de Stat Arad (1 oct. 1976 – oct. 1977). A cântat, ca solist, W. A. Mozart – *Concertul nr. 2 pentru corn și orchestră* (cu

Filarmonica de Stat Arad). A fost membru în Orchestra de cameră a Filarmonicii „Moldova”, membru în Ansamblul de suflători al Filarmonicii, membru al Orchestrei „Super” (1968-1978) înființată de Ion Baciu. În această orchestră au mai activat: Gh. Cociuba, V. Negrea, P. Nemeș, B. Păr, C-tin Petrea, C-tin Vâlcu, G. Wagner. A colaborat frecvent cu Opera Română Iași, funcționând concomitent în perioada 1991–1995 (cumul de funcții). A participat la multe ediții ale Festivalului muzicii românești și ale Festivalului „G. Enescu”, memorabilă rămânând cea din 1992, unde a cântat *cornul obligat* din *Simfonia a V-a* de G. Mahler. A participat la turnee artistice în Italia, Franța, Germania, Spania, Olanda, Austria, Grecia. A fost unul dintre instrumentiștii de bază ai orchestrei clădite de I. Baciu și a participat la frumoasele împliniri ale simfonicului ieșean. A fost prof. colaborator al Liceului de muzică Galați (1965–1967) și profesor asociat al Academiei de Arte „G. Enescu” Iași (1994–1995).

PETREA, Constantin a fost instrumentist și profesor (n. 1 IV 1951, com. Horodniceni, jud. Suceava).

A început studiul cornului la Liceul de muzică și arte plastice „O. Băncilă” Iași (1963–1972) la clasa de corn a prof. I. Nosec și B. Păr. Studiile superioare de specialitate le-a urmat la Conservatorul „G. Enescu” (1972–1976), avându-i ca profesori de corn pe I. Damacovici și N. Lipoczi. Instrumentist 1973–1982, șef partidă (1982–2009) al Filarmonicii „Moldova” Iași. Între 2009–2014 a fost colaborator permanent (cumul de funcții). În 1981 a fost, pentru o scurtă perioadă de timp, prim-cornist al Filarmonicii din Halle – Germania (dir. O. Koch), iar în 1992 a fost prim-cornist (1 an) în Orchestra de Operă din Senftenberg – Germania. În anul 1975 a fost selecționat în Orchestra Internațională de Tineret de la Bayreuth – Germania (dir. E. Bergel).

Ca solist, a cântat *Concertele nr. 2 și 4* de W. A. Mozart (cu Filarmonica din Iași, dirijori I. Baciu și Gh. Vintilă), *Concertul pentru 2 corni și orchestră* de J. Haydn (cu B. Păr), *Concertul nr. 1* de R. Strauss (cu Filarmonica din Halle – Germania), *Concertul pentru 2 cornişi orchestră de cameră* de A. Vivaldi (cu PetreaGîscă), *Concertul pentru corn și orchestră* de M. Stan. A susținut recitaluri în Iași, Senftenberg (Germania) și Riesa (Italia). A fost membru în diferite formații camerale de corni sau mixte: Cvintetul de suflători al Filarmonicii „Moldova”, Ansamblul „NuovaConsonanza” (Bayreuth – Germania), Ansamblul „Musica Viva” (dir. V. Țușcă), Trio-ul de corni (cu P. Gîscă și B. Păr), Cvartetul de corni „Concertino” (cu P. Gîscă, B. Păr și V. Negrea), Orchestra de cameră a Filarmonicii „Moldova” Iași. A fost prof. colaborator la Conservatorul de Muzică „G. Enescu” Iași (1976–1990). Printre studenții săi se numără: M. Marki, W. Gaug, L. Răducanu, Gh. Vasilică, C. Măriuță, C. Bandrabur, P. Gîscă, L. Săvuță. A obținut premiul II cu Cvartetul de corni „Concertino” la „Cîntarea României” (1987) și a participat la multiple înregistrări cu Orchestra Filarmonicii din Iași. De referință rămâne *Integrala Enescu*, sub conducerea dirijorului A. Lăscae (Casa de discuri „Ottawo” – Olanda).

La Filarmonica „Moldova" au mai activat în decursul vremii corniștii Constantin Neață, Ioan Bălan, Constantin Gălățeanu, Ioan Damacovici, G. Wagner, Negrea Vasile, Vâlcu Constantin, Păr Benedict, Petru Nemeș, Măriuță Cornel, Petrea Gîscă, Adrian Iftimie, iar mai recent activează corniștii Romeo Popa, Paul Patraș, Vlad Iordache, Tudor Olărașu.

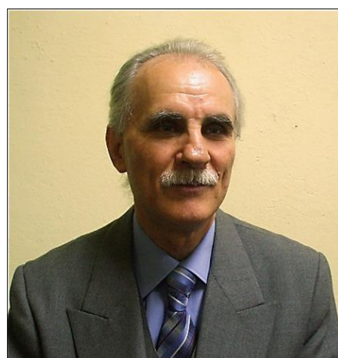
La Opera Națională Română au performat corniștii C-tin Gălățeanu, C-tin Simionescu, Radu Neculai, Cornel Măriuță, Bogdan Antoane, Cristinel Istrati, Petrea Gîscă, iar acum duc tradiția mai departe Fabian Aftaragaci, Marius Aftaragaci, Mihai Chelariu și Claudiu Grigoraș.

Vasile SIMIONESCU a fost instrumentist și dirijor (n. 23 VIII 1934, loc. Vama, jud. Suceava; m. 14 IV 1997, Iași). A studiat cornul la Școala medie de muzică (ulterior Școala medie de muzică și arte plastice), 1949–1955, cu prof. P. Onofrei.

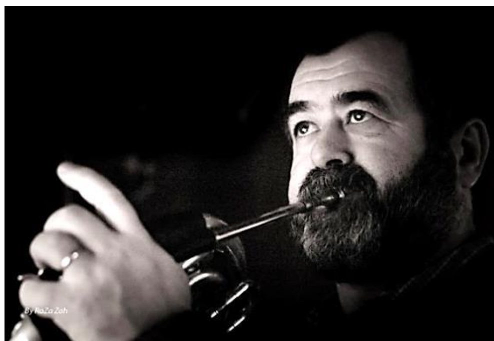
A activat o scurtă perioadă ca instrumentist la Filarmonica „Moldova" Iași, după care a devenit șef partidă la Opera Română Iași (până la începutul anilor '90). În anul 1983 înființează formația de suflători „Orpheus", alcătuită din artiști instrumentiști suflători ai Orchestrei Operei ieșene. Pentru aceasta a orchestrat numeroase partituri, devenind și dirijorul formației. Repertoriul foarte divers cuprindea marșuri, polci, valsuri, bijuterii muzicale special aranjate, de Andersen, Bizet, Ceaikovski, Dvorak, Mozart, Offenbach, Porumbescu, Weber, J. Strauss, Păutza, Schumann, Dumitrescu etc. Corniștii formației erau C-tin Gălățeanu, M. Vieru, N. Radu, C-tin Petrea. În paralel cu pasiunea pentru muzică, a scris numeroase poezii și povești pentru copii. Priceput la toate, bun organizator, conștiincios, V. Simionescu s-a preocupat, după ieșirea la pensie, de organizarea bibliotecii instituției în care a lucrat. *În felul acesta simțea nevoia să respire în continuare în atmosfera colegilor săi, suferind la greutățile observate și bucurîndu-se la fiecare premieră, care în orice teatru este o sărbătoare colectivă, internă.* (M. Zaborilă „Licăriri").

Continuator al profesorilor I. Nosec și P. Onofrei, prof**. Nicolae MUSTEAȚĂ** (n. 18 VI 1946) și-a dedicat viața cornului și elevilor de la Colegiul Național de Artă „O. Bancilă" Iași.

„Profesorul Neculai Musteață este una din personalitățile marcante ale învățământului muzical românesc [...] A dăruit muzicii românești peste 60 de absolvenți, care în prezent activează în țară și străinătate” (*Monitorul*, 2011), scria o cronică ieșeană. Pentru o scurtă perioadă de timp, a fost membru al Filarmonicii „Moldova” (1971–1972) și al Orchestrei Filarmonicii „M. Jora” Bacău (1972–1973). Este distins cu premii de excelență, diplome și medalii. Tradiția este dusă mai departe la Colegiul Național de Artă „O. Băncilă” de către profesorul Salim Demirel.

Petrea GÎSCĂ (n. 31 V 1962) duce mai departe *Școala interpretativă ieșeană de corn*, în cadrul UNAGE Iași. A absolvit cursurile Conservatorului „G. Enescu” Iași, promoția 1985, ca șef de promoție și a fost prim cornist al Filarmonicii „Moldova” (1985–2010). A susținut peste 120 concerte solo cu orchestre din țară și R. Moldova și peste 100 de recitaluri în țară, Germania, R. Moldova, Bulgaria etc. *În programul Mozart cu care a debutat luna februarie la Filarmonica „George Enescu” l-am întâlnit ca solist, sub conducerea lui Mircea Cristescu, pe tânărul cornist Petrea Gîscă, un interpret ideal al lui Mozart. Născut pe meleagurile Sucevei, a făcut școala muzicală la Iași, îmi amintesc că încă de pe băncile liceului de artă (elev al profesorului Neculai Musteață) am fost uimit de puritatea și expresivitatea cântului său și l-am adus la întîlnirea vâlceană a „Tinerelor talente” unde a făcut senzație. La noi se face prea puțin caz de vedetele instrumentelor de suflat, dar în Germania, Anglia, un cornist bun este cinstit cel puțin asemenea unui pianist, violonist, de aceeași talie. Petrea Gâscă este dintre cei ce ne aduc bucuria mozartiană în starea cea mai pură... Sunetul catifelat al cornului, cantabilitatea pilduitoare la alămuri – și rară – umorul firesc și generator de surâsuri deschise – toate acestea au potențat la maximum, grație măiestriei neostentative a lui Petrea Gâscă, conciziunea și substanțialitatea mozartiană,* scria o cronică muzicală în deceniul nouă al secolului trecut.

Petrea Gîscă are o bogată activitate publicistică. Au văzut lumina tiparului 20 lucrări muzicologice, didactice, piese pentru corn și pian și alte lucrări. Este doctor în muzică (2009), prof. univ. dr. la UNAGE Iași, prof. habil. coordonând doctorate (2018). Are o activitate foarte diversă în ansambluri camerale și colaborează cu diverse orchestre din țară și străinătate în cadrul unor turnee sau concerte. Recent a editat un CD cu *Creații pentru corn și pian ale compozitorilor de pe ambele maluri ale Prutului.* A fost prim cornist al ONR Iași (2017-2022) și a fost distins cu premii, diplome și medalii. Este „Cetățean de onoare al comunei Horodniceni”.

Mulți dintre corniștii Iașului au avut ore la Liceul de Artă sau la Conservatorul „G. Enescu” prin plata cu ora. Fiecare în felul său s-a străduit să arate tinerilor corniști tot ce știau ei mai bine, să predea cunoștințe noi în domeniu, ducând astfel prestigiul școlii ieșene de corn spre înalte cote.

Printre corniștii formați la Iași, ce activează în alte ansambluri, se numără L. Săvuță, R. Gavril, Gh. Cociuba, Gh. Asavei, B. Antoane, A. Grapini, C. Foizel, Relu Buciumaș și lista ar

putea continua. După înființarea majorității orchestrelor simfonice și teatre de operă, în a doua jumătate a veacului trecut, s-au creat clase de corn și în orașele mai mici, așa numitele orașe de provincie. Actualii corniști și profesori de corn din aceste școli nu sunt mai puțin pregătiți, din contra, ei performează și susțin activități artistice și didactice de înalt nivel. La începuturile *Școlii cornistice românești* rezultatele au apărut, mai ales, la corniștii cu calități native.

Pasiunea dascălilor și implicarea lor în actul educațional au adus rezultate și pe plan european. Stilul de interpretare diferă, uneori, de la un centru muzical la altul. Dacă școala bucureșteană și mai ales cea clujeană abordează un sunet amplu, mai drept și mai apropiat corniștilor europeni, la Iași instrumentiștii practică un sunet mai cantabil, cu puțin *vibrato*, interpretarea fiind pe primul plan.

Mulți dintre corniștii români și-au găsit locuri de muncă sau colaborează cu diverse orchestre din străinătate. După revoluția din 1989, prin lărgirea orizontului cultural, corniștii români valoroși s-au integrat mai ușor în circuitul valorilor europene.

Compozitorii români au dedicat cornului lucrări diverse, fiind inspirați deseori, de activitatea unor interpreți. Au scris lucrări pentru corn, creatorii D. Buciu, Gh. Păunescu, N. Petri, D. Capoianu, E. Cosma, I. Cudalbu, L. Glodeanu, V. Jianu, A. Popa, L. Alexandra, Ș. Nichifor, A. Mendelsohn, I. Mureșianu, A. Pașcanu, P. Gîscă, M. Stan, U. Vlad, D. Voiculescu, N. Ciocoiu, C. P. Basacopol și alții.

În concluzie, în țara noastră cornul se studiază cu multă pasiune, deschidere spre noutate și dorință de autodepășire. „Problema interpretării rămâne deschisă, fiind o evoluție și o sinteză a gândirii muzicale, a trăirii artistice și a mijloacelor tehnice de exprimare – o modalitate esențială de manifestare a personalității muzicale solistice” (Săvuță, 2009, p. 239), scria L. Săvuță în lucrarea sa. Și pentru că performanța nu se realizează ușor, iar cornul rămâne parte importantă a existenței noastre, amintim cuvintele celebrului dirijor austriac Herbert von Karajan: *Cu primul cornist din orchestra simfonică să te comporți ca și cu iubita!*

Bibliografie

Badea, I. (1996). *În pas de defilare*. Editura Militară.
Cozmei, M. (2010a). *Existențe și împliniri. Dicționar biobibliografic, Domeniul: Muzică* (Ediția a 2-a). Universitatea de Arte „G. Enescu”, Editura Artes.
Cozmei, M. (2010b). *Pagini din istoria învățământului artistic modern din Iași la 150 de ani* (Ediția a doua cu adăugiri). Editura Artes.
Gîscă, P. (2009). *Cornul, tradiție și mister*. Editura Artes.
Gîscă, P. (2012). *Permanențe în contemporaneitate. Dicționarul corniștilor români*. Editura StudIS.
Gîscă, P. (2020). *Dicționarul corniștilor români* (Ediția a doua revizuită și adăugită). Editura StudIS.
Marc, A. (2006). *Cornul de pe câmpul de vânătoare în sala de concerte*. Editura Media Musica.
Sîlea, M. (2006). *Istoria muzicilor militare*. Editura Militară.
Zarzo, V. (1994). *La trompa (Historia y dessarollo)* [Cornul (Istorie și dezvoltare)]. Ediciones Seyer.
Rusu, M. (2018). Comunicarea interpersonală; Arta și educația ca mijloc de comunicare. Petrea Gîscă – articolul Școala românească de corn. În M. Rusu (Ed.), *Comunicarea interpersonală; Arta și educația ca mijloc de comunicare*. Editura Ars Longa.
Săvuță, L. (2010). *Cornul în tradiția muzicală europeană. O perspectivă istorică, stilistico-interpretativă* [Teză de doctorat, Universitatea Națională de Muzică București].
Ziarul Monitorul. (21 mai 2011). [Titlul articolului]. *Monitorul*.
Anuarul Liceului de Arte „O. Băncilă”. (1999). *Anuarul Liceului de Arte „O. Băncilă”, la 50 de ani de existență 1949–1999*. Ministerul Educației Naționale.
Enciclopedia Personalităților din România. (2010). *Enciclopedia Personalităților din România* (ed. a V-a). Editura Hubners Who Is Who.

Capitolul 27 – ARHITECTURA PROIECTELOR ÎN DOMENIUL EDUCAȚIEI ȘI ROLUL LOR ÎN GESTIUNEA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI MODERN ȘI ÎMBUNĂTĂȚIREA CALITĂȚII ACESTUIA

Chapter 27 – ARCHITECTURE OF PROJECTS IN THE FIELD OF EDUCATION AND THEIR ROLE IN MODERN EDUCATION MANAGEMENT AND ITS QUALITY IMPROVEMENT

Ariadna-Cristina MAXIMIUC[1]

Abstract

The use of projects to organize the activity of an institution has become a reality of our century. The field of education is no exception in this regard. For the students of the third millennium, methods are needed that are based on social, interactive participation, on observing and experiencing real situations, as well as on the possibility of transferring what has been learned into practice. Currently, the question is very often raised how to motivate students for creative learning. In modern training, projects applied to the field of education represent an effective tool that comes to contribute to the achievement of this desired, bringing a series of benefits to the institutional learning environment-financial means, high-performance equipment, transfer of good practices.

In the light of the above, the purpose of this article is to research the specifics and typology of projects in the field of education, the contribution of the European Union to the development of this mechanism for improving the quality of education and the benefits it brings to the improvement of the national training environment.

Keywords*: project management, typology of European projects, modern education, quality of the educational process.*

JEL: *O22, I21, M00, F63*

Introducere

Utilizarea proiectelor pentru organizarea activității unei instituții a devenit o realitate a secolului nostru. Domeniul educației nu face excepție în acest sens. Pentru elevii mileniului III sunt necesare metode care se bazează pe participare socială, interactivă, pe observare și experimentare de situații reale, precum și pe posibilitate de a transfera în practică cele învățate. Actualmente, se pune foarte des problema cum ar putea fi motivați elevii pentru învățare creativă. În instruirea modernă, proiectele aplicate la domeniul educației reprezintă un instrument eficient care vine să contribuie la realizarea acestui deziderat, aducând în mediul de învățare instituțional un șir de beneficii – mijloace financiare, echipamente performante, transfer de bune practici.

În lumina celor expuse, scopul prezentului articol este de a cerceta specificul și tipologia proiectelor în domeniul educației, contribuția Uniunii Europene la dezvoltarea acestui mecanism de îmbunătățire a calității învățământului și beneficiile pe care le aduce acesta la perfecționarea mediului de instruire național.

Specificul proiectelor în domeniul educațional

Pentru adaptarea sistemului educațional la noile cerințe venite din partea elevilor, părinților, dar și ale cadrelor didactice, se realizează parteneriate școlare care, la rândul lor, facilitează conceperea unor proiecte prin care elevii să aibă posibilitatea să se perfecționeze sau să pună în practică cunoștințele, aptitudinile și abilitățile dobândite. Acestea se concretizează prin

[1] Doctorandă, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova, Chișinău, Republica Moldova, maximiucary@yahoo.com

participare la concursuri, competiții, schimburi de experiențe și de bune practici, dar, în același timp, constituie un bun prilej de socializare și de îmbunătățire a competențelor de comunicare.

Conform unor autori, un ***proiect educațional*** este un proces de colaborare între cadre didactice de diverse specializări, constituit pentru a atinge un anumit scop strâns legat de educație (Cristea, 2010).

Proiectul educațional prezintă anumite trăsături specifice, deoarece el trebuie să satisfacă anumite criterii:

- să constituie o oportunitate aflată la dispoziția școlilor ce își propun să își asigure îmbunătățirea calității didactice, inovația, schimbarea și dezvoltarea;
- să respecte cerințele formulate de prevederile din Planul de Dezvoltare Școlară și specificul contextului local și regional în care se va desfășura proiectul;
- să se încadreze într-un model standardizat, impus de MECI/ISJ, model ce conține un set obligatoriu de elemente cheie.

Proiectul pe care o instituție școlară îl implementează reprezintă un ansamblu de activități, cu un șir de caracteristici:

- oferă o soluție pertinentă la o problemă identificată;
- se desfășoară într-un anumit interval de timp;
- folosește resurse materiale, financiare și umane;
- produce rezultate măsurabile.

La nivelul Uniunii Europene, respectiv la nivelul Comisiei Europene, sunt permanent luate decizii privind calitatea educației, a sistemelor și a proceselor educative. Domeniile de intervenție sunt multe și diverse, unul dintre ele are ca obiectiv domeniul „Educație și formare profesională”, care dorește, în contextul educației permanente, multiplicarea oportunităților de formare și dezvoltare personală și profesională. Pentru îndeplinirea acestui obiectiv, Comisia Europeană își fixează următoarele priorități (Newton, 2006):

1. Multiplicarea relațiilor de comunicare, colaborare și cooperare între statele Uniunii Europene privind politicile educaționale.

2. Identificarea surselor și resurselor de finanțare a proiectelor educaționale.

Programele principale privind educația și formarea profesională, gestionate de către Comisia Europeană și implementate la nivelul fiecărei comunități, membră a Uniunii Europene, sunt:

1. ***Programul de învățare pe tot parcursul vieții (Lifelong Learning Programme).*** Acest program vizează punerea în valoare a oportunităților de învățare pe tot parcursul vieții (LLP), pe baza unui acord comun care este semnat de țările membre.

2. ***Programul Erasmus Mundus.*** Scopul acestui important și pe larg cunoscut program îl reprezintă îmbunătățirea calității învățământului, atât preuniversitar, cât și universitar, precum și promovarea dialogului/schimbului intercultural, prin cooperarea țărilor membre UE cu anumite țări terțe (conform deciziei nr. 1298/2008/CE a Parlamentului și a Consiliului European din 16 decembrie 2008).

3. ***Programul Tempus***, care urmărește să sprijine modernizarea învățământului superior din zonele apropiate Uniunii Europene. Promovează cooperarea la nivelul instituțiilor din cadrul țărilor membre UE, dar și ale unor țări partenere, focusându-se pe zona învățământului superior din Europa de Est, Balcanii de Vest, Asia Centrală și regiunea mediteraneeană.

4. ***Programul cooperării bilaterale*** vizează un set de principii și acțiuni ce au drept scop îmbunătățirea cooperării între țările Uniunii Europene și țările puternic industrializate, în primul rând, fiind vizate cele din America de Nord și cele din zona Asia-Pacific. Acest program vizează,

de asemenea, sprijinirea financiară a studenților pentru ca aceștia să poată să realizeze schimburi de experiențe. Cooperarea cu țările puternic industrializate implică diferite parteneriate în domeniul învățământului superior. Printre aceste proiecte se numără: programul EU-CANADA de parteneriat transatlantic (TEP = Transatlantic Exchange Partnerships), Programul ATLANTIS UE-USA, programul EU-ICI ECP care implică țări precum Japonia, Australia, Noua Zeelandă și Republica Coreea.

În cele ce urmează ne vom axa pe analiza Programului de învățare pe tot parcursul vieții (Lifelong Learning Programme), care este compus din următoarele categorii de „subprograme" (Neagu, 2007):

1. Programe sectoriale: Comenius; Leonardo da Vinci; Erasmus și Grundvig.

Aceste programe se realizează prin identificarea exactă a unor activități transversale: diversitatea lingvistică, răspândirea și valorificarea rezultatelor, politica de cooperare și inovare, tehnologia informațiilor și comunicațiilor (TIC).

Structura *Lifelong Learning Programme* este alcătuită din:

- patru programe sectoriale care privesc învățământul preuniversitar și universitar (Erasmus), învățământul preuniversitar (Comenius), educația pentru adulți (Grundtvig) și formarea profesională (Leonardo da Vinci);
- un program transversal axat pe domenii intersectoriale (diversitatea lingvistică, politica de cooperare și inovare, răspândirea și valorificarea rezultatelor obținute în urma programului de învățare pe tot parcursul vieții, tehnologia informațiilor și comunicațiilor – TIC);
- un program de sprijinire a cercetării, predării și reflecției privind integrarea europeană și principalele instituții și asociații din cadrul UE (Programul Jean Monnet).

2. Programul Jean Monnet propune stimularea cercetării, predării și reflecției din cadrul, dar și din afara țărilor Comisiei Europene.

Studiile vizează importanța și evoluția Uniunii Europene și a Comunității europene, rolul UE în comunicarea dintre popoare și culturi, precum și cum este perceput acest rol pe glob.

3. Programul Comenius reprezintă prima componentă a Programului de Învățare pe tot parcursul vieții. Programul Comenius se adresează instituțiilor preuniversitare de învățământ, private și de stat (de la grădinițe până la școli postliceale) și persoanelor care își desfășoară activitatea în sectorul educațional – tuturor categoriilor de personal didactic, elevilor, autorităților locale, asociațiilor de părinți, precum și ONG-urilor care activează în domeniul educațional. Programul sprijină financiar realizarea proiectelor de formare a personalului didactic, parteneriatelor școlare, rețelelor de parteneriat școlar, precum și participarea la stagii de formare inițială și continuă în scopul creșterii calității și a consolidării dimensiunii europene în educație. La nivel european, programul urmărește să implice peste 5 milioane de elevi în activități educaționale de cooperare.

Obiectivele operaționale ale programului Comenius sunt:

- Îmbunătățirea și mărirea volumului mobilității personalului didactic și a elevilor din diverse state membre, cât și a parteneriatelor dintre școli;
- Încurajarea și susținerea studierii limbilor străine moderne;
- Sprijinirea dezvoltării și actualizării serviciilor, conținuturilor, metodelor pedagogice și a practicilor pe baza TIC (Tehnologia Informației și a Comunicațiilor) în studiul pe tot parcursul vieții;
- Îmbunătățirea calității și formării cadrelor didactice în cadrul european;
- Îmbunătățirea managementului școlar și abordărilor didactice și pedagogice.

Obiectivele specifice programelor mai sus menționate includ înțelegerea și dezvoltarea cunoștințelor referitoare la diversitatea culturală și lingvistică europeană în rândul elevilor și profesorilor, precum și acordarea de sprijin pentru obținerea abilităților și competențelor necesare pentru dezvoltarea personală și profesională.

Tipuri de proiecte aplicate în sfera educației

Realizarea unui sistem taxonomic al programelor și proiectelor educaționale, cu o bază teoretică clar definită (construită pe perspectivele de abordare și pe domeniile educaționale de referință) reprezintă un demers legitim, generat din necesitatea existenței unor repere metodologice și normative pentru factorii responsabili atât ai proiectării, cât și ai managementului programelor și proiectelor. Categoriile de programe și proiecte educaționale pot fi clasificate în funcție de diverse criterii (Tiron și Stanciu, 2019, p. 212):

1. ***După nivelele de percepere a proiectelor***, inițiatorul proiectelor este organizat în jurul a trei paliere, de unde pot fi selecționate un șir de categorii de proiecte relevante în domeniul educațional (Bunăiașu, 2012, p. 72):

– ***nivelul I*** (situații din viața cotidiană în context tehnologic):
- *proiectul legat de vârste* (proiectul adult: vocațional, personal; proiectul adolescent de orientare);
- *proiectul de activitate* (proiectul de formare, proiectul de cercetare, proiectul de dezvoltare);
- *proiectul de intenții* (proiectul de dispozitiv tehnic, proiectul de lege);
- *proiectul de organizații* (proiectul de referință, proiectul participativ);

– ***nivelul II*** (abordări științifice care conferă statutul teoretic al proiectului):
- *proiectul privit ca o necesitate vitală* (proiectul teleonomic, proiectul teleologic);
- *proiectul privit ca o miză existențială* (proiectul personal și umanist, proiectul fenomenologic, proiectul social, proiectul behaviorist și cibernetic);

– ***nivelul III*** (operatoriu):
- *proiectul tehnologic* (proiectul instituțional);
- *proiectul pedagogic* (proiectul educativ și de formare).

2. *După aria de extensiune a schimbărilor preconizate*:

– *proiectul educațional* (activitate de interes general), construit în jurul valorilor fundamentale ale educației (concepția despre om și despre idealul educației);

– *proiectul pedagogic* (acțiune anticipativă de structurare a activităților și proceselor educaționale, cu precădere la activitatea și relațiile dintre educatori și educabili);

– *proiectul instituțional*, ca instrument al politicii manageriale, centrat pe schimbarea, inovarea și dezvoltarea unității școlare în plan structural și funcțional (Oprea, 2007).

3. *După semnificația paradigmatică*:

– *programe și proiecte educaționale proprii behaviorismului;*

– *programe și proiecte educaționale în viziune cognitivă;*

– *programe și proiecte educaționale în viziune constructivistă.*

4. ***În funcție de axarea pe anumite dimensiuni ale proiectării*** (descriptivă sau tehnologică):

– *proiecte procesuale;*

– *proiecte tehnologice;*

– *proiecte situaționale.*

5. ***După tipul de management al proiectului*** (Alecu, 2005, p. 50):

– *proiecte cu un management axat pe responsabilitate individuală;*

– *proiecte cu un management axat pe statul major, format din managerul de proiect și un grup de specialiști;*

– *proiecte cu un management mixt.*

6. ***În funcție de sursele de finanțare ale proiectului*** (Cerghit, 2002, p. 82):

– *proiecte cu finanțare internă* (din bugetul instituției);

– *proiecte cu finanțare externă*, din bugete UE sau altor organizații internaționale (Banca Mondială, UNICEF, ERASMUS), din fonduri guvernamentale și/sau ale organizațiilor și fundațiilor nonguvernamentale;

– *proiecte în cofinanțare*.

7. ***În funcție de domeniul educațional la care se raportează programele și proiectele*** (Bunăiașu, 2011, p. 254):

– *programe și proiecte din domeniul dimensiunilor clasice ale educației*: programe modulare de extindere/ aprofundare/ remediere a pregătirii teoretice, cât și practice pentru elevi, studenți, cadre didactice; proiecte de educație prin intermediul teatrului și prin activitate fizică și sport, programe și proiecte sociale, programe și proiecte culturale, programe și proiecte din domeniul educației estetice;

– *programe și proiecte tematice*, din domeniul problematicii actuale a educației.

8. ***În funcție de spațiul educațional de derulare a proiectelor***:

– *proiecte derulate la nivelul școlii;*

– *proiecte educaționale zonale;*

– *proiecte educaționale naționale;*

– *proiecte europene;*

– *proiecte internaționale.*

9. ***După factorii implicați în implementarea proiectului*****:**

– *proiecte educaționale inițiate și gestionate de o singură unitate administrativă* (instituție școlară, instituții ale structurilor guvernamentale, *organizație* nonguvernamentală);

– *proiecte bilaterale*, administrarea proiectului se realizează de către două entități, pe baza unui acord de *parteneriat*;

– *proiecte multilaterale*, gestionate în baza unui acord de parteneriat efectuat între cel puțin trei *entități*.

10. ***După domeniul funcțional al strategiei de dezvoltare a instituției școlare*** (Bunăiașu, 2015, p. 254):

– *programe de dezvoltare a bazei materiale și de achiziționare de echipamente;*

– *programe de dezvoltare curriculară la nivel nonformal și formal;*

– *programe de dezvoltare a parteneriatelor școlare;*

– *programe de dezvoltare a resurselor umane;*

– *programe de dezvoltare a relațiilor școlii cu alți factori educativi;*

11. ***În funcție de grupurile-țintă*** (Alecu, 2007, p. 108):

– *programe pentru dezvoltarea profesională a cadrelor didactice;*

– *programe de învățare remediată (special concepute pentru elevii cu dificultăți de învățare);*

– *programe de excelență (pentru elevii cu posibilități aptitudinale ridicate);*

– *programe de asistență psihopedagogică centrată pe elevi;*

– *programe de uniformizare a șanselor elevilor în cadrul studiului pe baza noilor tehnologii de informare și comunicare;*

– *programe pentru educația părinților;*

– *programe pentru educația adulților;*

– *programe de mărire a ofertei școlare* (Băltărigă, 2018).

12. ***După direcții strategice și categoriile de programe ale Comisiei Europene, din cadrul Lifelong Learning Programme*:**

– *proiecte educaționale din cadrul Programului Sectorial Comenius, care se adresează instituțiilor de învățământ preuniversitar;*

– *proiecte educaționale aparținând Programului Erasmus, bazat pe cooperarea multilaterală din cadrul învățământului european* (Popescu, 2018).

Concluzii

Toate definițiile și clasificările enunțate în acest capitol subliniază faptul că proiectele educaționale reprezintă activități unice, orientate spre obiective clar definite și bine structurate, cu un grad de noutate semnificativ și cu sarcini de lucru complexe (îmbunătățirea sistemului educațional), care sunt limitate atât temporal, cât și din punctul de vedere al resurselor financiare, materiale și umane. Astfel, managementul proiectelor educaționale are drept scop conducerea realizării unui plan bine gândit, care se desfășoară în timp, din momentul în care este începută activitatea de elaborare a planului care urmează a fi realizat și durează până în momentul realizării evaluării finale, vizând activitățile derulate și succesul/impactul pe care îl va avea proiectul. Acesta necesitând, de multe ori, o colaborare interdisciplinară în cadrul unei structuri organizatorice bine structurate, implicând o singură persoană (manager) sau o echipă, iar obiectivul urmărit fiind crearea unui „produs nou” și a unei „calități noi” pentru mediul instituțional de instruire.

Bibliografie

Alecu, S. (2007), *Dezvoltarea organizației școlare. Managementul proiectelor*. Bucureşti Editura Didactică şi Pedagogică, ISBN 978-973-30-1992-2.

Alecu, S. (2005), *Metodologia cercetării educaționale*. Galați: Editura Fundației Universitare „Dunărea de Jos, ISBN 973-627-230-3.

Băltărigă, Ad. (2018), *Managementul curriculum-ului*. Craiova: Inkpres, ISBN 978-606-766-562-8.

Bunăiașu, C. M (2012), *Elaborarea și managementul proiectelor educaționale*. București: Editura Universitară, ISBN 978-606-591-572-5.

Bunăiașu, C. M. (2011), *Proiectarea și managementul curriculumului la nivelul organizației școlare*. București: Editura Universitară, ISBN 978-606-591-4.

Bunăiașu, C. M. (2015), *Direcții de dezvoltare a curriculumului intercultural în România, din perspectiva dimensiunii europene a educației*. București: Editura Muzeul Literaturii Române, ISBN 978-973-167-297-7.

Cerghit, I. (2002), *Sisteme de instruire alternative și complementare. Structuri, stiluri și strategii*. București: Ed. Aramis, ISBN 973-85939-4-8.

Coandă, D. (2018), *Orientări actuale în managementul calității*. Caracal: Editura Hoffman, ISBN 978-606-778-966-9.

Cristea, S. (2010), *Fundamentele pedagogiei*. Iași: Editura Polirom, ISBN 978-973-46-1562-9.

Criveanu, M. -M. (2018), *Management: aplicații practice*. Craiova: Ed. Universitaria, ISBN 978-606-14-1365-2.

Cucoș, C. (2009) *Psihopedagogie pentru examenele de definitivare și grade didactice*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită. Iași: Editura Polirom, ISBN: 978-973-46-1403-5.

Nae, I. (2009), *Managementul proiectelor – tehnici de planificare și de control*. Ploiești: Editura Universității Petrol-Gaze, ISBN 978-973-719-286-8.

Neagu, C. (2007), *Managementul Proiectelor*. București: Editura Tritonic, ISBN: 9789737337540.

Negru, M. (2019), *Managementul proiectelor europene*. București: Editura Fundației „România de Mâine”, ISBN 978-606-20-0274-9.

Newton, R. (2006), *Managerul de proiect: măiestrie în livrarea proiectelor*. București: Editura Codecs, ISBN: 973-8060-84-2.

Oprea, C. L. (2007), *Strategii didactice interactive*. București: Editura Didactică și Pedagogică

Popescu, V. D. (2018), *Managementul educațional al proiectelor europene pentru dezvoltarea școlilor rurale*. Buzău: Editgraph, ISBN 978-606-663-620-9.

Tiron, El. și Stanciu, T. (2019), *Teoria și metodologia instruirii. Teoria și metodologia evaluării*. București: Editura Didactică și Pedagogică, ISBN 978-606-31-0783-2.

Capitolul 28 – INFRASTRUCTURA EDUCAȚIONALĂ PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNTUL SPECIAL DIN ROMÂNIA

Chapter 28 – THE EDUCATIONAL INFRASTRUCTURE FOR SPECIAL EDUCATION IN ROMANIA

Margret MORGANTE[1]

Abstract

The education system is important for the development of society. In Romania, educational reforms are currently taking place, and a special place is occupied by special education. Considering its importance, the presence of a specific educational infrastructure adapted to the needs of children is also necessary. They are projects that were developed by accessing non-reimbursable European funds that aimed to develop the educational infrastructure and increase the educational conditions for this category of children. The study proposes an analysis of the evolution of the educational infrastructure for special education in Romania in the post-modernist period. Children with special needs must have an adapted educational infrastructure in order to integrate into society and later on the labor market

Keywords*: educational institutions, special education, social*

JEL*: I24*

Introduction

Buildings, classrooms, laboratories and facilities – in a word, educational infrastructure – are vital elements of learning environments in schools and universities. Research results in the field suggest that high-quality infrastructure leads to improved teaching, student achievement and reduced school dropout, among other benefits (Teixeira et al., 2017). A study carried out in Great Britain showed that environmental and design elements of school infrastructure together explain 16% of the variation in school progress of primary school students. This study highlights the fact that the design of educational infrastructure influences the learning process through three interdependent factors: naturalness (e.g. light, air quality), stimulation (e.g. complexity, color) and individualization (e.g. flexibility of learning spaces) (Barret et al., 2016).

Decision-makers in the field of education focus their attention on the quality of education and learning environments in schools, focusing on investments in educational infrastructure. In Romania, for example, decisions regarding the educational infrastructure have been made over time based on an uncoordinated and decentralized model, determined by momentary needs and limited funds, and not based on a strategic approach. In 2017, a World Bank team collaborated with the Romanian government regarding investments in the educational infrastructure, within a Technical Assistance Program (TAP), the fourth carried out in the Romanian educational sector since 2013. Through this instrument (RAS), the World Bank can provide flexible and customized technical assistance services, analysis and implementation support to its beneficiaries in middle – and high-income countries. In this sense, it is important to note how the educational infrastructure for special education in Romania has evolved.

Theories about special child protection measures

Child protection practice has undergone major changes in recent decades. While traditionally the social institutions as well as the law itself mainly concerned orphans and children of unwed mothers, nowadays the practice focuses on children who need protection because they

[1] Universitatea Artifex, București, margretmorgante3@gmail.com.

have been neglected or abused by their parents. However, child protection measures have not been the focus of research, discussion and reform, as in other areas of child-centred law, for example parental custody after divorce. Recent reforms for the individual rights of parents and children, as well as the right to family life, are reinforced by several international conventions. Among these, the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950 (ECHR) and the UN Convention on the Rights of the Child of 1989 (UN Convention) are of particular interest for an assessment of child protection measures provided for in Europe. The first allows individuals to approach the European Court of Human Rights (ECHR) with claims regarding the protection of rights granted by the Convention in cases where member states are allegedly not complying. The UN Convention specifically addresses children's rights. Although member states in the convention are bound to respect the rights guaranteed, the articles of the convention are not as such intended to be directly applicable or enforceable. However, the UN Convention significantly influences policy and law development regarding children.

Child protection is essential for the well-being of children, against abuse, neglect, exploitation and other forms of violence. Violence or exploitation has an impact on a child's well-being, just as a safe environment gives children the opportunity to develop. Also, adverse childhood experiences (such as abuse, exploitation, and neglect) have long-term consequences for behavior. Consequences often include difficulties in school/learning, poor health and problems in getting a job and social interaction, often for life. Sustained improvement in all of World Vision International's child welfare goals requires protecting children from violence and discrimination (World Vision International, 2014).

UNICEF in its published studies states that all children have the right to health care, education and other forms of social protection that protect them from the consequences of poverty and exclusion. Worldwide, there are many children who are deprived of these rights, some from birth. World Vision International, in 2014, highlighted that there is a Theory of Change, which reflects changes at different levels and which must protect children from abuse, neglect, exploitation and other forms of violence. This theory of change reflects the understanding of how change occurs. The theories that support the child protection activity with the parents can be found in various specialized studies, and Mallon (2017) conducted a review of all the theories found in the specialized literature, such as the critical social perspective, the humanistic perspective, the behavioral perspective (cognitive), the psychodynamic perspective and the systemic perspective.

The educational infrastructure for special education in Romania

The organization of special and special integrated education is regulated by Order 5573/2011. Special and special integrated education is an integral part of the Romanian national education system and offers all children/students/young people educational programs adapted to the degree of deficiency and their developmental needs. It is organized at all levels of pre-university education, depending on the type and degree of disability, as follows: mental, hearing, sight, locomotive, associated. Inclusive education has been adopted in Romania since the 90s by respecting diversity, initiating and making practical the access and participation in education and social life for all categories of children. Today, about half of students with disabilities are enrolled in mainstream education.

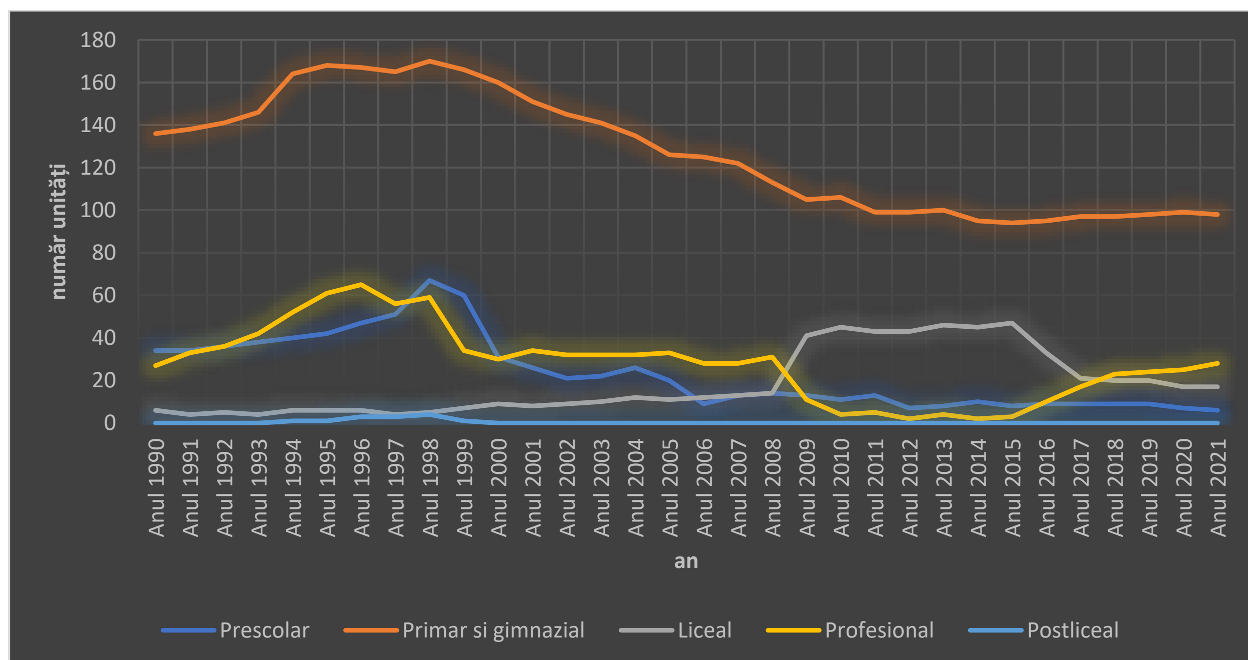
The legislation in the field of special education was designed in such a way as to respond to a wide and very varied spectrum of special situations. Taking into account this reality, special, integrated special and inclusive education was organized at all levels of pre-university education,

depending on the type and degree of disability. Special education units for students with sensory impairments apply the mainstream school curriculum. These units only keep their structure and form of organization according to the special education system, and in terms of content, school training and specialization, they are similar to mainstream schools. Special technological high schools, high school classes and special post-high school classes are organized according to the mainstream school model (content, profiles, specializations, goals, objectives and/or skills). The teaching/learning strategies, modalities and methods remain specific to these units.

Upon graduation, the students of these special education units take national exams (tests, baccalaureate or graduation exam) just like all graduates from mainstream education. For them, facilities and adaptations are stipulated in the methodologies for organizing and conducting the exams. For each student with serious, severe, profound or associated deficiencies, a personalized intervention plan is drawn up with objectives specific to the needs and psycho-individual development possibilities. Students with special educational needs benefit from adaptations in examination procedures and in the case of current assessments.

The evolution of special education units in Romania decreased in the period 1990-2021, from 203 to 149. Also, by type of unit, they evolved as follows: units for preschoolers from 34 in 1990 to 6 in 2021, for primary and secondary school from 136 in 1990 to 98 in 2021, high school from 6 in 1990 to 17 in 2021, professional from 27 in 1990 to 28 in 2021 and for post-secondary from 1 in 1994 to 1 in the year 1999. It can be observed that for the post-secondary education level there were special education units for a short period of time. In general, units for special education decreased for preschool and primary and secondary school children, but increased for high school, which also highlights the higher number of children by age group in placement centers.

Figure 1. *The evolution of special education school units in Romania (1990-2021)*

Source: https://insse.ro/cms/

Special education infrastructure is important to highlight the importance given to children with special needs or who fall under the social protection system. The decrease in school units for school education highlights a concern for the integration and adaptation of children within normal education units.

However, special and special integrated education has curricula, school programs, psycho-pedagogical assistance programs, textbooks and alternative teaching methodologies, adapted to the type and degree of disability, approved by the Ministry of Education, Research, Youth and Sports. In this sense, the school infrastructure for this type of education is important.

Educational integration aims at the rehabilitation and training of people with special needs who are in psycho-motor difficulty, with sensory, intellectual, language, psycho-behavioral disabilities, through a series of legal, political, social and pedagogical measures. The basic principle of this trend is to adapt school and education to the diversity of types and learning possibilities, to the interests and abilities they have. This new orientation in the educational reality requires the adoption of some reforms both at the social level and at the level of the education system. In a broader sense, educational integration involves changing mentalities regarding the social role of the school, changing mentalities on an individual level, of teachers, parents etc. The most pronounced reforms are those at the level of the way of carrying out the didactic activity. The problem of the integration of children with CES in mainstream education brings into discussion the concept of equal opportunities. By equality of chances is meant the process by which the various systems of society and the environment are made available to everyone, in particular to disabled people.

In Romania, but also in other countries, people who did not meet the predetermined standards were separated, the learning difficulty being considered the consequence of an illness that can only be treated in a specialized place. Children with mild deficiencies who attended regular schools did not benefit from adequate psycho-pedagogical assistance. In this way, special schools and institutions were created. Currently, as it appears from the statistical data, ordinary schools are involved by expanding their objectives, so that they can include a greater diversity of students and allow the inclusion, in the general system, of as many children with specific educational needs as possible.

Conclusions

The infrastructure for the social protection system is particularly important, but equally important is the educational infrastructure for these or for minors with deficiencies, who are also part of the social system. In recent years, special schools have been abolished because the Ministry of Education opted since 2015 to promote the integration of children in normal schools, which corresponds to social inclusion. The abolition of certain school units in the post-December period is due to this aspect, which means that previously children in the special protection system faced problems of adaptation in society after leaving the child protection system.

Accessing European funds for this field shows the priority given to the child protection system, thus presenting the opportunity for the development of the educational infrastructure and its adaptation. Special child protection measures are important to ensure favorable conditions for children to develop, have access to educational services and later, have a profession and be integrated into society.

Bibliography

Barrett, P., Davies, F., Zhang, Y., & Barrett, L. (2016). The holistic impact of classroom spaces on learning in specific subjects. *Environment and Behavior*, *48*(1), 1-27.

Mallon, G. (2017). Child welfare. *Journal of Policy, Practice, and Program*, *95*(2).

Teixeira, J., Amoroso, J., & Gresham, J. (2017, 20 februarie). De ce este importantă pentru învățare infrastructura educațională. *World Bank Blogs*. https://blogs.worldbank.org/ro/education/de-ce-este-important-pentru-nv-are-infrastructura-educa-ional

UNICEF. (n.d.). Child protection. https://www.unicef.org/child-protection

UNICEF. (n.d.). Strengthening child protection systems. https://www.unicef.org/protection/strengthening-child-protection-systems

Institutul Național de Statistică. (n.d.). https://insse.ro/cms/

Capitolul 29 – ROLUL FACTORULUI UMAN ÎN MANAGEMENTUL DOMENIULUI EDUCAȚIEI. ASPECTUL ACTIVITĂȚILOR EXTRACURRICULARE

Chapter 29 – THE ROLE OF THE HUMAN FACTOR IN THE MANAGEMENT OF THE EDUCATION FIELD. THE ASPECT OF EXTRACURRICULAR ACTIVITIES

Victoria TROFIMOV[1],
Nicoleta-Aura PINTILEI[2]

Abstract

Teachers and other involved staff are the most important resource – the human resource, of every educational organization. They are the ones who build the knowledge system and the moral behavior of the growing generation, they are the ones who organize this process. The reputation of the educational institution is determined by the honesty, work, punctuality, ability and personal characteristics of the educational staff. In order to have high-performing staff, managers in the field of education must focus on hiring the right people based on criteria of meritocracy and competitiveness.

This article aims to analyze the role of the human factor in the development of quality education, the initial and continuous professional training of teachers and their role in the organization of extracurricular activities, as an important element of modern education. The promoted research has an interdisciplinary and applied character, because it is carried out at the intersection of managerial science, applied to the field of education. Also, the study was based on comparative analysis, as research was promoted equally on both banks of the Prut River – in Romania and in the Republic of Moldova.

Keywords*: management, education, educational system, human factor, human capital, educational manager, extracurricular activities.*

JEL*: I21, M19*

Motto:
„Fără o bună educație, o țară nu are viitor!”
Maia SANDU, Președintele Republicii Moldova, Discurs în fața absolvenților la Universitatea Harvard, 26 mai 2022

Introducere

Educația reprezintă unul din pilonii de bază ai societății moderne. Fără oameni culți și instruiți nu pot fi planificate și mai ales realizate schimbări calitative în oricare din domeniile activității economice. Fără oameni instruiți nu pot fi edificate societăți performante și cu nivel înalt de bunăstare. În lumea contemporană în perpetuă schimbare, managementul educațional este un veritabil management al schimbării. Deoarece școala modernă este o școală în permanentă schimbare și adaptare la noi tendințe societale. Și în acest proces corpul profesoral sunt cea mai importantă resursă – factorul uman decisiv – al fiecărei organizații educaționale, el fiind forța motrice pentru implementarea oricăror inițiative. Profesorul este cel care construiește învățarea și comportamentul moral al discipolilor și membrilor societății de mâine. Dar sunt implicați și acei care organizează acest proces – managerii educaționali de toate nivelele. Faima instituției educaționale este determinată de onestitatea, munca, punctualitatea, capacitatea și caracteristicile personale ale corpului profesoral. Iar pentru a dispune de personal calificat care să promoveze performanța, managerii din domeniul educației trebuie să opteze pentru angajarea și dezvoltarea

[1] Profesor universitar, doctor, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene ”Constantin Stere”, Chișinău, Republica Moldova, vtrofim@yahoo.com.

[2] Doctorandă, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene ”Constantin Stere”, Chișinău, Republica Moldova, nicoleta2709@yahoo.com.

unui cadru academic de calitate. Acesta devenind un veritabil capital uman al organizației educaționale.

Totodată, școala modernă trebuie să fie în unison cu tendințele contemporane dinamice, una din ele fiind implicarea practic totală a populației active în procese lucrative, astfel reducându-se posibilitățile fizice de acordare a timpului necesar pentru dezvoltarea generației în creștere. În acest context, crește substanțial rolul școlii, care trebuie să acorde o atenție deosebită nu doar procesului de instruire academică a discipolilor, dar de asemenea să se preocupe de organizarea timpului de după orele de învățare propriu-zisă, inclusiv prin intermediul activităților extracurriculare.

Prezentul articol are ca ***scop*** să analizeze rolul factorului uman în dezvoltarea învățământului de calitate, a pregătirii profesionale inițiale și continue a cadrelor didactice și importanța acestora în organizarea activităților extracurriculare, ca element important al școlii moderne.

Metodologia cercetării. Cercetarea promovată poartă un caracter interdisciplinar și aplicativ, deoarece este realizată la intersecția dintre știința managerială, aplicată la domeniul educației. Au fost utilizate un șir de metode de cercetare cum ar fi analiza și sinteza, inducția și deducția, analiza comparată și analiza critică. Studiul s-a axat pe elucidarea importanței factorului uman în domeniul educațional modern, inclusiv prin valorificarea unor surse bibliografice de referință în domeniu.

Factorul uman – cea mai importantă resursă a organizației educaționale

Școala este câmpul de căutare a experiențelor societății democratice și pluraliste în transformarea obiectivelor și scopurilor în acțiuni cât mai adecvate pentru învățare. Prin urmare, managerul educațional din cadrul școlii trebuie să consolideze proiectul pedagogic și, în același timp, să interacționeze cu autonomia procesului de socializare, devenind o legătură de încurajare a fiecărui individ să se adapteze la un mediu înconjurător în perpetuă schimbare și să învețe din mers, formând strânse legături cu familia, cu mass-media și cu alte organizații și instituții în beneficiul dezvoltării sistemului educațional, în ansamblu (Andrițchi, 2007).

Pentru gestionarea oricărei școli sau organizații nu se poate ignora importanța resurselor umane, corespunzător formate profesional și calitativ instruite. Instituțiile de învățământ de diverse nivele – școli, colegii, universități – sunt cunoscute inclusiv după personalitățile care predau acolo. De asemenea, este important și factorul uman implicat în managementul acestora. În ansamblu, personalul antrenat participă la formarea „cărții de vizită” a instituției și reprezintă un element notoriu de imagine al oricărei organizații.

Pentru atingerea eficientă a obiectivelor și scopurilor educaționale, administrația instituției de învățământ trebuie să angajeze profesori calificați corespunzător, precum și resurse umane administrative, conform principiilor meritocrației și competitivității. Aceasta deoarece preocuparea pentru formarea unui corp consolidat de resurse umane sub formă de profesori și alte tipuri de personal, ghidate de un management educațional eficient, conduce la îmbunătățirea substanțială a personalului propriu-zis. În același timp, conduce la dezvoltarea și utilizarea superioară a capacităților de care dispun aceștia. Dar de asemenea contribuie indubitabil și la progresul instituției în ansamblu.

În contextul enunțat, considerăm că resursele umane din domeniul educației trebuie să dispună de următoarele calități, unele dintre ele regăsindu-le analizate și de către alți autori – a se vedea (Dumitru, 2008):

a) să fie bine orientate spre îndeplinirea sarcinii lor personale;

b) să fie extrem de motivați în îndeplinirea responsabilităților de serviciu;

c) să conștientizeze adecvat obiectivele și practicile care trebuie puse în aplicare și urmate cu strictețe;

d) să manifeste eficiență în utilizarea economică a resurselor disponibile;

e) să accepte liber ego-ul fiecărei persoane și conlucrarea prin cooperare;

f) să fie bine dezvoltat prin programe profesionale de formare inițială;

g) să fie bine intenționat spre dezvoltare ulterioară, prin diverse programe de formare continuă, în regim LLL, cu scopul de consolidare permanentă a capacităților și abilităților proprii.

Profesorii sunt cea mai importantă resursă – resursa umană – a fiecărei organizații educaționale. Profesorul este cel care construiește procesul de învățare și edifică comportamentul moral al discipolilor, inclusiv și în primul rând prin propriul model de comportament. Faima instituției educaționale este determinată de onestitatea, munca, punctualitatea, capacitatea și caracteristicile personale ale profesorilor. Pentru a dispune de personal performant, managerii din domeniul educației trebuie să angajeze profesori corespunzători în ceea ce privește meritul. Iar pe interior, trebuie să existe un mediu de încredere pentru atingerea mai bună a obiectivelor educaționale. Este evident, că administratorul nu trebuie să se comporte ca un autocrat. În schimb, el ar trebui să ajute personalul în rezolvarea unor posibile probleme legate de mediul academic și administrativ. Comportamentul și modul de gestionare al administratorului ar trebui să fie unul exemplar, astfel încât personalul didactic să răspundă mesajelor sale, verbale sau nonverbale. Cel mai binevenit ar fi adoptarea și implementarea unui model de management educațional democrat și participativ, pentru a realiza o comunicare eficientă și un feed-back adecvat la demersurile manageriale.

Importanța dezvoltării personalului academic pentru promovarea schimbărilor societale și educaționale

Formarea profesorilor – inițială și continuă, dar și personalul antrenat în formarea lor, suportă responsabilități importante în sprijinirea și motivarea dezvoltării cadrelor didactice pentru viitor. Viteza și complexitatea schimbărilor din societate semnalează necesitatea ca programele de formare / perfecţionare a profesorilor și educatorilor să fie mai proactive și mai proeminente în contribuția lor la pregătirea viitorilor dascăli către procesul de schimbare, care este, de altfel, unul permanent, rapid și destul de imprevizibil. Aceste elemente de ***acceptabilitate și adaptabilitate la schimbare*** pot fi educate prin multiple procedee – a se vedea (Claff, 2008):

– noi moduri de a percepe cunoștințele și modul în care acestea se învață;

– tehnologii noi și puternice de predare – învățare – evaluare;

– schimbul de experiență și transferul de bune practici, deoarece trebuie adoptate noi modele de integrare, în contextul de intensificare a fluxurilor de migrație în întreaga lume.

Toate acestea conduc la necesitatea unor forme mai dinamice de formare, perfecționare și chiar educare a profesorilor, aceasta fiind o tendință generală pentru procesele educaționale moderne pe întreg mapamond.

O tendință modernă este și cea de ***învățare colaborativă***, mai nou bazată pe știință și cercetare, atunci când fiecare are ceva unic de oferit din EU-l său și ar trebui să fie gata să participe la parteneriate de educație a profesorilor și comunității în ansamblu. Colaborarea și cercetarea nu leagă doar oamenii între ei, dar și de surse noi, de diverse cunoştinţe, abilități și obiceiuri culturale (Livingston and Shiach, 2010). O abordare colaborativă schimbă natura activităților, a proceselor

și a persoanelor implicate în educația profesorilor printr-un dialog care provoacă și extinde învățarea tuturor (Livingston, 2008).

Profesorii au nevoie de o bază puternică a educației inițiale a cadrelor didactice. Dar ei trebuie, de asemenea, să înțeleagă ca elevii moderni sunt bine pregătiți să învețe și bine dotași cu instrumente de acces la surse de învățare. În acest context, profesorii trebuie să își adapteze periodic practicile de-a lungul carierei profesionale în educație, profitând de multiple oportunități de perfecționare oferite cadrelor didactice. Conform opiniei unor autori, o continuă educare a profesorilor implică abordări interconectate cu mai multe straturi ale educației profesorilor (Livingston, 2014). Aceasta înseamnă că educația cadrelor didactice are loc permanent și că rolul de „educator al profesorului” este preluat periodic și consecutiv de diferite persoane care lucrează în universități, școli și alte instituții formative. Și care, la rândul lor, trebuie să-și mențină actualizat setul de cunoștințe și abilități, pentru a le transmite în spiritul și ritmul vremurilor contemporane.

Activitățile extracurriculare în calitate de instrument educațional al instruirii moderne

Totodată, educația modernă trebuie să fie în unison cu tendințele contemporane dinamice, una din ele fiind implicarea practic totală a populației active în procese lucrative, astfel reducându-se posibilitățile fizice de acordare a timpului necesar pentru dezvoltarea generației în creștere. În acest context, crește substanțial rolul școlii, care trebuie să acorde o atenție deosebită nu doar procesului de instruire academică a discipolilor, dar de asemenea să se preocupe de organizarea timpului extrașcolar, de după orele de învățare propriu-zisă, inclusiv prin intermediul activităților extracurriculare.

Aceasta deoarece activitățile extracurriculare sunt foarte importante pentru creșterea și dezvoltarea armonioasă a generațiilor tinere. Ele contribuie ca elevii să-și formeze o atitudine pozitivă față de învățare, să aibă performanțe academice ridicate, le formează diverse abilități practice și strategii adecvate de rezolvare a unor eventuale probleme. Pe lângă toate acestea, activitățile extracurriculare îmbunătățesc stima de sine, iar elevii care se implică în astfel de activități își formează un sentiment de autorealizare mult mai mare.

Activitățile extracurriculare sunt de obicei orientate către ocupații care completează orele de predare tradiționale. Domeniile lor de dezvoltare sunt dificil de definit, fapt determinat de extrema diversitate a posibilităților de organizare a unor astfel de activități – vizite la muzee, drumeții, excursii la diverse instituții publice, la alte unități de învățământ, activități artistice, cluburi tematice, activități sportive, activități de protecție a mediului ambiant, vizionarea de spectacole de teatru, operă, muzică clasică sau pop etc. Câteva caracteristici generale, de bază, valabile pentru toate tipurile activităților extracurriculare sunt următoarele:

- Se referă la ocupații organizate de școală în afara mediului școlar și/sau alte instituții extracurriculare specializate (cluburi și palate pentru copii, cluburi sportive, școli de artă / muzică pentru copii etc.);
- Prezintă un rol complementar important și necesar educației generației în creștere;
- Dezvoltarea armonioasă a discipolilor depinde de un întreg sistem de relații și fenomene, iar activitățile extracurriculare sunt piatra de temelie a arhitecturii de tipul instituție de învățământ – familie – comunitate;
- Oferă posibilitate elevului de a se exprima liber și de a explora propria identitate, iar astfel el își dezvoltă capitalul social, atât de necesar în această eră a tehnologiei.

Activitățile extracurriculare se dezvoltă într-un mediu de pregătire-formare în afara contextului instituțional, mediu care este mai atractiv, mai informal, generator de capital social și uman. Participarea elevilor la aceste activități îi ajută să se autocunoască prin autoobservarea și prin explicarea comportamentului lor în comparație cu ceilalți, fie ei colegi, cadre didactice sau alte persoane implicate în acest proces.

Exprimăm opinia că politicile educaționale ar trebui să aibă implicit, în calitate de element distinct, activitățile extracurriculare, deoarece ele produc un impact pozitiv asupra performanțelor școlare, asupra dezvoltării personalității elevilor, precum și a integrării sociale, reprezentând o legătură strânsă cu partea aplicativă și culturală, care este greu de obținut altfel, în contextul educațional al societății moderne.

Participarea la astfel de activități lărgește orizonturile culturale a elevilor și suplimentează cantitatea de cunoștințe obținute în timpul orelor de curs cu concepte și impresii noi. De asemenea, activitățile extracurriculare reprezintă un mijloc de formare a abilităților și competențelor care ajută la educația morală și estetică a elevilor, prin ele ei își antrenează și cizelează comportamentul și își extind orizonturile culturale și artistice. Petrecerea timpului liber se poate folosi rațional și propice manifestării spiritului de independență, astfel elevii își pot exersa diverse inițiative într-un mediu mai puțin constrâns decât cel din cadrul clasei, având de asemenea sprijinul cadrelor didactice și a diverși specialiști în varii domenii.

În opinia noastră, procedeele, metodele, modul și modalitățile utilizate de profesori împreună cu conducerea instituției de învățământ, precum și cadrul în care se desfășoară activitățile extrașcolare reprezintă condiția primordială pentru recepția corectă a mesajului educațional și a informațiilor de către elevi.

Totodată, activitățile extracurriculare dezvoltă gândirea critică și motivează tânăra generație să participe la actul decizional, obținând astfel o simbioză profitabilă între componentele cognitive și cele comportamentale.

Complexitatea scopurilor educaționale impun ca școlile să îmbine activitățile școlare cu cele extrașcolare. Finalitatea activităților extracurriculare o reprezintă dezvoltarea unor abilități speciale și specifice, dezvoltarea interesului pentru comportamentul social și cultural, promovarea integrării în mediul școlar, utilizarea și valorificarea talentelor personale și asocierea abilităților cu atitudinile personalității. Prin aceste activități, elevilor li se oferă o altă metodă de experiență de învățare, valori de viață pozitive, valori morale și comportamentale, care le vor servi drept călăuză pe tot parcursul vieții.

În același timp, educația are menirea să descopere corect care sunt nevoile elevilor. În acest sens, un rol important trebuie să-l joace elementul managerial, inclusiv organizarea unei infrastructuri adecvate cerințelor moderne. Menționăm în mod deosebit acest lucru, deoarece, deși suntem în secolul 21, unele unități școlare din arealul național, de pe ambele maluri ale Prutului, au rămas în urma țărilor dezvoltate. Prin infrastructura precară de care dispun, aceste medii de învățare nu aduc suficiente elemente atractive și motivante pentru elevi. În societatea contemporană a online-ului, se întâmplă adesea că educabilii trăiesc într-o lume în care rețelele sociale sunt adevăratul loc de învățare și de interacțiune socială. Tinerii comunică online extrem de mult, trimițând practic instantaneu colegilor multiple informații digitale – mesaje, videoclipuri, poze etc., folosind rețelele sociale ca un mecanism major de relaționare și implicit învățare. Provocarea pentru profesori este de a face ca elevii, prin intermediul online-ului, să aibă o veritabilă rețea de învățare și interacțiune de calitate. În acest context, exprimăm opinia că profesorul și educatorul modern trebuie la rândul său învățat cum să pună în serviciul procesului de instruire aceste instrumente moderne de comunicare, inclusiv în serviciul organizării activităților extracurriculare.

Întru realizarea acestui scop, mediul educațional necesită să dispună de o echipă, specializată în organizarea spațiilor școlare prietenoase și să instruiască prioritar toți angajații să fie deschiși la schimbările care vin în avalanșă. Pentru ca acest lucru să se întâmple, este necesar ca managerii educaționali să aibă dorința de a se schimba ei înșuși și apoi să promoveze schimbări în arhitectura sistemului educațional instituțional în ansamblu.

Ținem să menționăm că activitățile extracurriculare sunt un concept pe cât de actual, pe atât și cu rădăcini adânci în istoria educației. Mai mult decât aceasta, este un concept cu tentă de universalitate, deoarece poate fi aplicabil nu doar educației școlare, dar de asemenea procesului educațional la toate nivelele – preșcolar, școlar și chiar universitar. Fiind aplicat ca instrument educativ pe tot parcursul instruirii moderne, el devine o valoare intrinsecă a personalității contemporane, educate și culte.

Concluzii

În mediul educațional modern în schimbare continuă, managementul educațional trebuie să se axeze pe promovarea acestor schimbări cât mai repede posibil. Deoarece, dacă nu va există o schimbare de curând în instituțiile de învățământ, se va ajunge într-o situație în care elevii nu vor mai avea interes să învețe. Cu acest scop, este necesară revizuirea structurilor școlare, dar în acord cu elevii, pentru a ține cont de nevoile și dorințele lor. Adică este necesar să se mizeze pe o formare orientată către probleme interdisciplinare, aceasta fiind importantă pentru a ști ce fel de școală dorește elevul și a încerca să se apropie de acest concept, cu scopul de a oferi un mod de învățare plăcut și atractiv pentru comunitatea educațională în ansamblu – elevi, profesori, părinți, tutori, angajați și alți actori implicați. Doar printr-un management educațional performant se poate produce o trecere armonioasă de la cantitatea investițiilor în educarea generației tinere, inclusiv prin activități extracurriculare, la calitatea procesului educațional în ansamblu.

Bibliografie

Andrițchi, V. (2007). Formarea capacităților de autoeducație a personalității la diferite etape de vârstă. *Didactica Pro*. Nr. 1. p. 20-25.

Claff, Godfrey (2007). *Parteneriat școală – familie – comunitate. Ghid pentru cadre didactice*. Editura Didactică și Pedagogică, R. A. ISBN 978-973-30-1737-0.

Dumitru, I. (2008). Coord. *Consiliere psihopedagogică*. Editura Polirom. ISBN 978-973-46-0869-0.

Livingston, K., and Shiach, L. (2010). A New Model of Teacher Education. *Connecting Inquiry and Professional Learning*. p. 83-95. Routledge.

Livingston, K. (2008). New Directions in Teacher Education. *Scottish Education.* P. 855–863. Edinburgh University Press.

Livingston, K. (2014). Teacher Educators: Hidden Professionals? *European Journal of Education,* 49 (2). p. 218-232.

Sandu, Maia (2022). Discurs la Universitatea Harvard. 26 mai 2022.

https://www.libertatea.ro/stiri/maia-sandu-discurs-ovationat-de-absolventii-de-la-harvard-fara-o-buna-educatie-o-tara-nu-are-viitor-iar-realizarile-educationale-trebuie-castigate-nu-cumparate-altfel-predam-coruptia

Capitolul 30 – FORMAREA COMPETENȚELOR PEDAGOGICE UNIVERSALE PENTRU ORGANIZAREA UNUI MEDIU EDUCAȚIONAL INCLUZIV ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL GENERAL

Chapter 30 – THE FORMATION OF UNIVERSAL PEDAGOGICAL COMPETENCIES FOR ORGANIZING AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE CONDITIONS OF A GENERAL EDUCATION SCHOOL

Svetlana TURCEAC[1]

Abstract

In Moldova, inclusive education is often discussed in theory but not put into practice. Researchers have identified the necessary competencies educators need to create inclusive learning environments, which led to the creation of a new scientific concept in pedagogy called „universal pedagogical competencies of inclusive education". These competencies allow educators to connect knowledge to real-world learning situations, choose the right educational direction, and solve educational situations for all participants. A didactic model consisting of four blocks has been created to develop these competencies, which include general didactic competencies, communication competencies, competency in creating a friendly environment, and competencies for program integration. Incorporating this model into professional development programs for educators and managers has been effective in developing these competency blocks. The study has confirmed the effectiveness of the Concept of Directed Formation of Universal Pedagogical Competencies for creating an inclusive educational environment.

Keywords*: inclusive education, teachers' inclusive education competencies, universal pedagogical competencies for inclusive education, children with special educational needs, children with disabilities.*

JEL: *A20, A22, A23, A29*

Introducere

În prezent, când teoria și practica pedagogică sunt supuse unui proces de revizuire, în învățământul general din Republica Moldova iau amploare tendințe inovatoare. În cadrul Conferinței de bilanț a Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru perioada 2011-2020 „Dezvoltarea educației incluzive în Republica Moldova – rezultate actuale și priorități" (10 decembrie 2019, Chișinău) s-a menționat că 10% din 45 mii de copii au nevoie de educație incluzivă. La începutul anului 2020, în Republica Moldova erau 583, 2 mii de copii, dintre care 434 mii sunt elevi. Astfel, numărul copiilor vulnerabili și lipsiți de educație de calitate este de 45 000, ce este egal cu numărul populației unui orășel de dimensiuni medii. Statisticile anuale arată că numărul copiilor cu cerințe educaționale speciale este în continuă creștere. De aceea problema identificării unor modele de practică educațională incluzivă, inclusiv prin dezvoltarea competențelor universale de educație incluzivă în rândul cadrelor didactice este de actualitate.

Studierea insuficientă a problemei și lipsa unei metodologii de formare și dezvoltare a competențelor universale ale educației incluzive ca surse pentru dezvoltarea unui mediu educațional incluziv au determinat alegerea temei de cercetare.

Aspecte generale

Situația actuală în domeniul educației incluzive din Republica Moldova este prezentată în lucrările savanților (Malcoci, Sinchevici, 2017), (Goraș-Postică, Guțu, 2018) ș.a. Savanții cercetează diverse aspecte ale implementării și promovării educației incluzive în țară. Cercetătorii constată că Republica Moldova a moștenit din modelul sovietic un sistem de învățământ segregat

[1] Conf. univ. dr., Tiraspol, inversia.school@gmail.com

cu învățământ general, școli auxiliare și speciale fără mecanisme de evaluare adecvate. Situația actuală prevede formarea activă la cadrele didactice a competențelor de lucru într-un mediu de educație incluzivă.

Activitatea practică în condițiile procesului educațional incluziv este descrisă în lucrările savanților (Brandon, 2011), (Cole, 2003), (Cargan, 2011), (Villa, Thousand, 1994) etc.

În același timp, odată cu fundamentarea științifică și metodologică a unui șir de aspecte ale educației incluzive, atestăm un nivel insuficient de implementare a acestora. Realitatea scoate în evidență o gamă vastă de probleme educaționale, sociale, economice și de alt gen, care indică lipsa condițiilor necesare pentru asigurarea unei educații de calitate persoanelor cu dezvoltare atipică, ceea ce împiedică socializarea optimă și integrarea organică a acestora în procesele de dezvoltare personală și profesională. Contradicția dată este agravată de creșterea anuală a numărului de nou-născuți cu dizabilități de dezvoltare.

Sistemul de învățământ actual nu permite o inserție socială eficientă a copiilor cu cerințe educaționale speciale. Această stare de lucruri – dată fiind creșterea constantă a numărului de copii cu CES, tendință relevată de statisticile recente – va constitui un obstacol serios în calea dezvoltării societății. În plus, va spori presiunea existentă asupra bugetului de stat, întrucât construirea și funcționarea instituțiilor de învățământ și sociale speciale necesită mijloace financiare semnificative. Eradicarea sau diminuarea efectelor negative menționate presupune elaborarea unui mecanism care să permită integrarea optimă a acestei categorii de copii în societate. Această problemă a sistemului de învățământ poate fi rezolvată prin promovarea incluziunii educaționale, prin integrarea optimă a copiilor cu cerințe educaționale speciale în învățământul general. Pentru aceasta se impune nu doar respectarea arhitecturii specifice a școlii incluzive, dar, întâi de toate, pregătirea unor cadre didactice și manageriale care să posede abilități de organizare a mediului educațional incluziv.

Standardele de competență profesională a cadrelor didactice din învățământul general din Republica Moldova indică setul de competențe cerut în domenii specifice de activitate, inclusiv în domeniul educației incluzive. Aceste competențe includ: selectarea și distribuirea conținutului curricular și strategia de învățare în conformitate cu cunoștințele și caracteristicile individuale ale elevilor, prevenirea și rezolvarea conflictelor, promovarea toleranței și acceptarea diferitor opinii, organizarea spațiului fizic conform cerințelor ergonomice și în conformitate cu caracteristicile individuale și nevoile de învățare și dezvoltare ale elevilor etc.

Republica Moldova este într-un proces activ de elaborare a unui model de educație incluzivă la nivel național. Politica de stat a Republicii Moldova este axată pe implementarea modelului european de educație incluzivă (EI), ai cărui beneficiari sunt copiii cu cerințe individuale de dezvoltare/cu cerințe educaționale speciale. Documentele legislative conțin prevederi explicite privind incluziunea educațională a tuturor copiilor, stabilind că învățământul pentru copiii cu CES este parte integrantă a sistemului de învățământ, similar Finlandei, României, Poloniei, Franței și Austriei.

Analiza retrospectivă a problemei apariției și dezvoltării educației incluzive în diverse țări demonstrează că este un proces care se bazează pe prioritățile de stat și mentalitatea populației.

Analiza retrospectivă a dezvoltării educației incluzive într-un șir de țări europene, inclusiv în Republica Moldova, a permis constatarea faptului că drept premise socio-politice pentru implementarea și realizarea educației incluzive au servit reformele care au avut loc în principalele domenii de activitate (economie, politică, cultură). Acestea au determinat schimbarea ideologiei, apoi a mentalității populației, fapt ce a condus la schimbarea atitudinii față de copiii cu dizabilități (de la negarea dreptului la viață în societate, de la izolare și segregare până la incluziune).

La nivel național, legislația în domeniul educației incluzive începe să fie elaborată în anul 1998, când, în vederea implementării Convenției cu privire la Drepturile Copilului, a fost fondat Consiliul Național pentru Protecția Drepturilor Copilului, a cărui misiune principală este de a asigura și monitoriza respectarea drepturilor copilului. Potrivit Legii privind Drepturile Copilului, statul garantează asistență medicală mamei și copilului. Luând în considerare realizările internaționale și naționale în domeniu și contextul actual din Republica Moldova, au fost elaborate și introduse în sistemul de învățământ documentele fundamentale privind educația incluzivă.

Actele legislative de bază care prevăd protecția unor astfel de categorii de copii ca orfani, rămași fără îngrijire părintească, din familii numeroase, cu CES sunt: Legea privind protecția socială a invalizilor (24.12.1991); Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 198 din 16 aprilie 1993 „Cu privire la protecția copiilor și familiilor socialmente vulnerabile"; Legea privind modificarea și completarea unor acte legislative privind regimul de adopție (06.10.1993); Legea pentru modificarea și completarea Codului căsătoriei și familiei (04.04.1995); Legea privind alocațiile de stat pentru anumite categorii de cetățeni (14.07.1999).

Educația incluzivă, ca prioritate a politicii de stat a Republicii Moldova, este prevăzută în Programul Național de Dezvoltare a Învățământului pentru anii 2000-2005 și în Programul National de Protecție, Reabilitare și Integrare Socială a Persoanelor cu Handicap pentru anii 2000-2005 (aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1153 din 16 noiembrie 2000). În anul 2002 au fost aprobate două documente importante pentru promovarea educației incluzive în Republica Moldova: Programul Pilot „Copiii cu dizabilități" și Concepția Națională privind Protecția Drepturilor Copilului și Familiei.

O serie de organizații neguvernamentale internaționale au oferit sprijin și asistență nu doar în elaborarea documentelor normative și metodologice privind educația incluzivă în Republica Moldova, dar și până în prezent activează în direcția implementării experienței internaționale în practica instituțiilor de învățământ.

În 2004, în Moldova a fost deschis oficiul Keystone Human Services International Moldova (Keystone Moldova), care și-a concentrat eforturile spre promovarea sprijinului social pentru grupurile vulnerabile, inclusiv persoanele cu dizabilități. În 2006, Georgette Mulheir, directorul executiv al Lumos, a prezentat în fața publicului profesionist din republică un discurs despre dezinstituționalizare. Aceasta a pus temelia unei relații de colaborare productivă și de lungă durată între organizația de caritate și Moldova, o țară cu un număr mare de copii instituționalizați. De rând cu alte organizații, Lumos a oferit asistență Guvernului Republicii Moldova în implementarea Strategiei Naționale și a Planului de Acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului pentru anii 2007-2012. Această reformă a condus la reducerea, în perioada 2007-2012, a numărului de copii instituționalizați cu 62% (circa 8000 de persoane), la începutul anului 2014 numărul acestora fiind de 3900 de copii. Prin oferirea de consultanță și instruiri, echipa Lumos Moldova a contribuit la asigurarea accesului la educație pentru copiii cu dizabilități și la îmbunătățirea considerabilă a calității serviciilor sociale.

Formele de educație incluzivă implementate la scară globală diferă, dar toate țările, în unanimitate, recunosc existența a trei niveluri de incluziune – deplină, parțială și învățământ la domiciliu. O asemenea tratare permite să se țină cont de specificul mentalității cetățenilor și oferă oportunități variate de organizare a educației incluzive. Toate țările posedă o structură verticală a educației incluzive, care este reprezentată prin structurile de stat, centrele municipale de pe lângă direcțiile de învățământ, centrele de resurse din instituții. Se elaborează planuri și programe individuale de învățare.

În procesul de identificare a unor soluții eficiente pentru problemele legate de implementarea și gestionarea educației incluzive, conform cursului de modernizare a sistemelor educaționale internaționale și naționale, în școlile dintr-o serie de țări sunt întreprinse cu succes următoarele măsuri generale:

1) administrative (descentralizare, parteneriate interne și externe, creșterea capacității de a acorda asistență și sprijin copiilor cu dizabilități și părinților acestora);

2) instructiv-metodologice (utilizarea tehnologiilor orientate spre personalitate, introducerea Modelului de colaborare profesională; implementarea unui sistem de interacțiune între cadrele didactice din învățământul special și cel general (consultanță, lucru în echipă, formare paralelă, învățare prin cooperare); elaborarea planului educațional individual pentru fiecare copil în vederea implicării acestuia în activitățile școlare și extrașcolare);

3) preventive (măsuri de prevenție și profilaxie medico-psihopedagogică intensivă);

4) de organizare și management (realizarea unor modificări în mediul social și pedagogic al școlii; elaborarea unui plan pe termen lung de dezvoltare a unei școli incluzive; organizarea unui sistem extern eficient de management al calității (autorități educaționale naționale și locale) și intern pentru educația incluzivă;

5) profesionale (realizarea formării profesionale continue și sistematice a cadrelor didactice, ridicarea nivelului de cultură pedagogică a părinților).

Analiza abordărilor aplicate și a contextului în care este implementată educația incluzivă în Republica Moldova a făcut posibilă determinarea fundamentelor conceptuale și metodologice pentru dezvoltarea la profesorii și managerii din învățământul general a competențelor pedagogice universale pentru educația incluzivă.

Curriculumul Național din Republica Moldova definește „competența” ca pe un ansamblu integrat de cunoștințe, abilități, atitudini și valori dobândite, formate și dezvoltate în procesul de învățare, care permite identificarea și soluționarea diverselor probleme în varia contexte, situații de viață. O caracteristică importantă a competențelor este caracterul lor transversal. Aceasta traversează nu doar frontierele disciplinare, ci și diferite sfere ale vieții sociale.

Pentru ca absolvenții de școală să posede competențele respective, este nevoie ca acestea să fie suficient de dezvoltate la corpul didactic, întrucât anume profesorii contribuie, în cea mai mare măsură, la realizarea profilului de formare al absolventului. Pornind de la această convingere și în baza fundamentării științifice a conceptelor de „competență”, „competență generală” și „competență transversală”, a fost elaborat setul de competențe pedagogice universale necesare profesorului pentru a activa în mediul educațional incluziv.

Și standardele de competență profesională a cadrelor didactice și manageriale din învățământul general din Republica Moldova, elaborate în 2018, indică asupra unui set de competențe generale sau universale în domenii de activitate concrete. În acest capitol sunt descriși descriptorii pentru competențele pedagogice universale de organizare a procesului educațional incluziv, care au scopul de a determina nivelul de reprezentare a competențelor pedagogice care contribuie la incluziunea eficientă a copiilor. Întrebările din chestionar au vizat competențele de organizare și implementare eficientă a unui mediu educațional prietenos copiilor, care au fost grupate în patru blocuri, fiecare având un set de descriptori ce indică nivelul necesar de atins în formarea acestora.

Drept bază pentru stabilirea competențelor universale ale profesorilor și managerilor din învățământ în organizarea și susținerea mediului educațional incluziv s-au luat „regulile de aur” (McConkey, 2003).

Modelul pedagogic al competențelor universale ale profesorului care implementează educația incluzivă este reprezentat de patru blocuri de competențe interdependente:

– *competențe general-didactice* de proiectare și organizare a lecțiilor într-un mediu educațional incluziv (MEI)*;*

– *competențe de organizare a comunicării* într-un MEI (mediu educațional incluziv);

– *competențe de organizare a mediului de învățare prietenos copilului*;

– *competențe de individualizare și integrare a programelor în procesul educațional unitar*.

– Competențele pedagogice universale pentru educația incluzivă asigură contextul specific activității profesionale pedagogice în condițiile realizării educației incluzive și corespund conținutului acesteia, deoarece:

– competențele general-pedagogice pentru EI sunt reprezentate de competențele pedagogice de organizare și proiectare a demersurilor la clasă, de depășire a dificultăților de învățare ale elevilor cu ajutorul unor suporturi didactice speciale și al deprinderilor de lucru cu acestea;

– competențele de comunicare în contextul incluziv sunt reprezentate de competența profesorului de organizare echilibrată a actului comunicativ la lecție, de stimulare și susținere a unei atmosfere emoționale pozitive de comunicare interpersonală, de elaborare a normelor de activitate cu asociația de părinți și de realizarea a unui proces educațional interactiv;

– competențele de organizare a mediului de învățare incluziv sunt reprezentate de aptitudinile pedagogului de a transforma mediul din perspectiva asigurării accesului copiilor cu CES la informația vizuală și auditivă, precum și din cea a desfășurării de activități în perechi și în grup;

– competențele de integrare a planului educațional individualizat în procesul educațional unitar sunt reprezentate de aptitudinea pedagogului de a evalua elevii în baza propriilor performanțe, de a construi demersuri de dezvoltare personală, de a include PEI în procesul instructiv-educativ al grupului de elevi.

Analiza contextului legislativ-normativ și istoric al educației incluzive în Republica Moldova și într-o serie de țări europene a permis să se concluzioneze că implementarea incluziunii în învățământul general este posibilă dacă există o legislație unică în domeniul educației, care vizează toți copiii, indiferent de potențial, dacă angajații din învățământ posedă cunoștințe despre posibilitățile transformării arhitecturale a școlilor, dacă este un sistem de pregătire continuă în vederea formării competențelor universale pentru educația incluzivă.

Totodată, pentru a obține date obiective în cadrul experimentului de constatare, a fost necesară studierea și determinarea nivelului de conștientizare de către profesori și manageri a necesității educației incluzive în școlile de masă, precum și nivelul competențelor universale în organizarea unui mediu educațional incluziv.

În cadrul cercetării, pentru colectarea datelor obiective la etapele inițială și finală ale experimentului pedagogic, s-a recurs la identificarea competențelor profesionale care determină dinamica formării și dezvoltării competențelor pedagogice universale pentru educația incluzivă: competențe general-pedagogice, competențe de organizare a comunicării la clasă în condițiile unui mediu educațional incluziv, competențe de organizare a unui mediu de învățare prietenos, competențe de individualizare și integrare a programelor în procesul educațional unic. Analiza datelor inițiale ne permite să afirmăm că aceste competențe au fost prezente într-o anumită măsură în rândul cadrelor didactice, dar nu au fost utilizate în mod optim și nu au oferit rezultatele așteptate.

În acest context, în cadrul cercetării, competențele pedagogice universale pentru educația incluzivă constituie baza teoretică a Modelului pedagogic de educație incluzivă pe care se

fundamentează concepția programului multianual de formare continuă a cadrelor didactice din domeniul educației incluzive.

De menționat că descriptorii propuși pentru stabilirea nivelului de competențe pedagogice universale ale profesorilor și managerilor pentru educația incluzivă servesc ca bază nu doar pentru determinarea acestui nivel, ci și pentru evaluarea capacității corpului didactic și managerial de a integra în procesul instructiv-educativ elevi cu CES.

Implementarea educației incluzive în instituțiile de învățământ presupune, de rând cu alte procese complexe, acceptarea elevului ca subiect al învățării. Abordarea dată solicită cunoașterea particularităților de dezvoltare a copilului. Înțelegerea corectă și multilaterală a acestora permite aprecierea adecvată a evoluției copilului la diferite etape de vârstă și în diferite domenii. Din acest considerent, programul de dezvoltare a competențelor universale are la bază repere conceptuale și metodologice de organizare a procesului educațional incluziv și include tehnologii relevante pentru procesul respectiv.

Recomandările pentru dezvoltarea competențelor pedagogice universale au fost grupate în două categorii. Prima a inclus recomandări privind crearea unui mediu arhitectural fără bariere, iar cea de-a doua – recomandări ce iau în considerare caracteristicile procesului instructiv-educativ în funcție de starea de sănătate a copiilor.

În cadrul educației incluzive un rol important îl au condițiile de învățare, înzestrarea tehnică a spațiilor, adică „mediul fără bariere”. Un mediu fără bariere (accesibil) este un mediu adaptat pentru a răspunde nevoilor care decurg din dizabilități și le permite persoanelor cu nevoi speciale să ducă un stil de viață independent.

Școlile de cultură generală cu orientare incluzivă sunt mijloacele cele mai eficiente de combatere a atitudinilor discriminatorii, creând în comunitate o atmosferă favorabilă. Mai mult decât atât, acestea oferă servicii educaționale pentru majoritatea copiilor, ce contribuie la creșterea eficienței și, în cele din urmă, rentabilitatea sistemului de învățământ.

Mediul arhitectural este un factor educațional semnificativ, o demonstrație vizibilă și practică a modului în care școlile respectă drepturile și obligațiile tuturor actanților procesului de învățământ. Acest lucru contribuie la dezvoltarea competențelor transversale ale elevilor: îi învață să prețuiască asemănările și diferențele dintre membrii grupului, să atingă un echilibru între interesele personale și cele de grup, le cultivă responsabilitatea civică. Școala nu este doar un spațiu educațional, ea îndeplinește funcția de mediu cultural. Un mediu arhitectural organizat corespunzător acționează ca un factor educațional puternic în dezvoltarea unei atitudini tolerante față de persoanele cu nevoi speciale.

Deoarece într-o clasă pot învăța copii cu diferite particularități de dezvoltare, profesorul trebuie să își adapteze demersurile la necesitățile elevului, să construiască un traseu educațional individual. De aceea, acest capitol conține recomandări pentru cadrele didactice cu referire la organizarea activității individuale a elevilor, ținând cont de particularitățile de dezvoltare ale acestora.

Pe parcursul a 4 ani de cercetare, abordarea conceptuală și metodologică a procesului de dezvoltare a competențelor universale prin programe axate pe Modelul pedagogic de formare a competențelor general-pedagogice, de comunicare, de adaptare a mediului de învățare și de individualizare a învățării necesare implementării educației incluzive a avut un impact pozitiv asupra creșterii profesionale a participanților din grupurile experimentale, din perspectiva perfecționării competențelor și a prestației pedagogice.

Dezvoltarea semnificativă a competențelor universale pentru EI ale profesorilor din grupul experimental a fost posibilă datorită unui proces sistemic, realizat pe parcursul a 4 ani, prin

soluționarea unui șir de situații pedagogice caracteristice instruirii în comun a copiilor cu dezvoltare tipică și atipică.

În rezultatul experimentului pedagogic, s-a constat o îmbunătățire semnificativă a competențelor general-pedagogice pentru EI în rândul profesorilor și al managerilor din grupul experimental.

Analiza comparativă indică asupra faptului că la etapa finală a experimentului, în grupul experimental (GE), ponderea profesorilor cu un nivel înalt al competențelor general-pedagogice pentru EI a atins 11, 5%. În grupul de control (GC), niciun profesor nu a dat dovadă de competențe de nivel înalt, în cazul altor competențe se atestă o dinamică nesemnificativă. Analiza comparativă a datelor incluse în diagramele din Figura 4 scoate în relief faptul că, la finele experimentului, ponderea profesorilor din GE care pot organiza în clasă, în contextul educației incluzive, acte de comunicare de nivel înalt a crescut cu 11,5%. Niciun cadru didactic din GE nu a demonstrat un nivel jos de competențe. Totodată, în grupul de control, niciun cadru didactic nu a dat dovadă de nivel înalt de competențe, iar ponderea profesorilor cu nivel jos de competențe constituie 17%.

Analiza datelor privind nivelul de formare a competențelor pedagogice universale de organizare a unui mediu de învățare prietenos în contextul educației incluzive la începutul și la sfârșitul cercetării relevă o creștere a ponderii cadrelor didactice din GE care demonstrează un nivel înalt de competențe cu 9%. Profesorii din GC nu au competențe de nivel înalt.

Analiza datelor privind nivelul de formare la cadrele didactice din GE a competențelor pedagogice universale de individualizare și integrare a programelor de EI în procesul educațional unitar, la începutul și la sfârșitul cercetării, relevă următoarele: 11,4% din respondenți posedă un nivel înalt de competențe și 88,6% un nivel mediu. Nivel jos de competențe nu a fost atestat. În GC, dinamica formării competențelor respective nu s-a schimbat semnificativ.

Astfel, dinamica schimbărilor valorilor indicatorilor de calitate în formarea competențelor pedagogice universale de EI al cadrelor didactice la începutul și sfârșitul realizării experimentului de formare ne permite să constatăm următoarele: ponderea profesorilor cu un nivel înalt al *competențelor general-pedagogice pentru EI* din grupul experimental a atins 8,5%; 11,5% au un nivel înalt al competențelor de organizare în clasă, *în contextul educației incluzive*, *acte de comunicare de nivel înalt*; 9% posedă un nivel înalt al competențelor pedagogice universale de *organizare a unui mediu de învățare prietenos în contextul educației incluzive,* iar 11,4% atestă un nivel înalt al *competențelor pedagogice universale de individualizare și integrare a programelor de EI în procesul educațional unitar*.

Concluzii

Educația incluzivă, ca domeniu aplicativ al pedagogiei, este deocamdată ancorată mai mult în sfera teoriei, decât în cea a practicii. Analiza dezvoltării educației incluzive în Republica Moldova, precum și o analiză cuprinzătoare a literaturii psihologice și pedagogice și a retrospectivei istorice, au făcut posibilă fundamentarea actualității problemei educației incluzive în Republica Moldova, conceptualizarea necesității dezvoltării competențelor pedagogice de educație incluzivă ale cadrelor didactice și crearea unui mediu educațional incluziv în școli. Astfel, *educația incluzivă* trebuie *concepută ca un proces educațional unic* în care cadrele didactice și managerii ar trebui să poată organiza *simultan* procesul educațional *pentru toți copiii, inclusiv pentru copiii cu nevoi educaționale speciale*. Aceasta, la rândul său, impune noi cerințe față de competențele cadrelor didactice și manageriale din educație, inclusiv față de competența de organizare a condițiilor (mediului arhitectural) pentru un mediu educațional incluziv.

Factorii normativi, de conținut, spațial-organizaționali, de integrare și metodologici ai educației incluzive studiați din perspectivă teoretică și praxiologică au servit ca premise conceptuale pentru definirea și descrierea unui nou concept științific în pedagogie „competențe pedagogice universale ale educației incluzive”. Competențele pedagogice universale ale educației incluzive se bazează pe teoriile moderne despre aspectele structurale, de conținut și procedurale ale conceptului de „competență”. *Competențele-cheie, transversale, universale sunt considerate de noi drept sinonime și au o serie de caracteristici comune*: *interdisciplinaritatea*, *orientarea socială și de perspectivă.* În opinia noastră, competențele pedagogice universale ale educației incluzive sunt acele competențe ale cadrelor didactice și manageriale, prin care se înțelege capacitatea unei persoane de a stabili o legătură între cunoștințe și situația educațională reală, capacitatea de a alege direcția educațională corectă și modul de realizare a acesteia pentru a rezolva o situație instructiv-educațională în interesul tuturor participanților procesului educațional într-un mediu educațional incluziv.

Paradigma conținutului competențelor pedagogice universale ale educației incluzive include: individualizarea învățării și evaluării rezultatelor elevilor, evitarea etichetării, integrarea unei abordări individuale în procesul educațional de ansamblu, transformarea mediului educațional, luând în considerare nevoile educaționale ale elevului. Astfel, au fost identificate următoarele blocuri: *competențe didactice generale ale cadrului didactic* în organizarea și planificarea lecțiilor și activităților într-un mediu educațional incluziv; *competențe de organizare a comunicării* la clasă într-un mediu educațional incluziv; *competențe* de organizare a unui *mediu prietenos*; *competențe de individualizare și integrare* a programelor într-un proces educațional integru.

Bibliografie

Brandon, T. (2011). *The lessons learned from developing an inclusive learning and teaching community of practice*, United Kingdom, Taylor & Francis, International Journal of Inclusive Education, Vol. 15, No 1. ISSN: 1464-5173.

Corgan, B. (2011). *Attitudes of Slovene teachers towards the inclusion of pupils with different types of special needs in primary school Educational Studies*. United Kingdom, Taylor & Francis Educational Studies Vol. 37, No 2. 171-195 https://doi.org/10.1080/03055698.2010.506319.

Cojocaru, V., Jalba, T. (2007). *O incursiune in practici incluzive: abordare comparative*. Chișinău, Editura "PRO DIDACTICA" Nr. 1-2 p. 41-42. ISSN 1810-6455.

Cole D. A. (2001). *Understanding and Meeting the Needs of Children in Inclusive Classes*: A Manual for Teachers, Paris, UNESCO.

Goraș-Postică, V., Guțu, S. (2018). *Educația incluzivă în Republica Moldova: repere legislativ-reglatorii actualizate și inegalități perpetuate*. Nr. 1. Chișinău, Editura PRO DIDACTICA, pp. 13-17.

Malcoci, L., Sînchevici, I. (2017). *Implementarea educației incluzive în Republica Moldova*. Chișinău, Editura Artpoligraf»), p. 95. ISBN 978-9975-46-480-2.

MC Conckey, R. (2003). *Understanding and meeting the needs of children in inclusive classes*. Chișinău, Editura "Bons Offices", p. 106. ISBN 978-9975-87-090-0.

Villa A., Thousand J.S. (1994). *Creating an Inclusive School*, Alexandria, Va, Corwin Press, p. 98-99. ISBN: 978-1416600497.

Capitolul 31 – EVOLUȚIA TABERELOR DE VARĂ PENTRU COPII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Chapter 31 – EVOLUTION OF SUMMER CAMPS FOR CHILDREN IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Mihail CIOBANU[1],
Silvia SAVCENCO[2]

Abstract
Rest and recreation are of crucial importance for the appropriate physical and cognitive development of the children. Being also a form of tourism, summer camps are an already well-known way for organization of rest and recreation for children. In the conditions of pervading trend of digitalization in the human society and to face the various restrictions during the COVID-19 pandemic or obstacles of other nature that makes in-person contact difficult, a relatively recent way to organize children recreation are the virtual summer camps. Republic of Moldova is also no exception to such a trend. Therefore, in this paper are analyzed some aspects of the evolution of summer camps for children in the Republic of Moldova, including the implementation of virtual summer camps and it's peculiarities. This paper was elaborated and financed within the Scientific Project for the period 2020-2023, registered in the State Register of Science and Innovation Projects of the Republic of Moldova with the code 20. 80009. 0807. 29 State Program Project „Improving the mechanisms for applying innovative tools oriented towards the sustainable growth of the welfare of the population of the Republic of Moldova".
***Keywords**: children, children in difficulty, Moldova, summer camps, virtual summer camps.*
***JEL**: H52, H75, J13, L83*

Introduction

One of the fastest-growing economic sectors in the world is tourism. A particular branch of tourism is represented by the summer camps for children. The organization of children's recreation and their recovery through the means of summer camps is a social phenomenon in which the process of purposeful upbringing and development of the child can be most effectively organized. This state and position of the institutions that organize this rest and recreation became possible due to the decrease in educational and developmental functions in the system of school education and its centering on education itself. The summer camps provide a lot of benefits for children, from which can be mentioned: provision of social skills and abilities; increasing self-confidence; learning to cope; teamwork engagement; development of skills; nourishment of love for nature; stimulation of participation in competitions as a team; psycho-emotional development of children; showing the importance of following the rules; creation of lasting memories. However growing, during the COVID-19 pandemic, the tourism sector and in particular, summer camps for children was one of the most affected. To deal with the restrictions that children's camps faced, solutions were found in their digitization, developing virtual summer camps for children. The Republic of Moldova was no exception and has not escaped such trends. Thus, this paper will focus on the summer camps for children in Republic of Moldova.

[1] PhD student, Scientific Researcher in the Social Research and Standard of Living Section of the National Institute of Economic Research of the Academy of Economic Studies of Moldova, e-mail: ciobanu.mihail.s@gmail.com
[2] Scientific Researcher in the Social Research and Standard of Living Section of the National Institute of Economic Research of the Academy of Economic Studies of Moldova, e-mail: savcenco.silvia@mail.ru

Review of literature

There is a large body of scientific literature on the development of summer camps for children, including on the period of COVID-19 pandemic. At the same time, the scientific literature that focus on the particular topic of the summer camps in the Republic of Moldova is scarce and in this paper we try to fill this void.

A lot of recent literature focused on the particularities of organization of summer camps during COVID-19 pandemic. From it we can mention a few and their findings.

The restrictions that were put in place during the pandemic has determined a smaller number of tourist children and also of overnight stays for them and also of the quantity of lessons/hours on a day and days on a week for children, of children group sizes as is shown in (Merkies et al., 2020). Some authors has shown that inappropriate COVID-19 mitigation measures lead to rapid COVID-19 virus transmission in large populations of youngsters at overnight camps (Pray et al. 2020). Regardless of how common COVID-19 was in the local and global areas where campers came from, multifaceted public health strategies for prevention and mitigation in overnight camps could help minimize COVID-19 virus spread (Blaisdell et al., 2020). While there were decreased risks when campers wore masks and kept social distance, rather than utilizing pre-camp quarantine, numerous strategies for the prevention of infection outbreaks in summer camps with physical presence are not enough to keep summer camps open (Suh et al., 2021) (Szablewski et al., 2020). Another study (Nachman et al., 2021) has demonstrated that a number of COVID-19 prevention strategies, including camper cohorting, entry-level screening, increasing outdoor activity, requiring mask wear indoors, and frequent hand washing, can help keep summer camps operational. Even though there has been a drop in scheduled travel expenses due to the pandemic, alternating activities might help boost the profit in educational tourism from summer camps (Le, 2020). Like other states, the Republic of Moldova too experienced a decline in summer camp activities and looked for alternatives to keep kids busy.

Object, subject and research methods

The object of the present research are the summer camps for children in the Republic of Moldova. The subject of the research are some aspects of the organization of summer camps in the Republic of Moldova. From them we can mention: the evolution of the number of summer camps, of the number of overnight stays, the existing capacities for children tourist accommodation in summer camps, including rooms and places, the changes in the legislation of Moldova since obtaining the independence and until present, the experience of the Republic of Moldova in applying virtual summer camps and the obstacles in its organization. As research methods used in the paper are the following: statistical analysis and synthesis of the data provided by the National Bureau of Statistics of Moldova for the existing accommodation capacities for summer camps and the number of children and of the overnight stays in the summer camps; legal analysis of the changes in the Moldovan legislation; literature review of the scientific literature about the organization of the children summer camps; data analysis of the ticket prices to summer camps and their evolution provided by the Moldovan legislation.

Research results

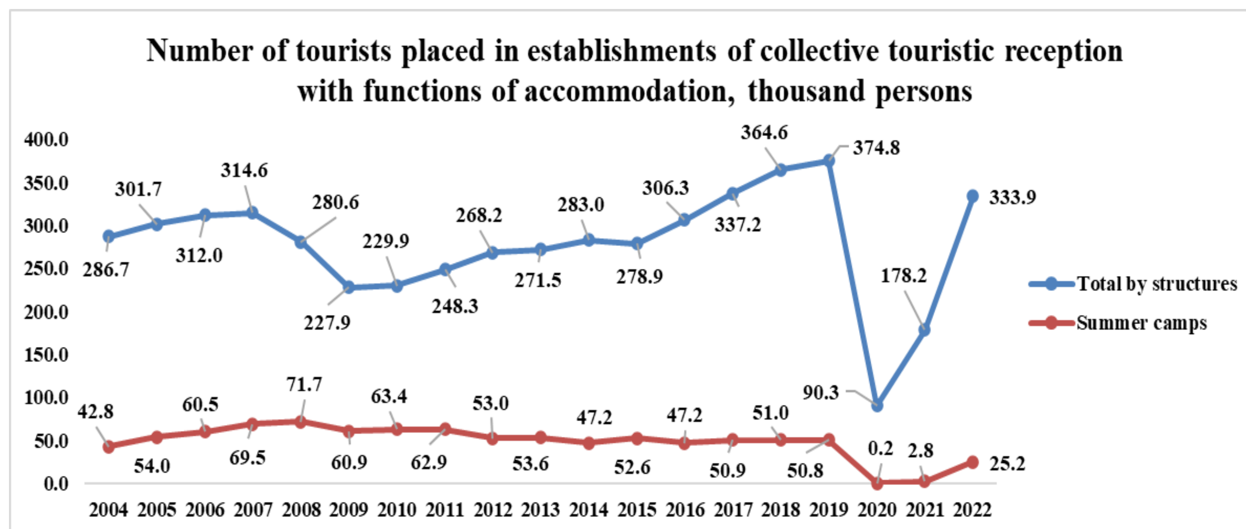
Since the earliest disponible data on touristic activity in the official statistics of Moldova are from 2004 this year will be used as starting year of the analyzed period. According to the data

of the National Bureau of Statistics of Moldova in the country from 2004 to 2022 the number of establishments of collective touristic reception with functions of accommodation, as of December 31 has increased by 1.6 times (from 184 to 289). At the same time the number of rooms has increased by 14,2% (from 7296 to 8333) and the number of places – by 3.7% (from 23827 to 24709). Yet, the average number of rooms per establishment has decreased from 39.7 to 28.8, consequently, the average number of places per establishment has reduced from 129.5 to 85.5. During the years 2020-2022 the number of rooms and places increased (by 2.6%, and, respectively, by 0.2%) like the number of establishments - by 6.3%.

The share of children summer camps in the total number of establishments of collective touristic reception with functions of accommodation has shown a trend of reduction (from 28. 8% to 18.3%). The number of summer camps increased between 2004 and 2014 (from 53 to 76 units or by 31.5%), and after this year and until 2022 the number showed a decrease to 53 units, returning to the number of the year 2004. Correspondingly, the number of rooms and places in summer camps has shown the same trends. If the number of rooms has increased by 39.2% (from 1869 to 2602) between 2004-2014 after that it decreased by 18.9% (from 2602 to 2110), the number of places grew up from 12346 to 16168 units or by 31.0% in 2004-2014 and decreased by 27.5% down to 11725 units.

The number of tourists placed in establishments of collective touristic reception with functions of accommodation in total in the period 2004-2019 was relatively stable, only in the period 2007-2009 during the Great Recession it has shown a continuous reduction (from 314. 6 thousands to 227.9 thousands or by 27.6%), after which it had a slow and steady growth that became sharper from 2015 to 2019 when it was at its peak. In the first year of COVID-19 pandemic with the most and harshest restrictions, i.e. 2020 year, the number of tourists plummeted (from 374.8 thousands to 90.3 thousands or by 76.0%). The 2021 year when restrictions lessened a comeback up by 97.3% was seen (practically the number doubled). The 2022-year level represents 89.1% of the 2019 level. A far look on this suggests the number of tourists in 2021 is only around 50% from the last pre-pandemic year and doubled in 2022, yet not reaching pre-pandemic level (Figure 1).

Figure 1. *Number of tourists placed in establishments of collective touristic reception with functions of accommodation, thousand persons*

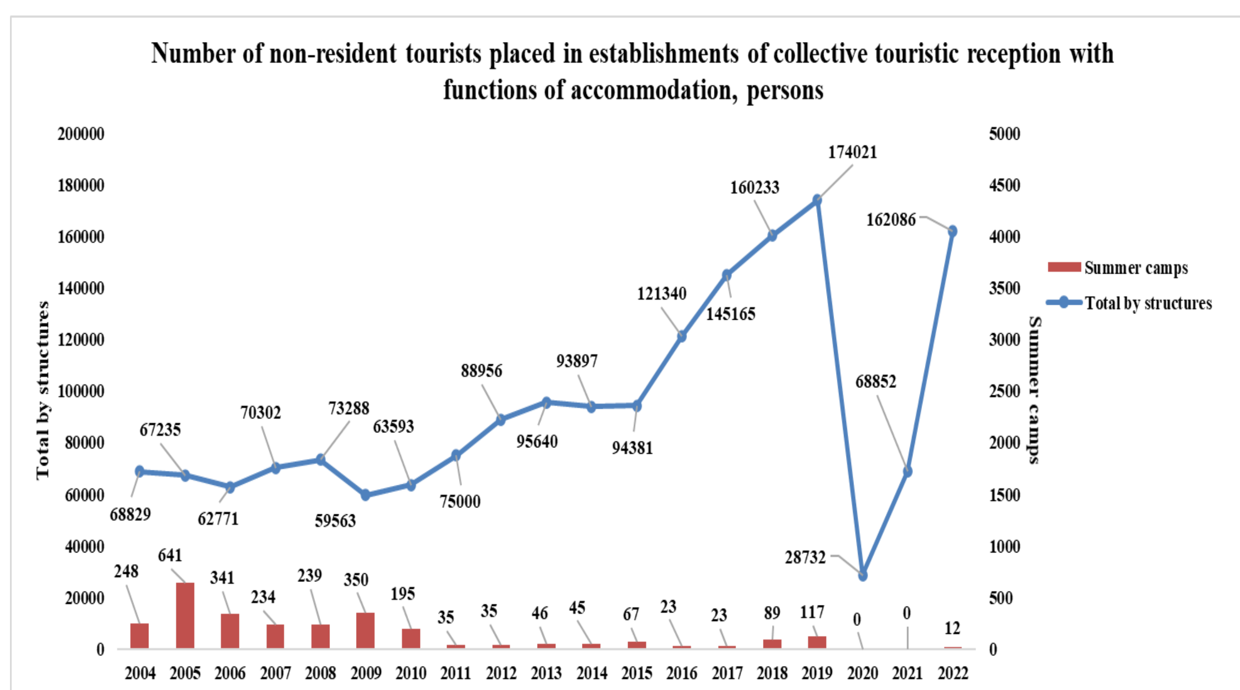

Source: National Bureau of Statistics (NBS, 2023)

The number of children tourists has grown from 2004 until 2007 (by 67.5%), but in the years of Great Recession (2008-2009) it has reduced by 17.7%. The trend of reduction yet continued, thus from 2009 to 2019 it has reduced by 16.6%. Due to COVID-19 strict restrictions the number of children in summer camps reduced drastically in 2020 (to circa 2 hundred), and in 2021 when the restrictions lessened it came back, but only to 5.5% of the last pre-pandemic year, but had a big comeback in 2022, but at the half of last pre-pandemic level.

The number of non-resident tourists has known a growth since 2009, and increased sharply since 2016, to plummet sharply in 2020 and to come back in 2021 to half of the number of the last pre-pandemic year and to increase sharply in 2022, but up to 93.1% of the level of last pre-pandemic year. For non-resident tourist children in summer camps the trend is opposite – from a few hundred children in 2004-2010 it reduced to a few dozen children in the period 2011-2017, in the following 2 years – 2018-2019 it began to increase sharply, but the COVID-19 pandemic reduced it altogether to zero and only in 2022 it just increased to 12 persons, ten times less than in last pre-pandemic year (Figure 2).

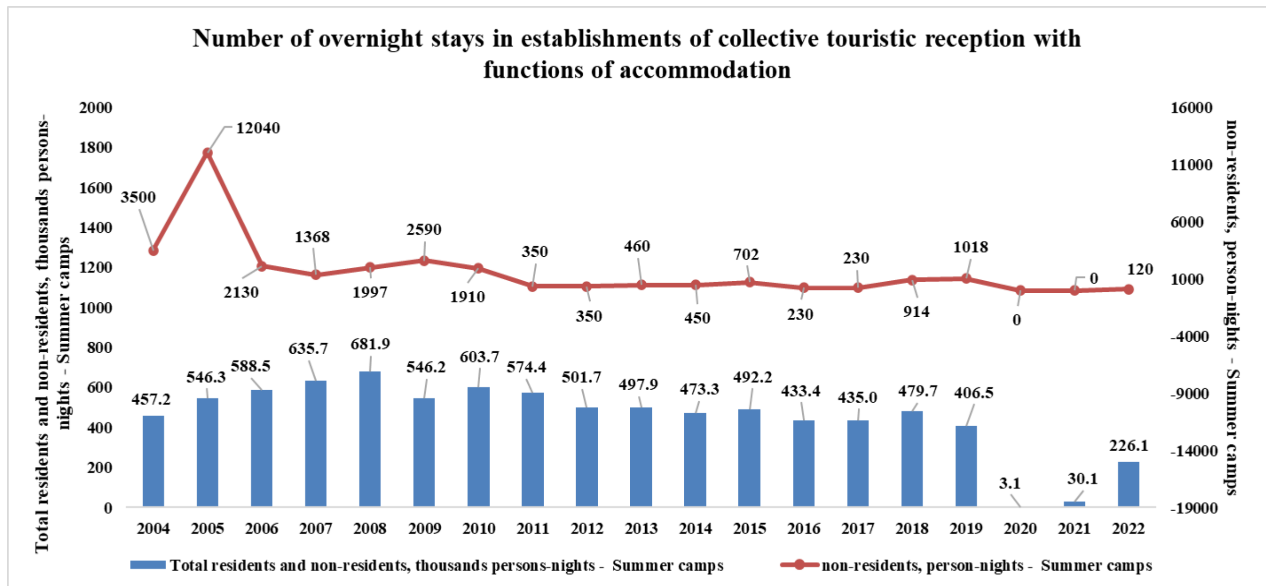
Figure 2. *Number of non-resident tourists placed in establishments of collective touristic reception with functions of accommodation, persons*

Source: National Bureau of Statistics (NBS, 2023)

The number of overnight stays for children in summer camps has increased by 49.1% in 2004-2008 and with some exceptions it has overall decreased by 40.4% in 2008-2019. From 2019 to 2020 it decreased 131 times and betwen 2020 and 2021 it increased just nearly 10 times, between 2021 and 2022 it increased 7.5 times, getting to half the pre-pandemic level. In the case of non-resident children, the sharpest increase was from 2004 to 2005 – by 3.4 times, but the 2006 year has shown a sharp decrease by 5.7 times. It remained at this level more or less up to 2010, after which another sharp decrease followed down to a few hundred person-nights until 2017. After the sharp increase of 2018-2019 it went to zero in 2020 and 2021 and increased to 120 in 2022, 9 times less than in 2019 (Figure 3).

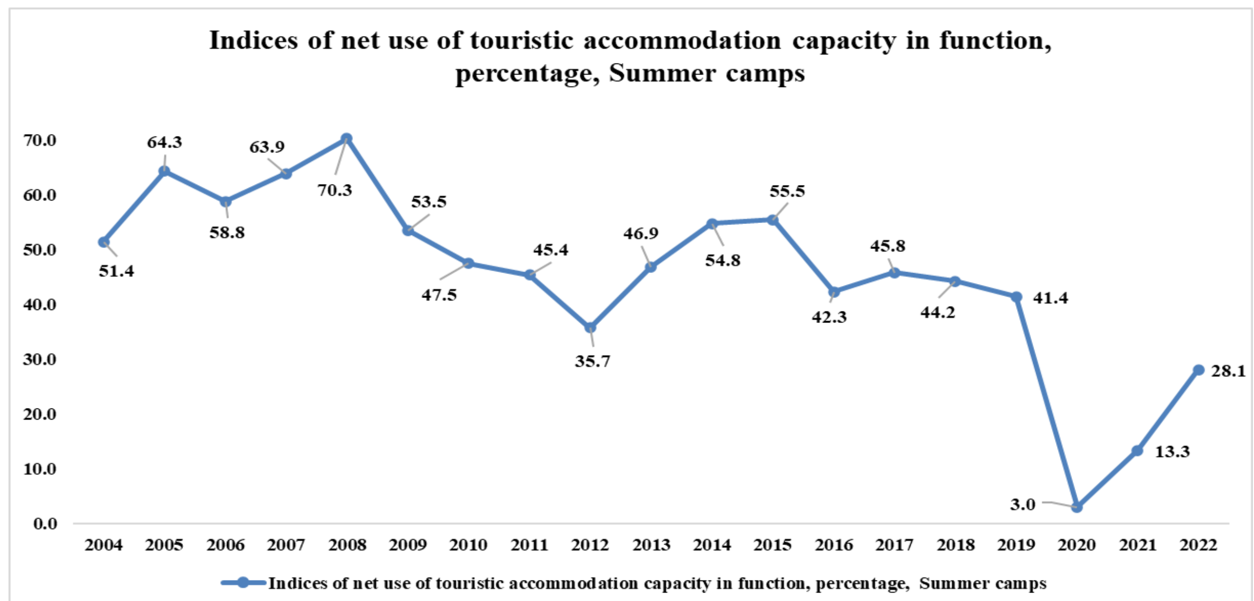
Figure 3. *Number of overnight stays in establishments of collective touristic reception with functions of accommodation – summer camps*

Source: National Bureau of Statistics (NBS, 2023)

The evolution of indices of net use of touristic accommodation capacity in function of summer camps shows that in 2008 was the peak of the use of summer camps (70.3%), yet in most years the index oscillated around 50%. The lowest use of summer camps (35.7%) in the non-pandemic years was in 2012. The pandemic years has shown an extremely low use of summer camps, increasing from 3.0% in 2020 to 28. 1% in 2022, which is 1.5 times less than in the last pre-pandemic year (Figure 4).

Figure 4. *Indices of net use of touristic accommodation capacity in function, percentage, Summer camps*

Source: National Bureau of Statistics (NBS, 2023)

It is also necessary to explore the larger context in order to comprehend the causes of these shifts. Economic growth has been steady between 2004 and 2008. An irregular period of growth with some stability in recent years was brought on by the economic crisis of 2008 and the emergence of new political actors in authorities ‘institutions in 2009.

With few exceptions, the indicative expenses for youth summer camps funded by the government of the Republic of Moldova changed every year from 1996 to 2022 (Table 1). If the indicative expenses for a ticket to a summer camp were previously given for the duration of the stay from 1996 to 2008, they were subsequently given by day of stay starting in 2009.

It should be noted that the total indicative cost of the tickets is determined by factoring in the current tariff, function salaries, costs associated with feeding children and paying for thermal energy services, as well as other costs that were estimated based on price projections for the major categories of agricultural and consumer goods.

The indicative costs for the youth and child summer camps funded by the Republic of Moldova's budget are shown in Table 1. It should be noted that the sums are stated in national currency in the legislative acts (MDL or Moldovan Leu). To provide a general idea of pricing in each year at the corresponding yearly average exchange rate between MDL and USD, the quantities in USD (US Dollars) were entered into the table.

While the youngsters spend the nights at home in the recovery camps with day stays, they spend the entire night in the rest and health recovery camps. The camps for students to work and rest, where the kids may engage in work activities, were forced to adjust their activity in 2009 due to efforts aimed at combating child labor, leaving only camps focused on touristic activities in this category. The Moldovan law makes a distinction between sports schools for children, juniors, and upper-class students.

The indicative expenses have increased consistently year over year, as seen in Table 1. Indicative prices were often greater in sports camps and tourism camps than in rest and health recovery camps and recovery camps with day stays. The National Bureau of Statistics of Moldova (NBS, 2023) reports that while the consumer price index increased 5. 7 times between 1996 and 2008, the indicative expenses per stay increased only 3 times, depending on the type of camp. The consumer price index climbed by 2 times between January 2009 and March 2020, whereas the indicative prices per day of stay increased by 2times, depending on the type of camp. This is another situation. This could be one of the factors, along with selecting other rest and recreation options, that contributed to the recent decline in demand for summer camp tickets and, consequently, the number of summer camps, particularly those with day stays.

Table 1. *The indicative costs in the summer camps for children and teenagers, financed from the budget of Republic of Moldova*

Type of camp	**Recovery camps with day stay**		**Rest and health recovery camps**		**Sports camps of sports schools for children and juniors**		**Camps for work and rest for pupils, including touristic camps (from 2009 – touristic only)**		**Sports camps for upper class pupils**	
	MDL	**USD**	**MDL**	**USD**	**MDL**	**USD**	**MDL**	**USD**	**MDL**	**USD**
Indicative cost per stay										
1996	248.20	54.07	344.78	75.12	371.85	81.01	324.78	70.76	335.59	73.11
1997	215.00	46.44	345.00	74.51	320.00	69.11	270.00	58.32	285.00	61.56
1998[3]	215.00	39.96	345.00	64.13	320.00	59.48	270.00	50.19	285.00	52.97
1999	283.33	26.93	362.70	34.48	390.08	37.08	340.80	32.40	350.00	33.27
2000	283.33	22.85	362.70	29.25	390.08	31.46	340.80	27.48	350.00	28.23
2001	306.00	23.78	400.00	31.08	431.00	33.49	376.00	29.22	386.00	29.99
2002	327.00	24.10	424.00	31.25	457.00	33.68	402.00	29.62	410.00	30.21
2003	430.00	30.85	510.00	36.59	521.00	37.37	450.00	32.28	442.00	31.71
2004	453.00	36.74	537.00	43.55	549.00	44.53	477.00	38.69	467.00	37.88
2005	522.00	41.43	615.00	48.81	632.00	50.16	555.00	44.05	542.00	43.02
2006	674.00	51.33	780.00	59.41	807.00	61.46	720.00	54.84	708.00	53.92
2007	715.00	58.90	1000.00	82.37	1050.00	86.49	980.00	80.72	1000.00	82.37

[3] In 1998 the price was for 21 days of stay, in 1996-1997 – the number wasn't specified, in 1999-2002 – 12 days, in 2003 – 10 days, in 2004-2008 – 10-12 days, from 2009 onwards – the cost is given by day.

Type of camp	Recovery camps with day stay		Rest and health recovery camps		Sports camps of sports schools for children and juniors		Camps for work and rest for pupils, including touristic camps (from 2009 – touristic only)		Sports camps for upper class pupils	
	MDL	USD	MDL	USD	MDL	USD	MDL	USD	MDL	USD
Indicative cost per stay										
2008	780.00	75.07	1100.00	105.87	1150.00	110.68	1070.00	102.98	1100.00	105.87
Indicative cost per day of stay										
2009	71.00	6.39	100.00	9.00	105.00	9.45	105.00	9.45	105.00	9.45
2010	75.00	6.06	108.34	8.76	116.67	9.43	125.00	10.11	116.67	9.43
2011	80.83	6.89	116.67	9.94	125.00	10.65	133.00	11.33	125.00	10.65
2012	89.17	7.36	133.33	11.01	141.87	11.72	150.00	12.39	141.87	11.72
2013	92.08	7.31	137.73	10.94	145.32	11.54	155.98	12.39	144.09	11.44
2014	92.57	6.59	138.32	9.85	145.94	10.39	156.24	11.13	144.09	10.26
2015	97.82	5.20	142.65	7.58	151.80	8.07	160.26	8.52	148.26	7.88
2016	119.44	6.00	153.37	7.70	182.94	9.18	168.75	8.47	156.35	7.85
2017	128.47	6.95	163.68	8.85	195.43	10.57	179.60	9.71	167.24	9.04
2018	137.84	8.20	175.63	10.45	209.70	12.48	192.71	11.47	179.45	10.68
2019	165.41	9.41	210.76	11.99	251.64	14.31	231.25	13.15	215.34	12.25
2020[4]	174.80	9.92	222.77	12.64	265.98	15.10	244.43	13.87	227.61	12.92
2021[5]	174.80	9.89	222.77	12.60	265.98	15.04	244.43	13.82	227.61	12.87
2022	316.74	16.76	310.00	16.40	370.13	19.58	340.14	17.99	316.74	16.76

Source: Elaborated by the author on the basis of the Decisions of Government of Moldova (Primăria Municipiului Chișinău, 2020) (Ciobanu, 2020)

Every year, the Government of the Republic of Moldova decides the conditions under which rest and recreation of children in summer camps will be organized in that year Taking into account the existence of difficult situations in which some children may find themselves, the categories of children in difficulty who are to benefit from support from the state in the form of free tickets to summer camps are established. In 1991, a series of acts were elaborated that were aimed at creation of summer camps for children, including the centralized provision of personnel, with funds for the necessary inventory.

In 1993 it was decided to give free tickets, mostly to children from families and socially vulnerable children (25% of the number of children in the camps), and the rest of the tickets were to be sold at 10-20% of their cost. In the years 1993-1996, the transition to a market economy, the insufficiency in providing delivery facilities for children with food products created problems in the organization of children's rest and recreation. Ticket prices increased, the insufficiency of personnel and material base determined the reduction in 1993-1996 of the number of rest camps by 6 times and the number of children attending them – by 10 times.

In 1996, the sizes of the total cost of tickets for different types of summer camps supported by the state budget were established for the first time. An amount of 1 million MDL (about 217. 9 thousand USD that year) was allocated for the organization of summer vacation and recovery of orphans, children left without parental guardianship and children from socially vulnerable families and 1 million MDL for partial compensation of expenses for children's nutrition, conditioned by the liberalization of food prices. The profit margin for commercial establishments that were to supply the children's food to the summer camps was restricted to 10%.

In 1997, it was decided that for the rest of socially vulnerable children, each district should maintain at least one summer camp. In 1998, additional money was allocated for the provision of

[4] The Government Decision for the year 2020 that contains the amounts for this year remained as draft.
[5] There wasn't published a Government Decision for the year 2021 that contains the amounts for this year

rest for orphans and those left without parental care to cover the debts of 1997 following the 1997 debt crisis caused by the suspension of financing from the IMF and the World Bank, which first required a series of socioeconomic and administrative reforms.

Since 2001, the age of the child who is accepted to the summer camp is set to be between 7 and 16 years. Starting from 2005, parents pay 10% of the ticket price in a summer camp. In 2008, was approved the Regulation on the use of financial means from the state budget for the purpose of organizing the rest and recovery of some categories of children in the summer season which specifies a number of aspects regarding the organization of rest in summer camps. From then can be mentioned: increasing the list of beneficiaries of children in difficulty, establishing the duration of the rest period. The list of groups of children includes: those from low-income families; from single-parent families; from disadvantaged families; from large families (with 3 or more children); those under guardianship/curatorship; placed in family-type services; placed in temporary placement centers; from families where both parents are disabled; from families where both parents have disabilities; those who have obtained achievements in studies or are winners in school and extracurricular Olympiads. The duration of the rest period in the summer camp is set at 10-12 days. Starting from 2008, 5% of the total number of tickets is given to children with performances at school or to winners at school and extracurricular Olympiads.

Starting from 2009, the category of children from low-income families was excluded and the category of orphaned children was included, but children from low-income families can be included in the group of those from disadvantaged families (Ciobanu, 2020).

Starting from 2012, a number of tickets were reserved for other categories of children: 100 tickets for students from Romania (covering round-trip travel expenses). In the following years, the number of tickets and categories of beneficiaries increased and diversified, without reducing the previous incentives, tourist packages were also added. In 2013, the list of beneficiaries of free tickets was expanded to include: children of asylum seekers, refugees recognized in the Republic of Moldova, beneficiaries of humanitarian protection and persons who were recognized as stateless in the Republic of Moldova, as well as children from disadvantaged families in which one of the parents fall into one of the mentioned categories; disabled children and their companions. In 2015, this list was completed with the children of the participants in the fighting actions for the territorial integrity and independence of the Republic of Moldova, which in 2017 was generalized to the children of war veterans. In the years 2017-2019, a tourist package was granted each year for 150 students from Ukraine from the war zone in the eastern regions of Ukraine and for students studying in Romanian-language institutions, and 150 tickets for students from this category, as well as the expenses covered for round-trip transportation on the territory of the Republic of Moldova (Ciobanu, 2020). In 2020 with some exceptions the summer camps were in most cases were closed.

In the case of Moldova, summer camp activities were suspended for most children in the first pandemic year (2020), but only for some particularly vulnerable groups. As a substitute, a number of virtual camps with varied themes were introduced. The physically present summer camps resumed in 2021, but limited to 50% of their original capacity. Children's summer camps in Moldova in 2021 functioned in accordance with a set of conditions that were essential to their operation: maintaining a physical separation of at least 1. 5 meters, avoiding traffic, cleaning protective equipment, sanitizing, and disinfecting areas; training, information, and communication on the risk of COVID-19 infection (students, teaching staff, non-teaching staff); safeguarding the health of students, teachers, and other staff members in age groups at risk and/or with immunosuppressive conditions; requiring the organization and performance of epidemiological

triage; ensuring the addition of teaching staff and medical staff in the supervision of children's personal hygiene; immunizing staff members involved in these activities; guaranteeing students' access to hand washing and disinfection facilities; and adopting strict hygienic-sanitary measures, as well as physical separation, protective gear, cleanliness, disinfection, and training in the event of food consumption, COVID-19 infection control methods.

In the event that a child contracted COVID-19, the following measures were put in place: all children and teenagers in the relevant group were required to remain at home in self-isolation for a period of 14 days, with the days counting backward from the day on which the child or teenager was last in contact with the person whose test results were positive for COVID-19. The manager of the institution, in consultation with the territorial epidemiologist, made the choice about the self-isolation of teachers and non-teachers who had contact with the relevant group of children or young people based on the particulars and epidemiological risks. All educational institutions were required to conclude each day of instruction with a “Health Hour” that included physical activity, conversations with pupils about developing appropriate behavior in risky situations, and/or promotion of a healthy lifestyle.

The classification of free-ticket receivers changed to a degree in 2019-2021. Children from large families (3 or more children), children from single-parent families, children whose families include at least one parent who is disabled, invalid, or retired, children under guardianship or curatorship, children placed in family-type services or temporary placement centers, children of teachers, children with strong academic performance, Olympiad or sports competition winners, and children with disabilities and their companions, those listed in the General Directorate for the Protection of the Rights of the Child's records, children whose parents have taken part in armed conflicts, those who helped clean up Chernobyl's wreckage, children of refugees who have been granted humanitarian protection in the Republic of Moldova, and children whose parents have been granted stateless status were all given free tickets for rest at summer camps between 2019 and 2021. However, in contrast to the 25% in 2019 and 2020, the share of free tickets in 2021 was 20%. As in previous years, parents only pay 20% of the ticket price for day camps throughout the summer in 2021.

In light of the aforementioned and in light of the epidemiological situation brought about by COVID-19 in the Republic of Moldova, the Moldovan Ministry of Health, Labour, and Social Protection decided on May 22, 2020, to halt the operation of camps for children and adolescents (with day stays and/or stationary) during the summer of 2020. This decision was announced to the district educational departments on June 6, 2020, by the Ministry of Education, Culture, and Research. Additionally, on March 11, 2020, all schools nationwide were closed due to the COVID-19 epidemic. All educational institutions had to keep about 434000 students at home, but they were allowed to offer distant learning options.

Moldovan authorities used a strategy that blends IT, virtual tourism, and education to get over COVID-19 regulations by giving kids the option to participate in online summer camps as an alternative to regular summer camps with physical presence. Online summer camps had been available in the country before, but they were few in number and solely private projects. The General Directorate of Education, Youth, and Sports of the capital's Chisinau Municipality launched the program for online camps (Primăria Municipiului Chișinău, 2020).

The online summer camps can be viewed as an e-learning or distant learning program. Children aged 5 to 16 were targeted by the free access to the online workshops, which were designed to help them develop their talent, creativity, mastery, and skills. They were offered by 11 extracurricular educational institutions, and parents and their kids may choose them online by filling out a Google form and going to their websites to learn more about the tour schedule,

activities, and educators. They were slated to take place in June 2020. In addition to presenting touristic information and skills (sports orientation, Chisinau history, survival skills), the institutions also offered a variety of ludic, technological, and artistic activities on video-conferencing platforms like Zoom, WhatsApp, Messenger, Viber, and Google Meet. Four of the online camps had a technical focus, five had an artistic focus, one had an ecological focus, and one had a tourist focus (Primăria Municipiului Chișinău, 2020). Most online summer camps featured 2-4 tours that lasted five days each. Only one camp offered two 10-day tours, each featuring a virtual trip to a different theme-related nation, city, or tourist landmark, along with useful pursuits like ornamental arts or technical modeling. A typical activity session had a maximum of 8 to 15 kids and lasted somewhere between 30 and 70 minutes. While the Chisinau Municipality's General Directorate of Education, Youth, and Sports only planned to use www.etabere.md as an online platform for summer camps, every other institution used Calaméo, Piktochart, SlideShare, or its equivalent for publishing interactive infographics, reports, and presentations. The remote activities involved a total of 40603 children and teenagers from the Chisinau municipality, the republic, and the diaspora. 223 teachers kept an eye on the 15384 activities by interests. However, there are some children who may have problems accessing online summer camps; these children are those who received 25% of the tickets issued for free in summer schools in past years and who are included in a number of child groups (from the families receiving social assistance). Children raised only by one parent, children from low-income households, children from families with three or more children, children under guardianship or curatorship; children enrolled in family-type services; children who have excelled in their studies or are champions in the school or extracurricular Olympiads; children who have been placed in temporary housing centers; children from families with both disabled parents; children from families with both pensioners; children who have achieved success in their studies; children of asylum seekers; children of refugees recognized in the Republic of Moldova; children of recipients of humanitarian assistance and human rights protection that have received stateless status in the Republic of Moldova, children from low-income families where one parent belongs to one of these groups, kids with disabilities and their companions, and kids of war veterans are some of these groups. The following difficulties were discovered: inadequate IT skills of teachers, particularly in the area of protecting personal data; underdeveloped IT infrastructure of online summer camps; slow Internet connection; and inadequate size of Internet data packages. The following can be taken into consideration as potential solutions for the issues previously mentioned that still need to be put into practice: IT training activities for teachers in extracurricular institutions, as well as training activities in the area of personal data protection; hiring of IT trained individuals to manage digital resources and promote online activities; increasing the speed of Internet endowment for each educational institution; and providing teachers with adequate internet packages. The development of an original concept with original standards for remote activity, the facilitation of the sharing of best practices between camps and institutions, and the posting of instructional materials in video format created in the 2020 camps on an online learning platform can all be added to the list of proposals.

The National Bureau of Statistics (NBS) of Moldova conducted two studies for the second and third quarters of 2020 as modules under two research studies on the impact of the COVID-19 pandemic on the household in order to gauge the extent to which households with such children—and not just them—have access to online learning in the nation (NBS, 2023). According to data from the second quarter of 2020, there were a number of issues with gaining access to remote learning services. About 10% of households with students claimed that access to distance learning is restricted because there aren't enough computers or other electronic devices in the home (for the students), 9.6% report having a bad Internet connection, 6.3% report having no Internet connection, and 4.4% report having no electronic equipment. Consumption expenditures were

around 50% lower in households that indicated a lack of internet access or electronic equipment compared to those that did not. Not all homes believe that kids have received this kind of training and education. About 54.6% of households with students mentioned that the teacher's explanations are necessary for the student to understand the educational materials they are receiving, while 23. 6% of households believed that the student's knowledge was insufficient or lacking for the use of computers or educational platforms (online), and 19.2% said that knowledge testing, or the practice of testing one's knowledge, was necessary, also homework verification by teachers was insufficient or sporadic or even lacked. In over half of the households with students (53.9%), parents had to be involved in the process of explaining the material. The study's statistics for the third quarter of 2020 indicate that some households face the same challenges, with the share of some responses not considerably different. Approximately 10% of households with students said that access to distance learning is restricted due to poor Internet connections, 8.2% said that there aren't enough computers or other electronic devices in the home (for students), and 4.5% said there isn't an Internet connection or that there aren't any electronic devices in the home. Families with children who have had access issues to educational resources have lower earnings and expenses than those who do not. As a result, households that reported a lack of electronic equipment had revenues that were 45.9% lower and consumption expenditures that were roughly 43.9% lower than those of homes that did not mention these issues. Some households do not believe that this method of schooling has adequately prepared and included children. In the case of more than half of the households with students (53.5%), parents had to be involved in the explanation of the material, about 61.0% noted that the student cannot understand the educational materials without the teacher's explanations, 29.0% thought the student's knowledge was insufficient or lacking for the use of computers or educational platforms (online), and 24.8% said that knowledge testing and homework verification by teachers were necessary. It is clear that between the second and third quarters, a greater proportion of families were dissatisfied with the effectiveness of distant learning.

In the 2021 summer season, rest for children was organized only on the basis of summer camps and at the capacity of 50% of the necessary, considering the pandemic situation due to the infection of COVID-19. Just in the capital of Moldova, Chisinau, 13 day camps for 1140 children were opened based on primary and secondary education institutions cycle I and II. The budget resources provided for this purpose were approximately 2. 2 million MDL (circa 121 thousand USD). As in previous years 20% of tickets were issued free of charge. In the summer of 2022, 13 day camps for 1111 children were active in the municipality of Chisinau, for this purpose the City Hall allocated 2. 15 million MDL (113.7 thousands USD). 2100 children have rested, including 6 with refugee status.

Conclusions

The effective organization of rest, recreation and entertainment for children during the holidays is an essential factor and contributes significantly to ensuring the effective protection of children's rights, improving their health, reducing the number of crimes committed, as well as intensifying violence prevention activities, prevention of child abuse, of neglect in various social and economic environments. Children’s virtual summer camps are a relatively new type of summer camp organization, whose adoption was influenced by the digitalization trend and made necessary as a complement to summer camps with physical presence due to COVID-19 pandemic restrictions. The number of summer camps, including the number of rooms and places, has decreased slightly over the past years and sharply during pandemic years. At the same time, the net use of the capacity of summer camps for children in function has also decreased slightly,

showing unused reserves and space for other potential state support, which could include other types of recreation and recovery for children in difficulty.

Even though they are not insurmountable obstacles, but rather potential risks, not every child has favorable circumstances to exercise these rights. The state authorities offer these kids various forms of support because they are aware of this. The measures in the case of Republic of Moldova include: a quota of up to 25% of tickets to summer camps to be reserved for children in need; indicative costs per ticket or per day spent in summer camp that are calculated based on tariff and function salaries for staff in summer camp, alimentary expenses for children, expenses for thermal services, and other expenses which are estimated in accordance with the price forecast for the major types of agricultural products (Ciobanu, 2020). Additionally, a small number of tickets—a few hundred each year—are set aside for Romanian children and children from Ukrainian warzones from socially disadvantaged households as well as for a few tourist packages that provide round-trip transportation. While the number of summer camps, including the number of rooms and places, has decreased slightly over the past four years and, at the same time, the net use of the capacity of summer camps for children in function has also decreased slightly, showing unused reserves and space for other potential state support, while the number of summer camps, including the number of rooms and places, has increased year by year and covers many groups of such children.

List of references

Blaisdell, L. L., Cohn, W., Pavell, J. R., Rubin, D. S. and Vergales, J. E. (2020). Preventing and mitigating SARS-CoV-2 transmission—four overnight camps [online], Maine, June–August 2020. MMWR. Morbidity and Mortality Weekly Report, 69(35), 1216–1220. DOI: http://dx. doi. org/10. 15585/mmwr. mm6935e1,

Ciobanu, M. (2020). Particularities of organization of rest and recovery for children in difficulty in the summer season in the Republic of Moldova. In *XXI əsrdə beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin prioritet istiqamətləri = Priority directions of international economic relations in the XXI century* (pp. 54-59). Mütərcim. http://dspace.ince.md/xmlui/handle/123456789/1540

Le, N. (2020). *Educational tourism: A profitable business. Cost calculation and profitability prediction for a summer language camp in Finland, hosted by Finnish Academy Oy* [Master's thesis, Arcada University of Applied Sciences]. Theseus. https://www.theseus.fi/handle/10024/348564

Merkies, K., Copelin, C., Crouchman, E., & St-Onge, A. (2020). The effect of the COVID-19 pandemic on riding lesson barns and summer camps in Ontario. *Animals*, *10*(12), 2412. https://doi.org/10. 3390/ani10122412

Nachman, S., Brauner, G., Beleck, A., & Handel, A. S. (2021). Day camp in the time of COVID-19: What went right? *medRxiv*. https://doi.org/10.1101/2021.03.11.21253309.

National Bureau of Statistics of Republic of Moldova. (2023). [Date statistice]. https://statistica.gov.md/

Pray, I. W., Gibbons-Burgener, S. N., Rosenberg, A. Z., Cole, D., Borenstein, S., Bateman, A., Pevzner, E., & Westergaard, R. P. (2020). COVID-19 outbreak at an overnight summer school retreat – Wisconsin, July-August 2020. *MMWR. Morbidity and Mortality Weekly Report*, *69*(43), 1600–1604. https://doi.org/10.15585/mmwr.mm6943a4

Primăria Municipiului Chișinău. (2020). *Sinteza activităţii Direcţiei generale educație, tineret și sport a Primăriei municipiului Chișinău pentru anul de studii 2019-2020* [Raport]. Direcția Generală Educație, Tineret și Sport a Consiliului Municipal Chișinău. https://www.chisinau.md (Accessed: 15 July 2023).

Suh, H. H., Meehan, J., Blaisdell, L., & Browne, L. (2021). Effectiveness of non-pharmaceutical interventions on child and staff COVID-19 cases in US summer camps. *medRxiv*. https://www.medrxiv.org/content (Accessed: 15 July 2023).

Szablewski, C. M., Chang, K. T., Brown, M. M., Chu, V. T., Yousaf, A.R., Anyalechi, N., ... Stewart, R. J. (2020). SARS-CoV-2 transmission and infection among attendees of an overnight camp – Georgia, June 2020. *MMWR. Morbidity and Mortality Weekly Report*, *69*(31), 1023-1025. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7454898/ (Accessed: 15 July 2023).

SECȚIUNEA VI.
Dimensiuni psihologice ale capitalului uman

Capitolul 32 – ASPECTE PSIHOLOGICE ALE COMPORTAMENTULUI APARENT ÎN PSIHOLOGIA COMUNICĂRII

Capitolul 33 – REGLAREA EMOȚIONALĂ LA ADOLESCENȚII CU COMPORTAMENTE ADICTIVE

Capitolul 34 – UTILIZAREA PROBLEMATICĂ A REȚELELOR DE SOCIALIZARE DE CĂTRE ADOLESCENȚII CU DIFERITE NIVELE DE PROCRASTINARE

Capitolul 35 – IMAGINEA CORPORALĂ ȘI ÎNCREDEREA ÎN SINE LA FEMEI

Capitolul 36 – FEMINISMUL ACTUALIZAT – O PSIHOLOGIE A AVORTULUI

Capitolul 37 – CAPITALUL UMAN ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRILOR TEHNOLOGICE

Capitolul 38 – PERSPECTIVELE FEMEILOR ÎN INDUSTRIA TIC ÎN REPUBLICA MOLDOVA: OPORTUNITĂȚI ȘI PROVOCĂRI

Chapter 32 – PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF APPARENT BEHAVIOR IN THE PSYCHOLOGY OF COMMUNICATION

Chapter 33 – EMOTIONAL REGULATION IN ADOLESCENTS WITH ADDICTIVE BEHAVIORS

Chapter 35 – PROBLEMATIC USE OF SOCIAL NETWORKS BY ADOLESCENTS WITH DIFFERENT LEVELS OF PROCRASTINATION

Chapter 35 – BODY IMAGE AND SELF CONFIDENCE IN WOMEN

Chapter 36 – UPDATED FEMINISM – A PSYCHOLOGY OF ABORTION

Chapter 37 – HUMAN CAPITAL IN THE CONTEXT OF TECHNOLOGICAL DEVELOPMENTS

Chapter 38 – PERSPECTIVES OF WOMEN IN THE TIC INDUSTRY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES

Capitolul 32 – ASPECTE PSIHOLOGICE ALE COMPORTAMENTULUI APARENT ÎN PSIHOLOGIA COMUNICĂRII

Chapter 32 – PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF APPARENT BEHAVIOR IN THE PSYCHOLOGY OF COMMUNICATION

Felicia CEAUȘU[1]

Abstract
The act of communication is realized through images, notions, ideas, having an informational content, facilitating the manifestation of affective human behaviors, producing psychological consonance or dissonance, the effect of acceptance or refusal, concordance or in concordance of our lives. With the help of communication, needs, aspirations, impulses to action can be transmitted, a fact that shows the existence of a motivational content. As a generic human action, communication initiates, triggers or even stops activities, resistance to effort is highlighted – a component of the volitional content of the human psyche. Globally, it is accepted that all our psychic existence is involved in specifically human communication. Communication as an act, system, code or means is the basis of social organization and development, influencing horizontal and vertical relationships between people – intervening even in their intimate aspirations, but also in their knowledge alliances. In this sense, the idea that the ability to formulate and transmit one's thoughts in verbal terms is defining for man is accepted by the specialists. More than any skill or ability, the ability to communicate through articulate language represents a universal and specifically human trait. The concepts related to each other in terms of revealing the functions and interpretations of communication are: language, language, message, brain activity etc. In the analysis of the unity between language and thought, two aspects should be highlighted. On the one hand, language has as its main function the expression of thought, and on the other hand, thought can only be realized in linguistic form. It is necessary to approach the concept of „communication" from a broad psychological perspective, with a strong social nuance. Developing together, thinking started from a primitive level, when, confused and difficult, it associated a and unsystematic languages, to reach the stage in which you can issue ideas and make general judgments, helped by a language that is increasingly abstract and, at the same time, more systematic. Since the sine qua non connection between language, thought and language we do not propose to be developed in this material, we suggest only a few benchmarks in their approach, but all notions will be related to the most general link, which is: communication. The possibility of the total transposition of our thoughts and lives in language is put under the sign of doubt, by the contradiction between their infinite age and the limited number of elements of the code, with the help of which the messages are transmitted to the interlocutor.
Keywords*: communication, language, thought, message, creative activity*
JEL*:D22, D2, I12*

Regulile comunicării la animale și la om

Pentru biologul Edward O. Wilson comunicarea este „*o acțiune a unui organism nu a unei celule care alterează modelele probabile de comportament ale altui organism sau ale altei celule într-o manieră adaptativă pentru unul sau pentru ambii participanți"*[2]. Dar această definiție îi va nemulțumi pe sociologi și pe psihologi, în viziunea cărora, comunicarea este în strânsă legătură cu existența unui subiect care vehiculează informația. Însă chiar dacă ne-am mărgini la comunicarea interumană. O definiție a comunicării este dificil de elaborat. Divergențele de opinie apar cu privire la problema intenționalității comunicării. Teoriile comunicării se despart în două mari clase, în funcție de felul în care consideră comunicarea ca fiind stric intențională, act conștient, sau o consideră în egală măsură și neintențională, și act inconștient. Prima clasă este ilustrată de semiologia comunicării, dezvoltată (mai ales în spațiul francofon) de semioticieni ca e. Buyssens, J. Martinet, G. Mounine, L. Prieto. Toți aceștia susțin că nu suntem îndreptățiți să vorbim de comunicare decât în cazul semnelor, a actelor deliberate, săvârșite într-un scop precis; studiul

[1] CS III dr., Academia Română, Filiala Iași, Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane", Iași, email: ceausufelicia@yahoo.com.
[2] Dinu, Mihai, *Comunicarea*, 1997. ed. Științifică S.A., București, p. 8.

indicilor, al actelor de comunicare umană inconștientă, este rezervat în acest caz semiologiei semnificării.

Cealaltă clasă de teorii este reprezentată de Școala de la Palo Alto ce postulează că *„non-comunicarea este imposibilă*” atât timp cât mimica, gesturile, înfățișarea, vestimentația și chiar tăcerile noastre dezvăluie celorlalți condiția socială, temperamentul, obiceiurile, dispoziția, atitudinile sau emoțiile pe care le resimțim. Se pornește de la ideea enunțată anterior și de Ch. Morris (Cucoș, 1992, p. 115) că orice comportament uman este posibil de semnificare, secvențe ale acestuia devenind *„semne comportament”* și deci, au valoare comunicativă.

Școala de la Palo Alto, prin reprezentanții săi (Paul Watzlawich, George Bateson, E. T. Hall, Erving Goffman, R. L. Birdwhistell) a reclamat insuficiența modelului matematic, liniar al comunicării și a elaborat un alt model mai performant, numit metaforic „al orchestrei”. Comunicarea este plasată în categoria fenomenelor relaționale și este abordată prin prisma teoriilor comportamentului social. Se pleacă de la ideea că orice comportament este potențial semnificant și poate modifica datele interacțiunii. A fost cercetată comunicarea de tip față în față, au fost observate interacțiunile reale și nu comunicarea ruptă de context, montajele experimentale de laborator. „Activitatea sau inactivitate, vorbire sau tăcere, totul are valoarea unui mesaj. Astfel de comportamente influențează pe alții și alții la rândul lor nu pot să nu reacționeze la aceste comunicații și din această cauză ei înșiși comunică. Trebuie înțeles că simplul fapt de a vorbi sau de a nu atrage atenția cuiva nu constituie o excepție de la ceea ce susținem.” (Watzlawik, 1972, p. 46). Postulând imposibilitatea necomunicării, reprezentanții școlii disociază *comunicarea* de *discurs*. În cadrul fenomenului comunicativ verbalul reprezintă numai o parte, restul fiind reprezentat de paraverbal, gestual etc.

În actul de comunicare rolurile de emitent / receptor sunt împărtășite concomitent de locutori, la fel și mesajele. Cercetarea întreprinsă de reprezentanții acestei școli a pornit de la studiul situațiilor în care comunicarea suferea dereglări sau blocaje; s-au elaborat astfel câteva principii importante ale comunicării umane. În sprijinul primului principiu, „noncomunicarea este imposibilă”, reprezentanții școlii aduc în discuție tăcerea. Tăcerea poate fi privită nu ca o lipsă a semnificației, ci ca o lipsă a unor părți a semnificantului, sau al semnificantului întreg, mai precis a evidentei lor materialități. Dincolo de marja lor de ambiguitate, „liniștile” pot fi codificate, iar decriptarea semnificațiilor lor se face prin mobilizarea elementelor contextuale care dobândesc valoarea de indici.

Există chiar tipologii ale tăcerii. ezitarea constă într-un tip de tăcere și se manifestă printr-o varietate de pauze cu funcții diferite. Pauzele pot fi umplute cu sunete de tip „um”, „ah” sau „ă…”, cu repetiții etc. Pauzele acoperite au fost adesea considerate disfuncții sau dereglări ale vorbirii, și acest tip de spații goale de vorbire a fost asociat cu anxietatea dar și cu alte fenomene. De fapt majoritatea ezitărilor sunt în legătură cu procesul de codare-decodare gramaticală. Primul principiu al școlii paloaltiste nu poate fi automat „transferat” asupra comunicării animale, datorită faptului că nu recunoaștem, în principiu, existența unor convingeri sau unor atitudini la animale (nici măcar la maimuțele antropoide).

Axioma a doua evidențiată de școala paloaltistă este cea conform căruia comunicarea se desfășoară pe două niveluri: informațional și relațional, cel de-al doilea oferind indicații de interpretarea conținutului celui dintâi. Vorbitorii acordă planului relațional o foarte mare importanță, și dacă neînțelegerile de ordin informațional pot fi aplanate prin apelul la surse, cele ce privesc relația generează adesea conflicte. Axioma a treia definește comunicarea ca „un proces continuu care nu poate fi tratat în termenii de cauză / efect, stimul / răspuns”. Mesajele se intercondiționează într-o manieră complexă, apare o intertextualitate a comunicărilor. Axioma a

patra postulează: „comunicarea îmbracă fie o formă digitală, fie una analogică”. Forma digitală a comunicării ne arată că se operează cu o logică binară, iar comunicarea este analogică atunci când se operează cu o infinitate continuă de valori. intonația cu care se pronunță cuvintele poate varia continuu, de unde putem concluziona că modalitatea lingvistică de comunicare este una digitală, iar comunicarea paralingvistică are caracter analogic. De asemenea, componenta informațională a comunicării este transmisă cu precădere pe cale digitală, pe când cea relațională prin mijloace analogice.

Axioma a patra postulează ireversibilitatea comunicării: orice act de comunicare este ireversibil în sensul că, o dată produs, declanșează un mecanism care nu poate fi dat înapoi. Actele de comunicare au capacitatea de a ne influența, noi înșine suntem rezultatul însumării în timp a efectelor mesajelor ziditoare sau nu. Axioma a cincea ne arată că actul de comunicare „presupune raportul de forță și implică tranzacții simetrice sau complementare”. egalitatea deplină a participanților la comunicare este o condiție a comunicării eficiente, însă o egalitate autentică este imposibil de atins. Axioma a șasea relevată de școala paloaltistă afirmă că actul de comunicare presupune procese de ajustare și acomodare. Înțelesul cuvintelor există numai în mintea vorbitorului, iar semnificantul sonor poate evoca receptorului acest înțeles numai în măsura în care receptorul îl posedă deja. Deoarece locutorii au experiențe de viață diferite și experiențe lingvistice diferite, sensurile pe care aceștia le acordă cuvintelor nu coincid. Pentru a se putea realiza înțelegerea, este necesară această ajustare și acomodare, o negociere a sensurilor.

Aceste axiome provin din observarea unor fenomene de comunicare situate la nivele foarte variate, sunt eterogene, dar unitatea lor provine din importanța lor pragmatică. Aceasta la rândul ei se fondează pe conotațiile interpersonale pe care le avansează.

Observăm că secvența de axiome doi-șase poate fi preluată, cu modificări legate în primul rând de sistemul de semnale, și în lumile vegetală și animală. Deși a „dilatat” dimensiunea relațională a comunicării, și conținutul social al interacțiunii, în detrimentul celui sociologic, meritul acestei școli este incontestabil. S. Moscovici introduce noi valențe prin perspectiva interacționistă asupra comunicării. Se nuanțează perspectiva asupra funcțiilor limbajului. Acesta va avea atât funcții creatoare, de adaptare afectivă a locutorilor, dar și funcții destinate reglementării interacțiunii (funcții de adaptare la reprezentările reciproce ale locutorilor). În această viziune, modelul clasic liniar al teoriei comunicării nu mai este relevant. Comunicarea nu mai este doar schimb de informație. Comunicarea este o relație între interlocutori, informația este supusă proiectărilor și reprezentărilor locutorilor, regulilor sociale care „normează” relația și universul social ambiental.

Arhitectura sistemului cognitiv uman

H. Markus (Markus, & Nurius, 1987, p. 157-172) analizând structura eului, actiunile lui, procesele intrapersonale mediate de eu precum si procesele informationale cum sunt perceptia socialã, alegerea situatiei si a partenerului, strategiile de interactiune, ajunge la concluzia cã eul este o structurã activã, interpretativã, implicatã permanent în reglarea comportamentului. În sensul dat de U. Neisser acestei noțiuni, eul trebuie înțeles ca o schema cognitiva prin intermediul careia se proceseaza informaˇiile despre sine, despre ceilalți și despre lume, printr-o raportare continua la concepția despre sine. Datorita frecventelor activari, structura eului se remarca prin stabilitate, coerența și un înalt nivel de organizare. Toate aceste caracteristici sugerează cã eul este o schemã atitudinalã centralã, complexã, specific personalã.

Prin conceptul de „eu totalitar”, A.G. Greenwald (Greenwald & Banaji, 1995), sugerează organizarea interioarã a eului, dar si rolul lui în controlul structurilor cognitive ale subiectului si a istoriei sale personale. Caracterul „totalitar” al eului poate fi evidentiat în trei proprietãti ale acestuia: egocentricitatea care constã în faptul cã informatiile despre sine ocupã o pozitie privilegiatã în memorie, beneficienta, termen inventat de autor pentru a desemna tendinta fiecãruia de a-si considera eul eficace si competent, fapt ce se remarcã prin reamintirea succeselor si nu a esecurilor, negarea tendintei de a face rãu cuiva, exacerbarea tendintei de identificare cu cei victoriosi si conservatorismul cognitiv, tendinta de a selectiona si retine informatiile care confirmã credintele si opiniile persoanei, precum si tendinta de rescriere a memoriilor, adicã schimbarea continuturilor memoriei, concomitent cu întãrirea si mentinerea iluziei cã nimic nu s-a schimbat.

Detectarea arhitecturii sistemului cognitiv uman rămâne una din problemele majore a cercetărilor actuale și de perspectivă în psihologia cognitivă. Orice model al arhitecturii cognitive a subiectului uman trebuie constituit în așa fel încât: 1. să manifeste un comportament flexibil, în funcție de dinamica mediului 2. să facă dovada unui comportament intențional, adaptiv 3. să opereze în timp real 4. să opereze în medii complexe: să poată percepe o cantitate imensă de detalii, să utilizeze o bază de cunoștințe considerabilă, să controleze un sistem motor cu mai multe grade de libertate 5. să utilizeze simboluri și abstractizări 6. să folosească limbaje naturale și artificiale 7. să învețe din mediu sau/și din propria experiență 8. să-și poată dezvolta abilitățile odată învățate 9. să trăiască autonom, dar în interiorul unei comunitășii sociale 10. să posede conștiință și identitate de sine. Arhitectura sistemului cognitiv nu este omogenă. Sistemul cognitiv uman are o arhitectură duală: neurometică – pentru procesările periferice și simbolică – pentru procesările centrale. Deci, la realizarea unei sarcini participă atât mecanismele conexioniste, neuromimetice cât și mecanismele simbolice. Stimulii pe care îi recepționează subiectul uman prin organele sale de simț, pot fi de două categorii: a. stimuli inediți – cu care sistemul cognitiv nu s-a mai confruntat b. stimuli cunoscuți – asimilați deja în structurile cognitive ale subiectului. După impactul lor asupra receptorilor, ambele categorii de stimuli sunt reținute în memoriile senzoriale. Caracteristicile nonaccidentale ale stimulilor și organizarea lor pe baza principiilor gestaltice, activează o mulțime de cunoștințe din memoria de lungă durată a subiectului. Aceste cunoștinte activate, formează memoria de lucru sau memoria de scurta durată. Stimulii inediți reclamă o procesare mai laborioasă, deci activarea mai intensă a unor unități cognitive din M.L.D.

Cele mai active informații și mecanisme de procesare formează „câmpul atenției”. Atenția nu este o „facultate” autonomă pe care o putem manipula volitiv, ci o rezultată a activării mai puternice a unei submulțimi din unitățile cognitive aflate totuși în memoria de lucru. „Focalizarea” sau comutarea atenției înseamnă, de fapt, activarea unor conținuturi din memoria de lucru. Această activare se poate realiza fie în situația în care stimulul este inedit, fie în situația în care, deși este cunoscut, stimulul este relevant pentru structura de scopuri pe care subiectul o are la un moment dat în memoria de lucru. Activarea unor unități datorită relevanței sau apartenenței lor pentru scopurile subiectului se poate modela pe baza regulilor de producere. Dacă există anumite scopuri sau intenții, atunci se activează anumite proceduri și cunoștințe declarative. Cunoștințele și procesările ce se pot activa prin reguli de producere formează memoria explicită. e probabil ca memoria implicită să se activeze conform regulilor specifice rețelelor conexioniste. Organizarea cunoștințelor nu este un proces strict intern ci se desfășoară la interfața dintre mediul intern și cel extern al subiectului. Categorizarea, procesarea imaginilor vizuale, rezolvarea de probleme, decizia și raționamentul se desfășoară fie în câmpul atenției, fie în memoria de lucru. Cunoștințele din memoria de lucru influențează procesările din câmpul atenției.

Acțiunile sau comportamentele pe care le realizează subiectul sunt fie automate, fie controlate. Vele automate sunt determinate de cunoștințele din memoria de lucru, iar cele controlate sunt rezultanta procesărilor cunoștințelor și structurii de scopuri din partea cea mai activată a memoriei de lucru, adică atenția.

Acest model posibil al arhitecturii cognitive permite un comportament flexibil în funcție de dinamica mediului, permite funcționarea cognitivă în timp real, pe baza unui sistem cognitiv poate opera în medii complexe, permite operarea cu simboluri și structuri simbolice, postulează și mecanismele subsimbolice, neuromimetice. Unul dintre minusurile arhitecturii propuse constă în faptul că ea nu rezolvă problema relații dintre structurile și procesările simbolice pe de o parte, rețelele și procesările neuromimetice – pe de altă parte. Arhitectura propusă permite receptarea și producerea limbajului natural sau a limbajelor artificiale, permite sistemului cognitiv uman să învețe din mediu sau din propria experiență.

Arhitectura face posibilă dezvoltarea cognitivă. Această dezvoltare vizează, în primul rând: augmentarea bazei de cunoștințe, dezvoltarea mărimii memoriei de lucru, modificarea regulilor de producere, optimizarea accesului din M.L.D. O scădere a modelului propus constă în faptul că nu explică modul în care dezvoltarea cognitivă este influențată de dezvoltarea metacognitivă. Metacogniția cuprinde cunoștințele pe care subiectul le are despre funcționarea propriului său sistem cognitiv și care îi poate optimiza funcționarea acestuia. Arhitectura propusă îi permite subiectului uman să ducă o viață socială, menținându-și autonomia internă. Permite emergența conștiinței și construcția identității proprii prin activarea și procesarea cunoștințelor despre viața internă a subiectului.

Dacă la început se folosea termenul de comportament pentru a se face referire la reacțiile exteriorizate ale organismului, la ceea ce putea fi observat, înregistrat și măsurat direct, odată cu dezvoltarea procedeelor și tehnicilor de înregistrare a reacțiilor organismului au putut fi descoperite și urmărite noi modificări interne ce țin de procedeele gândirii, emoției, limbajului etc., mai fine decât cele observate anterior. Astfel s-au distins două modalități de răspuns comportamental (Ciofu, 1974, p. 63).

– *Comportamentul aparent* („overt behavior”) care include reacțiile exteriorizate ale persoanei, observabile direct, cum ar fi limbajul vorbit sau gestual, mimica, activitatea de mișcare a membrelor sau corpului.

– *Comportamentul inaparent* („covert behavior”) include modificările interne, indirect decelabile, ce însoțesc procesele gândirii, emoției, limbajului etc., dintre care amintim: modificarea ritmului cardiac, modificarea ritmului respirator, modificarea compoziției chimice și hormonale a sângelui, creșterea conductanței electrice a pielii etc.

Există o continuă interșantajabilitate între cele două modalități comportamentale, în sensul că unui comportament aparent îi corespund obligatoriu forme de comportament inaparent, însă nu oricăror manifestări inaparente le corespund manifestări de comportament aparent. Atât moda – litățile aparente cât și cele inaparente sunt aspecte ale unui comportament larg cu o caracteristică de unicitate pentru momentul respectiv.

Simularea comportamentului

Una din problemele frecvent întâlnite în activitatea judiciară este cea a comportamentului simulat (aparent) al persoanelor implicate în diferite cauze penale.

Conduita sau comportamentul aparent este o încercare de a ascunde sau falsifica sensul unei realități. Persoana în cauză dă intenționat un răspuns verbal străin aceluia pe care îl gândește,

exteriorizând sau mascând o expresie ce nu se potrivește cu aprecierea, atitudinea sau cu sentimentul autentic încercat.

Simularea nu este o simplă eroare, ea se caracterizează prin intenționalitate, este o greșeală intenționată, învăluită și susținută pragmatic. Simularea este o entitate contradictorie între aspectul aparent și cel imparent al comportamentului, expresia unei dedublări psihologice în raport cu sine (Mitrofan, Zdrenghea, Butoi, 1992, p. 31).

Simularea are o prezență cotidiană, uneori se dovedește a fi necesară, stimulând sensul vieții. Omul are nevoie de unele pârghii compensatorii, de autoiluzionare, de autoamăgire. Pentru a depăși momentele critice din viață, persoana, conștient sau inconștient, își protejează eul prin cultivarea sentimentelor speranței, încrederii, optimismului. În aceste situații simularea reprezintă o formă ocolită de acceptare a condiției umane, un loc de refugiu imaginar (Cucoș, 1997, p. 47).

Condiția succesului unei simulări este dată de consistența sa internă, de abilitatea cu care subiectul menține coerența demersului său fictiv. ea presupune inteligență, conduită „civilizată". Contrafacerile sunt mijloace elegante de eludare a normativelor sociale. Sub masca unor conduite conformiste, inventând mereu tactici derutante, simulantul se complace într-un fals relațional, structurându-și un spațiu simulat. Spațiul simulat este anume construit pentru a manipula. Cadrul fictiv nu numai că ia locul realității, dar o și preface.

Simularea se realizează prin diferite strategii: inventare, exagerare, diminuare, adiție, omisiune, substituie, transformare, tăcere etc.

Simularea, minciuna fiind o construcție fictivă, are un impact deosebit asupra realului. ea se poate prezenta în diverse ipostaze (Cucoș, 1997, p. 48): simularea totală, în care falsitatea este prezentă pe întreg parcursul manifestării comportamentale; simularea intercalată cu anumite frânturi de adevăr; simularea prin omisiunea voită a informației veridice; prezentarea unei variante sau ipostaze greu verificabile ca fiind adevărul însuși; recurgerea la demonstrații incongruente din punct de vedere formal (substituirea unei gândiri logice cu una pasională); utilizarea abuzivă a unor demonstrații care nu concordă sau nu sunt relevante pentru situația concretă prezentată; persiflarea adevărului prin mimică, gestualitate, dând de înțeles că ceea ce se spune este fals; exagerarea sau absolutizarea unor aspecte neimportante în defavoarea esențialului; adăugarea la mesajul transmis a unor conotații negative ce țin de profilul caracterial al emitentului; prezentarea unui adevăr ca și cum acesta ar fi o minciună și a unei minciuni ca și cum ar fi adevăr; crearea deliberată a unei derute interpretative prin joncționea dintre adevăr și falsitate, inducându-se prin aceasta dezinteresul interlocutorului pentru a mai cunoaște ceva.

Comportamentul emoțional global reprezintă obiectivarea trăirii emoționale, întâlnită atât în aspectul inaparent, dar cel mai evident și ușor observabil în cel aparent. Aspectul aparent al modificărilor emoționale include motilitatea corporală, tremurul muscular, expresivitatea facială, mișcările oculare, coloritul epidermic, tonalitatea vocală, intensificarea activității sudoripare etc.

Dintre toate categoriile de răspuns emoțional aparent, cea mai elocventă pentru observator o constituie expresia facială, fiind considerată ca un barometru al emoției. expresia „alb ca varul", referitoare la starea emoțională dezvoltată de către subiect în cazul unei situații ce implică trăirea unei stări emoționale intense este asociată cu starea de vasoconstricție periferică (determinată de teamă). La subiectul supus unei anchete judiciare, în cazul săvârșirii unei infracțiuni această expresie este deseori prezentă, dar cu un caracter mai difuz datorită tendinței subiectului de a simula o altă stare decât cea pe care o trăiește într-o astfel de situație (Negru, 1998, p. 43).

Concluzii

Eficacitatea comunicării depinde de calitatea relației interpersonale dintre comunicatori. Comunicarea este un proces care se desfășoară întotdeauna pe două planuri, acestea fiind: (1) conținutul de informații și idei al mesajului (planul conținutului) și (2) modul de raportare reciprocă și calitatea relației interpersonale dintre comunicatori (planul relației). intre ele există o strânsă legătură și o influență reciprocă. Astfel, orice deficiență pe plan relațional va afecta negativ și conținutul comunicării, deoarece individul comunicator care se simte jignit încetează să mai acorde atenție informațiilor și ideilor și se va concentra pe modul în care poate să răspundă ofensei primite. Prin urmare, orice distorsiune în planul relațional afectează negativ înțelegerea între comunicatori și, implicit, eficacitatea comunicării.

Încă din cele mai vechi timpuri ale existenței s-a constatat că atunci când o persoană minte au loc modificări psihofiziologice la nivelul organismului acesteia. Bazându-se pe această supoziție, au fost descoperite și perfecționate diferite tehnici de detectare psihofiziologică a comportamentului simulat.

Orice instrument de măsură, fie el tradițional sau modern are la bază o anumită teorie. Această teorie poate fi explicită, detaliată până în cel mai mic amănunt, sau implicită, rămânând la latitudinea persoanei găsirea relațiilor care stau la baza ei.

Dacă în antichitate se considera că la originea reacțiilor psihofiziologice se află puterea divină, studiile contemporane sugerează că factorul major, determinant al reacțiilor psihofiziologice îl reprezintă variabilele motivațional-emoționale, iar studiile recente susțin că factorul major în acest proces este reprezentat de variabilele cognitive.

Bibliografie

Cucoş, C. (1997), *Minciună, contrafacere, simulare*, ed. Polirom, Iași.
Negru, C. C., Bușі. (1998), *Rolul factorului motivațional în detectarea comportamentului simulat prin tehnica poligraf*, Lucrare de licență, Facultatea de Psihologie și Științe ale educației, Cluj-Napoca.
Cucoş, Constantin (1992), *Aspecte retorice și semiotice ale nonverbalului în educație*, în *Analele Științifice ale Universității Al. i. Cuza*, Filosofie, tomul XXXVIII.
Dinu, Mihai (1997), *Comunicarea*, ed. Științifică S. A., București.
Greenwald, A. G., & Banaji, M. R. (1995). implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological Review*, *102*(1), 4–27. https://doi. org/10. 1037/0033-295X. 102. 1. 4.
Ciofu, I., (1974), *Comportamentul simulat*, editura Academiei de Științe Sociale și Politice, București.
Markus, H., & Nurius, P., (1987). Possible selves: The interface between motivation and the self-concept. in K. M. Yardley & T. M. Honess (eds.), *Self and identity: Psychosocial perspectives* (pp. 157-172). Sussex: Wiley.
N. Mitrofan, V. Zdrenghea, T. Butoi (1992), *Psihologie Judiciară*, ed. Șansa, București.
Paul Watzlawik, J. Helmik Beavin, Don D. Jackson (1972), *Une logique de la communication*, Seuil, Paris.

Capitolul 33 – REGLAREA EMOȚIONALĂ LA ADOLESCENȚII CU COMPORTAMENTE ADICTIVE

Chapter 33 – EMOTIONAL REGULATION IN ADOLESCENTS WITH ADDICTIVE BEHAVIORS

Traian HOIDRAG[1]

Abstract

During adolescence, both girls and boys go through multiple biological, psychological and social changes, which favor them experiencing negative emotional states with significant intensity. Some adolescents adopt and use emotional regulation strategies that help them to balance themselves emotionally, others continue to experience different less effective solutions or engage in different types of problem behaviors such as addictions. Therefore, the current study aims to identify emotional regulation strategies – reappraisal and suppression, on a sample of adolescents (N=1302, M=. 46, SD=. 49) – 703 girls (54%), 599 boys (46%), aged between 12 and 18 years (M = 15. 01, SD = 1. 97), and possible correlations with basic psychological needs, motivation for counseling and addictive behaviors (addiction to study, sports, food, social networks, video games and gambling). The results show that compared to girls, boys use suppression more often and reappraisal less often. Also, reappraisal correlates positively with autonomy, competence and relatedness, introjected regulation, identified regulation, integrated regulation, intrinsic motivation, study addiction, and sports addiction, and suppression positively correlates with amotivation, external regulation, food addiction, social networks, video games and gambling. The conclusion is that the adoption and use of more effective emotional regulation strategies and an approach that facilitates increasing the level of satisfaction of basic psychological needs and motivation for counseling, could be a useful approach in treating adolescents with addictive behaviors.

Keywords: *addictive behaviors, adolescents, emotional regulation.*

JEL: *I10, I11, I12, Z13*

Introducere

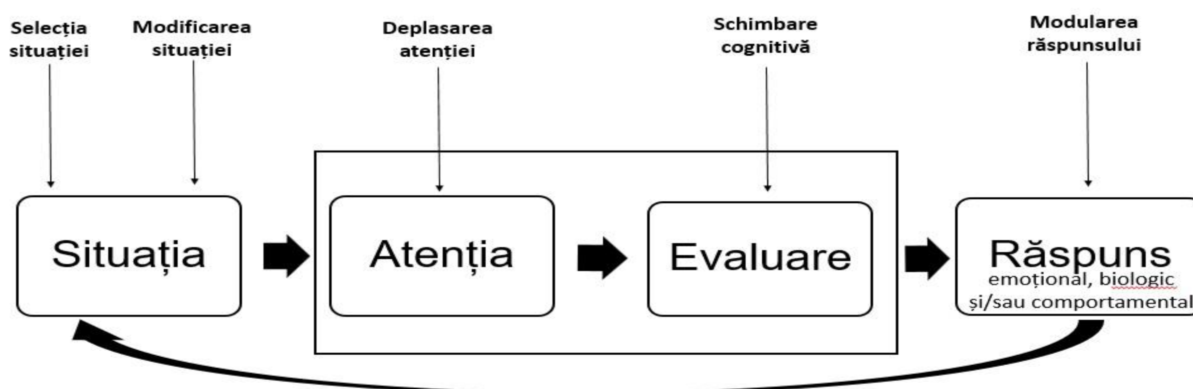
Adolescența este perioada între 10 și 19 ani care prezintă un interes considerabil din perspectiva reglării emoționale (RE). Din punct de vedere al dezvoltării, această perioadă este asociată cu schimbări biologice și fizice semnificative, o nevoie tot mai mare de independență, implicare și presiune educațională și relații sociale fluctuante (Casey, Duhoux & Cohen, 2010). Aceste provocări sunt adesea însoțite de reactivitate emoțională crescută și de stres. În timpul adolescenței, regiunile creierului implicate în generarea și reglarea afectelor, inclusiv sistemul limbic și cortexul prefrontal, suferă o dezvoltare structurală și funcțională prelungită. Adolescența este, de asemenea, o perioadă de creștere a vulnerabilității la interiorizarea și externalizarea psihopatologiilor asociate cu o reglare slabă a emoțiilor, inclusiv depresia, anxietatea și comportamentul antisocial. De aceea, este important să se ia în considerare contextul social în care se dezvoltă reglarea emoțiilor adolescenților (Ahmed, Bittencourt-Hewitt & Sebastian, 2015). Deși există creșteri și scăderi specifice vârstei în multe strategii de reglare a emoțiilor, cu o tendință generală de creștere a RE adaptative, în perioada de adolescență medie se observă cel mai mic repertoriu de strategii de RE (Zimmermann & Iwanski, 2014).

Reglarea emoțională constă în „procesele extrinseci și intrinseci responsabile de monitorizarea, evaluarea și modificarea reacțiilor emoționale în scopul atingerii unor scopuri" (Thompson, 1994). Aceasta poate include atât RE implicită, adică procese care au loc automat și în mare parte în afara conștientului și apar în stadiile foarte incipiente ale procesului de RE, cât și RE explicită, care implică utilizarea strategiilor conștiente pentru a modifica răspunsurile emoționale (Gyurak, Gross & Etkin, 2011). RE complet funcțională necesită abilitatea de a

[1] Doctorand, Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă", Chișinău, Republica Moldova, traianhoidrag@gmail.com

recunoaște semnificația emoțională a stimulilor percepuți, de a aprecia nevoia de reglare și apoi de a selecta și implementa o strategie adecvată (Sheppes, Suri & Gross, 2015). Ca atare, necesită coordonarea mai multor procese la nivel înalt, inclusiv funcții executive (Kesek, Zelazo & Lewis, 2008) și, în unele cazuri, abilități cognitive sociale, cum ar fi gândirea de perspectivă. Conform unui model de proces de reglare a emoțiilor (vezi Fig. nr. 1), emoția poate fi reglată în cinci puncte ale procesului generator de emoții: (a) selecția situației, (b) modificarea situației, (c) deplasarea atenției, (d) schimbarea cognițiilor și (e) modularea răspunsurilor.

Figura 1. *Modalitățile de reglare a emoțiilor (după Gross și Thompson, 2007)*

RE este predictivă pentru toate comportamentele adictive (CA) – consumul de alcool și droguri, tulburarea de jocuri de noroc, dependența de jocuri video și utilizarea problematică a internetului (Estevez et al., 2017). Dificultatea în reglarea emoțiilor este pe de o parte un mediator între distresul psihologic și dependența de exerciții fizice la bărbați, dar nu și la femei, iar pe de altă parte face legătura dintre simptomele psihologice și tulburările de alimentație la femei (Kun et al., 2022). Există o corelație negativă semnificativă între dependența de Facebook și RE (Alenezi et al., 2023). De asemenea, genul feminin și reglarea mai redusă a emoțiilor au prezis în mod semnificativ dependența de rețelele sociale, iar genul masculin și reglarea mai scăzută a emoțiilor au prezis în mod semnificativ severitatea tulburării de jocuri pe internet (Giordano, Schmit & McCall, 2023). Simptomele crescute ale dependenței de alimente au fost asociate cu mai multe dificultăți în reglarea emoțiilor și deficite de mentalizare (Innamorati et al., 2017) și în mod specific cu probleme în implicarea comportamentului către un obiectiv, conștientizarea emoțiilor, controlul impulsivității, acces limitat la strategiile de reglare emoțională și gestionarea singurătății (Tatsi et al., 2019). Totodată, dereglarea emoțiilor poate fi un mediator important în asocierea dintre trauma copilăriei și dependența de alimente, în special pentru bărbați (Hoover et al., 2022).

Un rol explicativ al implicării adolescenților în CA îl are nivelul de satisfacere sau frustrare al nevoilor psihologice de bază (NPB). Nevoia de autonomie la adolescenți este una recunoscută de către majoritatea specialiștilor, la fel ca și celelalte două nevoi – competența și relaționarea. Referitor la legătura din NPB și RE, literatura de specialitate menționează că frustrarea NPB acționează ca un proces de mediere care stă la baza relației între dereglarea emoțională și nivelul ridicat al simptomatologiei tulburării de personalitate borderline (Van der Kaap-Deeder, Brenning & Neyrinck, 2021). Astfel, atât RE, cât și NPB pot juca un rol transdiagnostic în simptomele de internalizare și externalizare ale adolescenților (Brenning et al., 2022).

Totodată, în procesul de recuperare al adolescenților cu comportamente adictive, este foarte importantă motivația acestora pentru inițierea, parcurgerea și finalizarea planului de intervenție terapeutică, astfel încât să se ajungă la obiectivele consilierii.

De aceea, este de actualitate realizarea unei cercetări cu privire la diferențele de gen și vârstă privind utilizarea strategiilor de RE de către adolescenți, și modul în care acestea corelează cu NPB și stilurile de reglare motivațională.

Metodologie și metode

Obiectivul acestui studiu este identificarea nivelului de utilizare a strategiilor de reglare emoțională (RE) – reevaluarea cognitivă (RC) și suprimarea expresivă (SE), și posibilele corelații ale acestora cu nevoile psihologice de bază (NPB) – autonomia, competența și relaționarea, motivația pentru consiliere și comportamentele adictive (CA) la adolescenți.

Instrumente utilizate:

1. *Chestionarul de reglare a emoțiilor* (Gross & John, 2003), conține 10 itemi (α =. 83) și măsoară pe o scală Likert în 7 puncte (Dezacord puternic=1, Dezacord predominant=2, Dezacord ușor=3, Neutru=4, Acord ușor=5, Acord predominant=6, Acord puternic=7) nivelul de utilizarea a două strategii de reglare a emoțiilor: reevaluarea cognitivă (RC) și suprimarea expresivă (SE)

2. *Scala satisfacerii nevoilor psihologice de bază*, tradusă și adaptată după Scala Satisfacerii/ Frustrării Nevoilor Psihologice de Bază (Van der Kaap-Deeder et al., 2020), care conține 12 itemi (α = . 89), și măsoară pe o scală Likert (Complet Neadevărat=1, Neadevărat=2, Neutru=3, Adevărat=4, Complet Adevărat=5) nivelul de satisfacere a trei nevoi psihologice de bază: *Autonomia, Relaționarea* și *Competența*.

3. *Scala motivației clientului pentru terapie* (Pelletier et al., 1997), constă în 24 de itemi (α = . 94) care măsoară pe o scală Likert în 5 puncte (Dezacord Puternic=1, Dezacord=2, Neutru=3, Acord=4, Acord Puternic=5) un număr de șase stiluri de reglare motivațională: *Amotivația*, *Reglarea externă*, *Reglarea Introiectată*, *Reglarea Identificată*, *Reglarea Integrată* și *Motivația Intrinsecă*.

4. Scala Bergen pentru Dependența de Social Media (Monacis et al., 2017), care conține șase itemi (α=. 82) ce măsoară pe o scară Likert (Foarte rar=1, Rar=2, Uneori=3, Adesea=4, Foarte des=5) prezența criteriilor de dependență pentru acest comportament adictiv: *Prioritizarea comportamentului, Toleranța, Modificarea stării emoționale, Încercări repetate eșuate, Sevrajul* și *Conflictele*.

5. Scala Dimensională Yale pentru Dependența de Alimente – versiunea 2. 0 pentru copii (Schiestl & Gearhardt, 2018) include 16 itemi (*α*=. 91) care cu ajutorul unei Scale Likert în 5 puncte (Niciodată=0, Rar=1, Uneori=2, Foarte des=3, Întotdeauna=4) oferă un scor dimensional al dependenței de alimente, cuprins între 0 și 64, pentru șapte simptome ale dependenței de alimente (Alimentele sunt consumate în cantități mai mari și pentru o perioadă mai lungă decât fusese prevăzut, Dorință persistentă sau încercări repetate nereușite de a renunța la acest comportament, Petrecerea unui timp îndelungat cu activitatea, ori pentru a obține și utiliza alimentele sau a se recupera, Utilizarea alimentelor în ciuda cunoașterii consecințelor adverse – probleme emoționale și/sau fizice, Toleranță, Sevraj și Pofta de a consuma).

6. Scala dependenței de jocuri de noroc (Grant, Odlaug & Chamberlain, 2017), constă în 9 itemi (α = . 89), care măsoară pe o scală dihotomică (Nu=0, Da=1) severitatea dependenței de jocuri de noroc conform criteriilor DSM-5.

7. Scala privind dependența de jocuri video (Gaetan, et al., 2014) include șapte itemi (*α* =. 90) care sunt scorați cu ajutorul unei scale Likert în 5 puncte (Niciodată=0, Foarte rar=1, Rar=2, Adesea=3, Foarte des=4).

8. Inventarul privind Dependența de Exerciții Fizice – forma scurtă (Terry, Szabo & Griffiths, 2004), cu 6 itemi (α=. 79), care măsoară Prioritizarea comportamentului, Conflictele, Modificarea stării de spirit, Toleranța, Sevrajul și Recăderea, pe o scală Likert în 5 puncte (Dezacord puternic=1, Dezacord=2, Nici acord, Nici dezacord=3, Acord=4, Acord puternic=5). Acest Inventar oferă un scor limită 24, pentru persoanele cu risc de dependență de exerciții fizice, un scor cuprins între 13 și 23 pentru un individ simptomatic și un scor cuprins între 0 și 12, care este specific unei persoane asimptomatice.

Eșantion:

Adolescenți (N=1302, M=. 46, SD=. 49) – 703 fete (54%), 599 băieți (46%), cu vârsta cuprinsă între 12 și 18 ani (M=15, 01, SD=1. 97) din județul Vâlcea, România, aleși în mod aleatoriu, cu respectarea standardelor psihologice în domeniu și a regulamentului GDPR. Completarea răspunsurilor s-a realizat după obținerea consimțământului de participare la studiu, în mod individual și anonim, cu respectarea confidențialității datelor colectate.

Ipotezele cercetării:

1. Fetele vor avea un nivel mai ridicat de utilizare a RC decât băieții.
2. Cu cât crește vârsta, cu atât crește utilizarea RC.
3. RC are o corelație pozitivă cu nivelul de satisfacere a NPB.
4. RC corelează pozitiv cu reglarea introiectată, reglarea identificată, reglarea integrată și motivația intrinsecă.
5. SE corelează pozitiv cu amotivația și negativ cu motivația intrinsecă pentru consiliere.
6. SE corelează pozitiv cu CA.

Rezultate și discuții

Ipoteza 1 – *„Fetele vor avea un nivel mai ridicat de utilizare a RC decât băieții”* după ce a fost verificată cu *Independent Samples Test,* se confirmă, dar cu mențiunea că diferența este una redusă între fete și băieți. Fetele (N=703; M=5, 4; SD=1, 2) obțin scoruri ușor mai ridicate t(1, 8)=1, 3; p<. 001, la utilizarea RC decât băieții (N=599; M=5, 1; SD=1, 1), utilizând acest tip de strategie de reglare emoțională ceva mai frecvent. O explicație a acestui rezultat este că, în general, fetele comunică mai frecvent și mai ușor cu persoanele din jurul lor, fie că sunt adulți sau din grupul de egali, exteriorizându-și propriile gânduri și emoții negative care le creează dificultăți. Iar din cadrul interacțiunii deschise pot obține multiple sfaturi, dintre care unele se pot dovedi soluții eficiente la problemele punctuale întâmpinate.

Ipoteza 2 – *„Cu cât crește vârsta adolescenților, cu atât crește utilizarea RC”,* se confirmă. Există o corelație Spearman (r_s =. 62, N=1302, p<. 001) semnificativă, ceea ce arată că odată cu trecerea anilor adolescenții utilizează mai frecvent RC, adoptând o strategie eficientă de RE. Acest fapt confirmă că adolescența este și o „perioadă a experiențelor”, și cu cât își însușesc mai bine o învățătură din ceea ce experimentează, adolescenții se maturizează, renunțând cu timpul la strategiile fără nicio eficiență și adoptând unele mai utile și de durată.

Ipoteza 3 – *„RC are o corelație pozitivă cu nivelul de satisfacere a NPB”,* este confirmată. Astfel, RC are o corelație Pearson moderat pozitivă cu NPB – Autonomia (r=. 64, N=1302, p<. 001), Competența (r=. 61, N=1302, p<. 001) și Relaționarea (r=. 64, N=1302, p<. 001). Asemenea studiilor anterioare efectuate [4; 27], putem constata că atât nivelul redus de utilizare a RC, cât și frustrarea NPB pot contribui la inițierea și menținerea diferitelor CA.

Ipoteza 4 – *„RC corelează pozitiv cu reglarea introiectată, reglarea identificată, reglarea integrată și motivația intrinsecă”* este confirmată prin faptul că RC are o corelație Pearson moderat

pozitivă cu reglarea introiectată (r=. 59, N=1302, p<. 001) și ridicat pozitivă cu reglarea identificată (r=. 70, N=1302, p<. 001), reglarea integrată (r=. 78, N=1302, p<. 001) și motivația intrinsecă (r =. 73, N=1302, p<. 001). Astfel, persoanele care adoptă și utilizează RC își pot dezvolta motivația pentru atingerea unui anumit obiectiv terapeutic.

Ipoteza 5 – *„SE corelează pozitiv cu amotivația și negativ cu motivația intrinsecă pentru consiliere”*, se confirmă. SE are o corelație Pearson ridicat pozitivă (r=. 71 N=1302, p<. 001) și moderat negativă motivația intrinsecă (r= -. 58; N=1302; p<. 001), ceea ce ne arată că persoanele care au un anumit CA, atunci când experimentează o stare emoțională negativă, se concentrează pe modelarea răspunsului și astfel utilizează comportamentul adictiv pentru a-și suprima emoția negativă. Acest tipar de reacție favorizează inițierea și apariția adicției, induce iluzia autocontrolului, și reduce motivația pentru inițierea unei schimbări în conduita personală.

Ipoteza 6 – *„SE corelează pozitiv cu comportamentele adictive (dependența de studiu, sport, alimente, rețele de socializare jocuri video și jocuri de noroc)”*, se confirmă. Astfel, SE are o corelație Pearson nesemnificativă cu dependența de studiu (r =. 10, N=1302, p<. 001) și dependența de sport (r =. 14, N=1302, p<. 001), moderat pozitivă cu dependența de rețele de socializare (r=. 58, N=1302, p<. 001) și ridicat pozitivă cu dependența de jocuri de noroc (r =. 71, N=1302, p<. 001), dependența de exerciții fizice (r=. 73, N=1302, p<. 001) și dependența de jocuri video (r =. 78, N=1302, p<. 001).

Concluzii și recomandări

Studiul actual ne permite să concluzionăm că există o relație bidirecțională între strategiile ineficiente de RE și CA, în sensul că se influențează reciproc. Încorporarea intervențiilor care vizează direct abilitățile generale de reglare a emoțiilor poate îmbunătăți eficacitatea intervențiilor psihoterapeutice (Berking et al., 2008), iar în cazul adolescenților cu CA, natura stărilor emoționale care sunt dificil de reglat ar putea explica severitatea dependenței și poate indica subtipul de adicție căruia îi aparține pacientul și programele de tratament ar trebui adaptate în funcție de specificul CA (Rogier & Velotti, 2018). Cunoașterea și exersarea strategiilor de reglare a emoțiilor are eficiență atât în prevenirea dependenței de droguri (Rahbarian et al., 2017), cât și în alte tipuri de adicții, cum ar fi dependența de social media (Peker & Yildiz, 2022). Utilizarea reevaluării cognitive, adică „schimbarea înțelesului a ceea ce este perceput, în reevaluarea stimulului emoțional, atât în afara cât și în interiorul subiectului, prin schimbarea felului cum gândește individul despre situație, ori schimbarea felului de a manipula solicitările situației” (Vrasti, 2013, p. 17) și a unei abordări care să faciliteze creșterea nivelului de satisfacere a nevoilor psihologice de bază și a motivației pentru consiliere, ar putea fi un demers util în tratarea adolescenților cu CA.

Bibliografie

Ahmed, S. P., Bittencourt-Hewitt, A., & Sebastian, C. L. (2015). Neurocognitive bases of emotion regulation development in adolescence. *Developmental cognitive neuroscience*, *15*, 11-25.

Alenezi, A., Hamed, W., Elhehe, I., & El-Etreby, R. (2023, June). Association between Facebook Addiction, Depression, and Emotional Regulation among Women. In *Healthcare* (Vol. 11, No. 12, p. 1701). MDPI.

Berking, M., Wupperman, P., Reichardt, A., Pejic, T., Dippel, A., & Znoj, H. (2008). Emotion-regulation skills as a treatment target in psychotherapy. *Behaviour research and therapy*, *46*(11), 1230-1237.

Brenning, K., Soenens, B., Vansteenkiste, M., De Clercq, B., & Antrop, I. (2022). Emotion regulation as a transdiagnostic risk factor for (non) clinical adolescents' internalizing and externalizing psychopathology: Investigating the intervening role of psychological need experiences. *Child Psychiatry & Human Development*, 1-13.

Casey, B. J., Duhoux, S., & Cohen, M. M. (2010). Adolescence: what do transmission, transition, and translation have to do with it?. *Neuron*, *67*(5), 749-760.

Estévez, A. N. A., Jáuregui, P., Sanchez-Marcos, I., López-González, H., & Griffiths, M. D. (2017). Attachment and emotion regulation in substance addictions and behavioral addictions. *Journal of behavioral addictions*, *6*(4), 534-544.

Gaetan, S., Bonnet, A., Bréjard, V., & Cury, F. (2014). French validation of the 7-item Game Addiction Scale for adolescents. *European review of applied psychology*, *64*(4), 161-168.

Giordano, A. L., Schmit, M. K., & McCall, J. (2023). Exploring adolescent social media and internet gaming addiction: The role of emotion regulation. *Journal of Addictions & Offender Counseling*, *44*(1), 69-80.

Grant, J. E., Odlaug, B. L., & Chamberlain, S. R. (2017). Gambling disorder, DSM-5 criteria and symptom severity. *Comprehensive Psychiatry*, *75*, 1-5.

Gross, J. J., & John, O. P. (2003). Individual differences in two emotion regulation processes: Implications for affect, relationships, and well-being. Journal of Personality and Social Psychology, 85, 348-362.

Gyurak, A., Gross, J. J., & Etkin, A. (2011). Explicit and implicit emotion regulation: A dual-process framework. *Cognition and emotion*, *25*(3), 400-412.

Hoover, L. V., Hayley, P. Y., Duval, E. R., & Gearhardt, A. N. (2022). Childhood trauma and food addiction: the role of emotion regulation difficulties and gender differences. *Appetite*, *177*, 106137.

Innamorati, M., Imperatori, C., Harnic, D., Erbuto, D., Patitucci, E., Janiri, L., . . . & Fabbricatore, M. (2017). Emotion regulation and mentalization in people at risk for food addiction. *Behavioral Medicine*, *43*(1), 21-30.

Kesek, A., Zelazo, P. D., & Lewis, M. D. (2008). The development of executive cognitive function and emotion regulation in adolescence. In *Adolescent emotional development and the emergence of depressive disorders* (pp. 135-155). Cambridge University Press.

Kun, B., Urbán, R., Szabo, A., Magi, A., Eisinger, A., & Demetrovics, Z. (2022). Emotion dysregulation mediates the relationship between psychological distress, symptoms of exercise addiction and eating disorders: A large-scale survey among fitness center users. *Sport, Exercise, and Performance Psychology*, *11*(2), 198.

Monacis, L., De Palo, V., Griffiths, M. D., & Sinatra, M. (2017). Social networking addiction, attachment style, and validation of the Italian version of the Bergen Social Media Addiction Scale. *Journal of behavioral addictions*, *6*(2), 178-186.

Pelletier, L. G., Tuson, K. M., & Haddad, N. K. (1997). Client motivation for therapy scale: A measure of intrinsic motivation, extrinsic motivation, and amotivation for therapy. *Journal of personality assessment*, *68*(2), 414-435.

Peker, A., & YILDIZ, M. N. (2022). Examining the Relationships Between Adolescents' Emotion Regulation Levels and Social Media Addiction. *Clinical and Experimental Health Sciences*, *12*(3), 564-569.

Rogier, G., & Velotti, P. (2018). Conceptualizing gambling disorder with the process model of emotion regulation. *Journal of behavioral addictions*, *7*(2), 239-251.

Rahbarian, M., Mohammadi, A., Abasi, I., & Soleimani, M. (2017). Emotion regulation problems and addiction potential in Iranian students. *Practice in Clinical Psychology*, *5*(4), 235-242.

Schiestl, E. T., & Gearhardt, A. N. (2018). Preliminary validation of the Yale Food Addiction Scale for Children 2. 0: A dimensional approach to scoring. *European Eating Disorders Review*, *26*(6), 605-617.

Sheppes, G., Suri, G., & Gross, J. J. (2015). Emotion regulation and psychopathology. *Annual review of clinical psychology*, *11*, 379-405.

Tatsi, E., Kamal, A., Turvill, A., & Regina, H. (2019). Emotion dysregulation and loneliness as predictors of food addiction. *Journal of Health and Social Sciences*.

Terry, A., Szabo, A., & Griffiths, M. (2004). The exercise addiction inventory: A new brief screening tool. *Addiction Research & Theory*, *12*(5), 489-499.

Thompson, R. A. (1994). Emotion regulation: A theme in search of definition. *Monographs of the society for research in child development*, 25-52.

Van der Kaap-Deeder, J., Soenens, B., Ryan, R. M., & Vansteenkiste, M. (2020). Manual of the basic psychological need satisfaction and frustration scale (BPNSFS). *Ghent University. Search in*.

Van der Kaap-Deeder, J., Brenning, K., & Neyrinck, B. (2021). Emotion regulation and borderline personality features: The mediating role of basic psychological need frustration. *Personality and Individual Differences*, *168*, 110365.

Vrasti, R. (2013). Reglarea emoțională și importanta ei clinică. *Monografie*, p. 17.

Zimmermann, P., & Iwanski, A. (2014). Emotion regulation from early adolescence to emerging adulthood and middle adulthood: Age differences, gender differences, and emotion-specific developmental variations. *International journal of behavioral development*, *38*(2), 182-194.

Capitolul 34 – UTILIZAREA PROBLEMATICĂ A REȚELELOR DE SOCIALIZARE DE CĂTRE ADOLESCENȚII CU DIFERITE NIVELE DE PROCRASTINARE

Chapter 34 – PROBLEMATIC USE OF SOCIAL NETWORKS BY ADOLESCENTS WITH DIFFERENT LEVELS OF PROCRASTINATION

Oxana PALADI[1],
Laura BANARI[2]

Abstract

The article presents the authors' concepts of procrastination and problematic use of social networks by adolescents. Over the last decade, research on problematic social media use and procrastination has increased. Theoretical models offer various explanations for the problematic use of social networks, which according to some authors is driven by a range of addictive symptoms. Procrastination is defined as a complex trait containing cognitive, behavioral and emotional components. Moreover, the article presents the levels of manifestation of the listed variables and the differences that emerge for these variables according to gender and age criteria, as well as the existing correlations between procrastination and problematic use of social networks in adolescence.

***Keywords**: social media, problematic social media use, procrastination, adolescence.*

***JEL:** I10, I11, I12, Z13*

Introducere

Adolescența reprezintă perioada de activă încadrare în procesul de învățământ instituționalizat, vârsta pentru care este caracteristică creșterea nivelului de autonomie, respectiv, adolescenții obținând mai multă libertate personală. Luând în considerație că sunt deja bine adaptați mediului educațional, ei at trebui să-și gestioneze timpul propriu mai eficient, însă cel mai des, tind să amâne sarcinile până la ultimul moment, iar această problemă e cu mult mai răspândită decât poate părea la prima vedere. Fenomenul e atât de normalizat, încât a căpătat și o denumire alternativă de „sindromul studentului". Drept urmare lucrarea este lăsată neterminată până la „atacul" termenului limită, iar studentul trebuie să o finalizeze în scurt timp. Din această cauză, nu numai calitatea muncii și nota pentru aceasta poate fi la nivel scăzut, dar mai sunt afectate și starea psihologică a acestuia, fiind însoțit de stări interne de puternică tensiune, anxietate crescută, iar rezultatul propriu-zis afectează stima de sine și motivația pe termen lung. Această amânare permanentă a sarcinii, cunoscută sub termenul de procrastinare, a fost cercetată din punct de vedere al factorilor intrapersonali, deci nu este o problemă exclusivă a incapacității de organizare a timpului și competențelor de studiu. Amânarea executării sarcinilor ar putea fi mai bine înțeleasă atunci când se iau în considerare și o serie de factori capabili să redirecționeze atenția adolescenților către activități plăcute cu utilități pe termen scurt, cum ar fi utilizarea rețelelor de socializare. Având în vedere că adolescenții sunt mari utilizatori ai rețelelor de socializare și faptul că acestea ar putea duce la întârzierea sarcinilor, devine imperativ să înțelegem asocierile dintre utilizarea social media și procrastinare.

[1] Doctor habilitat în psihologie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova. Chișinău, Republica Moldova. E-mail: oxana. paladi@usm. md, https://orcid. org/0000-0002-6391-5035.

[2] Studentă, Facultatea Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova. E-mail: laurabanari03@gmail.com, https://orcid.org/0009-0007-4303-3696.

Analiza literaturii și obiectivul lucrării

Cercetările privind utilizarea problematică a rețelelor sociale, tulburările sau dependența în rândul adolescenților au crescut în ultimul deceniu. Cu toate acestea, mulți cercetători nu se referă la utilizarea problematică a rețelelor sociale ca o dependență sau o tulburare, deoarece fenomenul nu a fost încă clasificat oficial ca atare. Potrivit lui Zendle și Bowden-Jones (Zendle, Bowden-Jones, 2021), având în vedere lipsa criteriilor de diagnostic și cantitatea limitată de cercetări longitudinale de înaltă calitate, nu se pot spune multe despre natura utilizării excesive a rețelelor sociale și asemănările acesteia cu dependențele cunoscute. Din acest motiv, au fost adoptați termeni oarecum largi, cum ar fi utilizarea problematică a rețelelor sociale.

Diferite modele teoretice oferă explicații pentru utilizarea problematică a rețelelor sociale, unul dintre care e modelul biopsihosocial al dependenței descris de Griffiths. Conform autorului, utilizarea problematică a rețelelor sociale poate fi determinată de o serie de simptome de dependență, inclusiv: *modificarea dispoziției* (adică, utilizarea excesivă a rețelelor sociale care duce la modificări specifice ale stărilor de dispoziție), *proeminență* (de exemplu, preocupare totală cu utilizarea rețelelor sociale), *toleranță* (o perioadă în creștere de timp folosind rețelele sociale), *simptome de sevraj* (sentimente negative și simptome psihologice cum ar fi iritabilitate, anxietate când utilizarea rețelelor sociale este restricționată), *conflict* (de exemplu, probleme interpersonale ca rezultat direct al utilizării rețelelor sociale) și *recădere* (revenirea la utilizarea excesivă a rețelelor sociale după o perioadă de pauză) (Griffiths, 2017).

Utilizarea problematică a rețelelor sociale de către adolescenți a fost privită ca un fenomen complex cu mai mulți factori explicativi. Utilizarea problematică a fost explicată prin factori la nivel individual, factori la nivel de familie și/sau factori la nivel de prieteni. Au fost propuși și factori la nivel macro, inclusiv normalizarea culturii de supraveghere, care implică compararea online și posibilități de a afla ce fac oamenii (Bányai; Zsila et. all, 2017).

D. Tice și R. Baumeister consideră procrastinarea ca fiind o trăsătură complexă, care conține componente cognitive, comportamentale și emoționale. Aceasta se manifestă prin evitarea punerii în aplicare a unei intenții și nerealizarea scopurilor declarate, prin simpla eliminare până când este prea târziu sau aproape prea târziu (Tice; Baumeister, 2007). N. Milgram și R. Tenne au identificat 5 tipuri principale de procrastinare în funcție de obiectul manifestării: 1) Procrastinarea zilnică este considerată o strategie de viață, manifestată în absența abilităților de a îndeplini sarcini de rutină, regulate, observate de-a lungul vieții și asociate cu incapacitatea de a gestiona timpul. Acestea includ lucrările casnice, cumpărăturile alimentare, curățarea. 2) Procrastinarea decizională – imposibilitatea luării oricăror decizii în timp util, inclusiv a celor minore. 3) Procrastinarea nevrotică – eliminarea deciziilor importante legate de diferite etape ale vieții: alegerea unui domeniu de activitate, crearea unei familii etc. 4) Procrastinarea obligatorie – acest tip de procrastinare combină procrastinarea comportamentală și procrastinarea în luarea deciziilor. Cel mai adesea se manifestă ca procrastinare cronică în orice activitate. 5) Procrastinarea academică – amânarea implementării sarcinilor de învățare și a proiectelor educaționale, dificultăți în finalizarea sarcinilor academice (Milgram; Tenne, 2021).

Cercetarea realizată a avut drept scop determinarea relației dintre procrastinare și nivelul de utilizare a rețelelor de socializare la vârsta adolescenței.

Metodologie

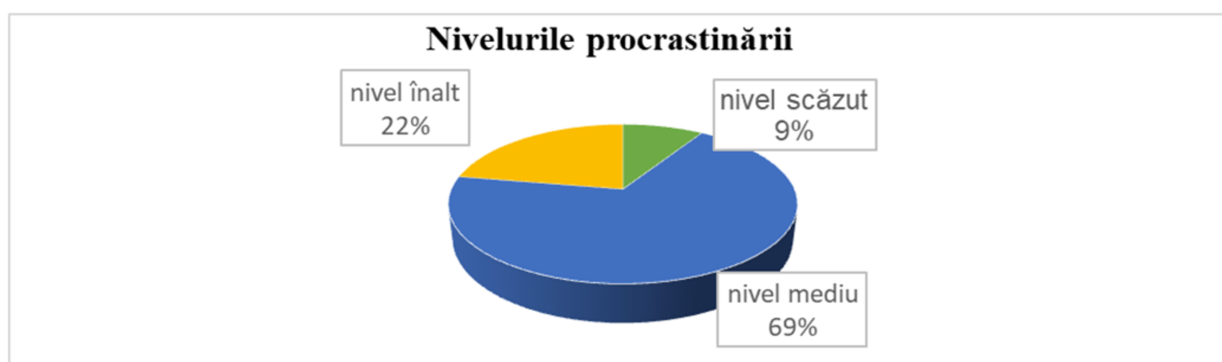
Pentru realizarea scopului cercetării inițiate am valorificat următoarele instrumente psihometrice: **Coeficientul de Procrastinare** (H. E. Florey) și **Scala adicției Bergen** (Andreassen și colab.). *Coeficientul de Procrastinare* este elaborat de H. E. Florey în scopul determinării nivelului de procrastinare, este alcătuit din 10 itemi, cu răspuns închis, cu indici de la 1 la 4 „total dezacord, puțin dezacord, puțin de acord, total de acord”. Scorul total calculat prezintă 3 nivele de dezvoltare a factorului: scăzut, mediu și înalt. *Scala adicției Bergen*, este elaborată de Andreassen și colab., fiind compusă din 18 întrebări cu răspuns închis, cu indici de la 1 la 5 (foarte rar – foarte des) reflectând fiecare dintre cele șase elemente de bază ale dependenței (proeminența, modificarea dispoziției, toleranța, sevrajul, conflictul și recăderea).

Rezultatele principale

Eșantionul cercetării este alcătuit din 112 adolescenți, dintre care: 82 cu vârsta cuprinsă între 13-14 ani (elevi) și 30 cu vârsta cuprinsă între 19-25 ani (studenți), respectiv 77 sunt de gen feminin și 35 de gen masculin.

Aplicând *Coeficientul de Procrastinare* am identificat diferite niveluri de manifestare a factorului (figura 1).

Figura 1. *Nivelurile procrastinării identificate la adolescenți*

Rezultatele demonstrează că 22% dintre subiecți denotă nivel înalt de procrastinare, 69% – nivel mediu, iar 9% dintre subiecți înregistrează nivel scăzut pentru factorul procrastinare.

În același context, aplicând *Scala adicției Bergen* (Andreassen și colab). Rezultatele sunt prezentate în tabelul 1.

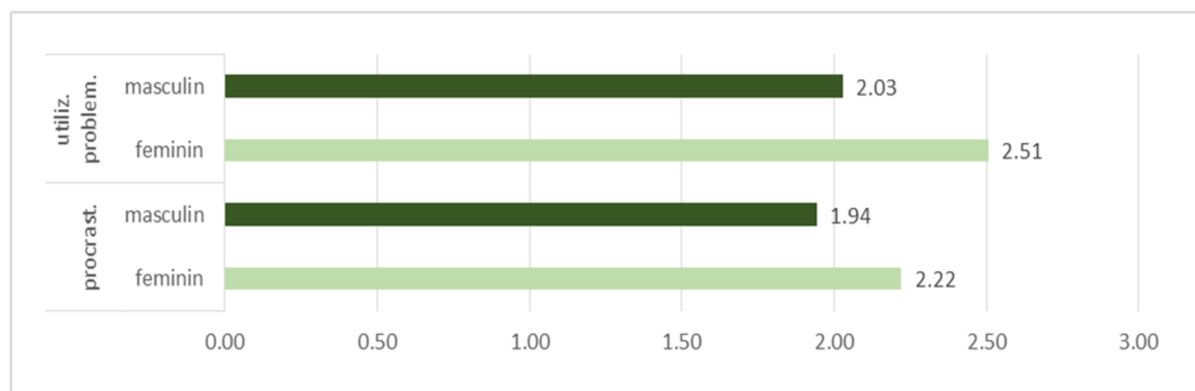
Tabelul 1. *Nivelurile de utilizare a rețelelor de socializare de către adolescenți*

Factor	Niveluri	Frecvența	%
Utilizarea problematică a rețelelor de socializare	n. înalt	52	46
	n. mediu	48	43
	n. scăzut	12	11

Subliniem că pentru factorul utilizării problematice a rețelelor de socializare – dintre subiecții chestionați 52% prezintă nivel înalt de utilizare problematică a rețelelor de socializare; 48% dintre adolescenți prezintă nivel mediu de utilizare problematică a rețelelor de socializare, iar nivel scăzut de utilizare problematică a rețelelor de socializare – este caracteristic pentru 12% de subiecți, din întreg eșantionul.

Pentru cercetarea realizată am considerat importantă analiza măsurii în care factorii cercetați sunt diferiți la subiecții experimentali din perspectiva câtorva factori. Prezentăm în continuare compararea mediilor pentru ambele variabile în funcție de factorii gen și vârstă. În figura 2 sunt prezentate grafic rezultatele în funcție de factorul gen.

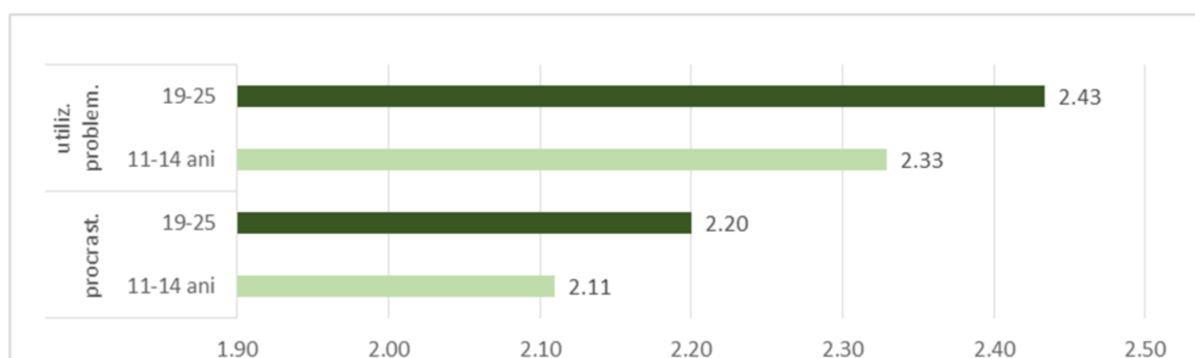
Figura 2. *Compararea mediilor variabilelor în funcție de factorul gen*

După cum putem observa în figura 2, adolescentele (fete) comparativ cu adolescenții (băieți) prezintă nivel mai înalt pentru mediile variabilelor cercetării: **procrastinare** și **utilizarea problematică a rețelelor de socializare.** Aplicând testul T am determinat că există diferențe semnificative la adolescenți, în funcție de gen (masculin/feminin), pentru variabilele indicate: procrastinare (t=2, 56; p=0, 012); utilizarea problematică a rețelelor de socializare (t=3, 698; p=0, 001).

În continuare, în figura 3 prezentăm grafic rezultatele în funcție de factorul vârstă pentru variabilele: procrastinare și utilizarea problematică a rețelelor de socializare.

Figura 3. *Compararea mediilor variabilelor în funcție de factorul vârstă*

Comparând mediile variabilelor, procrastinare și utilizarea problematică a rețelelor de socializare, în funcție de factorul vârstă (figura 3), la fel am determinat un nivel mai înalt pentru adolescenții cu vârsta cuprinsă între 19-25 ani față de cei cu vârsta de 13-14 ani. De altfel, aplicând testul T am determinat că aceste diferențe nu sunt semnificative, rezultatele fiind: procrastinare (t= -0, 77; p= 0, 440); utilizarea problematică a rețelelor de socializare (t= -0, 73; p= -0, 104).

În cercetare am determinat, conform obiectivelor înaintate, relația dintre utilizarea problematică a rețelelor de socializare și factorul procrastinare (tabelul 2).

Tabelul 2. *Relația dintre utilizarea problematică a rețelelor de socializare și factorul procrastinare*

Factori	**Utilizarea problematică a rețelelor de socializare**	
	Coeficientul de corelație (r)	*Pragul de semnificație (p)*
Procrastinare	r= 0, 337**	0, 001

Analizând rezultatele prelucrării statistice prezentate în tabelul 2 evidențiem corelații pozitive semnificative dintre *utilizarea problematică a rețelelor de socializare* și factorul – *procrastinare* (r=0, 337**; p=0, 001). Astfel, constatăm o relație direct proporțională dintre variabilele cercetării enumerate și anume cu cât crește nivelul utilizării problematice a rețelelor de socializare cu atât crește și nivelul de procrastinare la această vârstă.

Concluzii

Sumarizând menționăm că există diferențe semnificative, conform rezultatelor obținute, pentru mediile variabilelor procrastinare și utilizarea problematică a rețelelor de socializare în funcție de criteriul gen. Astfel, subiecții de gen feminin înregistrează rezultate mai mari pentru ambele variabile. Totodată, formulele statistice aplicate demonstrează că există corelații dintre utilizarea problematică a rețelelor de socializare și factorul procrastinare la vârsta adolescenței. Deci, relația dintre aceste variabile este una directă și anume odată ce adolescentului i se va oferi oportunități să reducă nivelul de valorificare a rețelelor, aceasta va atrage după sine și obținerea unui nivel scăzut de procrastinare. În scopul diminuării nivelului de procrastinare și a diminuării nivelului de utilizare problematică a rețelelor de socializare la vârsta adolescenței pot fi utile următoarele recomandări: împărțirea sarcinilor în minisarcini, fapt ce va contribui la detensionare; moderarea expectanțelor; fixarea timpului necesar pentru realizarea sarcinilor; dezactivarea notificărilor și stabilirea timpului limită în utilizarea rețelelor de socializare etc.

Bibliografie

Potâng, A. (2021) Considerații teoretice ale procrastinării. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științele educației”*. Nr. 5 (145), pp. 119-122. ISSN 1857-2103 ISSNe 2345-1025.

Seminov, S. (2009) Procrastinarea academică din perspectiva autoreglării învățării. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științele educației”*. Nr. 9 (29), pp. 50-55. ISSN 1857-2103 ISSNe 2345-1025.

Bányai, F., Zsila, Á., Király, O., Maraz, A., Elekes, Z., Griffiths, M. [et al.] (2017) Problematic Social Media Use: Results from a Large-Scale Nationally Representative Adolescent Sample. *PLoS ONE*. 12(1): e0169839. doi:10.1371/ Disponibil: https://journals.plos.org/plosone/article?id=10. 1371/.

Paakkari, L., Tynjälä, J., Lahti, H., Ojala, K., Lyyra, N. (2021) Problematic social media use and health among adolescents. *Int J Environ Res Public Health*. Feb 15;18(4):1885.doi:10. 3390/ ijerph18041885. PMID: 33672074; PMCID: PMC7919645. Disponibil: https://www.ncbi.nlm. nih.gov/pmc/articles/PMC7919645/

Steel, P. (2007) The nature of procrastination: a meta-analytic and theoretical review of quintessential self-regulatory failure. *Psychol Bull*. 133(1):65-94. doi: 10.1037/0033-2909.133.1.65. PMID: 17201571. Disponibil: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17201571/.

Capitolul 35 – IMAGINEA CORPORALĂ ȘI ÎNCREDEREA ÎN SINE LA FEMEI

Chapter 35 – BODY IMAGE AND SELF CONFIDENCE IN WOMEN

Oxana PALADI[1],
Victoria MUNTEAN[2]

Abstract
The article includes the authors' views on the notions of body image and self-confidence. The experimental subjects in the conducted research are women of different ages and fields of activity. In the specialized literature, there are various models that present the characteristics of the concept of body image. According to the sociocultural model, the basic assertions that define the given concept aim at the existence of social ideals of beauty, the transmission of these ideals through different sociocultural channels, ideals internalized by individuals that determine the level of body satisfaction/dissatisfaction depending on the extent to which they reach these personal standards. We mention that various studies analyze the relationship between body image and self-confidence. Thus, the article presents both the manifestation levels of the mentioned factors and the existing correlations between body image and self-confidence in women.
***Keywords**: body image, attitude towards body image, self-confidence, field of activity, women.*
***JEL:** I10, I11, I12, Z13*

Introducere

Conceptul de imagine corporală a fost explicat pe parcursul timpului din perspectiva diferitor autori, astfel există numeroase viziuni care se concentrează pe multitudinea componentelor, funcțiilor, mecanismelor, proceselor și efectelor pe care le implică, aplicabilitatea și relevanța multilaterală a conceptului.

O imagine negativă a corpului poate cauza, o stimă de sine scăzută, care poate afecta multe domenii ale vieții. Este posibil ca persoana să evite compania altor persoane din frica de a nu fi judecată pentru aspectul fizic, să dezvolte o obsesie pentru ceea ce mănâncă sau pentru cât de multă mișcare face zilnic (Balan, 2022).

Analiza literaturii și obiectivul lucrării

Tiggemann propune perspectiva socioculturală care subliniază rolul și importanța tot mai mare acordată în societatea modernă aspectului fizic. Modelul sociocultural pornește de la un set de aserțiuni de bază: existența idealurilor sociale de frumusețe, transmiterea acestor idealuri prin diferite canale socioculturale, idealurile sunt internalizate de indivizi și determină nivelul de satisfacție / insatisfacție corporală în funcție de măsura în care ating aceste standarde personale (Tiggemann, 2019). Standardul de frumusețe este idealizat și imposibil de atins de majoritatea femeilor, fiind internalizat el devine un punct de referință în autoevaluarea aspectului fizic, conducând la un anumit grad de insatisfacție corporală. Perspectiva evoluționistă, descrisă de Swami, abordează problematica imaginii corporale din perspectiva standardelor socioculturale ale atractivității fizice ca trăsătura modelată de principiile evoluționiste ale perpetuării speciei. Aceasta evidențiază diferite dimensiuni și trăsături fizice care contribuie la nivelul de atractivitate

[1] Conf. univ., dr. hab., Universitatea de Stat din Moldova. Chișinău, Republica Moldova. Email: oxana. paladi@usm. md, https://orcid.org/0000-0002-6391-5035.
[2] Studentă, Facultatea Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova. Email: victoriamuntean1@gmail.com, https://orcid.org/0009-0004-5509-7492.

după anumite reguli și standarde anatomice, ca simetria facială, raportul talie/șold și în special indicele de masă corporală, care diferă și în funcție de contextul cultural și economic (Swami, 2007).

Cash propune o altă perspectivă, cognitiv-comportamentală, la baza căreia stau emoțiile și gândurile față de imaginea corporală ce conduc la anumite comportamente, acțiuni și reacții de acomodare la aceste evenimente declanșatoare, ce pot include evitarea expunerii corpului, modificarea aspectului fizic, autoanaliza corpului, mecanisme de coping. Un aspect pozitiv al acesteia ar fi că oamenii adoptă și numeroase comportamente proiective în autoreglarea formei fizice cu efect pozitiv asupra imaginii corporale (Zancu, 2019).

Un alt concept abordat în cercetarea respectivă este încrederea în sine care se definește ca nivelul de siguranță pe care un individ îl are asupra propriilor abilități. Cercetătorul rus, V. G. Romek, analizează acest concept din perspectiva a 3 componente, încredere în sine generală care reprezintă aprecierea pozitivă a aptitudinilor proprii, curajul social care se exprimă prin emoții pozitive prezente la diverse contacte sociale și inițierea contactelor sociale – fiind disponibilitatea de a iniția și a menține contactele sociale (Romek, 2008).

Rüdiger și Rita Ulrich, prin încredere în sine înțeleg capacitatea individului de a-și permite să aibă cereri și cerințe (atitudini față de sine), de a îndrăzni să le manifeste (frică socială și inhibiție) și deținerea de competențe pentru implementarea lor (abilități sociale) (Ulrich, 2010). Un alt autor, Salter, caracterizează o persoană încrezătoare în sine printr-o exprimare deschisă, spontană și autentică în vorbire a tuturor sentimentelor trăite. În primul rând, o persoană încrezătoare „numește sentimentele direct” fără a-l face pe interlocutorul său să ghicească exact ce sentiment se ascunde în spatele cuvintelor sale. În al doilea rând, o persoană încrezătoare în sine își exprimă sentimentele în mod spontan, adică în momentul în care acestea au apărut. În al treilea rând, o persoană încrezătoare vorbește exact despre sentimentele pe care le trăiește. El nu caută să ascundă sau să „mascheze” manifestările sentimentelor sale pozitive sau negative (Roschupkina and Rusnak, 2015).

Potrivit lui Arnold Lazarus, formarea încrederii necesită patru aptitudini: capacitatea de a vorbi deschis despre dorințe și cerințe; capacitatea de a spune „nu”; capacitatea de a exprima deschis sentimentele pozitive și negative; capacitatea de a stabili contacte, a începe și a încheia o conversație (Lazarus, 2010). Obiectivul prezentei lucrări constă în determinarea relației dintre imaginea corporală și încrederea în sine la femei.

Metodologie

În contextul dat subliniem că relația dintre conceptele teoretice menționate a fost identificată prin intermediul aplicării a două chestionare, unul pentru a identifica atitudinea asupra imaginii corporale (*Chestionarul imaginii corporale, elaborat de către O.A. Skugarevsky, S.V. Sivukha*) și altul pentru a determina nivelul încrederii în sine la femei (*Testul de studiere a încrederii în sine, elaborat de V.G. Romek*).

Chestionarul imaginii corporale realizat de către O. A. Skugarevsky, S.V. Sivukha, vizează diagnosticarea insatisfacției față de propriul organism prin intermediul a 16 afirmații.

Din punctul de vedere al autorilor metodologiei, componenta evaluativă a atitudinii față de corp reflectă:

- evaluarea globală a corpului (satisfacție sau nemulțumire cu greutatea, forma corpului, părțile sale specifice);
- emoții și sentimente legate de aspectul fizic;

– aspectul cognitiv (credințele în raport cu aspectul, schema corporală);
– anumite comportamente (de exemplu, evitarea privirii în oglindă, cântărirea, a merge la sală).

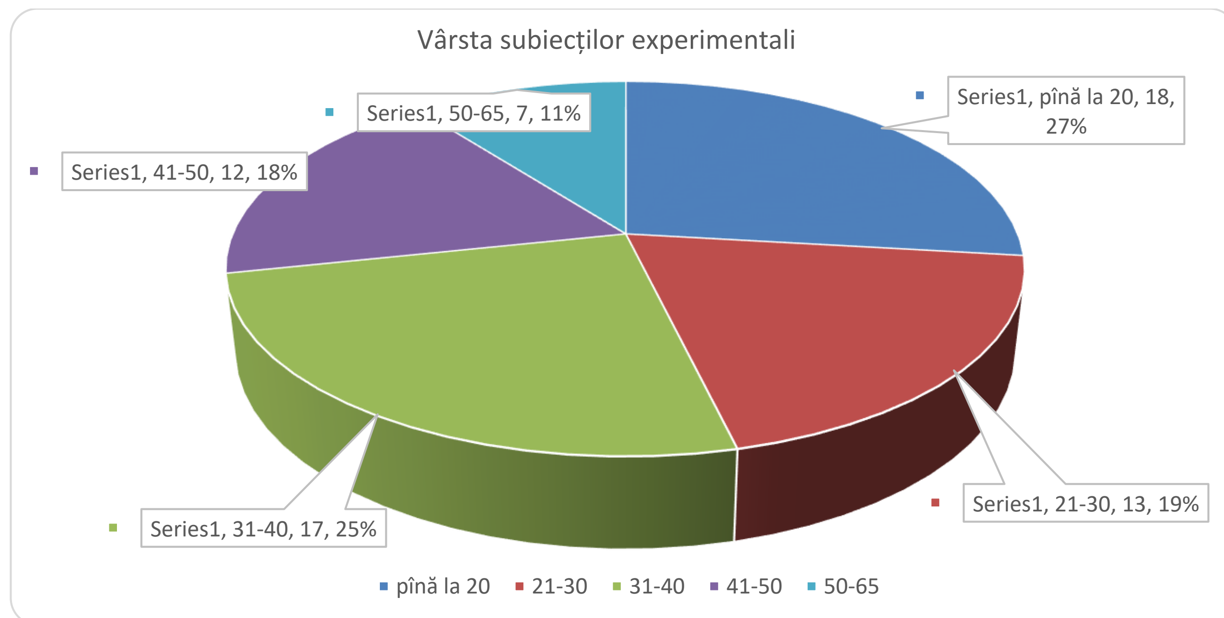
Rezultatele reprezintă 3 indicatori: atitudine adecvată, insatisfacție ușoară și insatisfacție moderată.

Testul de studiere a încrederii în sine realizat de V.G. Romek cuprinde 30 de afirmații, la fiecare dintre ele subiectul trebuie să răspundă alegând una dintre cele trei alternative propuse. Enunțurile sunt grupate în 3 scale: Scala 1 – încredere în sine / îndoială de sine, descrie capacitatea de a lua decizii în situații dificile, de a-și controla propriile acțiuni și rezultatele acestora. Scala 2 se referă la – curaj social / timiditate; enunțurile acestei scale se referă în principal la procesele emoționale care însoțesc alegerea uneia sau altei alternative de comportament și apar atunci când este necesară evaluarea propriilor aptitudini și abilități. Scara 3 reliefează – inițiativa în contactele sociale / pasivitate. Valorile ridicate la această scală caracterizează subiectul ca fiind proactiv și întreprinzător în interacțiunile sociale, capabil să ofere un mod propriu de rezolvare a unei situații problematice, interesat de eficacitatea interacțiunii cu oamenii.

Rezultatele principale

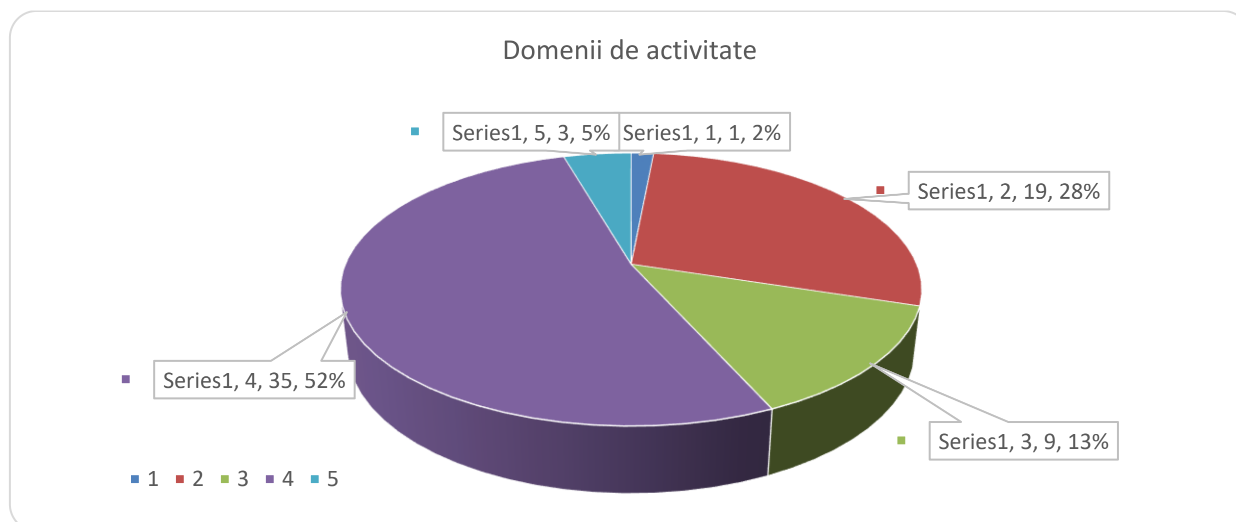
În experimentul de constatare a participat un grup alcătuit din 67 de subiecți de gen feminin cu vârsta cuprinsă între 19 – 65 de ani. În figura 1 sunt prezentate grafic rezultatele.

Figura 1. *Repartizarea subiecților experimentali în funcție de criteriul vârstă*

Conform rezultatelor incluse în figura 1 observăm că 27% din subiecții experimentali au până la 20 ani; 19% au vârsta cuprinsă între 21-30 ani; 25,0% au vârsta cuprinsă între 31-40 ani, 18% au vârsta cuprinsă între 41-50 ani, 11% au vârsta cuprinsă între 50-65 ani. Subliniem că din grupul experimental chestionat cei mai mulți subiecți au vârsta de 19-20 ani, totodată cel mai mic este grupul femeilor cu vârsta cuprinsă între 50 și 65 ani. Subiecții experimentali chestionați care activează în diferite domenii (figura 2).

Figura 2. *Repartizarea subiecților experimentali în funcție de criteriul domeniul de activitate*

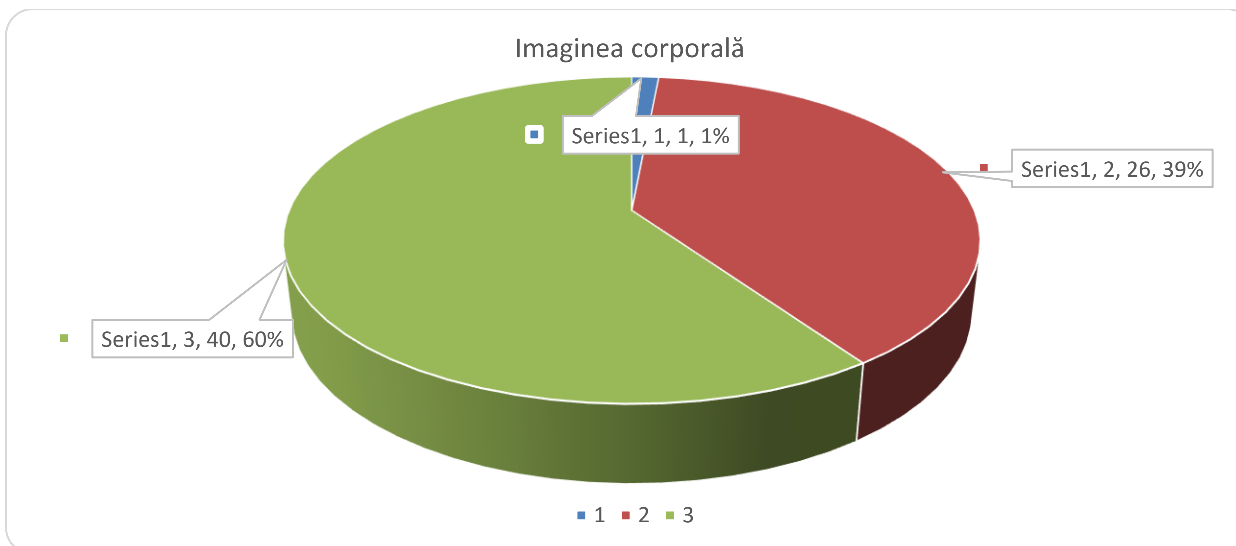

Rezultatele prezentate în figura 2 denotă că 28% femei activează în domeniul educație, 13% în economie, 52% în jurisprudență, 5% în medicină și doar 2% sunt femei casnice. Respectiv, din grupul dat mai mult de jumătate dintre femei activează în domeniul jurisprudență.

Astfel, aplicând instrumentele psihometrice descrise am obținut diferite nivele ale percepției asupra imaginii corporale și încrederii în sine.

În figura 3 sunt prezentate rezultatele pentru *Chestionarul imaginii corporale, elaborat de către O. A. Skugarevsky, S. V. Sivukha*).

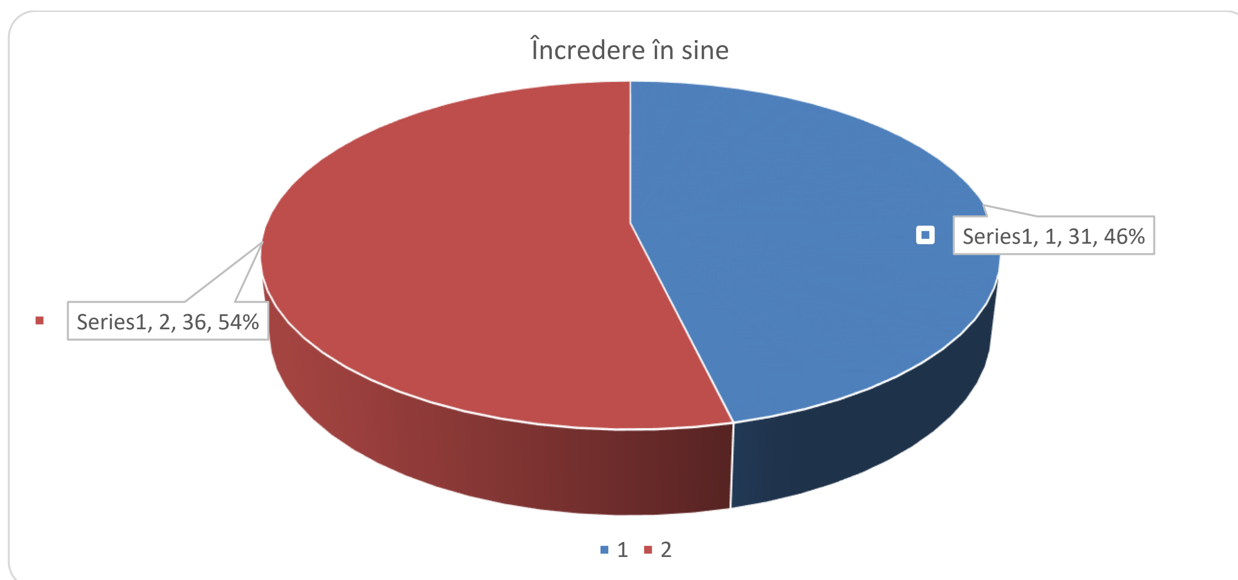
Figura 3. *Rezultatele pentru nivelurile imaginii corporale*

Din totalitatea femeilor chestionate 60% prezintă o insatisfacție moderată față de imaginea corporală, 39% – insatisfacție ușoară și doar 1% o atitudine adecvată față de imaginea corporală, ceea ce denotă o insatisfacție crescută în rândul femeilor chestionate.

Pentru *Testul de studiere a încrederii în sine, elaborat de V. G. Romek* rezultatele sunt prezentate în figura 4.

Figura 4. *Rezultatele pentru nivelurile încrederii în sine*

Totodată, în urma aplicării celui de-al doilea chestionar, pentru scala ce vizează încrederea în sine, am obținut că 54% din femei au un nivel mediu al încrederii în sine și 46 % – manifestă nivel scăzut al încrederii în sine. Subliniem că nu au fost înregistrate rezultate care să ateste nivel înalt pentru această variabilă.

În cercetare am determinat, conform obiectivelor înaintate, relația dintre atitudinea față de imaginea corporală și încrederea în sine la femei. Rezultatele sunt prezentate în tabelul 1.

Tabelul 1. *Relația dintre atitudinea față de imaginea corporală și încrederea în sine la femei*

Factori		**Încrederea în sine**
Imaginea corporală	Pearson Correlation	-0,341**
	Sig. (2-tailed)	0,005
	N	67

În urma implementării metodelor statistice, realizării corelației (*Corelația Pearson*) dintre cele două variabile am obținut o relație semnificativă negativă (r= -0, 341**; p= 0, 005) între factorul imagine corporală și încredere în sine, deci există o relație invers proporțională, când crește insatisfacția față de imaginea corporală, atunci scade încrederea în sine. Aceste rezultate ne confirmă ipoteza conform căreia am presupus că femeile cu insatisfacție moderată a imaginii corporale denotă nivel scăzut al încrederii în sine.

Concluzii

În concluzie, menționăm că în cercetarea realizată, valorificând metode empirice, am identificat diferite niveluri de manifestare pentru atitudinea imaginii corporale și încredere în sine la femei. Evidențiem că o mare parte din subiecții experimentali (60%) denotă insatisfacție moderată pentru imaginea corporală, de altfel, este mare numărul femeilor (46%) care prezintă nivel scăzut al încrederii în sine. Rezultatele prelucrării statistice demonstrează că există o corelație negativă semnificativă dintre factorul imagine corporală și încredere în sine. Respectiv, se confirmă ipoteza conform căreia am presupus că femeile cu insatisfacție moderată a imaginii corporale denotă nivel scăzut al încrederii în sine.

Bibliografie

Balan, R. (2022). Specificul imaginii corporale la femei. În: Analele științifice ale doctoranzilor *Probleme actuale ale științelor umanistice*, vol. XX. UPSC „Ion Creangă”, Chișinău: CEP UPS. ISSN 1857-0267.

Zancu, S. -Al. (2019). Imaginea corporală și comportamentul alimentar în rândul manechinelor. Perspectivă bio-psiho-socială în contextul reglementărilor profesionale actuale. Teză de doctorat, Iași.

Romek, V. G. (2008). Determinanții socio-politici ai dinamicii încrederii în sine în funcție de vârstă. În: Rusia modernă: Calea către pace este calea către tine însuți. Ekaterinburg. ISBN 5-7741-0097-2.

Roschupkina, D., Rusnak, S. (2015). Încrederea în sine – formare, conținut și rol în viața umană. În Materialele Conferinței: Preocupări contemporane ale științelor socio-umane. Ed. 6, vol. 2, Chișinău. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imagfile/151-157.pdf

Soloviova, O.V.; Papura, A. A. (2010). Fenomenul încrederii: Concept, Abordări, Componente. În: Revista psihologică siberiană, №38, p. 16-24.

Capitolul 36 – FEMINISMUL ACTUALIZAT – O PSIHOLOGIE A AVORTULUI

Chapter 36 – UPDATED FEMINISM – A PSYCHOLOGY OF ABORTION

Marinela RUSU[1]

Abstract

The feminist movement has often brought up women's right to abortion. Faced with harsh reactions from religions, feminism has largely passed this tough test as well. Today, more than ever, there is talk of a "psychology of abortion" (Edward C. Senay, 2015), which indicates a number of specific traits, induced by an unwanted pregnancy, by the need to regain woman's right to life, after a traumatic and frustrating episode.

This paper discusses the psychological consequences of an unwanted pregnancy and describes the acute psychological and social crisis that a woman in this situation goes through. The reality shows that every year, millions of women choose to solve the crisis of unwanted pregnancy by obtaining an abortion; this happens in every known religious group or social class in the Western world; they do and have done this in every known cultural and historical circumstance. Despite the advent of so-called liberal laws, many, if not most women still have abortions under social and psychological circumstances that demean them.

Some interpret the unwanted pregnancy situation in moral terms; others see women as "manipulators". Few seem to understand the psychological isolation inherent in the crisis, as most consider only the abstract ethical dilemma induced by the undesirable conjuncture. This happens, experts say, because the psychology of the problem has not yet been clearly articulated and understood.

Keywords: *unwanted pregnancy, abortion, feminism, psychological crisis*

JEL: *I10, I11, I12, Z13*

Introducere

O femeie care caută să avorteze o sarcină pe care nu o dorește se confruntă cu o problemă complexă. Vorbim despre o ființă umană aflată într-o criză psihologică și socială acută. Definirea unei astfel de situații dificile este extrem de importantă, atât din punct de vedere psihologic-individual dar și social și cultural. Uneori, situația este interpretată din punct de vedere moral; alții o înțeleg în termeni operativi – de exemplu, privesc această situație ca fiind „manipulatoare”.

De puține ori se ia în considerare izolarea psihologică inerentă situației de criză ei deoarece majoritatea tind să minimizeze percepțiile privind tânăra în cauză și sunt orientați mai mult asupra dilemei etice pe care o reprezintă. În ciuda liberalizării parțiale recente a legile avortului, recunoașterea medicală, legală și politică a adevăratei naturi a situației concrete a femeilor cu o sarcină nedorită, este încă una insuficientă, nesatisfăcătoare. Psihologia unei astfel de problematici nu a fost încă înțeleasă pe deplin. Putem spune că femeia în cauză rămâne o dilemă etică chiar și pentru psihiatrie.

Pe plan profesional, cu puține excepții, se menține o anume distanță față de femeia cu o sarcina nedorita. Lipsa de socializare vine ca o sancțiune, cuplată cu posibilitatea de represalii legale, au constituit direcții care au condus la conturarea atitudinii noastre colective. Încă nu s-au găsit răspunsuri la toate întrebările legate de acest subiect, întrucât, doar în ultimele două decenii a început studiul unui număr semnificativ de femei cu sarcini nedorite. O serie de cercetări realizate în Statele Unite au adus o contribuție foarte serioasă în noul domeniu abordat (Taussig-1936, Rosen-1954, Calderone-1958 și Tietze-1968).

Oricât am căuta să ne distanțăm de problemă – științific, profesional sau etic – un fapt este cert: în fiecare an, milioane de femei aleg să rezolve criza sarcinii nedorite prin obținerea unui

[1] CS II dr. Academia Română, Filiala Iași, Institutul de Cercetări Economice și Sociale " Gh. Zane", Iași, marinela1898@yahoo.com

întreruperi de sarcină şi fac acest lucru în orice grup religios cunoscut sau clasă socială din lumea occidentală; o fac și au făcut-o în fiecare culturală și circumstanță istorică dată. În pofida apariției așa-ziselor *legi liberale*, multe femei, dacă nu majoritatea, încă avortează în circumstanțe sociale și psihologice care le înjosesc.

Cei care sunt de părere că este necesară o liberalizare continuă a legilor avortului susțin că ceva prețios – demnitatea umană autentică – este afectat prin faptul că femeile solicită să fie înregistrate sau să se supună examinării psihiatrice sau, sunt nevoite să treacă prin experiența dezumanizantă ce rezultă frecvent din situația de ilegalitate a avorturilor. Cei ce se opun legilor liberale privind avortul susțin că dimensiunea morală umană este afectată prin lipsa de protejare a vieții potențiale a fătului. Cu toate acestea, suntem de părere că situația sarcinii nedorite va trebui să fie definită în principal în termeni psihologici și sociali (Senay, Edward C., 2015).

O altă ipoteză majoră este că prin cunoașterea îndeaproape a femeilor confruntate cu o sarcină nedorită, ne înfățișează dezvăluie o intensă criză umană ce ne conduce inexorabil spre poziția de susținere a avortului la cerere. Majoritatea oamenilor, indiferent de convingerea lor morală, nu pot trimite în mod repetat femeile să fie înjosite sau, prin auto-instrumentarea avortului, să se confrunte cu pericolele asociate, precum septicemia și moartea, sau să le trimită la psihiatru pentru rezolvarea crizei existențiale prin care trec; nu se poate interzice unei femei accesul la mijloacele medicale moderne pentru a exprima viziunea a ceea ce este moral într-o anume societate sau religie (Senay, Edward C., 1970). În concluzie, se poate spune că există un număr infinit de poziții cu privire la problema filozofică a întreruperii de sarcină. Dar această multiplicitate se va îngusta rapid dacă se va lua în considerare realitatea psiho-socială a indivizilor implicați.

O situație specială

Cea mai completă expresie a ***dilemei avortului*** este reflectată în cazul unei minore însărcinate, ca urmare a violului patern. Astfel de cazuri, deși nu sunt frecvente, apar și, atât ca oameni dar și profesional suntem responsabili pentru alternativele oferite într-o astfel de situație. Orice discuție serioasă despre problema avortului trebuie să abordeze un astfel de caz; fiecare dintre opțiunile pentru fată, pentru familia ei, pentru potențialul ei copil și ele trebuie făcute explicite pentru societate. Aceste alternative trebuie să fie cântărite în lumina descoperirilor moderne, care spun că, pentru marea majoritate a femeilor, avortul nu are efecte psihologice negative pe termen lung.

Este semnificativ aici să remarcăm că deși există acum teorii elaborate în problema avortului, totuși, nicăieri nu se ia în considerare problema sarcinii ca urmare a violului și nici nu pun în discuție problema sarcinii la minore. Astfel de omisiuni sunt inevitabile atunci când se trece de la abstracții la oameni; prin urmare, ar trebui să creăm un ghid al normelor morale plecând de la experiențele concrete ale oamenilor și nu invers (Senay, Edward C., 2015).

Criza psihologică în sarcinile nedorite

Experiența clinică prezentată în cercetările recente sugerează cu certitudine că aproape fiecare femeie cu o sarcină nedorită are un subset variabil de simptome, dintre care amintim: ***anxietate ridicată și persistentă, dureri somatice, insomnie, sentimente depresive, vinovăție, retragere din relațiile ei obișnuite și activități, scăderea stimei de sine, anorexie sau bulimie*** și, probabil, trei din patru astfel de femei, prezintă ***gânduri trecătoare de sinucidere***. Aceste simptome reprezintă cea mai ușoară formă de criză asociată cu sarcina nedorită; cu cât anterior,

nivelul problemelor de personalitate sau cu cât situația familială este mai perturbată, cu atât criza generată va fi mai gravă.

În timp ce formele de manifestare pot fi diverse, femeile cu sarcini nedorite prezintă semnificative dureri psihologice severe, fără excepție. În plus, această durere poate avea, în timp, efecte distructive, dacă femeia nu o poate depăși.

Stilurile defensive obișnuite sunt de obicei folosite pentru a face față crizei, dar, așa cum se întâmplă în multe domenii ale vieții, pentru cei cu cel mai puțin sprijin și cei mai săraci, stilurile adaptive nu-și mai ating țintele în mod oportun. Pentru copiii dependenți, pentru o mamă cu șase sau mai mulți copii, care poate locuiesc la etajul al nouălea într-o locuință publică, în care se teme să folosească liftul din cauza jafului sau a hărțuirii, perspectiva unui alt copil de obicei, generează o criză și mai gravă decât, să zicem, în cazul unei mame căsătorite, ce locuiește în suburbii, care are o casă stabilă, mai puțini copii și mai puțină presiune socială și economică.

Tânăra predispusă la căderi psihotice, a cărei sarcină reprezintă o încercare nereușită și disperată a-și regăsi echilibrul, poate marca de fapt, un început de psihoză; episoadele hipomaniacale pot apărea, desigur, și în legătură cu sarcina nedorită. Femeile sociopate pot să prezinte aceleași tipuri de reacții cinic-defensive, manipulative, ce se manifestă în orice altă criză, dar a defini problema generală a avortului făcând din aceste câteva femei un simbol al tuturor celorlalte, sugerează fie o simplitate prea mare, fie o prejudecată de neacceptat.

Cea mai constantă caracteristică psihologică a sarcinii nedorite este ***depresia***, și acest lucru apare, indiferent de stilul de personalitate sau de variațiile sociale existente. Psihologia sinuciderii devine o chestiune de relevanță clinică. Sinuciderea în legătură cu problema avortului este suficient de controversată și necesită o analiză specială. Prezența unei crize psihologice reprezentată de un complex al simptomelor descrise mai sus, implică un anumit răspuns de la persoanele semnificative din viața pacientului precum și un răspuns din partea societății largi din care femeia face parte (Senay, Edward C., 2015).

Observația clinică va confirma că în majoritatea cazurilor, răspunsul celorlalți are efecte negative asupra femeii implicate și, în aproape toate cazurile – chiar și în statele cu legi liberale – răspunsul social evidențiat în mediul medical și juridic comunitățile este distructiv în mod fățiș. Femeilor cu sarcini nedorite li se induce ideea că sunt indivizi răi, inferiori, criminali, inumani și nu merită aceeași considerație precum cei „cu adevărat” corecți/cinstiți. Pe de altă parte, este firesc uman – mai ales în timp de criză – să interiorizezi astfel de atitudini, rezultatul imediat fiind agravarea crizei în care se află.

Nu avem studii sistematice despre succesiunile onirice ale femeilor cu sarcini, fie ele dorite sau nedorite. Din punct de vedere clinic, printre motivele psihiatrice, femeile care caută să avorteze raportează frecvent vise tulburătoare cu moartea dar și cu teme de mutilare. Femeile care au fost violate și au rămas însărcinate ca a consecința violului par să aibă o experiență deosebit de dificilă a depăși. Unele astfel de femei au raportat fantezia că un reziduu al brutalității și răutatea violatorului fuseseră depuse în corpul lor și au identificat clar fătul cu aceste calități înfricoșătoare. În mintea lor, continuarea sarcinii ar avea ca rezultat amplificarea acestor potențiale negative din interiorul lor. Astfel de fantezii, desigur, formează un puternic stimul pentru anxietate. O femeie a avut nevoie de multe luni pentru a lucra prin astfel de temeri în urma unui avort altfel fără evenimente (Senay, Edward C., 2015).

Soluții la criza sarcinii nedorite

Este important în acest demers teoretic să identificăm care ar fi soluțiile preferabile și posibile de urmat într-o situație de sarcină nedorită. Câteva dintre opțiuni ar fi: ducerea sarcinii la termen urmată de încercarea de a deveni mamă (social și psihologic), sau de a oferi copilul spre adopție sau de a da copilul bunicilor pentru creștere. Toate aceste opțiuni aparent nu sunt extrem de distructive din punct de vedere psihologic și pot constitui o opțiune pentru cele care le pot alege. Nu există nici o îndoială că pentru anumite femei aceste variante le ajută în rezolvarea crizei, dar nu avem suficiente date științifica care date care să justifice corectitudinea acestor judecăți. Experiența clinică ar sugera mai degrabă, că mai mult de una din patru sarcini duse la termen sunt nedorite, dintr-un motiv sau altul. Studiul lui Thuwe și Forssman sugerează că sarcina nedorită poate reprezenta o criză și mai importantă pentru făt decât pentru mamă, întrucât ei au constatat că evaluările sociale și psihologice la vârsta de 21 de ani au fost mai slabe la toate măsurătorile, pentru copiii nedoriți în comparație cu copiii doriți.

Faptul semnificativ aici este că avortul reprezintă opțiunea selectată în mod repetat de un număr substanțial de femei din fiecare clasă socială, nivel de inteligență, mediu religios, etic sau cultural; și, în măsura în care se poate stabili, această alegere reprezintă o continuitate istorică absolută, pentru că nici un grup uman din orice moment istoric sau zonă geografică studiată până în prezent, nu pare să fi existat fără avort. Alte opțiuni decât avortul sunt luate în considerare și respinse de un număr mare de femei cu sarcini nedorite; pentru unele, gândul la separarea de un copil pe care l-au născut este aproape de neconceput, iar repulsia lor morală este echivalentă în toate privințele cu cea a persoanelor care echivalează avortul cu crima (Whitlock, F.A., and Edwards, J.E., 1968).

Când avortul a fost legalizat pentru prima dată în țările scandinave, surprinzător, femeile căsătorite au fost cele care au folosit cel mai mult opțiunea avortului legal. Motivele invocate de femeile căsătorite au fost: dorința absolut firească de a oferi condiții mai bune pentru copiii pe care îi are deja, cât și pentru a-și mări șansele de realizare personală, de a-și îndeplini potențialul ca persoană. Este o eroare dureroasă de a asocia astfel de eforturi de dezvoltare personală cu criminalitatea. Se pare că acum în Statele Unite femeile singure încep să folosească avortul legal la fel de mult sau chiar mai mult decât femeile căsătorite (Senay, E. C., and Wexler, S., 1972).

Un efect major al legalizării avortului oriunde în afara avortului la cerere, este crearea unei noi opțiuni pe care o vor prefera încă, un număr mare de femei; femeile încă aleg căile ilegale, în mod surprinzător. Fetele suedeze, de exemplu, merg în Europa de Est în loc să se înregistreze în propria lor țară. Aceste fapte sugerează că există o presiune mare în populația feminină pentru serviciile de avort, și că multe femei, în special cele singure și multe fete tinere, nu vor folosi serviciile medicale care implică înregistrarea sau posibilitatea de examinare de către orice specialiști sau comitete nealese sau cunoscute lor. Ele își vor risca literalmente viața – și psihologia din ultimul timp arată că adolescența se pretează în special, la astfel de comportamente – pentru a evita anumite tipuri de relaționări birocratice cu instituțiile medicale; dar dovezile sunt incontestabil că vor folosi serviciile medicale acolo unde relația este numai cu medicul pe care l-au ales și unde nu există alte părți implicate.

Din motive clinice, s-ar părea că majoritatea femeilor au refuzat avortul legal în Statele Unite, folosind mai mult căile ilegale. Cercetătorii scandinavi, cu toate acestea, au descoperit că doar 12% dintre femei au refuzat avortul atunci când era obținut pe căi ilegale. Faptul că femeile căsătorite predomină în eșantioanele scandinave trebuie luat în considerare, în acest sens. Hook a concluzionat într-un studiu pe 249 de femei care au refuzat avortul, că starea psihică a multora

dintre ele a avut de suferit din cauza refuzului. Hook a remarcat, de asemenea, că aproape o treime dintre femeile care au acceptat sarcina și au născut, se confruntau cu probleme în îndeplinirea rolului lor matern. Experiența clinică sugerează că povara sarcinilor nedorite și copiii rezultați contribuie semnificativ la cronicizarea anxietății, declanșând mai târziu depresia de care suferă multe dintre aceste femei. O astfel de observație nu contrazice în nici un fel constatarea că există un număr semnificativ de femei care reușesc să depășească momentul neplăcut al unei sarcini nedorite (motivele nefiind unele foarte serioase) și fac față cu succes îndatoririlor ce le revin ulterior.

Sinuciderea și problema *avortul terapeutic*

Cea mai comună sancțiune pentru avort, din motive psihiatrice, este judecata că o pacientă are un anumit grad de risc de a se sinucide dacă sarcina nu este dusă la termen. Deoarece astfel de judecăți sunt foarte subiective, există spațiu suficient pentru medicul psihiatru care se identifică cu situația femeii cu o sarcină nedorită, să fie liberal în evaluarea acestor riscuri; invers, criticii unui astfel de psihiatru, în special cei care echivalează avortul cu o crimă, sunt înclinați să considere inechitabile astfel de judecăți, și, desigur, nu există nicio modalitate științifică de a rezolva problema. Sim, Sloane și alții au scris că sinuciderea este mai puțin frecventă la gravide decât la femeile care nu sunt gravide și că ratele de sinucidere sunt scăzute în întreaga populație feminină în perioada fertilă, dar experiența clinică susținută de cercetările recente ale lui Whitlock și Edwards, sugerează că sinuciderea este la fel de frecventă la gravide și la cele care nu sunt însărcinate și nu este deloc un fenomen atât de rar încât să fie irelevant.

Psihiatrul îngrijorat, dar fără experiență, poate susține, după cum s-a menționat mai sus, că gândurile suicidare apar mai frecvent la femeile cu sarcini nedorite. Majoritatea nu au planuri cristalizate, dar psihologia sinuciderii ne indică faptul că psihiatrul trebuie să acorde o preocupare constantă în cazul unor astfel de pacienți (Ekblad, M., 1955). Acceptarea incertitudinilor și a riscurilor de avort ilegal pot avea rădăcini în tendințele depresive și autodistructive. Întrebarea de raportarea gândurilor false de sinucidere este frecvent ridicată, de obicei de către cei fără multă expunere la realitățile problemei. Patt și colaboratorii săi au descoperit că câteva pacienții păreau să-și fi reprezentat greșit simptomele. La fel majoritatea clinicienii cu experiență nu simt că falsificarea este frecventă. Atunci când apare trebuie confruntat. De obicei, nu există nicio dificultate în identificarea faptului că până și aceste femei sunt cu adevărat în criză.

Motivele invocate de obicei de psihiatri – nicăieri codificate în lege, de altfel — pentru ***avortul terapeutic*** sunt amenințarea de sinucidere, psihoză sau tulburare severă de personalitate. Psihozele postpartum anterioare sunt, de asemenea uneori, amintite. Raportul GAP privind avortul analizează așa-numitele indicații înainte de a concluziona că avortul trebuie eliminat complet din domeniul dreptului penal și că ar trebui să devină o chestiune între pacientul și medicul fără terți implicați. Pfieffer, care discriminează între indicația psihiatrică, de exemplu, sinucidere și justificare psihiatrică, de exemplu, stres evitabil din cauza dificultăților economice, consideră de asemenea, că psihiatrii ar trebui îndepărtați din funcțiile lor ca „factori de decizie socială" și nu ar trebui să fie implicați decât dacă indicații psihiatrice „grele" sunt puse în discuție.

Concluzii

Mișcarea feministă, începută la debutul secolului al XX-lea a pus pentru prima dată problema legalizării avortului, recunoscând astfel, o realitate ce exista în societate de secole. Sarcinile nedorite există pretutindeni și cauzele lor sunt diverse, începând de la nevoia de dezvoltare personală până la a fi consecința violului sau a bolilor psihice. Efectul psihologic al sarcinilor nedorite asupra femeilor este unul cu un puternic impact asupra personalității dar și cu serioase urmări de natură comportamentală și adaptativă.

O sarcină nedorită poate genera o dilemă etică, morală, filosofică sau religioasă. Dar oricare ar fi această interpretare, singura care este cel mai aproape de adevăr este confruntarea cu starea de disperare, nesiguranță, tendința de suicid sau de izolare a femeii aflate într-o astfel de situație. Măsura imediată este de a realiza avortul (legal sau ilegal) pentru restabilirea stimei de sine, a capacității sale de a supraviețui. Orice femeie aflată într-o astfel de situație are dreptul de a folosi toate mijloacele medicale existente pentru a reintra pe făgașul normal al vieții, cucerindu-și astfel, dreptul asupra propriului corp, la fel ca bărbații.

Astăzi, în țările civilizate, dreptul la avort a fost legalizat și acceptat de societate. În felul acesta, s-a ajuns la recunoașterea unui fapt evidențiat științific și anume, că este preferabil avortul, în cazul unei sarcini nedorite, decât continuarea sarcinii și distorsionarea ulterioară a relației părinte-copil, ceea ce ar prejudicia atât copilul cât și mama.

Există însă, destule situații (mai ales sub influența unui puritanism religios) în care avortul este condamnat iar femeile care îl acceptă sunt numite „criminale"; este cunoscută condamnarea fără compromis de către papa Ioan Paul al II-lea, a contracepției și folosirii prezervativului care, într-o lume în care epidemia de SIDA făcea mii de victime, a condus la îndepărtarea multor credincioși de biserica catolică.

Prin urmare, drumul spre dobândirea libertăților femeilor nu este încheiat, el urmează încă drumuri complicate și uneori contestate. Dreptul asupra propriului corp trebuie să rămână însă, unul intangibil.

Bibliografie

Senay, Edward C. (2015). *The Psychology of Abortion*, International Psychotherapy Institute, *American Handbook of Psychiatry: Volume 1* edited by Silvano Arietti, Basic Books.

Calderone, M. S. (1958). *Abortion in the United States,* Hoeber-Harper, New York.

Callahan, D. (1970). *Abortion: Law, Choice and Morality,* Macmillan, New York.

Ekblad, M. (1955). "Induced Abortion on Psychiatric Grounds: A Follow-up Study of 479 Women," *Acta Psychiatrica et Neurologica Scandinavia,* Suppl. *99*-102:3-238.

Forssman, H., and Thuwe, I. (1966). "One-Hundred and Twenty Children Born after Application for Therapeutic Abortion Refused," *Acta Psychiatrica Scandinavia,* 42:71-88.

Hook, K. (1963). "Refused Abortion: A Follow-up Study of 249 Women," *Acta Psychiatrica Scandinavia,* 39. Suppl. 168:1–156.

Patt, S. L. (1969). Rappaport, R. G., and Barglow, P., "Follow-up of Therapeutic Abortion," *Arch. Gen. Psychiat.,* 20:408–414. 1969.

Pfeiffer, E. (1970). "Psychiatric Indications or Psychiatric Justification of Therapeutic Abortion?" *Arch. Gen. Psychiat.,* 23:402–407.

Rosen, H. (1954). *Therapeutic Abortion,* Julian Press, New York.

Senay, Edward C. (2015). *The Psychology of Abortion*. International Psychotherapy Institute, *American Handbook of Psychiatry: Volume 1* edited by Silvano Arietti, Basic Books.

Senay, E. C., and Wexler, S. (1972). "Fantasies About The Fetus in Wanted and Unwanted Pregnancies," *J. of Youth and Adolescence,* 1:333–337.

Senay, Edward C. (1970). "Therapeutic Abortion: Clinical Aspects," *Arch. Gen. Psychiat.,* 23:408–415

Sim, M. (1967), "Psychiatric Sequelae of Termination of Pregnancy," *Brit. Med. J.,* 1:563–564.

Sloane, R. B. (1936). "The Unwanted Pregnancy," *New Eng. J. Med., 280:*1206–1212, 1969.

Taussig, F., *Abortion—Spontaneous and Induced: Medical and Social Aspects,* C. V. Mosby, St. Louis.

Tietze, C. (1968). "Therapeutic Abortion in the United States," *Am. J. Obstetrics & Gynecol.,* 101:784–787.

Whitlock, F. A., and Edwards, J. E. (1968). "Pregnancy and Attempted Suicide," *Comprehensive Psychiat.*

Capitolul 37 – CAPITALUL UMAN ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRILOR TEHNOLOGICE

Chapter 37 – HUMAN CAPITAL IN THE CONTEXT OF TECHNOLOGICAL DEVELOPMENTS

Alexandru-Bogdan CIOCHINĂ[1]

Abstract

Technological progress has been perceived, by most economists, throughout time, as a factor of increasing productivity, therefore of economic growth. The automation of a significant number of jobs can bring back to the discussion the topic of a guaranteed minimum income for people whose productivity is no longer relevant in the area of technological production. This solution, unfortunately, would generate important costs, and the existence of a guaranteed income decreases the motivation to invest in the accumulation of human capital, and in this context productivity is affected.

Because robotization is considered the fourth industrial revolution, having an important role in the development of economies and states. Robotization is influenced by the development of digital technologies and their penetration into the most varied fields. In this sense, the automation and robotization of work, through the lens of digital technologies, leads to a decrease in the efficiency of human capital. The paper proposes the analysis of human capital in the context of technologization at the level of the European Union by analyzing some statistical indicators that help this approach, such as labor productivity, foreign investments in human capital, jobs and the development of technological infrastructure. Human capital must adapt to the evolution in society, so certain changes may occur that influence it, such as the development of technology.

Keywords: *human capital, technology development, robotization*

JEL: *J24, JO15*

Introduction

The automation of some processes leads to job losses, which can be perceived as a decrease in the value of human capital, but the effect on productivity is directly proportional and in some cases exponential. Productivity growth is a prerequisite for economic growth, which as a consequence means an increase in demand for labour. Any social dangers caused by the loss of labour as a result of automation can therefore be transformed into economic advantages, provided that human capital is encouraged to adapt to the new production requirements.

Robert Solow has developed a neoclassical model and is a reference in this respect. The automation of certain production processes has given rise to fears that human labour may be replaced by machines, and thus the value of human capital risks being significantly devalued. The proliferation of artificial intelligence (AI)-based algorithms, particularly in recent years, has made it possible to automate processes that were considered inalienable to humans. All these developments have prompted economic researchers to look at these processes in order to understand and determine the impact of AI and robotisation on the labour market and productivity.

Andrew McAfee and Erik Brynjolfsson tried to assess how human work will be influenced by technology. In the work published in 2014, and then in a subsequent work in 2016, certain scenarios of the evolution of the human capital market are presented, and certain policies are suggested for adapting to the new situation. Starting from the report that 'The US Council of Economic Advisers' made to President Obama in 2016, according to which 83 percent of jobs in the United States that are paid up to $20 an hour are affordable to be automated, the two authors discussed several scenarios and modes of action. The principles that the two researchers

[1] Faculty of Economics and Business Administration, Alexandru Ioan Cuza University, Iași, România, email: ciochinaalexandrubogdan@gmail.com

recommend for the attention of decision-makers are, on the one hand, ensuring a flexible economic climate regarding the adoption of technology and, on the other hand, direct encouragement of work, instead of developing strategies for the situation in which this is taken over by the 'machines'.

The automation of a significant number of jobs can bring back to the discussion the topic of a guaranteed minimum income for people whose productivity is no longer relevant in the area of technological production. This solution, unfortunately, would generate significant costs even for a developed nation such as the United States. Moreover, the data regarding American states that applied a similar policy in the past, show that the minimum income policy has the effect of decreasing the productivity of human capital. This can be explained by the fact that the existence of a guaranteed income decreases the motivation to invest in the accumulation of human capital, and as a consequence affects productivity.

The conclusion formulated by McAfee and Brynjolfsson (2014) is that technological expansion and development will generate material prosperity, a better level of health, as well as other benefits. But all this will be done with the help of people. Consequently, labor and human capital will not disappear, but will specialize.

Martin Ford (2015, 2016) analyzes the impact that new technologies can have on the education process and on the health system. In the first case, new technologies can facilitate a more extensive literacy with technological environments. And the evaluation process can be augmented by introducing algorithms that take into account multiple evaluation criteria, which they then combine according to the main objective of the evaluation. As for the health system, the progress made by technology in this direction is spectacular. The medical subfields where technology has brought advances in ways of investigation and treatment are much more numerous than a few decades ago.

Human capital and productivity

In terms of human capital and its productivity, Ford realizes that technological advancement puts pressure on the human capital market, in the sense that the unemployment rate and the inability to effectively engage the available human resource would increase. The pessimistic scenario can be avoided, Ford believes, as long as there is an adaptation of the optics regarding technology, in the sense that it is seen as a source of increasing well-being, instead of being seen as a threat, and this attitude to be supported by robust decisions to address negative effects, when they occur.

Daron Acemoglu and Pascual Restrepo (2019) start from the idea that the automation implemented through the adoption of artificial intelligence and robotization causes a strong effect of abolishing jobs. This position is in contrast to the classic view that attributes to the technologization of production an increase in productivity and an expansion of the need for labor. The authors show that the effect of labor displacement from productive activity causes a negative impact on wages and causes a decrease in the quantity and quality of human capital in a nation's productive activity. The authors also analyze some economic policy directions that can generate the opposite effect, whereby automation generates a need for labor. First of all, by stimulating the automation of some processes that generate economic growth, a need for labor in automated fields is created. Then, the accumulation of conventional capital through the multiplication of automated processes will also attract an increase in the demand for human capital. Not ultimately, in many cases the automation of some processes does not generate the abolition of jobs, but the effect

produced is an increase in efficiency and productivity, and therefore an increase in the demand for human capital.

A potentially destabilizing aspect of a nation's production system can be a mismatch between the technology deployed and the skills of the workforce to use it. Acemoglu and Pascual show in their work how such a situation contributes to the growth of social inequalities and a rate of productivity growth far below the technological potential (Acemoglu and Pascual, 2019). A similar situation is when automation is done too quickly and excessively. The two researchers show that the effect obtained through excessive technology is a marginal increase in productivity and a decrease in the efficiency of production processes.

Sima et al (2020) analyze a series of effects of the automation of production processes and find that in most fields of activity, automated processes have replaced certain positions held by the human factor, but at the same time they have generated new jobs specific to the new processes of production. The newly generated positions also determined a change in human capital in the sense that the set of skills and abilities required for production became specific to the new technological environment. Basically, automation at an optimal pace, which allows human capital to adapt properly, will lead to an increase in productivity and an increase in the demand for human labor.

Innocenti and Golin (2022) analyze the relationship between the motivation to invest in human capital and the fear of automation. The authors perform an empirical analysis using data from 16 countries and over 18, 000 employees. A first point emerging from the analyzed data is the fact that approximately 30% of the participants in this study fear that they may lose their jobs due to automated processes. This feeling seems to be correlated with their decision to invest in the accumulation of new skills adapted to the new productive needs. Interestingly, employees who appear to be directly affected by the risk of losing their jobs as a result of automation tend to be the most motivated to accumulate human capital, while those for whom the risk is indirect rather, it shows an inhibition of intentions to accumulate human capital.

Although the data evaluation model does not take into account behavioral parameters of subjects, which could shed more light on the causal processes that determine individual decisions, nevertheless the correlations brought to attention by Innocenti and Golin can represent a starting point for the optimal adaptation of policies stimulation of technology and the accumulation of human capital.

The advance of digital technologies, which made it possible to automate and robotize certain processes specific to human activity in the past, produces disruptive effects in the sphere of human capital. Most economists agree that research is still in its infancy regarding the impact of accelerated technologization in recent decades, but nevertheless some conclusions can be drawn that can serve as a basis for future research as well as for appropriate policies. Even if the automation of some processes causes the abolition of some jobs, which can be perceived as a decrease in the value of human capital, however, the effect on productivity is directly proportional, and in some cases even exponential. Productivity growth is a prerequisite for economic growth, which, as a consequence, means an increase in labor demand. Here, then, is that the possible social dangers caused by the layoff of labor, as an effect of automation, can be transformed into economic advantages, to the extent that an adaptation of human capital to the new productive requirements is stimulated.

Characteristics of human capital

Human capital evaluation models have been developed at the level of the individual, at the micro – or macro-economic level. Degrees of generalization and approximation are used to compensate for the difficulties of explicit evaluation. In most cases, a limitation of the presented model is the inability to describe and measure the inhomogeneity of human capital. In a few cases, previously presented, certain groupings based on quality criteria were inserted into the developed models, but in almost all cases the authors come to the conclusion that further research must focus and effectively address the problem of the differences that are otherwise, characteristic of human capital, which has the human being as its main material. Just as people are characterized by individuality, differences being more defining than similarities, so the value of human capital is different from one individual to another, making absolute equality between two individual units impossible. There are, of course, many criteria by which the variables that differentiate people can be divided, but from a human capital perspective, five seem to be important: the person's natural ability or ability, the schooling process, the quality of schools, and investments in human capital, in outside school, training or vocational training and social influences.

Natural abilities, with which a person is born, are of course an important source of differences in human capital. Several recent psychological studies show that there is a certain component of human intelligence that has a genetic source. Although there is no consensus on this, there is still a strong correlation with the fact that different people have different abilities to accumulate knowledge and skills. From the perspective of human capital, this aspect is important because it shows that, for example, people subject to an identical investment process (for example through education or professional training), will have different productivity values and will react differently in certain situations of economic constraint. It is important to evaluate this kind of skills, especially since they are usually correlated with other important indicators (for example, the level of schooling).

Education is considered, by most economists, to be the main way of investing in human capital, being fundamental for the process of accumulating human capital at levels higher than the basic one. Empirical data on schooling are readily available and thus the effects of schooling are easy to assess and correlate with productivity. If one accepts the premise that human capital in schooling investment behaves similarly to other forms of investment, then assessing the effects of schooling can help determine the others.

The quality of the schooling process as well as the set of knowledge and skills acquired outside of school can represent an important source of differences in human capital. Two people with similar skills after the same number of years of schooling will have different levels of human capital if the quality of the education was different. And in the situation where the same people will attend the same educational institution, in the end they will have different productivity values. This can be explained by the set of knowledge and skills accumulated by each person from sources outside the educational institution. The proper assessment of these skills is an important objective for future research, especially since a growing number of economists and psychologists believe that these kinds of skills have an important role in determining income differences between individuals.

On-the-job training or preparation is considered very important for the accumulation of human capital. Gary Becker, winner of the Nobel Prize for his research on human capital, considered workplace training to be the most important form of investment in human capital. Although in many ways it is similar to formal education, training involves the development of

skills and knowledge specific to the company's production process. This means that the company also undertakes an investment in the development of human capital, in addition to the employee who has his own interest in increasing his productivity level, in order to obtain an increase in income. The involvement of the two parties (the employee and the employer) in the investment process for the accumulation of human capital, is a source of differentiation that should not be neglected especially in academic analyses.

Under the umbrella of social influences we have included all the factors that can affect decisions on investments in human capital and that are related to certain conjunctures. Although social, like nature, this kind of influence can also have an investment component. For example, a parent may choose to move to a certain region in order to provide the child with easier access to a certain quality education, which will contribute to the prospect of obtaining a higher income. These kinds of influences, while important as an impact, are more difficult to quantify.

The previously presented factors represent sources of differences in the level of human capital and their understanding is fundamental for the analysis of the motivational factors that generate the propensity to invest in human capital. As I stated, scientific research is still in its early stages regarding their evaluation, but the focus on them must remain, to ensure progress from the perspective of the correct evaluation of human capital, as a whole.

Conclusions

Technological development in recent decades has led to an even steeper increase in economic productivity than that triggered by the first industrial revolution more than two hundred years ago. However, the individual has remained central to the production process and looks likely to remain so for the foreseeable future, despite the advance of artificial intelligence and robotization. Since ancient times, man, along with technology, at first in rudimentary forms, has been an essential factor in the production process. Although the concept of human capital was built, as it was shown, as an economic notion that encompasses the entire human contribution to the productive process, only in the second half of the last century, its nuances were constantly in the attention of those who were concerned of goods production and economic growth or their implications.

The automation of production processes was, and to some extent still is, perceived as a threat to the involvement of human capital in production. Fortunately, however, the majority of reference studies (although still few in number) show that the human factor will remain – at least for the foreseeable future – involved in productive activity, to the extent that it will adapt its skills and experience to the new technological processes.

Assessing human capital, determining the factors that favor its accumulation and adaptation to market needs, as well as human capital flows, remain main directions for future research.

References

Aiyagari, S. R. and Wallace, N. (1991). Existence of Steady States with Positive Consumption in the Kiyotaki. Wright Model. Review of Economic Studies 58, 901.916.

Brynjolfsson, E., McAfee, A. (2014). The second machine age: Work, progress and prosperity in a time of brilliant technologies. https://psycnet.apa.org/record/2014-07087-000.

Brynjolfsson, E., McAfee, A. (2016). Human Work in the Robotic Future: Policy for the Age of Automation. *Foreign Affairs*, *95*(4), 139–150. http://www.jstor.org/stable/43946940.

Butlin, S. J. (1968). Foundations of the Australian Monetary System 1788.1851. Sydney: Sydney Univ. Press.

Cavalcanti, R. de O., Erosa, A., and Temzelides, T. (1997). Private Money and Reserve Management in a Random Matching Model. University of Western Ontario, Research Report 9715, Department of Economics.

Diamond, P. A. (1990). Pairwise Credit in Search Equilibrium. Quarterly Journal of Economics 105, 285. 319.

Capitolul 38 – PERSPECTIVELE FEMEILOR ÎN INDUSTRIA TIC ÎN REPUBLICA MOLDOVA: OPORTUNITĂȚI ȘI PROVOCĂRI

Chapter 38 – PERSPECTIVES OF WOMEN IN THE TIC INDUSTRY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES

Lucia GUJUMAN[1],
Svetlana CEBAN[2]

Abstract

This article examines the perspectives of women in the Information and Communication Technologies (ICT) industry, highlighting the opportunities and challenges they face. Opportunities for women in the ICT industry are increasing as demand for technical talent continues to grow and ICT fields expand. However, women still face significant challenges in terms of participation and advancement in the given industry. Opportunities include increasing the number of ICT jobs and diversifying areas of specialization such as software development, data analysis, artificial intelligence, cyber security etc. There is also an increase in technology start-ups, which offer women the opportunity to develop their own businesses in the ICT domain.

However, there are still significant challenges, gender stereotypes persist and women often face social and cultural barriers to career choice and advancement. Also, the gender pay gap and access to opportunities for advancement into leadership positions remain unresolved issues. This article highlights initiatives and programs that aim to address these challenges.

To fully explore the potential of women in the ICT industry, systemic changes are needed. Recommendations include improving STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics) education for girls and women, promoting successful role models in the industry, creating HR policies that promote diversity and inclusiveness, and actively engaging companies and the wider community

This article highlights that while the ICT industry offers promising opportunities for women, continued efforts are needed to address the challenges and create an enabling work environment where women can thrive and make their full contribution in the ICT field.

Keywords: *IT fields, gender equality, digital technologies, IT companies, workforce.*

JEL: *I10, I11, I12, Z13*

Introducere

Industria Tehnologia Informației și Comunicațiilor (TIC) reprezintă un sector important și tot odată prioritar în dezvoltarea economică și socială a Republicii Moldova, cu o pondere de 7% din PIB-ul țării cu o cifră de afaceri de 15 miliarde lei (a. 2022).

Astăzi, tehnologiile digitale sunt prezente în toate domeniile vieții noastre: de la felul în care lucrăm, la modul în care consumăm, ne tratăm, studiem și participăm în politică, este cert faptul că nu este doar un proces economic sau o problemă tehnică dar și un proces social și unul care nu este neutru din punct de vedere al genului.

În R. Moldova există un număr mare de companii în domeniul Tehnologiei Informație de succes, care oferă servicii de dezvoltare software, servicii de outsourcing și consultanță TIC pentru clienți din întreaga lume. Unele din aceste companii sunt implicate în dezvoltarea de software, web design, dezvoltarea de aplicații mobile, servicii de testare și altele.

Pe piața muncii din Moldova există forță de muncă calificată în domeniul TIC, în mare parte tineri absolvenți al instituțiilor superioare naționale și internaționale cu specializare în TI și comunicații electronice.

[1] Conf. univ. dr., Academia de StudiiEconomice din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, e-mail: gujuman. lucia@ase. md.

[2] Lector asistent, Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova, mail: ceban.svetlana@ase.md.

Moldova este cunoscută ca o destinație atractivă pentru outsourcing-ul TIC, datorită nivelului înalt de cunoștințe tehnice și a prețului redus al forței de muncă. Pentru a susține dezvoltarea startup-urilor și a inovațiilor tehnologice în Moldova sunt dezvoltate o serie de centre și incubatoare. Exporturile de servicii IT din Moldova au crescut semnificativ în ultimii ani, numai în anul 2022 creșterea a fost de 32,6% față de 2021 și a constituit 468,67 milioane de dolari, astfel companiile locale fiind recunoscute și pe piața internațională.

Din anul 2018, odată cu înființarea „IT Park", companiile membre achită un impozit unic lunar de 7% din venitul încasat din vânzări. Astăzi specialiștii din domeniul TIC sunt printre cei mai bine plătiți încasând peste 2000 $ lunar.

În prezent disponibilitatea profesioniștilor TIC este una dintre preocupările comune ale societății. Pe piața muncii din R. Moldova există un grup limitat de talente disponibile pentru a acoperi cererea din ce în ce în creștere a pieței. Cu toate că dezvoltarea TIC continuă într-un ritm impresionant, femeile încă sunt în inferioritate numerică față de bărbați în domeniul dat.

Dezvoltarea industriei Tehnologiei Informației și Comunicațiilor poate fi o poartă de acces pentru femei și fete în special prin faptul că oferă oportunități ample de informare și comunicare care au aplicabilitate în întreaga sferă economică, import, politica și viață culturală.

Oportunități și provocări pentru femei în industria TIC din Moldova

Situația actuală. Industria Tehnologiei Informației și Comunicațiilor oferă o serie de oportunități pentru femei atât în Republica Moldova cât și în întreaga lume. Cu toate aceasta este încă o industrie în care bărbații sunt majoritari, femeile au început să ocupe un rol tot mai important și sunt încurajate să se implice mai mult în domeniul dat.

Abordarea de gen în domeniul TIC este importantă deoarece contribuie la crearea unui mediu de lucru mai echitabil și la dezvoltarea unor soluții tehnologice mai cuprinzătoare.

Conform datelor furnizate de Biroului Național de Statistică în Republica Moldova, diferența dintre implicarea femeilor și a bărbaților în economie rămâne semnificativă, cu o discrepanță de 9, 3 puncte procentuale în favoarea bărbaților în anul 2021. [2. pp. 1-14] La nivel global, rata de ocupare a forței de muncă a femeilor în domenii similar este de 48%.

Analiza efectuată în acest articol este realizată în baza datelor statistice oficiale prezentate de Biroul Național de Statistică (BNS), iar disponibilitatea datelor statistice dezagregate pe sexe ale industriei TIC este limitată.

Sectorul TIC progresează rapid, contribuind la creșterea economică și reducerea sărăciei. Anual, acesta creează aproximativ 2000 locuri de muncă înalt calificată și oferind femeilor posibilități de dezvoltare profesională și independență economică.

Datele oferite de BNS dezvăluie o diferență semnificativă între numărul de femei și bărbați, care activează în domeniul TIC. În 2021, peste 30 mii de persoane erau implicate în acest sector, reprezentând 4,20% din totalul salariaților din țară. Din aceștia aproximativ 74%, lucrau în Tehnologia Informației, iar aproximativ 20% în Comunicații Electronice. [4. pp. 1-14]

În perioada 2019-2021 numărul angajaților din TIC a crescut cu aproximativ 8, 2%, cu o creștere de 5,6% a numărului de femei (13239 persoane) și de 9,7% a numărului de bărbați (17856 persoane). Tehnologia informației rămâne subsectorul cel mai dinamic, având cea mai mare capacitate de ocupare a forței de muncă. În baza datelor BNS ponderea femeilor ocupate în sectorul TIC a constituit în 2021 cca 42% (fără subsectorul poștă și curierat), fiind în descreștere ușoară față de 2020 cu cca 2 p., ceea ce arată că diferențele de gen în angajare există. Situația dată este specifică pentru subsectoarele Tehnologia Informației, Comunicații Electronice și Industria TIC.

În cazul activității de poștă și curierat situația este altfel, 81% din angajații acestui subsector sunt femei și doar 19% bărbați. Feminizarea intensă a subdomeniului de poștă și curierat nu aduce avantaje femeilor deoarece oferă locuri de muncă cu nivel scăzut de remunerare și calificare, iar acest lucru contribuie la adâncirea inegalității de gen.

Factori de inegalități de gen. Diferențele de gen devin mai evidente când analizăm distribuția populației ocupate în industria TIC în funcție de profesii. De exemplu, femeile sunt subreprezentate în profesii care implică întreținerea și administrarea infrastructurilor de rețea, dezvoltarea software-ului și analiza sistemelor, probabil din cauza percepției că aceste roluri necesită abilități tehnice avansate.

Tehniciene în comunicații și informatică, care implică întreținerea și administrarea infrastructurilor de rețea și a echipamentelor tehnologice, aceste roluri pot fi percepute ca fiind mai tehnice.

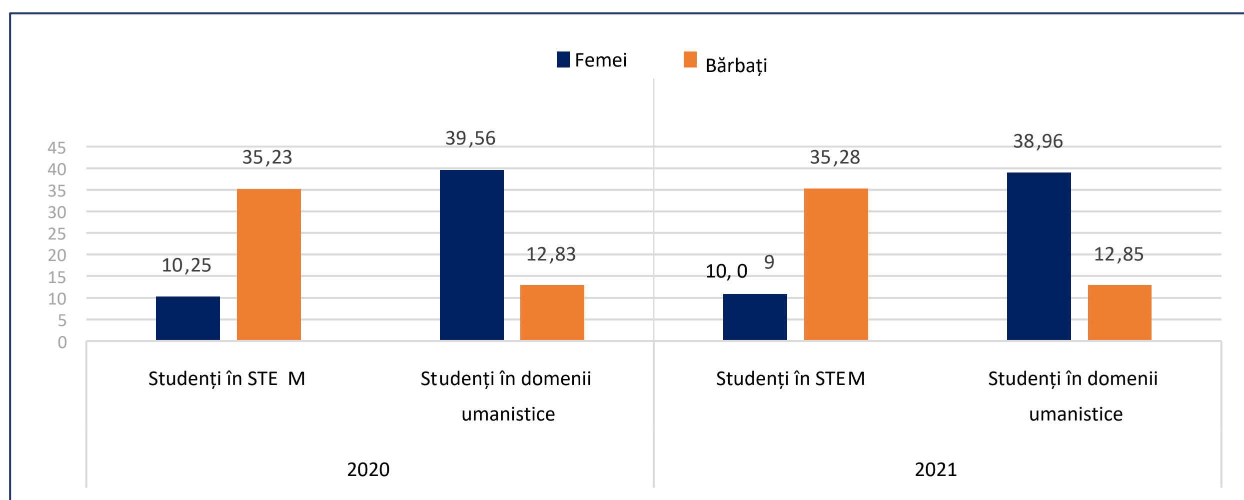
Programatoare în domeniul software și programatoare de aplicații – discrepanța de gen aici poate fi legată de percepția că dezvoltarea software-ului este o activitate intens tehnologică și matematică, care ar putea fi intimidantă pentru unele femei.

Analiste de sistem este un rol în care femeile sunt subprezentate din cauza percepției că necesită abilități tehnice avansate.

În dezvoltarea tehnologiilor de inteligența artificială și a algoritmilor de învățare automata, femeile sunt de asemenea subprezentate. Cu toate acestea este un domeniu în care există un interes pentru a crește diversitatea.

Aceste diferențe sunt în mare parte rezultatul ratei scăzute de participare a femeilor în domeniile STEM (științei, tehnologiei, ingineriei și matematicii), care reprezintă o bază esențială pentru ocuparea forței de muncă în TIC. Este important de menționat că decalajul se datorează și stereotipurilor legate de aptitudinile necesare pentru carierele STEM. Conform datelor statistice în anul 2021 ponderea femeilor ce își fac studii în domeniul STEM a alcătuit 10, 09% înregistrând o scădere ușoară față de anul 2020 de (-0, 16p. p), iar față de 2019 de -1,0%. [1. pp. 8-10].

Figura1. *Ponderea studenților în raport cu domeniile de profil.*

Sursa: Biroul Național de Statistică

Micșorarea numărului femeilor ce își fac studiile în domeniul STEM demonstrează încă o dată că în Republica Moldova fetele aleg încă domenii considerate a fi „de obicei mai feminizate”, iar bărbații – pe cele „de obicei mai masculinizate”. Astfel, persoanele de gen masculin sunt

predispuse spre alegerea specialităților STEM, care sunt remunerate mai bine, iar femeile optează pentru domenii umaniste precum științe sociale, jurnalism, arte etc.

Stereotipurile legate de aptitudinile necesare pentru carierele STEM reprezintă un alt factor care influențează negativ deciziile fetelor în ceea ce privește intrarea în aceste domenii. Acest lucru poate determina un cerc vicios în care lipsa de încurajare în STEM conduce la un nivel mai scăzut de cunoștințe și, în consecință, la o reducere a interesului femeilor și fetelor de a explora aceste domenii. Domeniul TIC necesită gândire critică și pasiune, dar nu trebuie să fii bărbat pentru a dezvolta aceste abilități.

Lipsa de modele și mentori. Numărul mic de modele feminine poate contribui la o limitare a aspirațiilor și a încrederii în propriile abilități ale femeilor care aspiră la cariere în TIC. Ele pot avea dificultăți în vizualizarea lor în roluri tehnice sau de conducere și pot avea sentimentul că este mai puțin probabil să reușească în comparație cu colegii masculine.

În mare parte, inegalitatea de gen în alegerea profesiei este determinată de rolurile de gen în societate. Bărbații sunt încă văzuți ca aducători de venit, iar femeile ca fiind responsabile pentru gospodărie și copii [1. pp. 4-10]. Aceste așteptări pot influența alegerile profesionale. Femeilor li se pot descuraja cariere care implică multă muncă sau călătorii, deoarece acestea ar putea afecta responsabilitățile lor tradiționale în gospodărie.

Accesul la informație și formare în industria TIC poate fi limitat pentru femei din cauza unor factori precum lipsa de resurse financiare, lipsa de modele de rol feminine sau chiar discriminarea de gen în instituțiile de învățământ. Acest gap în competențe poate împiedica femeile să obțină calificările necesare pentru a lucra în industria TIC.

Discriminarea salarială este un alt factor ce influențează negativ deciziile femeilor de ași dezvolta cariere în domeniul TIC. Acest fenomen poate începe încă din procesul de angajare. Femeile pot fi descalificate pentru poziții bine plătite sub pretextul că nu îndeplinesc anumite cerințe sau că nu au experiența necesară, chiar dacă au calificările și experiența potrivită.

Medii de lucru neprietenoase, care permit sau trec cu vederea comportamentele discriminatorii sau hărțuirea de gen, pot descuraja femeile să rămână în industria TIC sau să caute o carieră în acest domeniu.

Din cauza prezenței neînsemnate a femeilor în sectorul TIC, ele ar putea constitui un grup important de potențiale candidate pentru a intra pe piața muncii în sectorul TIC.

Recomandări și soluții pentru susținerea femeilor în domeniul

Susținerea femeilor în domeniul TIC este esențială pentru a valorifica întregul potential al forței de muncă și pentru a promova inovația și progresul în această industrie. Prin eforturi comune ale guvernului, mediului de afaceri și instituțiilor de învățământ, poate fi creat un medium mai echitabil și incluziv pentru femei în TIC.

Egalitatea de gen reprezintă un factor principal al creșterii și dezvoltării economice și sociale a unei țări.

Pentru Republica Moldova constituie o preocupare la nivel național dezvoltarea unei piețe a muncii prin prisma dimensiunii de gen. Strategiile și programele relevante ale guvernului pentru această preocupare includ:

1. Strategia națională de ocupare a forței de muncă pentru perioada 2017-2021.

2. Programul de ocupare a forței de muncă pentru perioada 2022-2026.

3. Strategia pentru asigurarea egalității între femei și bărbați pentru anii 2017-2021.

4. Programului de accelerare a egalității de gen în Republica Moldova pentru anii 2023-2027, documente care își propun să „ consolideze cadrul instituțional relevant la nivel național”, să

„creeze oportunități de angajare formală non discriminatorie și productivă, să „reducă inegalitățile structurale de gen”, să „reducă diferențele de gen salariale pentru muncă egală sau muncă de valoare egală”, să „promoveze femeile inclusiv femeile din grupurile subreprezentate în funcții de conducere” și să promoveze „meseriile netradiționale în rândul fetelor și femeilor”. [4. pp. 1-12]

Republica Moldova și-a asumat și angajamente internaționale privind recunoașterea importanței egalității de gen și abilitare a femeilor prin ratificarea: Convenției privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (CEDAW), Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței în familie(CAHVIO), Platforma de la Beijing și Convențiile Organizației Internaționale a muncii (OIM).

Pentru a analiza și identifica care sunt performanțele și neperformanțele în direcția egalității de gen în Republica Moldova, anual Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare (CPD) calculează Indexul Egalității de Gen (IEG). Acest indicator se calculează în baza a 31 de indicatori de impact, grupați pe șase categorii relevante. Conform acestui indicator în anul 2022 nivelul mediu al egalității dintre femei și bărbați a constituit 62 puncte, fiind în creștere cu 3 puncte față de anul 2021. [4. pp. 4-10]

Totodată, Rezoluția Uniunii Internaționale a Telecomunicațiilor (ITU) 70 (Rev. Busan, 2014) „Integrarea perspectivei de gen în ITU și promovarea egalității de gen și a împuternicirii femeilor prin intermediul tehnologiilor informației și comunicațiilor”, [5. pp. 1-9] vine cu îndemn către țările membre și membrii domeniului dat să actualizeze politicile sale pentru a se asigura că procesul de angajare, motivare și promovare pe diverse nivele ierarhice a femeilor și bărbaților se realizează echilibrat.

Implicarea Guvernului R. Moldova. La fel Guvernul trebuie să investească în programe de educație STEM accesibile și atractive pentru fete încă din școlile primare și secundare. Acest lucru poate fi realizat prin furnizarea de resurse educaționale, cursuri suplimentare și evenimente care să încurajeze fetele să dezvolte abilități tehnice.

Guvernul poate sprijini diverse campanii și inițiative pentru a evidenția modelele de rol feminin de succes din industria TIC. Acest lucru poate inspira și motiva femeile să urmeze cariere în această industrie.

Educație STEM pentru fete. Dezvoltarea programelor educaționale, inclusiv pentru fete în școli, ce poate fi realizată prin:

- Identificarea lacunelor programelor existente pentru a asigura o educație STEM echilibrată pentru fete;
- Consultarea cadrelor didactice, părinții și elevii pentru a înțelege mai bine nevoile și interesele fetelor în ceea ce privește educația STEM;
- Promovarea unui mediu favorabil de clasă în care toți elevii să se simtă încrezători în abilitățile lor STEM.

Dezvoltarea cursurilor suplimentare și diverse evenimente care să promoveze abilitățile tehnice și anume:

- Organizarea cursurilor suplimentare de STEM după școală sau în timpul vacanțelor pentru a oferi fetelor oportunități suplimentare de învățare și experimentare;
- Dezvoltarea de parteneriate cu organizații non-guvernamentale, companii sau universități pentru a aduce experți în domeniul STEM în clasă pentru a susține cursuri speciale sau ateliere;
- Organizarea de evenimente STEM, cade exemplu, târguri de știință sau competiții, care să încurajeze participarea fetelor și să le ofere șansa de a-și demonstra abilitățile.
- Crearea resurselor online sau platforme de învățare pentru a oferi acces la materiale educaționale STEM pentru fete, astfel încât ele să poată să-și dezvolte abilitățile de acasă.

Promovarea modelelor de rol feminine. Este necesar de a fi susținute inițiativele de creare a comunității și rețelele de suport pentru femeile din domeniul TIC. Aceste rețele pot oferi oportunități de mentorat, networking și schimb de experiență. Un exemplu în această direcție este Tech Women Moldova (TWM), o asociație publică care este dedicată atragerii, sprijinirii și împuternicirii femeilor în domeniul Tehnologiei Informației și Comunicațiilor (TIC). De obicei, astfel de organizații se concentrează pe diverse inițiative și activități menite să sprijine și să inspire femeile în domeniul TIC.

Promovarea diversității de gen în companii.

Companiile din industria TIC trebuie să promoveze diversitatea de gen în echipele lor, să creeze culturi organizaționale incluzive și să asigure că femeile au oportunități egale de avansare în carieră. Să revizuiască și să ajusteze politicile lor de remunerare pentru a asigura egalitatea de salarizare între angajații de sex feminin și masculin pentru aceeași muncă.

Instituțiile de învățământ sunt cele care trebuie să dezvolte programe educaționale care să fie incluzive și să promoveze participarea femeilor în TIC. La fel instituțiile de învățământ pot dezvolta parteneriate strânse cu companiile din TIC pentru a se asigura că programele lor de studiu sunt relevante pentru cerințele industriei.

Perspectivele viitoare pentru femei în industria TIC sunt pline de oportunități și provocări. Industria TIC este în continuă evoluție, cu tehnologii emergente precum Inteligența Artificială. Internetul Lucrurilor, blockchain și computația cuantică. Femeile pot să se specializeze în aceste domenii, să dezvolte competențe și să ocupe roluri de conducere în dezvoltarea acestor tehnologii.

Este esențial ca industria, guvernele și instituțiile de învățământ să continue să sprijine si să promoveze femeile în domeniu pentru a atinge un mediu de lucru echitabil și pentru a stimula inovația și progresul în industria Tehnologiei Informației și a Comunicațiilor.

Concluzii

Deși în R. Moldova s-au luat toate măsurile legale ca femeile să fie egale în drepturi, totuși femeile continua să fie discriminate pe piața muncii, le este mai dificil să-și găsească un serviciu mai bine plătit sau să fie avansate. Decalajul dintre salariul mediu al bărbaților și femeilor crește constant.

Republica Moldova are un cadru solid atât în ceea ce privește promovarea egalității de gen, cât și sectorul TIC, angajamentul Guvernului pentru aceste sectoare reflectându-se și în UE – Acordul de Asociere cu Moldova și angajamentul național de implementare a Agendei 2030 pentru Dezvoltare durabilă.

Există o serie de provocări și oportunități pentru femei în industria TIC. Pe de o parte, se confruntă cu diverse provocări precum discriminarea de gen și subprezentarea în anumite roluri din industrie, pe de altă parte, există oportunități semnificative în dezvoltarea carierei în tehnologii emergente, în sectoare în creștere și prin intermediul antreprenoriatului tehnologic.

Promovarea egalității de gen poate ajuta la creșterea economică a țării. O forță de muncă echilibrată din punct de vedere al genului poate contribui la o economie mai puternică și la o mai mare stabilitate pentru femei și familiile lor.

Promovarea femeilor în industria TIC poate contribui la dezvoltarea unui mediu de lucru mai echitabil și la avansarea industriei prin aducerea unor perspective variate și abordări diferite la soluționarea problemelor tehnologice.

Promovarea egalității de gen în industria TIC din Republica Moldova este esențială pentru justiție, dezvoltare economică și inovație. Viitorul oferă oportunități semnificative pentru femei în acest domeniu, și investițiile în sprijinirea lor pot avea un impact pozitiv asupra industriei și societății în ansamblu.

Bibliografie

Indexul Egalității de gen 2023 Tendințe privind nivelul egalității între femeile și bărbații din Moldova, Chișinău, 2023 https://progen.md;

Portretul statistic al femeilor și bărbaților în Republica Moldova. Stastistica. https://statistica.gov.md/ro/portretul-statistic-al-femeilor-si-barbatilor-in-republica-moldova;

Programul național pentru ocuparea forței de muncă pe anii 2022-2026, https://social.gov.md/wp-content/uploads/2023/04/Programul-national-de-ocupare-a-fortei-de-munca-2022-2026.pdf;

Programului de accelerare a egalității de gen în Republica Moldova pentru anii 2023-2027 și Planului de acțiuni pentru implementarea acestuia, https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/1-mmps.pdf;

„Rezoluția ITU 70 (Rev. Busan, 2014)" sau „ITU Resolution 70 (Rev. Busan, 2014)".

Strategia de dezvoltare a industriei Tehnologiei Informației și a ecosistemului pentru inovarea digitală, Guvernul R. Moldova, 2018-2023;

Strategia națională privind ocuparea forței de muncă 2017-2021, https://gov.md/ sites/default/files/document/attachments/intr20_65. pdf

Strategia pentru asigurarea egalității între femei și bărbați 2017-2021,

Tehnologia Informației, poștă și Telecomunicații. BNS https://statistica.gov.md/ro/statistic_indicator_details/18#excel_tables_pages

Tinerii în Republica Moldova 2022. https://statistica.gov.md/ro/tinerii-in-republica-moldova-in-anul-2022-9578_60648.html.

Capitolul 39 – STRATEGII DE MOTIVARE A PERSONALULUI ÎN MEDIUL ORGANIZAȚIONAL

Chapter 39 – STAFF MOTIVATION STRATEGIES IN THE ORGANIZATIONAL ENVIRONMENT

Valentina POSTOLACHI[1]

Abstract

Motivational strategies have a strong impact on the employee, directly influencing his activity and also his life. The correct implementation of these strategies prevents phenomena such as: professional consumption, absenteeism at work, individual or group conflicts. So, it is absurd to deny or neglect this substantial aspect of an organization's activity, considering that successfully applied motivational strategies make it possible to maintain an open cycle of correlation between the professional success of the employee and that of the employer.

***Keywords**: absenteeism, employee, employer, professional consumption, workplace, impact, correlation, motivational strategies.*

***JEL**: J32, J32, J33, J38*

„*Omul nu angajează în acțiune decât o parte limitată din el însuși,*
și cu cât acțiunea se pretinde totală, cu atât mai mică este partea angajată”
Andre Malraux

Introducere

Motivarea angajaților este un aspect important pentru fiecare angajator și angajat. Ceea ce ar trebui să fie o activitate obișnuită, devine de multe ori o strategie aplicată cu mai multe aspecte motivaționale. Dacă se propun o varietate de stimulente, dar încă nivelul motivației angajaților din companie este foarte scăzut, probabil ar trebui aplicate noi modalități creative de motivare a angajaților. Concurența pentru atragerea și păstrarea talentelor de vârf – atât pentru angajații de la birou, cât și pentru cei din prima linie – îi va obliga pe angajatori să extindă și să inoveze pachete de recompense totale care să sprijine angajații din și în afara locului de muncă. Spoturile asupra sănătății mintale, bunăstării financiare, îngrijirii copiilor, motivației, schimbărilor care funcționează pentru toți și sentimentul de sens al individului la locul de muncă va fi mai accentual pe măsură ce noua generație va inunda forța de muncă. Odată ce angajații continuă să aibă așteptări mai mari față de angajatorii lor, organizațiile care adoptă o abordare proactivă, echitabilă și incluzivă pentru a sprijini întregul individ vor obține câștiguri în productivitate, angajament și loialitate.

Necesitatea aplicării strategiilor de motivare

Motivarea angajatului ține de abilitatea managerului de a influența comportamentul acestuia. Odată conștientizat acest lucru, apare șansa de a obține rezultate bune atît la nivel de subdiviziune/autoritate publică, cât și la nivel individual. Managerii nu pot ordona motivația angajaților lor, dar pot însă să creeze o atmosferă prin care să cultive responsabilizarea, dedicarea și perfecționarea la locul de muncă. Unii manageri aleg calea cea scurtă, dar deloc eficientă – încearcă să motiveze prin frică. Această metodă își pierde, însă, la fel de repede impactul. Adevărații managerii motivează prin personalitatea și autoritatea lor, nu prin frică. Doar motivarea

[1] Conf. univ. dr., Universitatea de Stat din Moldova, Departamentul Administrarea Afacerilor, Chișinău, Republica Moldova, postolachivalentina@yahoo.com.

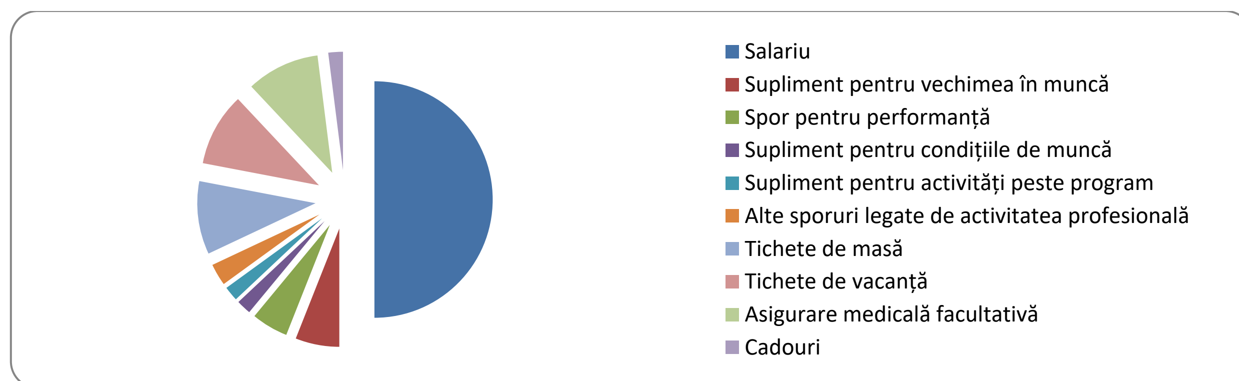
prin autoritate este de durată. Pentru a utiliza potențialul maxim al angajaților, instituțiile și managerii moderni și-au modificat abordarea de la „a da ordine și a controla" spre „a consulta și susține", drept modalități eficiente de motivare a angajaților. Această schimbare de atitudine a început atunci când managerii au înțeles că recunoașterea realizărilor sau a bunei performanțe este mult mai eficientă decât pedepsirea pentru slaba performanță. La locul de muncă, fiecare angajat este motivat de diverse lucruri, dar scopul managerului este să influențeze comportamentul angajaților în vederea corelării motivației acestora cu necesitățile companiei. Managementul contemporan întâmpină multe provocări în motivarea angajaților, în special în rândul companiilor care vor să se poziționeze în fața concurenței, prin calitate și o cultură organizațională impecabilă. Dacă constatăm că motivarea propriilor angajați este o provocare, este necesar, în primul rând, să ne amintim în permanență că oamenii alături de care îți desfășori activitatea vin zi de zi cu propria energie, motivație și implicare la locul de muncă. De aceea, pentru a-i ajuta să rămână conectați la ceea ce fac și să nu își piardă pasiunea, sunt necesare strategii adaptate la nevoile acestora. **O teorie fundamentală în psihologie, care merită luată în calcul în domeniul resurselor umane, este piramida nevoilor**, dezvoltată de Abraham Maslow. În teoria sa, există cinci trepte, fiecare fiind specifică unei categorii de nevoi umane:

1. nevoile fiziologice (apă, hrană, aer, adăpost, îmbrăcăminte etc.);
2. nevoile de securitate (siguranța personală, loc de muncă stabil, resurse, sănătate etc.);
3. nevoile de apartenență (sentimentul de conexiune, relațiile de prietenie și de dragoste, familia etc.);
4. nevoile asociate stimei de sine (respect, statut social, recunoaștere etc.);
5. nevoile de auto-actualizare (dezvoltare personală, creștere în carieră, dorința de a deveni cea mai bună versiune proprie).

Prioritizarea acestor nevoi fluctuează în viața fiecărei persoane atât în plan personal cât și în cel profesional. Motivarea angajaților a devenit, în ultima vreme, o prioritate pentru tot mai multe companii, atât la nivel internațional, cât și în Republica Moldova, cu atât mai mult cu cât, potrivit unui studiu realizat în cadrul a zece companii private din Chișinău, cu un număr de peste o mie de angajați, doar 48% din salariați sunt motivați la locul de muncă. În acest context, angajatorii înțeleg că o echipă motivată este mai eficientă și mai implicată, iar rata de retenție a personalului crește direct proporțional cu beneficiile oferite de angajator. În baza rapoartelor financiare au fost examinate salariile și beneficiile acordate în anii 2021-2022. Structura recompenselor oferite de angajator nu este prea variată și practic se menține la același nivel.

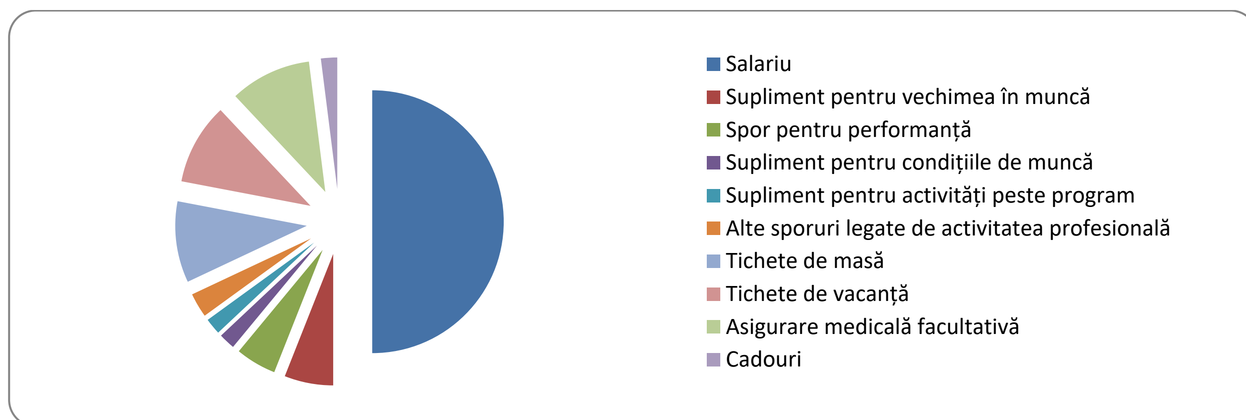
Figura 1. *Motivarea angajaților în 10 companii din Republica Moldova în perioada 2021 -2022*

Anul 2021

Sursă: elaborată de autor în baza rapoartelor financiare.

Anul 2022

Sursă: elaborată de autor în baza rapoartelor financiare.

Managerii sunt tot mai preocupați de asumarea unei responsabilități importante și anume aceea de a-și motiva angajații spre obținerea de performanță. Din ce în ce mai multe firme conștientizează nevoia de a le stârni angajaților interesul pentru o mai mare implicare în succesul companiei. Firmele care își mențin preocuparea pentru motivarea angajaților, vor fi mereu în avantaj, deoarece un angajat motivat este un angajat productiv. Acest lucru va influența în mod pozitiv rezultatele companiilor.

În prezent, salariul nu este suficient pentru a asigura motivația și implicarea angajaților. Contextul cere în permanență idei noi atunci când vine vorba de modalități de răsplătire și fidelizare a angajaților. Aceștia realizează performanța astfel încât să se mențină în companie pentru o perioadă mai lungă. Pentru a determina un comportament productiv al angajaților, managerii trebuie să își adapteze politicile de motivare în funcție de anumiți factori: vârstă, postul ocupat, departament. Pentru a înțelege mai bine echipa și pentru satisfacerea nevoilor de bază pe care oamenii le așteaptă la locul de muncă, în calitate de angajator ne putem folosi de piramida lui Maslow. Firmele își adaptează strategiile de motivare în funcție de atitudinea manifestată de angajați, care devin din ce în ce mai stresați și mai nesiguri la locul de muncă. Factori precum dezvoltarea tehnologică și modificarea rapidă a pieței globale pun o mare presiune asupra angajaților, care devin din ce în ce mai preocupați de siguranța locului de muncă. În acest sens există mai multe strategii de motivare. Ne vom referi în continuare la câteva strategii care pot ajuta angajatorii să aducă mai multă motivare în viața angajaților.

Recompensarea începând cu primul an de vechime.

Până recent companiile își motivau angajații abia după ce aceștia acumulau ceva vechime în cadrul organizației. Mai nou, din ce în ce mai mulți angajatori folosesc diferite programe prin care eforturile angajaților sunt recompensate, chiar dacă aceștia sunt recent angajați. În momentul în care angajatorul recunoaște implicarea salariaților și, în același timp, oferă un mediu favorabil la locul de muncă, este posibil ca nivelul implicării să fie sporit prin rezultate ce impactează costurile forței de muncă.

Asigurarea unei culturi în care sunt stimulate rezultatele angajaților.

Este cunoscută practica multor companii care aplică această strategie chiar dacă este dificil de controlat. Astfel, strategia promovată se suprapune cu valorile care sunt aplicate de către companie. Foarte mulți angajați apreciază companiile care și-au format o cultură organizațională bazată pe independență și flexibilitate. În acest sens, ar trebui să se pună accentul pe munca în echipă, să se ofere încredere și susținere și să existe un răspuns real și pozitiv.

Asigurarea transparenței în evoluția profesională.

Pentru a spori motivația angajaților, accentul trebuie pus pe o comunicare deschisă la locul de muncă. Specialiștii în resurse umane consideră că discuțiile libere cu angajații și comunicarea transparentă în echipă sunt valoroase în acest sens. Toți angajații trebuie să fie informați de schimbările care au loc în politicile de remunerare. De asemenea, trebuie să li se ofere o transparență mai sporită în ceea ce privește parcursul profesional. Angajatul trebuie să fie apreciat pentru valoarea muncii prestate și remunerat pe măsură.

Aprecierea meritelor salariaților utilizând platformele de socializare.

Utilizarea platformelor de socializare a devenit din ce în ce mai populară atât în viața personală, cât și în cea profesională. Recunoașterea publică este o metodă excelentă de a celebra realizările angajaților, pentru a avea un impact pozitiv asupra productivității muncii care se explică prin faptul că:

– aduce o mai mare vizibilitate și extinde meritele angajaților;

– reprezintă un moment educațional pentru informarea angajaților din companie despre importanța muncii depuse.

– aprecierea succesului unui angajat pe platformele de socializare, va face ca salariații să se simtă recompensați nu numai de propria echipă, ci și de utilizatorii rețelelor de socializare.

Asigurarea autonomiei și scăderea nivelului de stres.

Există multe studii realizate pe subiectul stresului cu care se confruntă angajații. Aceste studii au scos la iveală faptul că doi din cinci angajați au fost afectați de stres. În aceste condiții, este de înțeles motivul pentru care angajații stresați nu sunt productivi, consumă mai multe zile de concediu medical și sunt demotivați. Tot din aceste studii reiese că din ce în ce mai mulți angajați își doresc un program flexibil, care să le asigure un echilibru între viața de familie și cea profesională. Dacă activitatea firmei permite și desfășurarea activității de acasă sau o mai bună flexibilitate a programului, ar fi indicat ca această opțiune să fie acordată angajaților. Este și o bună modalitate de a-i responsabiliza pe angajați, mai ales că vor aprecia încrederea acordată.

Asigurarea condițiilor de dezvoltare profesională.

Angajații sunt interesați să își îmbunătățească competențele profesionale. Susținerea dezvoltării profesionale a angajaților reprezintă un avantaj pentru companie și, mai ales, pentru eficiența activității echipei, având în vedere condițiile actuale de dezvoltare economică. Pentru a motiva angajații să învețe, este esențială:

- identificarea stilurilor de învățare
- stabilirea unor obiective profesionale clare pentru a ajunge la potențialul lor maxim de productivitate.

Crearea unor programe de mobilitate profesională.

Companiile iau în calcul aceste programe de mobilitate, oferind posibilitatea de a lucra n străinătate pe termen scurt sau lung. Programele de mobilitate sunt oportunități care contribuie la:

- dezvoltarea angajaților;
- formarea unei mentalități cosmopolite a viitorilor lideri.

Stimularea angajaților.

Cadourile oferite de companie pot fi considerate o metoda de exprimare a unei aprecieri față de munca angajatului. Multe firme își recompensează angajații, oferindu-le la birou sau chiar la domiciliu coșuri cu fructe, dulciuri, produse internaționale sau tradiționale, căni și agende personalizate.

Securitatea și siguranța locurilor de muncă.

Criza economică a avut o influență majoră asupra așteptărilor mediului de afaceri. Siguranța locului de muncă are o dimensiune aspirațională. Experiența trăită din cauza crizei economice a arătat faptul că, indiferent de nivelul de carieră parcurs de angajat, locul de muncă,

în mediul privat nu reprezintă o garanție pentru nicio persoană. Acest lucru poate fi interpretat doar din perspectiva dorinței angajaților de a lucra mai responsabil și eficient, având încrederea că rezultatele îi vor face indispensabili pentru activitatea firmei.

Motivarea financiară a personalului.

Fie că vrem să recunoaștem sau nu, banii joacă un rol important în satisfacerea fiecărui angajat. Când ne referim la motivarea financiară, ne gândim la cea mai uzuală modalitate de recompensare – salariul sau oferirea de recompense. Comisionul poate reprezenta o modalitate de a motiva angajații și este folosită în special în domeniul vânzărilor. O altă modalitate de recompensă financiară este participarea la profitul realizat de companie. Cu cât profitul acesteia crește, cu atât angajații vor fi mai motivați să lucreze mai eficient. Acest tip de stimulent este întâlnit, cu precădere, în domeniul serviciilor. Se pot găsi și modalități creative de recompensare, precum:

- bilete la teatru pentru angajații firmei și familiile lor;
- călătorii;
- participarea la conferințe;
- competiții sportive;
- abonamente pentru sălile de sport;
- vouchere cadou, ș. a.

Rolul strategiilor de motivare

Aceste strategii de motivare a angajaților au ca efect încurajarea salariaților prin oferirea de libertate, independență la locul de muncă și implicarea acestora în luarea deciziilor. Oferirea acestor recompense (atât financiare, cât și non-financiare) este esențială, în special, pentru:

- echilibrarea insuficienței nivelului de salarizare;
- satisfacerea nevoilor sociale precum respectul, recunoașterea și sentimentul de împlinire.

De asemenea, încurajarea angajaților să-și sărbătorească anumite aniversări are o influență deloc de neglijat. Aceasta contribuie la crearea unei culturi în care membrii echipei sunt responsabili unul față de celălalt. O strategie durabilă de motivare nu constă doar în susținerea principiilor de leadership, ci și în crearea unui mediu organizațional adaptat motivării angajaților, luând în calcul atât posibilitatea inițierii unui astfel de demers, cât și transparența în implementarea acestuia. Pentru a menține nivelului de motivare al angajaților, organizațiile au nevoie de ***lideri autentici*** și ***dedicați*** care***:***

- susțin cultura organizațională prin intervenții concrete;
- creează contextul propice lansării unei acțiuni motivaționale;
- înțeleg adevărata valoare a strategiilor aplicate.

Valorizarea angajatului într-un mod autentic susține acțiunile motivaționale. Sprijinind angajatul în realizarea potențialului prin diverse modalități, managerii pot identifica dorința acestuia de a evolua, inclusiv din punct de vedere personal. În acest fel, randamentul personal potențează randamentul organizațional. Factorul uman, într-o economie competitivă și globală, se dovedește a fi cheia succesului organizației. Organizațiile produc (prin structurile, mecanismele și finalitățile lor) un anumit tip de „om” și un anumit tip de „comportament”, denumite, om organizațional și, respectiv, comportament organizațional. În același timp, viața și eficiența organizațională sunt afectate profund de „omul organizațional” și de „comportamentul” acestuia în cadrul organizației. În consecință, relația om – organizație, problemele de ordin „omul organizațional” și comportamentul său au devenit obiectul cercetării specialiștilor din domenii precum psihologia socială, managementul, economia etc. Conducătorii organizațiilor conștientizează din ce în ce mai pregnant faptul că problemele oamenilor influențează hotărâtor succesul sau falimentul organizației. Astfel, soluționarea problemelor angajaților poate fi realizată prin:

– înțelegerea comportamentului;
– anticiparea și influențarea comportamentului;
– aplicarea unui șir de factori motivaționali;
– gestionarea corectă a situațiilor de stres și de conflict;
– luarea deciziilor potrivite pentru a schimba comportamentul.

În condițiile economiei actuale, măsura în care sunt motivați angajații unei companii determină evoluția acesteia. Esența unei firme este resursa umană. Aceasta este singura creatoare de valoare, ce aduce un flux de creativitate și originalitate, atât de necesare descoperirii posibilităților de cunoaștere a propriilor limite. Angajatul constituie factorul cheie ce determină succesul unei companii și, din acest motiv, resursa umană trebuie modelată, susținută și motivată pentru o implicare cât mai intensă în vederea realizării performanțelor. Soluția cea mai eficientă pentru a asigura supraviețuirea unei companii și pentru a menține succesul competițional este reprezentată de investițiile în oameni. De aceea, procesul de motivare este unul important, iar managerii ar trebui să apeleze la strategiile de motivare pentru a determina performanța și a ajuta compania să se ridice.

Omul este elementul de bază într-o organizație, în jurul căruia se construiește și se dezvoltă totul. Așadar, beneficiile flexibile sunt apreciate pentru că acordă oamenilor libertate și control asupra deciziilor pe care le adoptă pentru a-și satisface nevoile. În prezent, oamenii au niveluri diferite de aspirație, mai exact, ceea ce îl motivează pe un angajat al unei companii, poate să nu fie îndeajuns pentru un alt angajat. Acest fapt este subiectiv, ceea ce face ca procesul de motivare să fie unic. La jumătatea secolului al XX-lea, s-au conturat tot mai multe ipoteze cu privire la factorii de schimbare a comportamentului organizațional, care se bazează pe faptul că, dincolo de necesitățile fizice și sociale, omul aspiră spre recunoaștere socială și împlinire, spre o activitate ce îi oferă posibilitatea să-și exprime potențialul și capacitățile. Astfel, în ceea ce privește revizuirea raportului „manageri-angajați” și a modului în care sunt utilizate resursele umane, Rensis Likert, prin studiile sale experimentale, privind atitudinile și comportamentul conducătorilor, constată că stilurile de conducere influențează productivitatea muncii și performanța, mai ales atunci când managerii se centrează pe oameni. Importanța acestui principiu constă în susținerea comportamentului existent și dezvoltarea lui pentru acumularea experienței.

Concluzii

Investigate de numeroase discipline precum economia, psihologia sau sociologia, motivarea și satisfacția în muncă reprezintă subiectul numeroaselor studii realizate în literatura din domeniul resurselor umane. Aceasta se datorează faptului că mulți experți în domeniu consideră că motivația și satisfacția pot afecta comportamentul pieței muncii care, la rândul său, afectează productivitatea muncii, efortul depus de resursa umană, cauzează fluctuația forței de muncă sau absenteismul angajaților. Pentru a promova cu succes demersurile ce vizează motivarea angajaților, managerii trebuie să aibă o imagine reală atât la nivel macro, cât și la nivel micro asupra companiei. Nivelul macro susține o inițiativă de motivare prin logică și context, iar la nivel micro îi atribuie consistență în acțiune. Atâta timp cât angajatul privește relația sa cu firma ca fiind una importantă, activitatea pe care o realizează aduce cu sine împlinire personală. În acest fel, rezultatul demersului de motivare va avea impact decisiv asupra motivației personale. Până la urmă, nevoia de autorealizare reprezintă direcția spre valorificarea propriului potențial.

Bibliografie

Armstrong M (2007), Cum să fii un manager și mai bun. București: Meteor Press
Mihuleac, E (1977), Știința conducerii și profilul conducătorului. București: Ed. Didactică și Pedagogică
Negură, G (2008), Comportamentul civic organizațional. În: Psihologie organizațional-managerială: tendințe actuale. Iași: Polirom, pp. 430-458.
Pânișoară, I. O (2004), Comunicarea eficientă (ediția a II-a). Iași: Polirom, 263 p.
Prodan, A (1999), Managementul de succes. Motivație și comportament. Iași: Polirom
Sinclair, C., Dowson, M (2006), Motivation to Teach: Psychometric Perspectives Across the First Semester of Teacher Education. În: Teacher College Record. Columbia University nr. 6, vol. 108, pp. 1132-1154.

ISSN 2971-8740
ISSN-L 2971-8740